

*Ст. Гинина · Цв. Николаова
Д. Сакызова*

**УЧЕБНИК
БОЛГАРСКОГО
ЯЗЫКА
ДЛЯ
ИНОСТРАНЦЕВ**

Наука и искусство

УЧЕБНИК БОЛГАРСКОГО ЯЗЫКА
ДЛЯ ИНОСТРАНЦЕВ

*Ст. Гинина • Цв. Николова
Л. Сакъзова*

**УЧЕБНИК
ПО БЪЛГАРСКИ
ЕЗИК
ЗА
ЧУЖДЕНЦИ**

второ издание

*Наука и изкуство
София — 1966*

*Ст. Гинина • Цв. Николова
Л. Сакъзова*

**УЧЕБНИК
БОЛГАРСКОГО
ЯЗЫКА
ДЛЯ
ИНОСТРАНЦЕВ**

издание второе

*Наука и искусство
София — 1966*

Предисловие

ПЪРВА ЧАСТ

Азбука	2
<i>Първи урок.</i> Гласни звукове: <i>а, о, у, е, и</i> . Звучни и беззвучни съгласни: <i>ж — ш</i> ; <i>з — с</i> . Спомагателният глагол <i>съм</i> в трето лице единствено число сегашно време <i>е</i>	5
<i>Втори урок.</i> Гласната <i>ъ</i> . Звучни и беззвучни съгласни: <i>б — п</i> ; <i>д — т</i> . Съчетанията <i>ай, ей</i> . Безличните глаголи <i>има — няма</i>	9
<i>Трети урок.</i> Звучни и беззвучни съгласни: <i>в — ф</i> ; <i>г — к</i> . Съчетанията <i>ий, ой</i> . Лични местоимения. Спомагателният глагол <i>съм</i> в сегашно време	14
Разговор	15
<i>Четвърти урок.</i> Съчетанията <i>йо — ъо</i> . Съществително име. Род на съществителните имена	18
Земното кълбо	18
<i>Пети урок.</i> Променливо <i>я</i> . Прилагателно име. Род на прилагателните имена	21
<i>Шести урок.</i> Спрежение на глагола. Сегашно време на глагола. Сегашно време на глаголите от трето спрежение	27
<i>Седми урок.</i> Сегашно време на глаголите от първо спрежение	31
Разговор	31
<i>Осми урок.</i> Сегашно време на глаголите от второ спрежение	35
Писмо от София	35
<i>Девети урок.</i> Членуване на съществителните имена в единствено число	
Таня	38
<i>Десети урок.</i> Понятие за частите на простото изречение. Словоред на простото изречение	42
В сладкарницата	42
<i>Единадесети урок.</i> Членуване на съществителните имена от мъжки род в единствено число	46
В семинара	46
<i>Дванадесети урок.</i> Съществителни имена от женски род, които завършват на съгласна. Съществителни имена от мъжки род, които завършват на гласна	49
Семейство Христови	49
<i>Тринадесети урок.</i> Предлози за място и за движение	52
<i>Четиринадесети урок.</i> Глаголи за движение	56
Сергей Петрович в София	56
<i>Петнадесети урок.</i> Членуване на прилагателните имена в единствено число	58
Жилището на семейство Христови	58

<i>Шестнадесети урок.</i> Степенуване на прилагателните имена	61
Урок по физика	61
<i>Седемнадесети урок.</i> Бъдеще време на глагола	63
На екскурзия	63
<i>Осемнадесети урок.</i> Множествено число на съществителните имена от женски род	
Множествено число на многосричните съществителни имена от мъжки род.	
Някои съкратени сложни названия	67
София	67
<i>Деветнадесети урок.</i> Множествено число на едносричните съществителни имена	
от мъжки род	71
На улицата	71
<i>Двадесети урок.</i> Бройна форма за множествено число на съществителните имена	
от мъжки род	74
В книжарницата	74
<i>Двадесет и първи урок.</i> Множествено число на съществителните имена от среден	
род. Множествено число на прилагателните имена	76
Любчо	76
<i>Двадесет и втори урок.</i> Членуване на съществителните имена в множествено	
число. Членуване на прилагателните имена в множествено число	79
Време и годишни времена	79
<i>Двадесет и трети урок.</i> Числително име. Числителни бройни имена	83
В магазина за часовници	84
<i>Двадесет и четвърти урок.</i> Числителни редни имена	89
В театъра	89
<i>Двадесет и пети урок.</i> Въпросителни местоимения. Преходни и непреходни	
глаголи	92
Митническа проверка	92
<i>Двадесет и шести урок.</i> Падежни форми на личните местоимения	96
Любчо е болен	96
<i>Двадесет и седми урок.</i> Съчетание на два глагола с частицата <i>да</i> (съставно ска-	
зуемо)	101
Телефонен разговор	101
<i>Двадесет и осми урок.</i> Сложно съчинено изречение. Някои съчинителни съюзи .	
Приятел в нужда се познава	104
<i>Двадесет и девети урок.</i> Състав на думата	107
На училище	107
<i>Тридесети урок.</i> Сложно съставно изречение. Подчинено обстоятелствено изрече-	
ние. Някои подчинителни обстоятелствени съюзи	110
Старата воденичка	110
<i>Тридесет и първи урок.</i> Вид на глагола. Понятие за вид	113
Зрелостници	113
<i>Тридесет и втори урок.</i> Числителни имена за дроби. Числителни съществителни	
имена. Числителни прилагателни имена	117
В гастронома	117
<i>Тридесет и трети урок.</i> Образуване на глаголи от свършен вид	120
Строители на републиката	120
<i>Тридесет и четвърти урок.</i> Образуване на глаголи от несвършен вид	124
Приключение в чужбина	124

<i>Тридесет и пети урок.</i> Употреба на глаголите от свършен и от несвършен вид в	
бъдеще време	127
Икономическото сътрудничество между народите	127
<i>Тридесет и шести урок.</i> Възвратни лични местоимения. Възвратни лични глаголи .	
Един работен ден на Никола	130
<i>Тридесет и седми урок.</i> Притежателни местоимения. Пълни форми на притежа-	
телните местоимения	136
Нашата стая	136
<i>Тридесет и осми урок.</i> Кратки форми на притежателните местоимения. Минало	
несвършено и минало свършено време на спомагателния глагол <i>съм</i>	140
Най-скъпоценният плод	140
<i>Тридесет и девети урок.</i> Възвратни притежателни местоимения	140
На рожден ден	140
<i>Четиридесети урок.</i> Относителни местоимения за лица и предмети. Подчинено	
определително изречение	149
Отечество	149
<i>Четиридесет и първи урок.</i> Минало свършено време. Минало свършено време	
на глаголите от III и II спрежение	152
Първият космонавт	152
<i>Четиридесет и втори урок.</i> Минало свършено време на глаголите от първо спре-	
жение със съгласна пред окончанието на основната форма	157
На гарата	157
<i>Четиридесет и трети урок.</i> Минало свършено време на глаголите от първо спре-	
жение с гласна пред окончанието на основната форма	162
Добър урок	162
<i>Четиридесет и четвърти урок.</i> Употреба на глаголите от свършен и несвършен	
вид в минало свършено време	164
Среща	164
<i>Четиридесет и пети урок.</i> Подчинено допълнително разказно изречение. Някои	
подчинителни допълнителни съюзи	167
Писмото на Христо Ботев до жена му	167
<i>Четиридесет и шести урок.</i> Наречие	169
При шивачката	169
<i>Четиридесет и седми урок.</i> Повелително наклонение	173
В ресторанта	173
<i>Четиридесет и осми урок.</i> Минало несвършено време	177
В библиотеката	177
<i>Четиридесет и девети урок.</i> Предлози за време. Безлични глаголи	182
Пролетна картина	182
<i>Петдесети урок.</i> Показателни местоимения	186
В Централния универсален магазин	186
<i>Петдесет и първи урок.</i> Отглаголни съществителни. Междуметия	190
В зоологическата градина	190

ВТОРА ЧАСТ

<i>Петдесет и втори урок.</i> Образуване на съществителните имена. Особени случаи при съгласуването на сказуемото с подлога	197
На практика в завода	197
<i>Петдесет и трети урок.</i> Сегашно историческо време.	202
Христо Ботев (Биография)	202
<i>Петдесет и четвърти урок.</i> Сегашно деятелно причастие. Деепричастие	205
Срещу Нова година	205
<i>Петдесет и пети урок.</i> Минало свършено деятелно причастие. Минало неопределено време	209
Празният житеен клас	209
<i>Петдесет и шести урок.</i> Минало неопределено време във въпросителни и отрицателни изречения. Минало неопределено време в подчинени изречения	216
В трудово-кооперативното земеделско стопанство	216
<i>Петдесет и седми урок.</i> Минало страдателно причастие	221
Васил Левски	221
<i>Петдесет и осми урок.</i> Образуване на прилагателните имена с наставки. Определение	225
В пощата	225
<i>Петдесет и девети урок.</i> Глаголни представки	229
Към родния бриг	229
<i>Шестдесети урок.</i> Приложение	234
Плувец	234
<i>Шестдесет и първи урок.</i> Сказуемо определение	236
Народна република България (географско описание)	236
<i>Шестдесет и втори урок.</i> Обобщителни местоимения. Минало предварително време	241
На стадион „Васил Левски“	241
<i>Шестдесет и трети урок.</i> Преизказно наклонение. Минало свършено преизказно време и минало несвършено преизказно време	247
Неволя	247
<i>Шестдесет и четвърти урок.</i> Употреба на преизказни и изявителни времена за предаване на исторически събития	250
България (исторически бележки)	250
<i>Шестдесет и пети урок.</i> Сегашно преизказно време. Бъдеще преизказно време	253
Разговор	253
<i>Шестдесет и шести урок.</i> Обстоятелствено пояснение	256
На кино	256
<i>Шестдесет и седми урок.</i> Неопределителни местоимения. Отрицателни местоимения	259
Пред касата на киното	259
<i>Шестдесет и осми урок.</i> Обособени части на изречението	264
Косачи	264
<i>Шестдесет и девети урок.</i> Сложно съчинено изречение. Съчинителни съюзи (продължение)	268
Еньо и Цвета	268
<i>Седемдесети урок.</i> Бъдеще време в миналото	273
Пред разстрел	273
<i>Седемдесет и първи урок.</i> Относителни местоимения (продължение). Подчинено определително изречение (продължение)	278
Строителството в България	278

<i>Седемдесет и втори урок.</i> Бъдеще предварително време. Вметнати думи и изрази	283
Мечти за бъдещето	283
<i>Седемдесет и трети урок.</i> Съвместна употреба на глаголните времена	288
Рада	288
<i>Седемдесет и четвърти урок.</i> Подчинено допълнително изречение. Подчинителни допълнителни съюзи (продължение)	290
Събрание в завода	290
<i>Седемдесет и пети урок.</i> Пряка реч.	294
Левски пред съда	294
<i>Седемдесет и шести урок.</i> Страдателен залог	299
Партизаните в село	299
<i>Седемдесет и седми урок.</i> Преизказване на страдателен залог	303
Кирил и Методий	303
<i>Седемдесет и осми урок.</i> Подчинени обстоятелствени изречения. Подчинителни обстоятелствени съюзи (продължение)	305
Първи май	305
<i>Седемдесет и девети урок.</i> Подчинено обстоятелствено изречение. Подчинителни обстоятелствени съюзи (продължение)	311
Иде ли?	311
<i>Осемдесети урок.</i> Условно наклонение. Условно изречение	314
Към победа	314
<i>Осемдесет и първи урок.</i> Сложно съставно изречение с повече подчинени изречения	319
Георги Димитров	319
Гордея се, че съм син на българската работническа класа	320
Речник	325
Географски названия	374
Приложение	377
Съкращения	378

ПРЕДИСЛОВИЕ

Настоящий учебник предназначается для иностранцев, изучающих болгарский язык. Он ставит своей задачей научить иностранцев читать и писать по-болгарски, понимать несложные тексты и помочь овладеть разговорной речью.

Учебник содержит теоретическую разработку грамматических вопросов, тексты, грамматические и лексические упражнения, словарь и приложение, состоящее из произведений болгарской художественной литературы.

Учебник состоит из двух частей. В первую включен 41 урок. В них отражены некоторые фонетические законы, связанные с произношением, орфоэпией и орфографией. Выясняются основные вопросы морфологии и элементарно разрабатывается синтаксис простого и сложного предложений.

Вторая часть содержит 30 уроков, в которых рассматриваются более подробно и углубленно грамматические категории, частично затронутые в первой части.

Посредством грамматических упражнений закрепляется знание грамматики, связывается теория с живой болгарской речью.

Тексты охватывают наиболее необходимую бытовую, разговорную, общественно-политическую и хозяйственную лексику. Подбор текстов определяется необходимостью выяснить определенные грамматические категории.

В целях активного овладения лексикой в каждый текст включены разделы: выражения, антонимы, синонимы, дополнительный словарь, лексические упражнения.

В настоящем втором издании учебника внесены некоторые улучшения.

ПЪРВА ЧАСТ
ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

АЗБУКА

Печатные буквы		Рукописные буквы		Названия по-болгарски	Слова-примеры
прописные	строчные	прописные	строчные		
А	а	<i>А</i>	<i>а</i>	а	Ана
Б	б	<i>Б</i>	<i>б</i>	бъ	баба
В	в	<i>В</i>	<i>в</i>	въ	вода
Г	г	<i>Г</i>	<i>г</i>	гъ	година
Д	д	<i>Д</i>	<i>д</i>	дъ	ден
Е	е	<i>Е</i>	<i>е</i>	е	един
Ж	ж	<i>Ж</i>	<i>ж</i>	жъ	жена
З	з	<i>З</i>	<i>з</i>	зъ	зима
И	и	<i>И</i>	<i>и</i>	и	име
Й	й	<i>Й</i>	<i>й</i>	и кратко	Йова
К	к	<i>К</i>	<i>к</i>	къ	кана
Л	л	<i>Л</i>	<i>л</i>	лъ	лале
М	м	<i>М</i>	<i>м</i>	мъ	мама
Н	н	<i>Н</i>	<i>н</i>	нъ	не
О	о	<i>О</i>	<i>о</i>	о	око

Печатные буквы		Рукописные буквы		Названия по-болгарски	Слова-примеры
прописные	строчные	прописные	строчные		
П	п	<i>П</i>	<i>п</i>	пъ	полѣ
Р	р	<i>Р</i>	<i>р</i>	ръ	роза
С	с	<i>С</i>	<i>с</i>	съ	сѣло
Т	т	<i>Т</i>	<i>т</i>	тъ	таван
У	у	<i>У</i>	<i>у</i>	у	уро̀к
Ф	ф	<i>Ф</i>	<i>ф</i>	фъ	фабрика
Х	х	<i>Х</i>	<i>х</i>	хъ	хо̀р
Ц	ц	<i>Ц</i>	<i>ц</i>	цъ	цена
Ч	ч	<i>Ч</i>	<i>ч</i>	чъ	ча̀ст
Ш	ш	<i>Ш</i>	<i>ш</i>	шъ	ша̀пка
Щ	щ	<i>Щ</i>	<i>щ</i>	щъ	ща̀стие
Ъ	ъ	<i>Ъ</i>	<i>ъ</i>	ер голям	ѣгъл
Ь	ь	<i>Ь</i>	<i>ь</i>	ер малък	Ко̀льо
Ю	ю	<i>Ю</i>	<i>ю</i>	ю	ю̀ли
Я	я	<i>Я</i>	<i>я</i>	я	я̀года

Гласные звуки

1. Твёрдые: а, о, у, ы.
2. Мягкие: е, и.

Согласные звуки

1. Звонкие: б, в, г, д, ж, з, дз, дж, й, л, м, н, р.
2. Глухие: п, ф, к, т, ш, с, ц, ч, х.

Звуки, обозначаемые двумя буквами

дз — дз'я
дж — дж'б

Буква, обозначающая два звука

щ — шт — щ'астие

Знаки препинания

.	точка	?	въпросителен знак
,	запетая	!	удивителен знак
;	точка и запетая	—	тире
:	двоеточие	"	кавычки
...	многоточие	(), []	скоби

ПЪРВИ УРОК

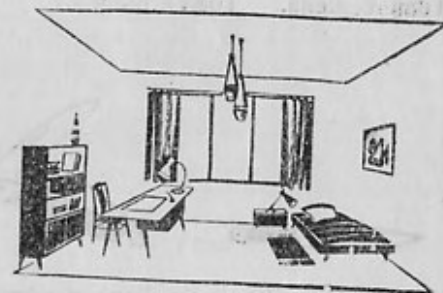
Гласни звукове: а, о, у, е, и
Звучни и беззвучни съгласни:
ж—ш; з—с
Спомагателният глагол съм в
трето лице единствено число
сегашно време е

Това е врата.

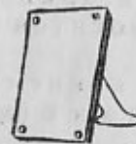
Това е стол.

Това е стая.

Това е стена.

Това е огледало.

Това е гума.

Това е дете.

Това е тебешир.

Това е книга.

Това е линия.

Товà е женà.

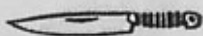
Товà е шапка.

Товà е рòза.

Товà е мàса.

Товà е нòж.

Товà е нòжче.

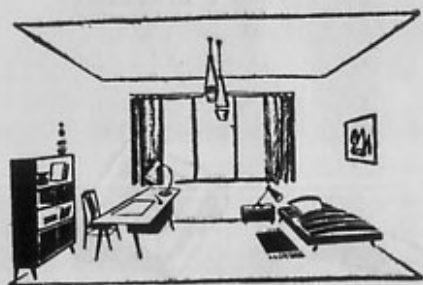
Товà е орìз.

Товà е блúзка.

Звонкий согласный ж в конце слова и перед глухим согласным произносится как ш (нòж—нòш, нòжче—нòшче).

Звонкий согласный з в конце слова и перед глухим согласным произносится как с (орìз—орìс, блúзка—блúска).

— Товà е стàя.

КАКВÒ Е ТОВА?

— Товà е вратà.

— Товà е мàса.

— Товà е стòл.

— Товà е огледàло.

Товà кнìга ли е?
(Кнìга ли е товà?)

— Дà, товà е кнìга.

Товà гúма ли е?
(Гúма ли е товà?)

— Дà, товà е гúма.

Товà ориз **ли** е?
(Ориз **ли** е товà?)

— Да, товà е ориз.

Товà шапка **ли** е?
(Шапка **ли** е товà?)

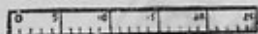
— Не, товà не è
шапка.
Товà е рòза.

Товà детè **ли** е?
(Детè **ли** е товà?)

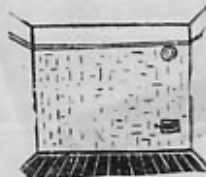
— Не, товà не è
детè, а женà.

Товà нòж **ли** е
или лèния?
(Нòж **ли** е товà
или лèния?)

— Товà не è нòж,
а лèния.

Товà стенà **ли** е
или вратà?
(Стенà **ли** е товà
или вратà?)

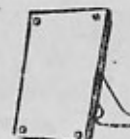
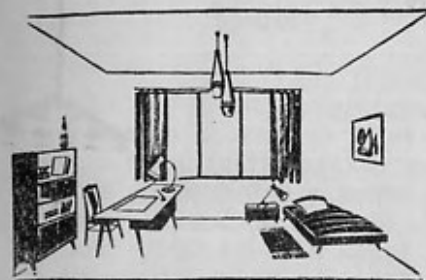

— Товà не è вратà,
а стенà.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Прочтите следующие слова:
мрàз, гàз, ориз, ризка, рàзписка, бозà, Бòжко, козà, кòжа, рèжа,
кнèжка, скреж, белèжка, росà, рàзказ, стрòеж, Снежàна, йзток,
младèж.

2. Каквò е товà?

3. Задайте вопросы с помощью вопросительного слова *что*. Ответьте на вопросы.

4. Задайте вопросы с помощью вопросительной частицы *ли*. Ответьте на вопросы посредством *да* и *не*.

ВТОРИ УРОК

Гласната *ъ*
Звучни и беззвучни съгласни:
б - п, д - т
Съчетанията *ай, ей*
Безличните глаголи *има - няма*

ТУК ИМА

врèзка

ТАМ ИМА

кòща

ТУК ИМА

мъж

ТАМ ИМА

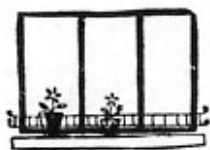
ъгъл

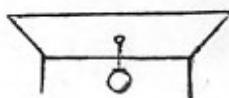
стълба

дърво

прозорец

таван

хляб

параход

ТУК ИМА

врабче

ТАМ ИМА

тетрадка

Гласный ъ — самый характерный звук болгарского языка. Чтобы правильно произнести ъ, нужно подготовиться произнести а и немного приподнять заднюю часть языка,

Звонкий согласный б в конце слова и перед глухим согласным произносится как п (хляб — хляп, врабче — врапче).

Звонкий согласный д в конце слова и перед глухим согласным произносится как т (параход — паракот, тетрадка — тетратка).

Тук има трамвай.

Там има тролей.

Сочетания звуков ай и ей с предыдущим согласным образуют один слог.

КАКВО ИМА ТУК?

— Тук има къща.

— Тук има врабче.

КАКВО ИМА ТАМ?

— Там има дърво.

— Там има параход.

Има ли тук трамвай?
(Тук има ли трамвай?)

— Да, тук има трамвай.

А тролей?

— Има и тролей.

Има ли там дърво?
(Там има ли дърво?)

— Не, там няма дърво.

Няма ли тук тетрадка?
(Тук няма ли тетрадка?)

— Не, тук няма тетрадка.

Няма ли там стълба?
(Там няма ли стълба?)

— Няма.

Цифры

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
нула, едно, две, три, четири, пет, шест, седем, осем, девет, десет

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

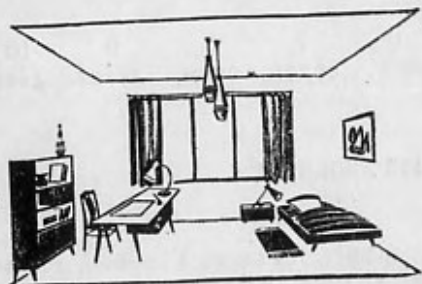
1. Прочтите слова :

вѣн, вѣтре, габър, кърпа, чадър, звънец, стъкло, Търново, гълъб,
кораб, параход, работа, арабка, обед, година, разходка, лодка, вход,
изход, клуб, общежитие, сладолед, гледка, Белоградчик, лед, гръб,
рѣб, гараж, победа.

Какво се намира тук?

Каквò се намира там?

2. Отвeтете на въпроси положително.

Има ли тук хляб? Има ли тук нòж? А багаж има ли там? Има ли тук ориз?

3. Отвeтете на въпроси отрицателно.

Има ли там стол? Има ли тук параход? Има ли там стълба? Има ли тук трамвай? Има ли там тролей?

ТРЕТИ УРОК

Звучни и беззвучни съгласни :
в—ф, г—к
Съчетанията *ий, ой*
Лични местоимения
Спомагателният глагол *съм* в сегашно време

Ето една ваза.

Ето един фар.

Ето една гъба.

Ето едно куче.

Ето един мòлив.

Ето един автобус.

Ето един бряг.

Ето едно рòгче.

Звонкий согласный **в** в конце слова и перед глухим согласным произносится как **ф** (мòлив — мòли**ф**, обúвка — обú**ф**ка).
Звонкий согласный **г** в конце слова и перед глухим согласным произносится как **к** (бръг — бръ**к**, рòгче — рò**к**че).

Ето една чинийка.

Ето една девòйка.

Сочетания звуков *ий* и *ой* с предыдущим согласным образуют один слог.

РАЗГОВОР

- Другàрю, **Вие** бългaрин ли сте?
- Нè, не съм бългaрин. **Аз** съм чужденец.
- Какъв сте по народност?
- Русин съм.
- От кой град сте?
- От Москвà.

- Как се казвате?
- Казвам се Сергѐй Петровѝч. И Тѝня е от Москва. **Ние сме** от един град.
- А Хѝна рускѝня **ли е**?
- Нѝ, **тя** е украинка. Михайло е също украинец. **Тѝ са** от Киев.

Выражения из текста

1. Какъв сте по народност? — Ваша националност?
2. От кой град сте? — Из кокого вы города?
3. Аз съм от ... — Я из...
4. Как се казвате? — Как вас зовут?
5. Казвам се ... — Меня зовут...

Дополнительный словарь

Народности

мужской род	женский род	мужской род	женский род
българин	българка	нѝмец	немкѝня
югославѝнин	югославѝнка	американец	американка
сърбин	сърбкѝня	унгарец	унгарка
англичѝнин	англичѝнка	румѝнец	румѝнка
французѝн	французѝйка	кубѝнец	кубѝнка
русѝн	рускѝня	китѝец	китѝайка
поляк	полякѝня	сирѝец	сирѝйка
чѝх	чѝхкѝня	гвинѝец	гвинѝйка
грѝк	грѝркѝня		

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Выучите разговор наизусть.

II. Ответьте на вопросы:

1. Какъв сте по народност? 2. Откъдѝ сте? 3. От кой град сте?
4. Как се казвате? 5. Какъв е по народност Лѝй? — Фѝдѝя? — Зѝгфрид? — Пиѝр? — Вацлав? — Здѝнек? — Стѝврос? — Пѝвло? — Оксѝана?

ГРАММАТИКА

ЛИЧНЫЕ МЕСТОИМЕНЕНИЯ В ИМЕНТЕЛЬНОМ ПАДЕЖЕ
Формы личных местоимений в именительном падеже

Единственное число	Множественное число
1 л. аз	1 л. нѝе
2 л. ти	2 л. вѝе
3 л. той (мужской род)	3 л. тѝ
тя (женский род)	
тѝ (средний род)	

Вежливая форма обращения — Вѝе.
Личные местоимения в именительном падеже могут опускаться.
Например: От кой град сте (Вѝе)?
(Аз) Не съм българин.

II. ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЙ ГЛАГОЛ СЪМ

Настоящее время вспомогательного глагола сѝм.

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. аз сѝм	аз ли сѝм
	2 л. ти си	ти ли си
	3 л. той } тя } тѝ } е	той } тя } ли е тѝ }
Мн. ч.	1 л. нѝе сме	нѝе ли сме
	2 л. вѝе сте	вѝе ли сте
	3 л. тѝ са	тѝ ли са

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. аз не сѝм	аз не сѝм ли
	2 л. ти не си	ти не си ли
	3 л. той } тя } тѝ } не ѝ	той } тя } не ѝ ли тѝ }
Мн. ч.	1 л. нѝе не смѝ	нѝе не смѝ ли
	2 л. вѝе не стѝ	вѝе не стѝ ли
	3 л. тѝ не сѝ	тѝ не сѝ ли

Примечание. Форма вспомогательного глагола сѝм 3 лица множественного числа са произносится как сѝ.

1. Прочтите слова:

чинийка, саксийка, девойка, двойка, кайсийка, бройка, Стойка.

2. Прочтите слова:

ром, рог, диктовка, мога, сняг, враг, Дунав, подготовка, равнина, поправка, готв, готва, Живко, здравей, пловдивски.

3. Вместо точек вставьте соответствующую форму глагола *съм* в настоящем времени:

Аз ... българин. — Тя ... чужденка. — Петър и Христо ... от град Търново. — Ние ... от Франция. — Мария ... гвинейка. — Ян ... от Чехословакия. — Вие откъде ...? — Ти от кой град ...?

4. Выделенные слова замените личными местоимениями:

Сергей е русин. — Ярмаила е чехкия. — Изабел и Сесилия са от Испания. — Карлос е испанец. — Любчо е българин. — Тания е руския.

Образец: Сергей е русин. — Той е русин.

5. Употребите вопросительную, отрицательную и вопросительно-отрицательную форму глагола *съм* в следующих предложениях:

Ти си русин. — Той е поляк. — Джордж е англичанин. — Тя е гъркия. — Флорика е румънка. — Вие сте от Съветския съюз. — Те са от Лайпциг.

Образец: Ти си русин. Ти русин ли си? Ти не си русин. Ти не си ли русин?

ЧЕТВЪРТИ УРОК

Съчетанията *йо* — *во*
съществително име. Род на
съществителните имена

Този мъж е шофьор.
Той се казва Йордан Стойков.

Тази жена е работничка
Тя се казва Сийка Славкова.

Това дете е момче.
То се казва Петьо Стойков.

Сочетание букв *йо* пишется после гласного и в начале слова,
а сочетание *во* — после согласного.

ЗЕМНОТО КЪЛБО

Ето един глобус. Тук е Европа. България се намира в Европа. София е столица на България. Това е Стара планина. Тук е град Бургас. Бургас е пристанище на Черно море. Йордан и Сийка са от Бургас.

Ето Африка. Тук е Алжир. Това е Средиземно море. Мохамед е алжирец. Сахиб е алжирка.

Това е Азия. Индия е в Азия. Рабиндранат е индус.

Тук е Америка. Ето Тихи океан.

На юг от Азия е Австралия.

Дополнительный словарь

Страни

Югославия, Чехословакия, Унгария, Румъния, Германска демократическа република (ГДР), Гърция, Англия, Швеция, Швейцария, Сирия, Гвиней, Франция, Италия, Гана, Китай, Куба, Япония.

Континенти

Европа, Америка, Азия, Африка, Австралия и Антарктида.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. В кой континент е България? 2. Къде е град Бургас?
3. Африка континент ли е, или страна? 4. Къде се намира Алжир?
5. Къде е Индия? 6. Къде се намира Австралия?

II. Составьте предложения из следующих слов:

Не, Европа, страна, а, континент, е. — а, Витоша, е, град, планина,
е, София. — страна, Азия, континент, ли, е, или. — Куба, остров, Ка-
райбско море, в, е. — мъж, се казва, този, Йордан. — българин, Йохан,
а, е, германец, Йордан, е. — се казва, дете, това, как. — Дунав, град,
е, Ленинград, река, е, а. — се намира, в, Съветския съюз, Москва.

Цифры

11 единдесет (единдесет)	12 дванадесет (дванадесет)	13 тринадесет (тринадесет)	14 четирнадесет (четирнадесет)
15 петнадесет (петнадесет)	16 шестнадесет (шестнадесет)	17 седемнадесет (седемнадесет)	18 осемнадесет (осемнадесет)
19 деветнадесет (деветнадесет)	20 двадесет (двадесет)	21 двадесет и едно (двадесет и едно)	22 двадесет и две (двадесет и две)
30 тридесет (тридесет)	40 четиридесет (четиридесет)	50 петдесет	60 шестдесет (шестдесет)
70 седемдесет	80 осемдесет	90 деветдесет	100 сто

ГРАММАТИКА

ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ

1. Категории имен существительных

а) Имена существительные нарицательные

българин река
континент океан
страна човек
град животно
планина дърво

б) Имена существительные собственные

Йордан Витоша
Европа Дунав
България Тихи океан
София Черно море

Имена существительные нарицательные пишутся со строчной буквы.

Имена существительные собственные пишутся с прописной буквы.

2. Род имен существительных

Имена существительные мужского рода обычно оканчиваются на согласный.

Имена существительные женского рода обычно оканчиваются на -а или -я.

Имена существительные среднего рода обычно оканчиваются на -о или -е.

Мужской род	Женский род	Средний род
мъж работник модлив бръг трамвай	жена работничка обувка стая линия	дете общезитие ножче огледало дърво

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек впишите *йо* или *ьо*:

Пана...т, г...н, ма...р, мин...р, бул...н, ...д, ра...н, Пе...
...нка.

2. Выпишите в три столбца существительные мужского, женского и среднего рода из первого и второго уроков.

3. Из четвертого урока выпишите названия государств и против каждого напишите наименование соответствующей национальности.

4. Напишите в два столбца по десять существительных — собственных и нарицательных.

ПЕТИ УРОК

Променливо я
Прилагателно име. Род на при-
лагателните имена

голям кюфар

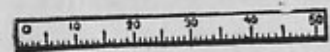
малък кюфар

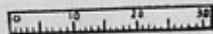
широк път

тесен път

дълга линия

къса линия

високо дърво

ниско дърво

железен ключ

дървена стълба

каменен мост

кожено палто

КАКЪВ Е ТОЗИ

куфар?

— Този куфар е голям.

път?

— Този път е дълъг.

ключ?

— Този ключ е железен.

мост?

— Този мост е каменен.

КАКВА Е ТАЗИ

линия? — Тази линия е тясна.

стълба?

— Тази стълба е желязна.

стълба?

— Тази стълба е каменна.

КАКВО Е ТОВА

дърво?

— Това дърво е високо.

палто?

— Това палто е кожено.

Цветовè: бял, черен, червен, зелен, жълт, син, сив, виолетов.

КАКЪВ Е ПО ЦВЯТ

този тебшир?

— Този тебшир е бял.

този молив?

— Този молив е черен.

КАКВА Е ПО ЦВЯТ

тази обувка?

— Тази обувка е чёрна.

тази блуза?

— Тази блуза е зелена.

тази връзка?

— Тази връзка е синя.

КАКВО Е ПО ЦВЯТ

това портмонё?

— Това портмонё е жълто.

това знаме?

— Това знаме е червено.

„Променливо“ я — это звук я, который в разных формах некоторых слов переходит в е.

я не меняется	<ol style="list-style-type: none"> 1. Под ударением перед твёрдым слогом (слогом с а, о, у, ъ) 2. Под ударением в конце слов 3. В односложных словах 	бяла, бяло, желязо, вятър голям, узрял бял, хляб, бряг
я переходит в е	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перед мягким слогом (в слоге с е или и) 2. В безударном слоге 3. Перед ж, ч, ш, й 	желёзен, бели големина, хлебър снёжен, пресёчка, грёшка, лёйка

ГРАММАТИКА

ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ

Род имен прилагательных

Имена прилагательные стоят перед именами существительными и согласуются с ними по родам и числам.

Например: голям площад, голяма стая, голямо огледало.

Род	Окончания	Примеры
Мужской Женский Средний	согласный, -и -а -о, -е	широк, български широка, българска широко, българско, овче, краве

Исключения: син, синя, синьо.

Изменения в формах прилагательных женского и среднего рода

малък малка малко

ъ последнего слога в формах женского и среднего рода выпадает

тѣсен тѣсна тѣсно

променливо я

чѣрен чѣрна чѣрно
но : червѣн червѣна червѣно

е последнегo слога неко-
торых прилагательных
выпадает в формах жен-
ского и среднего рода

каменен каменна каменно
но : вълнен вълнена вълнено

е последнегo слога -нен
некоторых прилага-
тельных выпадает в фор-
мах женского и среднего
рода

стрѣен стрѣйна стрѣино
случаен случайно случайно

е после гласного по-
следнегo слога прилага-
тельных меняется на й в
формах женского и сред-
него рода.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте я или е :

пр...сна, пр...сен, д...сна, д...сен, в...рна, в...рен, л...тна,
л...тен, цв...т, цв...тен, цв...товѣ, мл...ко, мл...чен, мл...карница.

Прочтите слова вслух.

2. Найдите в словаре прилагательные :

студѣн, добър, скѣп, горчив, топъл, ѣвтин, здрав, празен, солѣн,
ученйчески, пълнен, копринен, тѣнък, лѣтен, днѣшен, кръгъл, правогълнен.

Напишите к ним формы женского и среднего рода.

3. Согласуйте существительные с прилагательными в роде :

(бял) блуза, (син) морѣ, (тѣсен) линия, (чѣрен) лицѣ, (малък) чанта,
(нисък) стол, (зелѣн) рѣкля, (висок) къща, (добър) детѣ, (стрѣен) женѧ.

Образец : (бял) блуза — бяла блуза.

4. Подберите подходящие существительные мужского, женского и сред-
него рода к данным прилагательным :

голям, малък, дѣлг, дървен, жълт, син, ѣсенен, червѣн.

Образец : голям — голям прозѣрец, голяма врата, голямо общежитие.

5. Подберите прилагательные к выделенным существительным :

Тази майка има син. — Тази ягода има цвят. — Имам блуза и палто. —
Това е стол. — Это одна обувка.

Образец : Тази майка има син. — Тази майка има добър син.

ШЕСТИ УРОК

Спряжение на глагола
Сегашно време на глагола
Сегашно време на глаголите от
трето спряжение

Йордан Стойков е млад мъж. Има
чѣрна коса и хубаво лице. Облѣчен е в
работен костюм. Той кара лека кола. Йор-
дановата кола е нова. Йордан е внима-
телен шофѣор.

Сийка Иванова продава хлѣб в един
магазин. Всяка сутрин тя облича бяла пре-
стилка и запѣчва работа. Сийка е добра
и учтива продавачка.

Виктор Андрѣев и Пѣтър
Маринов пътуват заедно във
влака. Виктор Андрѣев е съвет-
ски гражданин. Той разбира
добре български език.

Виктор Андрѣев и Пѣтър
Маринов разговарят.

— Вие закъде пътувате,
другарю? — пита Пѣтър.

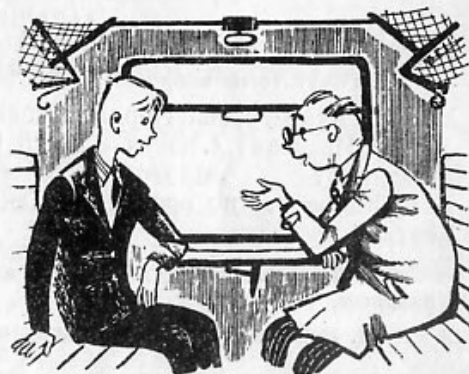
— За Сѳофия — отговаря
Виктор.

— Какво правите в Сѳофия?

— Следвам българска филология. Вие какъв сте по профѣсия?

— Аз съм лекар. Наближаваме гара Сѳофия. Имате ли много
багаж, другарю?

— Нѣ, нямам. Имам само една студѣнтска чанта.

1. Облечен съм в ... — Я одет в ...
2. Карам кола. — Водить машину.
3. Започвам работа. — Начинать работу.
4. Разбирам добре български език. — Я хорошо понимаю по-болгарски.
5. Какъде пътувате? — Куда вы едете?
6. Какъв сте по професия? — Кто вы по профессии?
7. Следвам българска филология. — Изучаю болгарскую филологию?

Антонимы

млад — стар	продавам — купувам
обличам — събличам	добър — лош
започвам — свършвам	учтив — неучтив

Дополнительный словарь

руски език	френски език
сърбохърватски език	английски език
полски език	испански език
чешки език	италиански език
немски език	корейски език
унгарски език	арабски език
румънски език	турски език
гръцки език	китайски език

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Какво прави Йордан Стойков? 2. Какъв е той? 3. Какво прави Сийка Иванова? 4. Каква е тя? 5. Какво правят Виктор Андреев и Петър Маринов?

Какъв сте по професия? Какъв чужд език разбирате? Какво следвате?

II. Выучите наизусть разговор между Виктором Андреевым и Петром Мариновым.

III. Придумайте предложения с антонимами, приведёнными выше.

I. СПРЯЖЕНИЕ ГЛАГОЛА

Основная форма глагола

В болгарском языке глаголы не имеют неопределенной формы (инфинитива).

Основной формой глагола служит форма первого лица единственного числа настоящего времени.

Например: четà, говоря, питам, отговарям.

Форма третьего лица единственного числа настоящего времени является основой настоящего времени.

Спряжение глагола определяется гласным, на который оканчивается основа настоящего времени.

Глаголы в болгарском языке имеют три спряжения:

Основная форма	Основа настоящего времени	Гласный основы	Спряжение
четà, пиша, живевя говоря, стой питам, отговарям	четè, пише, живее говори, стой пита, отговаря	-е -и -а, -я	первое второе третье

II. НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛА

Настоящее время глагола образуется от основы настоящего времени с прибавлением окончаний настоящего времени.

III. ОКОНЧАНИЯ ТРЕТЬЕГО СПРЯЖЕНИЯ

Единственное число	Множественное число
1 л. -м	1 л. -ме
2 л. -ш	2 л. -те
3 л. —	3 л. -т

пѣтам

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. пѣтам	пѣтам ли
	2 л. пѣташ	пѣташ ли
	3 л. пѣта	пѣта ли
Мн. ч.	1 л. пѣтаме	пѣтаме ли
	2 л. пѣтате	пѣтате ли
	3 л. пѣтат	пѣтат ли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не пѣтам	не пѣтам ли
	2 л. не пѣташ	не пѣташ ли
	3 л. не пѣта	не пѣта ли
Мн. ч.	1 л. не пѣтаме	не пѣтаме ли
	2 л. не пѣтате	не пѣтате ли
	3 л. не пѣтат	не пѣтат ли

Вежливая форма обращения. — 2 лицо множественного числа.

Например: **Виѣ** закѣдѣ пѣтѣвате?

отговѣрям

Ед. ч.	1 л. отговѣрям	Мн. ч.	1 л. отговѣряме
	2 л. отговѣряш		2 л. отговѣряте
	3 л. отговѣря		3 л. отговѣрят

ѣмам

	Положительная форма	Вопросительная форма	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицаг. форма
Ед. ч.	1 л. ѣмам	ѣмам ли	нѣмам	нѣмам ли
	2 л. ѣмаш	ѣмаш ли	нѣмаш	нѣмаш ли
	3 л. ѣма	ѣма ли	нѣма	нѣма ли
Мн. ч.	1 л. ѣмаме	ѣмаме ли	нѣмаме	нѣмаме ли
	2 л. ѣмате	ѣмате ли	нѣмате	нѣмате ли
	3 л. ѣмат	ѣмат ли	нѣмат	нѣмат ли

К третьему спряжению относятся глаголы на м.

Например: пѣтам, ѣмам, разбѣрам.

Исключения: глаголы дѣм, ѣм, знѣм, которые относятся к первому спряжению.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в настоящем времени глаголы, приведенные в данных предложениях:

Кѣрам колѣ. — Запѣчвам рѣбота. — Облѣчам кѣжено палтѣ. — Пѣтѣвам за Свѣтскія сѣюз. — Разбѣрам фрѣнски ѣзик. — Купѣвам хлѣб. — Отговѣрям добрѣ.

2. Спишите предложения. Глаголы, данные в скобках, поставьте в нужном лице и числе настоящего времени:

Виѣ каквѣ (слѣдвам)? — (Разбѣрам) ли Виѣ англѣйски ѣзик? — Тѣ (кѣрам) колѣ. — Джина (пѣтѣвам) за Пѣлша. — Ѧз и тѣ (разговѣрям). — Христо и Пѣтѣр (слѣдвам) бѣлгарска филолѣгѣя.

Образец: Виѣ каквѣ (слѣдвам)? — Виѣ каквѣ слѣдвате?

3. Найдите в словаре основную форму глаголов в следующих предложениях:

Нѣе поздравѣваме тѣзи другѣр. — Тѣ отвѣря еднѣ кнѣга. — Ѧордан попрѣва автобѣс. — Тѣ затвѣря тѣзи прозѣрец. — Сѣйка взѣма едѣн мѣлив. — Тѣзи рѣбѣтник обѣдва.

4. Образуйте вопросительную, отрицательную и вопросительно-отрицательную форму от глаголов из третьего упражнения.

Образец: Нѣе поздравѣваме тѣзи другѣр. — Нѣе поздравѣваме ли тѣзи другѣр? — Нѣе не поздравѣваме тѣзи другѣр. — Нѣе не поздравѣваме ли тѣзи другѣр?

СѢДМИ УРѢК

Сегашно време на глаголите от първо спрежение

РѦЗГОВОР

- Дѣбѣр дѣн, Тѣня, как си?
- Дѣбѣр дѣн, Рѣдке, благодарѣя, добрѣ сѣм.
- Кѣдѣ отѣваш?
- На урѣк по бѣлгарски ѣзик.
- Разбѣраш ли вѣче добрѣ бѣлгарски?
- Дѣ, разбѣрам. Знѣя дѣста дѣми. Чѣтѣ и пиша добрѣ.
- Такѣ ли? Как се изговѣря на бѣлгарски СССР?
- Сѣюз на свѣтските социалистѣчески репѣблики. Тѣ кѣдѣ живѣеш, Рѣдке?
- На ѣлица „Шѣпка“ нѣмер (№) 16. Заповѣдай на гѣсти у нас.
- Благодарѣя, Рѣдке. Довѣждане.
- Довѣждане, Тѣня.

Выражения из текста

1. Добър ден. — Добрый день.
2. Как си? (Как сте?) — Как поживаешь? (Как поживаете?)
3. Добре съм. — Спасибо, хорошо.
4. Благодаря. — Спасибо.
5. Отивам на урок. — Я иду на урок.
6. Урок по български (руски) език. — Урок болгарского (русского) языка.
7. Зная доста думи. — Знаю довольно много слов.
8. Как е на български (на руски)? — Как по-болгарски (по-русски)?
9. Живя на улица ... № ... — Я живу на улице ... в доме № ...
10. Заповядай на гости у нас. — Приходи к нам в гости.
11. Довиждане. — До свидания.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

Выучите разговор наизусть.

ГРАММАТИКА

Настоящее время глаголов первого спряжения

Личные окончания

Единственное число	Множественное число
1 л. -а, -я	1 л. -м
2 л. -ш	2 л. -те
3 л. —	3 л. -ат, -ят

Формы настоящего времени глаголов первого спряжения

четà

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. четà	четà ли
	2 л. четèш	четèш ли
	3 л. четè	четè ли
Мн. ч.	1 л. четèm	четèm ли
	2 л. четèте	четèте ли
	3 л. четàт	четàт ли

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не четà	не четà ли
	2 л. не четèш	не четèш ли
	3 л. не четè	не четè ли
Мн. ч.	1 л. не четèm	не четèm ли
	2 л. не четèте	не четèте ли
	3 л. не четàт	не четàт ли

живèя

Ед. ч.	1 л. живèя	Мн. ч.	1 л. живèем
	2 л. живèеш		2 л. живèете
	3 л. живèе		3 л. живèят

мòга

Ед. ч.	1 л. мòга	Мн. ч.	1 л. мòжем
	2 л. мòжеш		2 л. мòжете
	3 л. мòже		3 л. мòгат

г → ж перед е

секà

Ед. ч.	1 л. секà	Мн. ч.	1 л. сечèm
	2 л. сечèш		2 л. сечèте
	3 л. сечè		3 л. секàт

к → ч перед е

Исключения

я̀м

Ед. ч.	1 л. я̀м	Мн. ч.	1 л. я̀дèm
	2 л. я̀дèш		2 л. я̀дèте
	3 л. я̀дè		3 л. я̀дàт

да̀м

Ед. ч.	1 л. да̀м	Мн. ч.	1 л. да̀дèm
	2 л. да̀дèш		2 л. да̀дèте
	3 л. да̀дè		3 л. да̀дàт

К первому спряжению относятся также и следующие глаголы на ж, ч, ш: ма̀жа, рѐжа, пла̀ча, пѝша, мирѝша.

ГРАММАТИКА

Настоящее время глаголов второго спряжения

Личные окончания

Единственное число	Множественное число
1 л. -я, -а	1 л. -м
2 л. -ш	2 л. -те
3 л. —	3 л. -ят, -ат

Формы настоящего времени глаголов второго спряжения работя

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. работя 2 л. работиш 3 л. работи	работя ли работиш ли работи ли
Мн. ч.	1 л. работим 2 л. работите 3 л. работят	работим ли работите ли работят ли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не работя 2 л. не работиш 3 л. не работи	не работя ли не работиш ли не работи ли
Мн. ч.	1 л. не работим 2 л. не работите 3 л. не работят	не работим ли не работите ли не работят ли

		стой	уча
Ед. ч.	1 л.	стой	уча
	2 л.	стойш	учиш
	3 л.	стой	учи
Мн. ч.	1 л.	стойм	учим
	2 л.	стойте	учите
	3 л.	стоят	учат

Особенности глаголов второго спряжения настоящего времени

1. В первом лице единственного числа и третьем лице множественного числа глаголы второго спряжения имеют окончания **-я, -ят** (после согласного и после гласного *о*) и **-а, -ат** после *ж, ч, ш*.

Например: работя, стой, лежя, уча, рѣша.

2. Окончания **-я, -ят, -а, -ат** под ударением произносятся как **-йъ, -йѣт, -ѣ, -ѣт**.

Например: вѣрвѣ — вѣрвѣйѣ, вѣрвѣт — вѣрвѣйт;

стой — стоѣйѣ, стоят — стоѣйт;

лежѣ — лежѣйѣ, лежѣт — лежѣт.

Ударение

Часть глаголов второго спряжения имеет ударение на последнем слоге, часть — на основе.

У всех форм одного глагола в настоящем времени ударение неподвижное.

Например: работя, работиш, работи, работим, работите, работят;
стой, стойш, стой, стоим, стойте, стоят;
лежѣ, лежиш, лежи, лежим, лежите, лежѣт.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите глаголы в скобках в нужном лице и числе настоящего времени:

Тѣ (уча) чѣшки езѣк. — Ханс (говоря) фрѣнски езѣк. — Тѣ (ходя) на разходка. — Нѣе (вѣрвѣ) пѣш. — Тѣзи инженер (строй) училище. — Товѣ детѣ (спѣ). — Тѣня повѣкога (грѣшѣ). — Тѣй (лежѣ) в леглото.

2. Найдѣте в словаре глаголы из следующих предложений и выпишите их значение:

Аз мълчѣ. — Аз се грижа за еднѣ детѣ. — Мѣсля за мама. — Вѣрвѣ по едѣн булевард. — Не спѣ до кѣсно. — Дѣржѣ книга. — Брой числѣ.

Проспрягайте эти глаголы в настоящем времени.

3. Предложение из упражнения № 2 поставьте в вопросительной и отрицательной формах.

Членуване на съществителните имена в единствено число

ТАНЯ

Таня е студентка. Тя живее в едно общежитие в София. Общежитието се намира в квартал „Изток“.

Ето стаята на Таня.

Таня седи на масата. На масата има книга, тетрадка, речник, писалка. Таня обича поезията. Сега тя превежда стихотворение от български на руски. Среща непозната дума. Записва думата в тетрадката. После четене стихотворението на глас.

Часът е 19. Таня запалва лампата и включва радиото. Тя слуша музика. Музиката е забавна.

Выражения из текста

1. Седи на масата. — Сидеть за столом.
2. Превеждам от ... на ... — Переводить с ... на ...
3. Срещам непозната дума. — Встречать незнакомое слово.
4. Четя на глас (на ум). — Читать вслух (про себя).
5. Включвам радиото. — Включать радио.

Антонимы

запалвам — загасявам включвам. — изключвам

1. Отвѣтете на въпроси:
1. Каква е Таня? 2. Къде живее тя? 3. Къде се намира общежитието?
- II. Расскажете текст от „Таня седи на масата...“ до конца.
- III. Вставте вместо точек подходящие слова из правого столбца:

Йохан четене ...

Общежитието ... на улица „Граф Игнатиев“ ... е 13.

Обичате ли ... музика?

... ли е този разговор?

Той няма радио в ...

... книга от български на френски

часът
стаята
на глас
се намира
забавна
превеждам
интересен

ГРАММАТИКА

ЧЛЕННАЯ ИЛИ ОПРЕДЕЛЕННАЯ ФОРМА ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ

Определительный член имен существительных

В болгарском языке имена существительные имеют определительный член (членную форму).

Определительный член — это частица, которая стоит после основной формы имени существительного и пишется с ней слитно.

Например: урок — урокът, урока;
книга — книгата;

упражнение — упражнението.

Определительный член имени существительного в единственном числе

Род	Определительный член	Примеры
Мужской	полный член -ът, -ят краткий член -а, -я	урокът, лекарят урока, лекаря
Женский	-та	книгата
Средний	-то	упражнението

Имя существительное употребляется в членной форме в следующих случаях:

1. Когда обозначает определенный, знакомый предмет.
 - a) Предмет, который и говорящий и слушатель видят около себя, или предмет, являющийся единственным в окружающей среде.

Например: Ёто **ста́ята** на Та́ня. Та́ня се́ди на **ма́сата**. Та́ня за-
па́лва **ла́мпата** и вклю́чва **ра́диото**.

б) Предмет, названный в момент речи или перед этим.
Например: Та́ня преве́жда стихотворе́ние от бѳлгарски на ру́ски.
По́сле четѳ **стихотворе́нието** на глѳс.
Та́ня слѳша му́зика. Му́зиката е забѳвна.

в) Предмет, единственный в своем роде: *слѳнце, луна, ко́мос.*

Например: **Слѳнцето** то́пли **земята**.
Луна́та изгря́ва ве́чер.
Раке́та ле́ти в **ко́моса**.

2. Когда обозначает любой предмет из однородного
ряда предметов.

Например: **Лека́рят** (каждый врач) лека́ува.
Продава́чката (любая продавщица) прода́ва.

Имя существительное не употребляется в членной форме
следующих случаях:

1. Когда обозначает неопределенный предмет.

Например: Та́ня слѳша **му́зика** (му́зика вообще).
Та́ня преве́жда **стихотворе́ние** (какое-то стихотворение).

2. После слова *едѳн, то́зи, кой, нико́й, ня́кой, все́ки, мно́го,*
ма́лко.

Например: Тя́ живѳе в **едно́ общежитие**.
Та́ня записва **та́зи ду́ма** в тетра́дката.
Дне́с не рабо́ти **нико́й магази́н**.
Тѳрся **ня́кой шо́фѳѳр**.
Хо́дя в универси́тета **все́ки де́н**.
И́мам **мно́го ра́бота**.
Я́м **ма́лко хля́б**.

3. После глаголов *има́м — ня́мам* и после безличных гла-
голов *има́ — ня́ма*.

Например: На **ма́сата** **има́ кни́га, тетра́дка, ре́чник, писа́лка**.
Тя́ **има́ кни́га, тетра́дка**. Тя́ **ня́ма ре́чник и писа́лка**.
Но: **Имам ду́мата. Ня́мате ду́мата**.

4. Чаше всего после глагола *сѳм*.

Например: Та́ня е **студѳнтка**.
Йорда́н е **шо́фѳѳр**.

Не употребляются в членной форме следующие
существительные:

1. Существительные собственные.

Например: **Со́фия** е сто́лица на Бѳлгария.
Пе́тѳр и Мари́я уча́т.

Исключения: Родопите, Алпите, Кордилѳрите, Хималаите, Кар-
патите, Дарданѳлите, Сѳвѳетският сѳюз, Ро́зовата доли́на.

2. Названия месяцев и дней недели.

Например: През **януа́ри** ва́ли сня́г.
В **неде́ля** почи́вам.

3. Существительные нарицательные, употребляю-
щиеся в качестве титулов.

Например: **Профѳесор** Иванѳв е в семина́ра.
Инженѳр Хри́стов отѳва в заво́да.

4. Существительные нарицательные, употребляющиеся
перед наименованиями городов, рек, улиц, предприятий,
учреждений, газет и журналов.

Например: **Гра́д Со́фия** е сто́лица на Бѳлгария.

Улица „**Ракѳвски**“ е дѳлга.

Река́ Мари́ца те́че в Тракийската равнина́.

Квартал „**Изток**“ е но́в.

Завѳд „**Лѳнин**“ е голя́м.

Ве́стник „Рабо́тническо де́ло“ излиза́ все́ки де́н.

Списа́ние „**Септѳмври**“ е литерату́рно списа́ние.

Исключения: существительные *ромѳн, пове́ст, ра́зказ, фи́лм,*
стихотворе́ние.

Например: **Ромѳнѳт** „**Ива́йло**“ е превѳден на ня́колко чу́жди ези́ка.
Обича́м **стихотворе́нието** „**Вя́ра**“ от Вапца́ров.

5. Обычно заглавия книг, газет, статей или вывески,
этикетки.

Например: Ромѳнѳт „**Тютиѳн**“, ве́стник „**Тру́д**“, кино „**Култу́ра**“.

6. Имена существительные в таких выражениях,
как: *по же́лѳние на ... , по молба́ на ... , под влия́ние на ... ; от*
стра́х, от ра́дост, по по́вод на ... , в по́мощ на ... ; сле́двам мате-
ма́тика, игра́я фу́тбол, занима́вам се с му́зика.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Употребите, где нужно, членную форму существительного:

Та́ня преве́жда едно́ (изрече́ние). Тя́ не знаѳе **та́зи (ду́ма)**. Живѳѳе
на (улица) „**Ду́нав**“. Обича́м (литерату́ра). (Ра́дио) е на **ма́сата**. Викто́р
има́ (ча́нта). (Ча́нта) е ко́жена. То́й ня́ма (бага́ж). Пе́тѳр пи́ше (писмо́). Ана
е (ле́карка). (Ле́карка) облі́ча **прести́лка**. Ту́к има́ (зна́ме). (Зна́ме)
е си́ньо. Тя́ прода́ва (мля́ко). Ва́ньо сле́два (физика). Та́ня ня́ма
(тетра́дка). В (ста́я) има́ огледа́ло. (Огледа́ло) е голя́мо. Запо́чвам (ра́бота).

2. Напишите предложения, употребив данные существительные в член-
ной форме:

слѳнце, гради́на, цѳѳете, кѳща, обу́вка, разхо́дка, кино.

3. Вместо точек вставьте существительное нарицательное:

... Бѳдапѳща е в Унгария. — Чѳта ... „Рабо́тническо де́ло“. — Говѳра
с ... Младѳнов. — ... Ду́нав е голя́ма. — Живѳѳе на ... „Шѳпка“. —
То́й преве́жда ... „Вя́ра“ от Н. Й. Вапца́ров.

Образец: ... Бѳдапѳща е в Унгария. — Гра́д Бѳдапѳща е в Унгария.

Понятие за частите на простото изречение
Словоред на простото изречение

В СЛАДКАРНИЦАТА

Таня влиза в сладкарница „Прага“.
Сладкарницата се намира на улица „Раковски“.

Таня седи на масата.

Сервитьорката пита Таня :
„Какво желаете“ ?
Таня поръча закуса.

Сервитьорката поднася на Таня закуската.
Тя казва : „Заповядайте“.

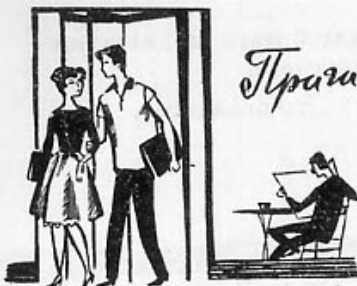
Таня пие топло мляко.

Влиза Виктор и сѐда при Таня.
Таня разговаря с Виктор.

Таня и Виктор плащат на касата.

В 19 часа Тàня и Виктор излизат от сладкарницата.

ГРАММАТИКА

I. ЧЛЕНЫ ПРОСТОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Членами простого предложения являются подлог (подлежащее), сказуемо (сказуемое), допълнение (дополнение), обстоятелствено пояснение (обстоятельство) и определение (определение).

1. Главные члены предложения

Главными членами предложения являются подлежащее и сказуемое.

1. Подлежащее отвечает на вопрос *кой* (щò).

Например: Тàня влиза в сладкарница „Прага“. (Кой влиза?)
Сладкарницата се намира на ùлица „Раковски“. (Щò се намира?)

Глагол в предложении является сказуемым.

2. Сказуемое согласуется с подлежащим по лицам и числам.

Например: Тàня **седí** на мàсата.
Тàня и Виктор **плàщат** на кàсата.

2. Второстепенные члены предложения

Второстепенные члены предложения — дополнение, обстоятельство и определение.

Существуют два вида дополнения: прямое и косвенное.

1. Прямое дополнение отвечает на вопрос *когò* (для одушевленных предметов) и *каквò* (для неодушевленных предметов).

Например: Сервитьòрката **пита** Тàня. (Когò пита?)
Тàня поръча **закúска**. (Каквò поръча?)

2. Косвенное дополнение отвечает на вопросы *когò*, *каквò* и употребляется вместе с предлогом, стоящим перед дополнением.

Например: Виктор сàда **при** Тàня. (При когò сàда?)
Тя разговàря **с** Виктор. (С когò разговàря?)

Так называемое „дàтелно допълнение“ — это косвенное дополнение, которое стоит после предлога *на* и отвечает на вопросы *на когò* (кому).

Например: Тàня плàща **на** касиèрката. (На когò (кому) плаща?)
Сервитьòрката поднася **на** Тàня мляко. (На когò (кому) поднася?)

3. Обстоятельство отвечает на вопросы *кьдè*, *когà*, *зàщò* и др.

Например: Тàня влиза **в** сладкарницата. (Кьдè влиза?)
В 19 часа **тè** излизат от сладкарницата. (Когà излизат?)

4. Определение отвечает обычно на вопросы *какъв*, *каквò*, *каквì*.

Например: Тàня пие **тòпло** мляко. (Каквò мляко?)
Днès ÿмам урòк **по** матемàтика. (Какъв урòк?)

II. ПОРЯДОК СЛОВ В ПРОСТОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ

В болгарском языке в предложении слова чаще всего стоят в следующем порядке: подлежащее, сказуемое, дополнение, обстоятельство.

Например: Профèsорът четè лèкция **в** аудитòрията.
Любчо разкàзва урòка **всèки** дèн.

В начале предложения может стоять и любой член предложения. В основном это зависит от логического ударения.

Например: **Хòдя** в университета **всèки** дèн.
Всèки дèн Любчо разкàзва урòка.
При Тàня сàда Виктор.

Предложение не может начинаться вспомогательным глаголом *съм*.

Например: Правильно: **Никòла** е инженер
Неправильно: ~~Е инженер~~ ~~Никòла~~

Если определение выражено именем прилагательным, оно стоит перед определяемым словом.

Например: Обяснявам **нòв** урòк.
Превèждам **непознàта** дýма.

Если определение выражено именем существительным с предлогом, оно ставится после определяемого слова.

Например: ÿмам урòк **по** матемàтика.
Вопросительные слова *каквò*, *какъв*, *кой*, *когò*, *кьдè*, *когà* и др. стоят в начале простого предложения.

Например: **Каквò** е товà? **Какъв** мòлив ÿмаш? **Кой** е в стàята?
Когò поздравява тòй? **Кьдè** живèете? **Когà** обядваш?
Вопросительная частица *ли* ставится после того слова, на которое падает логическое ударение.

Например: Днес Никола пътува за Съветския съюз.
 Днес **ли** пътува Никола за Съветския съюз?
 Никола **ли** пътува днес за Съветския съюз?
 Пътува **ли** днес Никола за Съветския съюз?
 За Съветския съюз **ли** пътува днес Никола?

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте вопрос к каждому члену предложения:

Виктор следва българска филология. — Иван обяснява един урок на Виктор. — Виктор слуша радио в общежитието. — Те са в стаята. — Майката дава хляб на детето. — Тази вечер той няма лекции.

2. Согласуйте сказуемое в скобках с подлежащим:

Таня (има) съквартирантка от Сирия. — Виктор (живее) в общежитие. — Виктор и Таня (уча) заедно. — Ние (пия) чай. — Вие (ям) ли плодовѐ? — Ти с рѐчник ли (превеждам)?

3. Составьте предложения, употребив данные слова в качестве прямого дополнения:

книга, стихотворение, музика, лампа, ябълка, радио, палто, мляко.

4. Подберите подходящие обстоятельства к данным глаголам:
 влизам, излизам, пътувам, отивам.

5. Составьте предложения с дополнениями к следующим глаголам:
 поднасям, давам, обяснявам, казвам.

6. Постройте предложения со следующими словами:

няма, Ханс, багаж. — много, студент, учтив, този, е. — Таня, с, пътува, гвинейка, една. — живеят, булевард, „Витоша“, те, на. — стаята, четѐ, тя, книга, в, българска. — на работа, тази, всяка, отива, работничка, сутрин. — в, една, студентка, от, излиза, 19 часа, общежитието. — чай, сладкарницата, в, пием, често.

ЕДИНАДЕСЕТИ УРОК

Членуване на съществителните имена от мъжки род в единствено число

В СЕМИНАРА

На спйрката Виктор чака тролѐй.

Виктор се качва в тролѐя и отива в университета.

Виктор е вече в семинара. Преподавателят Божко Георгиев влиза. Всички поздравяват

преподавателя. Урокът започва. Другарят Георгиев обяснява нов текст. После той задава въпрос на един студент. Студентът не отговаря. Не знае урока.

— Труден ли е въпросът? — пита преподавателя.

— Въпросът е лесен, отговорът е труден — казва студентът.

Выражения из текста

1. Чакам тролѐй (трамвай). — Жду троллейбуса (трамвая).
2. Задавам въпрос на... — Задавать вопрос (кому).

Антонимы

качвам се в... — слизам от... въпрос — отговор
 труден — лесен нов — стар

Дополнительный словарь

Учебна стая, аудитория, черна дъска, чин, катѐдра, гѐба, кошче. Преподавам урок. Четѐ лекция. Водя упражнѐния. Поправям грѐшки. Изпитвам. Пиша белѐжки. Пиша на черната дъска. Пиша в тетрадката. Пиша с молив (с мастилo, с тебешир). Изтривам дъската.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Какво прави Виктор на спйрката?
2. Къдѐ отива той?
3. Кой влиза в семинара?
4. Когѐ поздравяват всички?
5. Какво прави другарят Георгиев?
6. На когѐ задава той въпрос?
7. Знае ли студентът урока?

II. Письменно передайте разговор между преподавателем и студентом.

III. С приведенными выше антонимами составьте предложения.

ГРАММАТИКА

ОПРЕДЕЛЕННАЯ ФОРМА ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА

Имена существительные мужского рода имеют полный определительный член -ѐт, -ят и краткий -а, -я. Определительный член -ят, -я принимают существительные:

а) Которые оканчиваются на -тел и -ар и обозначают одушевленные предметы.

Например: преподавател — преподавателят, преподавателя; лекар — лекарят, лекаря.

б) Которые оканчиваются на *-тел* и обозначают приборы.
Например: радиопредавател — радиопредавателят, радиопредавателя.

в) Которые оканчиваются на *-й*:
Например: трамвай — трамваят, трамвая; музей — музеят, музея.

г) Слова *ден* — *денят*, *деня*, *огън*, *кѐн*, *сън*, *пѣт*, *нѐкът*, *лакѣт*, *зѣт*, *крал*, *цар*.

Все остальные существительные имеют определительный член *-ът*, *-а*:

Например: урок — урокѣт, урока; семинар — семинарѣт, семинара.

Запомните

комунизъм	комунизъмѣт	комунизма
демократизъм	демократизъмѣт	демократизма

Если существительное мужского рода в предложении является подлежащим, оно употребляется в определенной форме и имеет полный член.

Например: Шофѐръѣт кѣра колѣ.
 Преподавателѣят влѣза в семинара.
 Лѣкаряѣт лекува.
 Трамваяѣт идва.
 Деняѣт е топъл.

Если существительное мужского рода в предложении не является подлежащим, оно имеет краткий член.

Например: Чакам шофѐра.
 Отговарям на преподавателя.
 Говоря с лѣкаря.
 Качвам се в трамвая.
 Той работи през деня.

Примечание. Определительный член *-ят*, *-я*, *-а* под ударением произносится как *-йѣт*, *-йѣ*, *-ѣ*.

Например: деняѣт — ден *йѣт*, деня — ден *йѣ*, града — градѣ.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Раскройте скобки и употребите полный или краткий член в существительных мужского рода:

(Шофѐр) кѣра колѣ. — (Писател) пише кнѣга. — Говоря на (лѣкар). — (Семинар) е голям. — (Студент) е в (семинар). — Къдѣ е (мѝлив)? — Тук е (хотѣл). — (Вѣстник) е интересен. — Давам кнѣга на (другар). — (Другар) не ѣ тук. — (Пѣт) е дѣлѣг. — (Сън) е полѣзен. — Поздравявам (герѝй). — Влизам в (музей). — Лагерѣт на (социализъм) растѣ.

2. Составьте предложения, употребив данные существительные в качестве подлежащего:

ден, бряг, пазар, млекар, стол, трамвай, кубинец.

3. Составьте предложения, употребив данные существительные в качестве прямого дополнения:

приятел, роман, мѣж, миньѝр, другар, социализъм.

4. Составьте предложения, употребив данные существительные в качестве обстоятельств:

чѣн, космос, магазин, град, паметник.

5. В следующем тексте, где это необходимо, поставьте определенную форму существительного.

ИСТИНСКИ ГЕРОЙ

В една къща избухва пожар. Около къща се събират много хора. Изведнаж от прозорец на къща се показва жена. Тя държи дете. Огън се засилва. Към къща се приближава младѣж. Младѣж отива на помощ на жена. Той спасява жена и дете.

По Е. Чарушин

ДВАНАДЕСЕТИ УРОК

Съществителни имена от женски род, които завършват на съгласна
 Съществителни имена от мъжки род, които завършват на гласна

СЕМЕЙСТВО ХРИСТОВИ

Никола Христов по профѣсия е строителен инженер. Той работи в един завод. Бащата на Никола е съдия. Той е много заѣт. Майката на Никола е зѣболѣкарка. Понякога тя е дежурна в болницата и през нощта.

Никòла има брат. Казва се Любчо. Той е ученик. Всяка сутрин Любчо отива на училище.

Сестрата на Никòла се казва Румяна. Тя òще не ходи на училище. Никòла има дядо и баба. Дядото е пенсионер, а бабата е домакиня. Сегà е вèчер. Семейството е в къщи. Бащата четè, майката пие доклад, Любчо учи. Бабата плетè. Дядото е уморен. Той лежи на дивана и разказва приказка на Румяна. Тя стои до дивана и слýща.

Никòла се връща късно от събрание. Той е награден като отличник в завода. Радостта на семейството е голяма.

Выражения из текста

1. Заёт (заета) съм. — Я занят (занята).
2. Дежурен (дежурна) съм. — Я дежурный (дежурная).
3. Уморен (уморена) съм. — здесь: Я устал (устала).
4. През нощта (през деня). — Ночью (днем).
5. Награден съм като отличник. — здесь: Меня наградили как передовика производства.

Антонимы

заёт — свободен късно — рано

Дополнительный словарь

Член на семейството, съпруг, съпруга, дъщеря, син, родители; роднина, чичо, вуйчо, леля, племенник, племенница, братовчед, братовчедка, внук, внучка; мома, ерген, разведен, вдовец, вдовица.

Жèня се за Жèнен съм за Омъжена съм за Сключвам брак. Граждански брак. Сватба.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Отвeтете на въпроси:

1. Какъв е по професия Никòла?
2. Какъв е бащата на Никòла?
3. Къде работи майката на Никòла?
4. Когà е дежурна тя в болницата?
5. Работят ли дядото и бабата?
6. Какво прави всеки член на семейството тази вèчер?
7. Откъде се връща Никòла?

Какъв сте по професия? Къде работите? Имате ли родители? Жèнен (омъжена) ли сте? Какви роднини имате? Къде живеят те?

II. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Този нощ инженерът е ... в завода.
Днес тя е много ...
Лекарката се връща от ...
Съдията пие ...
Никòла не è ...
Любчо е ... в училище.
Миньорът работи ...
Стефан е ...

жèнен
доклад
събрание
отличник
през нощта
уморена
дежурен
ерген

I. ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ ЖЕНСКОГО РОДА, ОКАНЧИВАЮЩИЕСЯ НА СОГЛАСНЫЙ

Группа существительных женского рода оканчивается на согласный (чаще всего на согласный -т).

Например: възраст, старост, младост, пролет, нощ, есен, захар, сол, кръв и др.

Эти существительные имеют определительный член -та.

Например: вечерта, сутринта.

Запомните

възрастта старостта пролетта

II. ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ МУЖСКОГО РОДА, ОКАНЧИВАЮЩИЕСЯ НА ГЛАСНЫЙ

Некоторые существительные мужского рода оканчиваются на гласный.

Например: баща, чичо, вуйчо, дядо, съдия, колега, войвода, Никòла, Христò, Дòбри.

Нарицательные существительные, оканчивающиеся на гласный, имеют определительный член -та, -то.

Например: бащата, съдията, дядото, чичото.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите в три столбца по родам следующие имена существительные: майка, страна, войвода, старост, нож, нощ, дядо, отличник, вèчер, дъщеря, сутрин, есен, семейство, дърво, внук, племенница, сол, Геòрги, Пèйо.

2. Раскройте скобки, ставя существительные в членной форме.

Пътувам през (нощ). — (Сутрин) е светла. — (Захар) е сладка. (Кръв) е червена. — (Син) е млад. — (Чичо) на Никòла е лекар. — (Съдия) е стар. — (Радост) на детето е голяма. — През (пролет) времето е хубаво.

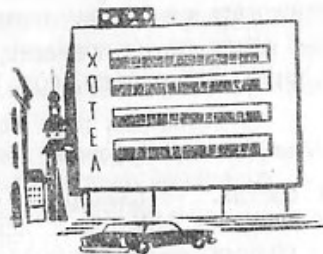
Предлози за място и за движение

Къде е книгата?
Книгата е в чантата.

Къде е книгата?
Книгата е на масата.

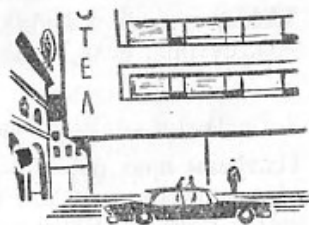
Къде е колата?
Колата е пред хотела.

Къде отива Любчо?
Любчо отива в училището.

Къде отива Любчо?
Любчо отива на училище.

Къде спира колата?
Колата спира пред хотела.

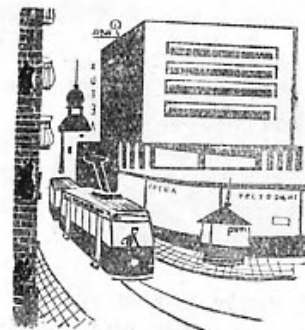
Къде е гаражът?
Гаражът е зад хотела.

Къде е пещката?
Пещката е между вратата и прозореца.

Къде е лампата?
Лампата е над масата.

Къде завива трамваят?
Трамваят завива зад хотела.

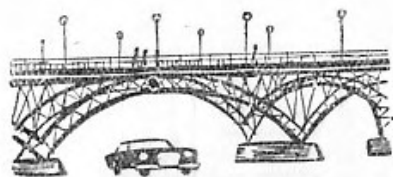
Къде върви тролейът?
Тролейът върви между града и парка.

Къде лети самолетът?
Самолетът лети над града.

Къде копæе миньорът?
Миньорът копæе под земята.

Къде минава колата?
Колата минава под моста.

Докъде пътува другарят Христов?
Другарят Христов пътува до Пловдив.

Къде е хотел „Балкан“?
Хотел „Балкан“ е до ЦУМ.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Отвeтете на въпроси:

1. Къде е чантата? — книгата? — хотел „Балкан“? — лампата? — колата? — гаражът? — пещката?
2. Къде копæе миньорът?
3. Къде отива Любчо?
4. Къде лети самолётът?
5. Къде минава тролейът?
6. Къде спира колата?
7. Къде завива трамвайът?

ГРАММАТИКА

ПРЕДЛОГИ

В българском языке предлоги стоят перед именами существительными и местоимениями.

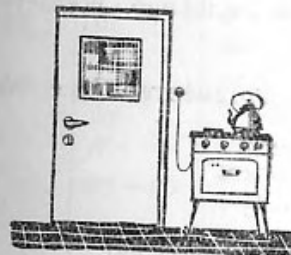
Предлоги *в, на, под, над, пред, зад, между, до, от... до* могут обозначать и место действия, и движение предмета в пространстве.

Предлоги	Примеры	Значение предлога	Особенности в образовании членной формы существительного после предлога
в	Отивам <i>в</i> училището (в здание школы) Отивам <i>в</i> операта (в здание оперы)	Обозначает движение к конкретному объекту	Существительное после предлога принимает член.
на	Отивам <i>на</i> училище (только учиться) Отивам <i>на</i> опера (слушать музыку)	Не обозначает движения к конкретному объекту	Существительное после предлога не принимает члена.

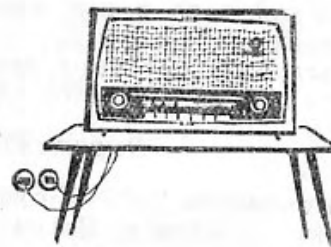
Предлоги не имеют ударения.¹

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Отвeтете на въпроси:

Къде е пещката?

Къде е радиото?

Къде е кърпата?

Къде е огледалото?

¹ В двусложных предлогах ударения поставлены в учебных целях.

2. Вместо точек вставьте предлоги в или на:

Аз влизам ... хотела. — Те отиват ... завода. — Той отива ... университета ... лекции. — Мъжът отива ... работа. — Една жена влиза ... магазина. — Тя отива ... пазар. — Ние отиваме ... разходка ... рка на свободата.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТИ УРОК

Глаголи за движение

СЕРГЕЙ ПЕТРОВИЧ В СОФИЯ

Сергей Петрович тръгва от Москва за София. Пътува с влак. Минва през Румъния. Пътят от Москва до София е дълъг. Петрович пристига в София. Слиза от влака и взема кола. Колата спира пред хотел „Балкан“. Чужденецът влиза в хотела и пита администратора:

— Има ли свободна стая?

Администраторът отговаря:

— За съжаление стая няма. Всичко е заето. Свободен е един малък апартамент, но е над ресторанта и е шумно. Желаете ли? Чужденецът отговаря:

— Съгласен съм. Каква е цената?

— Три лева на вечер. Ето ключа от апартамента. Той е № 202.

Выражения из текста

1. За съжаление ... — К сожалению ...
2. Всичко е заето. — Все занято.
3. Съгласен (съгласна) съм. — Я согласен (согласна).
4. Каква е цената? — Сколько стоит?
5. Три лева на вечер. — Три лева в сутки.

Антонимы

влизам — излизам тихо — шумно

Дополнительный словарь

Първокласен хотел, управител (директор) на хотела, администратор на хотела, камериерка, пиколо, асансьор. Отсядам в хотел. Ангажирам стая. Наемам стая. Качвам се с асансьор на третия етаж (на петия етаж, на шестия етаж). Качвам се по стълбага. Оставям паспорта си на администратора. Паспорт: име, бащино име (фамилно име), народност, гражданство, месторождение, постоянен адрес, подпис.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответе на вопросы:

1. Откъде е Сергей Петрович? 2. Какъв тръгва той? 3. С какво пътува? 4. Какъв е пътят от Москва до София? 5. През кой стран и градове минава? 6. Къде пристига Петрович? 7. Къде спира колата?

II. Перескажете разговор между администратором и иностранцем в отеле.

III. Напишете сочинение на тему *Аз пътувам за България.*

ГРАММАТИКА

ГЛАГОЛЫ ДВИЖЕНИЯ И ИХ ПРЕДЛОГИ

Глагол	Предлог	Вопрос	Примеры
Отивам	в	къде	Сегà отивам в Нарòдния театър.
	на	къде	Сегà отивам на театър.
Хòдя	в	къде	Чèсто хòдя в Нарòдния театър.
	на	къде	Чèсто хòдя на театър.
Вървя	по	къде	Вървя по булевард „Руски“.
	из	къде	Вървим из градината.
Тръгвам	от	откъде	Тръгвам от гарата в 7 часа.
	за	закъде	Влакът тръгва за Пловдив.
Пътувам	за	закъде	Той пътува за Варна.
	от	откъде	Пътува от София.
	до	докъде	Пътува до Варна.
	от—до	откъде докъде	Пътува от София до Варна.
Минвам	из	къде	Пътувам из Европа.
	през	през	Влакът минава през Югославия.
Пристигам	по	къде	Влакът минава по един мост.
	край	къде	Трамваят минава край университета.
Стигам	в	къде	Виктор пристига в София.
	до	докъде	Колата стига до хотела и спира.
Влизам	в	къде	Чужденецът влиза в хотела.
	през	през	Врачето влиза в стаята през прозореца.
Излизам	от	откъде	Той излиза от хотела.
	от	откъде	Виктор се връща от България.
Връщам се	от	къде	Той се връща в Съветския съюз.
	в	през	Тя се връщат в общежитието през парка.
Бързам	за	закъде	Пътникът бърза за гарата.

1. Поставьте вопросы к глаголам в следующих предложениях:

Хотел „България“ е на булевард „Руски“. — Ханс пътува за Берлин. — Работникът бърза за работа. — Жената влиза в магазина. — Тя се качва в тролей. — Тролейът спира пред университета. — Влакът тръгва от гарата. — Всеки ден пътувам от общежитието до града. — Миньорът се връща от работа.

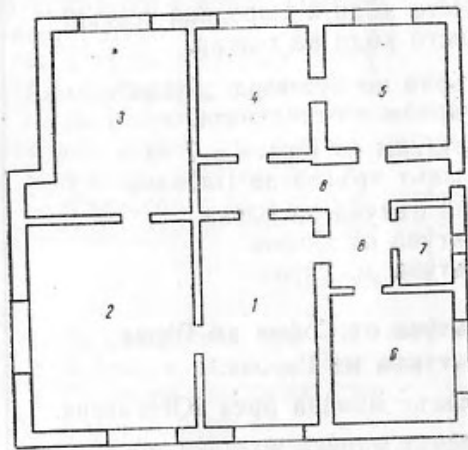
2. Составьте предложения с глаголами:

отивам, връщам се, минавам, пътувам, пристигам, качвам се, слизам, тръгвам, вървя, излизам, влизам, бързам, ходя.

ПЕТНАДЕСЕТИ УРОК

Членуване на прилагателните имена в единствено число

ЖИЛИЩЕТО НА СЕМЕЙСТВО ХРИСТОВИ

Жилищният комплекс „Ленин“ се намира в източната част на София. Там живее семейство Христови.

Новият апартамент на Христови е добре обзаведен. Той е на партера. Състои се от хол (1), спалня (2), детска стая (3), зъболекарски кабинет (4), чакалня (5), кухня (6), баня и клозет (7), антрета (8).

В просторния и светъл хол семейството посреща гости.

Спалнята има южно изложение. Детската стая е малка, но уютна. Тя гледа на изток. В зъ-

болекарския кабинет доктор Христова приема пациенти. Те чакат в малката чакалня.

Семейството е доволно от новото удобно жилище.

Выражения из текста

1. Апартаментът е добре обзаведен. — Квартира (хорошо) обставлена.
2. Състои се от ... — Состоит из...
3. Посрещам гости. — Принимать гостей.
4. Стаята има южно (северно, западно, източно) изложение. — Комната выходит на юг (север, запад, восток).
5. Стаята гледа на изток (запад, север, юг). — Комната смотрит на восток (запад, север, юг).
6. Приемам пациенти (болни). — Принимать пациентов (больных).

светъл — тъмен доволен — недоволен
посрещам — изпращам удобен — неудобен

Дополнительный словарь

Жилищен блок, квартира, вход, стълба, коридор, изба, таван, електрическо осветление, парно отопление, звънец.

Давам стая под наем. Наемам стая. Плащам наем. Живя под наем. Наемател (ка). Събственик.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Опишете квартиру Христовых.

II. Отговорете на вопросы:

Къде живеете? Какъв апартамент имате? Има ли в апартаментата хол? Има ли детска стая? Какво изложение има спалнята? В кой стая работите? Давате ли стая под наем?

ГРАММАТИКА

ОПРЕДЕЛЕННАЯ ФОРМА ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ЕДИНСТВЕННОМ ЧИСЛЕ

Когда прилагательное стоит перед существительным, обозначающим определенный предмет, членную форму принимает прилагательное, а не существительное.

Например: Стаята е светла. Детската стая е светла.

Определительный член имен прилагательных

Род	Определительный член	Примеры	Особенности употребления членной формы
Мужской	Полный член (при подлежащем) -ят	български — българският нов — новият	Прилагательные, оканчивающиеся на согласный, принимают -и перед определительным членом
	Краткий член (при других членах предложения) -я	български — българския нов — новия	
Женский	-та	българска — българската нова — новата	
Средний	-то	българско — българското ново — новото	

Степенуване на прилагателните имена

Прилагателные мужского рода принимают полный определительный член, если они относятся к подлежащему, и краткий — если они относятся к другому члену предложения.

Например: Нòвият апартамент е добрè обзавèден.
Тè са довòлни от нòвия апартамент.
Тè живèят в нòвия апартамент.

При наличии двух и более прилагательных при одном существительном, в членной форме обычно употребляется только первое.

Например: Модèрният жилищен комплèкс „Лèнин“ е в източната част на града.
Христови живèят в модèрния жилищен комплèкс „Лèнин“ в източната част на града.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Прилагательные из правого столбца согласуйте с существительными из левого столбца:

Тук има магазин.	(нòв)
Един чужденец влиза в магазина.	(кристален)
На масата има ваза.	(каменен)
Във вазата има цветя.	(висок)
Там има мост.	(бял)
Тролят минава под моста.	(народен)
На площада има здание.	
Пред зданието има паметник.	
Ям хляб.	
Хлябът е топъл.	
Отивам в театъра.	
Театърът е в центъра на града.	

Образец: Тук има магазин. Един чужденец влиза в магазина. — Тук има нòв магазин. Чужденецът влиза в нòвия магазин.

2. Составьте предложения, употребив данные словосочетания в качестве подлежащего и прямого дополнения:

бяла копринена блуза; голям текстилен завод; чёрно кожено палто; млад строителен инженер; малък удобен апартамент; ново модèрно жилище.

Образец: Бяла копринена блуза. — Бялата копринена блуза е хубава. Тя облича бялата копринена блуза.

3. Прибавляя второе прилагательное к данным словосочетаниям, составьте с ними предложения:

Централна гара, широк хол, чист булевард, детско легло, вълнена рокля, лекарска престилка, копринено знаме.

Образец: Централна гара. — Тук е Софийската централна гара. Влакът спира на Софийската централна гара.

Висок младеш

Пò-висок младеш

Най-висок младеш

УРОК ПО ФИЗИКА

Учителят по физика казва:

— При пò-висòка температура всеки предмет става пò-голям, пò-дълъг, пò-ширòк, а при пò-ниска температура — пò-малък, пò-къс, пò-тесен. Дайте пример.

Един ученик дава следния пример:

— Пролетта е пò-тòпла от зимата. През пролетта денят е пò-дълъг, отколкото през зимата. Най-тòплият сезон е лятото, тогава денят е най-дълъг.

Выражения из текста

1. Учител по физика. — Учитель физики.
2. Дайте пример. — Дайте пример.
3. Давам пример. — Давать пример.
4. През пролетта (през лятото, през есента, през зимата). — Весной (летом, осенью, зимой).

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

Выучите наизусть Урок по физика.

СТЕПЕНИ ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ

Качественные прилагательные имеют степени сравнения. Их три: положительная, сравнительная и превосходная.

Положительная степень	висòк,	-а,	-о
Сравнительная степень	пò-висòк,	-а,	-о
Превосходная степень	нàй-висòк,	-а,	-о

Например: Любчо е висòк.
Никòла е пò-висòк от Любчо.
Стèфан е нàй-висòк от всички.

Запомните

Пролетта е пò-тòпла от зимата.
но: През пролетта денят е пò-дълъг,
откòлкто през зимата.

Откòлкто употреб-
ляется вместо от пер-
ед предлогом.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Прилагательные в скобках поставьте в сравнительной или в превосходной степени.

Ивàn е (добър) студент от Геòрги. — Никòла е (добър) инженер в завода. — Сийка е (учтив) от Ана. — Пътят от Сòфия до Варна е (къс), откòлкто от Сòфия до Москва. — Математиката е (трудна) от истòрията. — Сòфия е (голям) град в България. — Коридòрт е (тесен) от семинара. — Лятото е (тòпъл). — Слънцето е (свèтъл) от луната. — Рила е (висòк) планина в България.

2. Укажете три высоких и три низких предмета. Сравните их по высоте.
3. Ответьте на вопросы полными предложениями:

Кой е пò-стàр?

бащà

син

Кой плод е пò-слàдък?

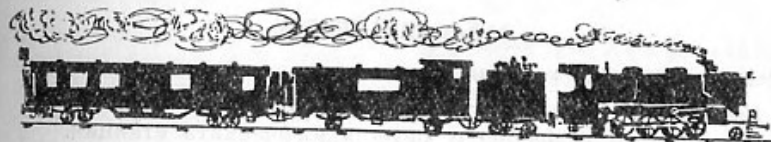

грòзде

ябълка

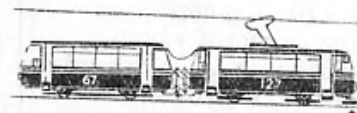
Сравнете предметите по дължина.

влàк

колà

трамвàй

СЕДЕМНАДЕСЕТИ УРОК

Бъдеще време на глагола

НА ЕКСКÛРЗИЯ

Любчо и Геòрги се гòтвят за екскурзия на Витоша.
Любчо пита по телефона метеорологическата станция: „Какво ще бъде времето утре? Ще вали ли дъжд? Няма ли да дъха вятър?“
Отговарят му: „Утре няма да вали. Времето ще бъде слънчево. Ще дъха слаб вятър.“

Георги и Христо купват хляб, салам, сирене, масло, конфитюр и нареждат всичко в раницата.

Утре те ще пътуват с автобус до спирка „Златни мостове“, а след това ще вървят пеш. Ще обядват в планината. Там ще играят на топка, ще пият, ще правят снимки. Колко весело ще бъде!

През седмицата ще се чувствуват добре и ще работят с удвоени сили.

Выражения из текста

1. Готвя се за ... — Готовиться к...
2. Питам по телефона. — Спрашивать по телефону.
3. Вървя пеш. — Идти пешком.
4. Играя на топка. — Играть в мяч.
5. Правя снимка. — Фотографировать.
6. Чувствувам се добре. — Чувствовать себя хорошо.
7. Работя с удвоени сили. — Работать с удвоенной энергией.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по плану:

1. Любчо и Георги се готвят за екскурзия.
2. Разговор по телефона с метеорологическата станция.
3. В планината.

II. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Ние се готвим за ...	врѐмето
Детѐто ... добрѐ.	ще правят снимки
Утре ... силен вятър.	вървя пеш
Работникът ... с трамвай.	път
Днес ... е хубаво.	по телефона
В планината те ...	ще пътува
Говоря ... с един приятел.	се чувствува
... през гората.	с удвоени сили
Днес той работи ...	ще дѹха

ГРАММАТИКА

БУДУЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛА

Будущее время образуется от настоящего времени глагола и частицы *ще*, которая ставится перед глаголом.

Например: Те ще вървят пеш.

Отрицательная форма будущего времени образуется посредством безличного глагола *няма*, частицы *да* и формы глагола настоящего времени (реже посредством отрицательной частицы *не* и формы глагола будущего времени).

Например: Те няма да вървят пеш.

Формы буд. времени вспомогательного глагола съм

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	ще съм (ще бъда) ще си (ще бъдеш) ще е (ще бъде)	ще съм ли (ще бъда ли) ще си ли (ще бъдеш ли) ще е ли (ще бъде ли)
Мн. ч.	ще сме (ще бъдем) ще сте (ще бъдете) ще са (ще бъдат)	ще сме ли (ще бъдем ли) ще сте ли (ще бъдете ли) ще са ли (ще бъдат ли)
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	няма да съм (няма да бъда) няма да си (няма да бъдеш) няма да е (няма да бъде)	няма ли да съм (няма ли да бъда) няма ли да си (няма ли да бъдеш) няма ли да е (няма ли да бъде)
Мн. ч.	няма да сме (няма да бъдем) няма да сте (няма да бъдете) няма да са (няма да бъдат)	няма ли да сме (няма ли да бъдем) няма ли да сте (няма ли да бъдете) няма ли да са (няма ли да бъдат)

Формы будущего времени глагола

вървя

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	ще вървя ще вървиш ще върви	ще вървя ли ще вървиш ли ще върви ли
Мн. ч.	ще вървим ще вървите ще вървят	ще вървим ли ще вървите ли ще вървят ли

	Отрицателна форма	Вопросително-отрицателна форма
Ед. ч.	няма да вървя (не щѐ вървя)	няма ли да вървя
	няма да вървиш (не щѐ вървиш)	няма ли да вървиш
	няма да върви (не щѐ върви)	няма ли да върви
Мн. ч.	няма да вървим (не щѐ вървим)	няма ли да вървим
	няма да вървите (не щѐ вървите)	няма ли да вървите
	няма да вървят (не щѐ вървят)	няма ли да вървят

Примечание. Частица *ли* в вопросительной форме будущего времени стоит после глагола:

Например: ще четя ли .

Частица *ли* в вопросительно-отрицательной форме будущего времени стоит после *няма*:

Например: няма ли да четя.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. В тексте глаголы настоящего времени замените глаголами будущего времени:

В неделя Никòла не работи. Той е в къщи. Никòла четè роман, после слуша радио.

Никòла има гости. Те играят на шах, свирят, танцуват. След това гледат по телевизията интересен филм. Никòла е доволен.

2. Напишете сочинение на тему *Какво ще правя утре*.

3. Следующие предложения напишите в вопросительной, отрицательной и вопросительно-отрицательной формах будущего времени:

Вие ще говорите по телефона. — Виктор ще се храни в ресторанта. — Любчо и Геòрги ще ядат в хижата. — Ние ще се разхождаме в парка. — Работникът ще почива в сряда. — Доктор Христова следобед ще приема пациенти.

ОСЕМНАДЕСЕТИ УРОК

Множествено число на съществителните имена от женски род

Множествено число на множественните съществителни имена от мъжки род

Някои съкратени сложни названия

СОФИЯ

Столица на Народна република България (НРБ) е София. Тя се намира в полите на Витоша. София е много стар град — по-стар от Париж и Лондон.

В София има много булеварди, градини, паметници, музеи и театри.

В центъра на града, на площад „Ленин“, се издигат Централният универсален магазин (ЦУМ) и хотел „Балкан“. Наблизо е площад „Девети септември“. Там е Мавзолът на Геòрги Димитров. Срещу Мавзолъ се намират Националната художествена галерия и Партийният дом. В Партийния дом работи Централният комитет на Българската комунистическа партия (ЦК на БКП). Вляво е Българската народна банка (БНБ), а вдясно — хотел „България“.

Забележителни сгради в столицата са още храмът-паметник „Александър Невски“ и Софийският университет „Климент Охридски“. В университета има много аудитории, зали, библиотеки и кабинети. Тук учат не само българи, но и чужденци: кубинци, сирийци, гвинейци, руси, немци, чехи, поляци и др.

В центъра на София и в околностите ѝ бликат минерални извори. Недалеч от университета е Паркът на свободата. Той е най-просторният парк в София. Много градини красят столицата на България. Всички чужденци с право я наричат „град-градина“.

Выражения из текста

1. В полите на Витоша. — У подножия Витоши.
2. С право. — С полным правом.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Отвѐтете на вопросы:
 1. Кой град е столица на България? 2. Къде се намира той?
 3. Нов град ли е? 4. Кой сгради са в центъра на града? 5. Какво здание е Софийският университет? 6. Какви студенти учат в София?
 7. Кой е най-просторният парк на столицата?
- II. Опишете вашу столицу.

I. МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ЖЕНСКОГО РОДА

Множественное число имен существительных женского рода образуется посредством окончания **-и**.

Единственное число	Множественное число	Окончание	Особенности в образовании
столица градина аудитория стая око́лност но́щ	столици гради́ни ауди́тории ста́и око́лности но́щи	-и	Окончание -и заменяет окончания основной формы -а и -я . В существительных женского рода на согласный окончание -и прибавляется прямо к основной форме.

Особые формы

ръка — рѹце
овца — овце
свиня — свине

Запомните

ми́сль — ми́сли
пе́сен — пе́сни

Примечание. Большинство имен существительных женского рода на согласный не имеет формы множественного числа.

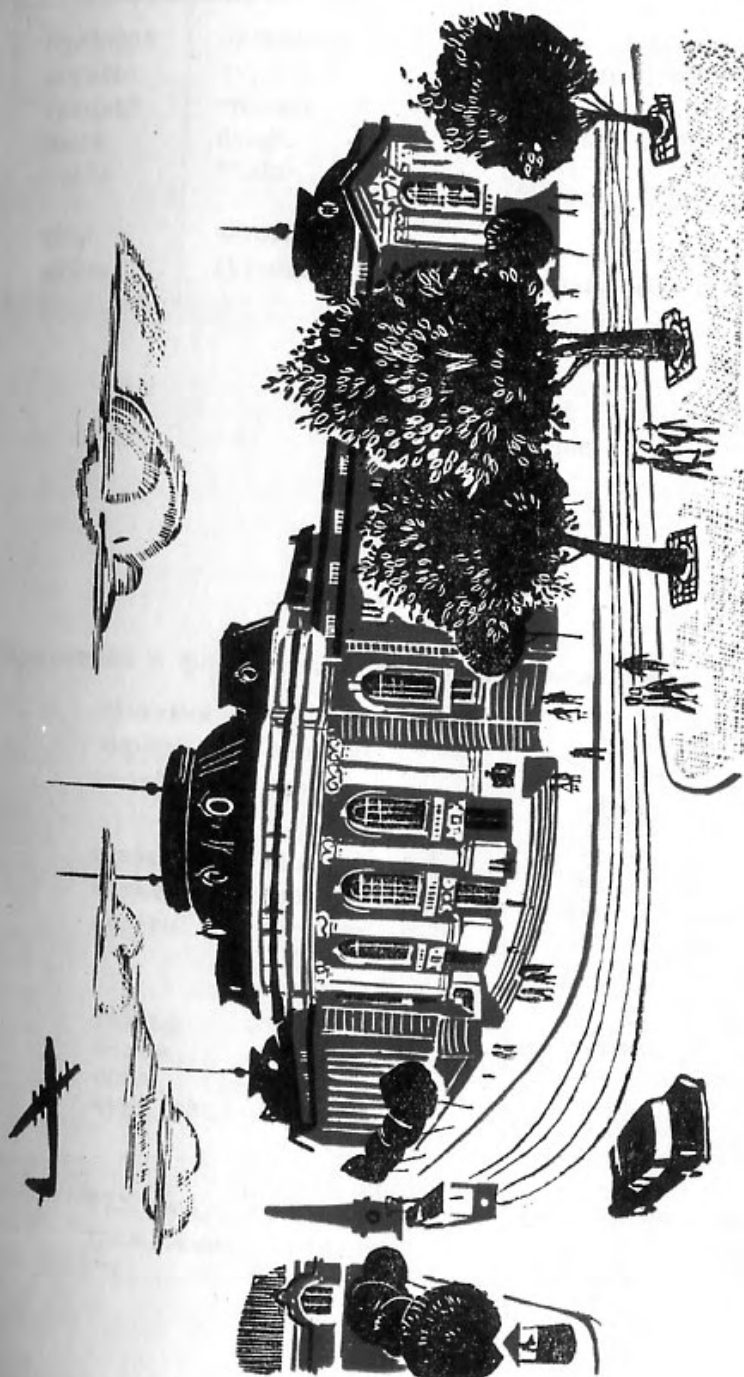
Ударение

Существительные женского рода имеют одинаковые ударения в единственном и в множественном числе.

Например: столица — сто́лици.

I. МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО МНОГОСЛОЖНЫХ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА

Множественное число многосложных имен существительных мужского рода образуется посредством окончания **-и**, которое прибавляется к основной форме.

Софийский университет „Климент Охридски“

Единствен- ное число	Множествен- ное число	Окончание	Образование
булевард студѐнт трамвай баща съдий	булеварди студѐнти трамваи бащи съдии	-и	Окончание -и прибавляется к основной форме. Окончание -и заменяет окончания основной формы -й, -а, -я .
чичо вуйчо	чичовци вуйчовци	-овци	Окончание -овци заменяет окончание -о в основной форме.

Исключения

вятър — ветровѐ
цѐнтър — цѐнтрове

Запомните

човѐк — хора

Изменения в формах множественного числа перед окончанием **-и**

паметник — паметници
хирург — хирурзи
стомѧх — стомѧси

к → ц
г → з
х → с

ганѧец — ганѧйци
сирийец — сирийци
корѧец — корѧйци

-ѧец → -ѧйци
-ийец → -ийци
-ѧец → -ѧйци

театър — театри
кѧсьм — кѧсми
орѧл — орли
чужденѧц — чужденци

ъ и **е** из послед-
него слога вы-
падают

българин — българи
гражданин — граждани

-ин из послед-
него слога вы-
падает

Ударение

Ударение в основной форме множественных существительных мужского рода постоянное для множественного числа.

Например: паметник — паметници.

Исключения

вятър — ветрове
огън — огньовете

III. НЕКОТОРЫЕ СЛОЖНЫЕ НАИМЕНОВАНИЯ

Названия отдельных организаций, институтов, учреждений и государств являются именами собственными.

Например: Българска комунистическа партия, Всесъюзна комунистическа партия на болшевиките, Централен универсален магазин, Национална художествена галерия, Министерство на народната просвета, Българска народна банка, Социалистическа федеративна република Югославия, Обединена арабска република.

В предложении эти наименования всегда присоединяют к себе член.

Например: **Партийният** дом е в центъра на града.
Тръгвам за **Съветския** съюз.

Правописание

В сложных наименованиях существительных собственных только первое слово пишется с прописной буквы.

Например: Отивам в **Народния** театър.
Той работи в **Министерството** на народната просвета.

Сложные наименования могут сокращаться.

Например: Българска комунистическа партия — БКП (произносится бѐкапѐ).
Германска демократическа република — ГДР (произносится гѐдѐрѐ).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте во множественном числе существительные в скобках.

В семинара има (лампа). — В България учат много (чужденци). — В София има (театър), (музей), (градина), (магазин). — Аз имам (тетрадка), (писалка), (речник). — Любчо и Георги са (ученик). — Елена и Донка са (ученичка). — Тези (паметник) са високи. — Апартаментът

има много (стая). — В болницата работят (хирург). — Иван и Ана са (съпруг). — Флорика ще пее (песен). — Аз имам много (чичо).

2. Употребите данные существительные во множественном числе. Составьте с ними предложения:

закачалка, прозорец, лекция, костюм, кюфар, работник, линия, майка, ъгъл, часовник, ръка, република, грешка, тролей, трамвай, селянин.

3. Составьте предложения со следующими сложными наименованиями:

Народен театър, Министерство на народната просвета, Софийски университет, Софийска централна поща, Българска комунистическа партия, Национална художествена галерия.

ДЕВЕТНАДЕСЕТИ УРОК

Множествено число на единичните съществителни имена от мъжки род

НА УЛИЦАТА

Една вечер Сергей Петрович излиза от хотела и тръгва из града. На пресечката пред хотела има светофар. Червената светлина спира уличното движение, а зелената дава свободен път. Чужденецът чака зелената светлина и пресича улицата.

По улицата вървят много хора — мъже, жени. Те бързат. Едни отиват на работа, други на кино, на театър или на мач, трети се връщат в къщи. Милиционерът направлява движението на пешеходци, трамваи и коли. Навсякъде светят нови светлини.

Петрович върви по булевард „Стамболйски“. Наляво и надясно той вижда жилищни блокове. Спира се пред магазина за плодове. На витрината са изложени ябълки, круши, грозде, дюли и орехи.

Насреща има магазин за платове. Петрович влиза в магазина.

Выражения из текста

1. Давам път на... — Давать дорогу (кому)...
2. Пресичам улицата. — Переходить улицу.
3. Направлявам движението. — Направлять движение.
4. Наляво и надясно. — Направо и наизуст.
5. На витрината са изложени. — В витрине выставлены.

Дополнительный словарь

Пресечка, тротоар, павирана улица, асфалтирана улица, платно на улицата, правила за движението.
Движа се. Спазвам правилата за движение. Завивам наляво (надясно).

РАЗГОВОР

- Моля, другарю, къде се намира улица „Незабравка“?
- Тази улица е в новия квартал „Изток“.
- Далеч ли е? Мога ли да отида дотам пеш?
- Много е далеч. Най-напред ще пътувате с трамвай номер четири до спирката пред университета, а после ще вземете тролей номер пет. В тролей ще попитате кондуктора за улица „Незабравка“. Тя е, предполагам, на предпоследната спирка.
- Благодаря, другарю.
- Моля.

Выражения из текста

Вземам тролей (трамвай). — Садитесь в троллейбус (в трамвай).

ГРАММАТИКА

Множественное число односложных существительных мужского рода.

Множественное число односложных имен существительных мужского рода образуется обычно посредством окончания **-ове (-еве)**.

Единственное число	Множественное число	Окончание
1. плод блок	плодовѐ блоковѐ	-ове
2. брой чай	броевѐ чайовѐ	-еве -йове

1. Существительные мужского рода, имеющие другие окончания во множественном числе

зѣб — зѣби	мѣж — мѣжѐ	-
прѣст — прѣсти	кѡн — конѐ	
храст — храсти	княз — князѐ	-ѐ
гѡст — гѡсти	цар — царѐ	-
рѡб — рѡби	крал — кралѐ	
лѣч — лѣчи	крал — крака	-а
клѡн — клѡни	рог — рогѐ	-я
вѣлк — вѣлци	брат — братя	-ища
дѣн — дни	пѣт — пѣтища	
чѣх — чѣхи	край — краища	

2. Односложные имена существительные мужского рода, имеющие две формы множественного числа

звѣк	{ звѣкове (гласни и съгласни звѣкове) звѣци (музикълни тѡнове)
лист	{ листа (на дърво) листовѐ (на книга)
клѡн	{ клѡни (на дърво) клѡнове (на предприятия, на банки)

3. Ударение в формах множественного числа односложных имен существительных

1. В существительных с окончанием **-ове**:

блок — блоковѐ
мост — мостовѐ
плод — плодовѐ

2. В существительных с окончанием **-и**:

гѡст — гѡсти
зѣб — зѣби
но: лѣч — лѣчи

3. В существительных с окончанием **-ѐ**:

мѣж — мѣжѐ
кѡн — конѐ

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте существительные в скобках во множественном числе:

Над реката има (мост). — В магазина продават (нож). — В стаята има (стол). — Башата има (син). — Варна и Бургас са (град) на Черно море. — На вратата има (ключ).

2. Найдите в словаре существительные:

джѡб, враг, вѡл, дѣжд, хѣлм, сняг, вхѡд, пѡд.

Образуйте от них множественное число.

3. Составьте предложения с данными существительными, ставя их во множественном числе:

брат, клѡн, лист, гѡст, зѣб, дѣн, пѣт, внѣк, мѣж, хляб.

Бройна форма за множествено число на съществителните имена от мъжки род

В КНИЖАРНИЦАТА

Радка и Тàня влизат в една книжарница.

Радка: Имате ли мòливи и блòкове за рисуване?

Продавачката: Да, имаме.

Радка: А писци за тóш?

Продавачката: Да.

Радка: Дайте ми, мòля, три блòка, пèт писèца и четири мòлива: червèн, зелèн, син и жòлт.

Продавачката: Заповядайте. Желàете ли øще нèщо?

Радка: Една тетрадка от стò листа. Кòлко лèва струва всичко?

Продавачката: Двà лèва и шестна̀десет стотинки.

Тàня: Дайте ми двà брòя вèстник „Литературна газета“.

Продавачката: Не продаваме вèстници.

Тàня: А рýско-бýлгарски рèчник имате ли?

Продавачката: Всички екземпляри са изчèрпани. Тèзи дни øще има̀ме.

Тàня: Мòже ли да запàзите петна̀десет екземпляра? Нàшата грóпа се състой от петна̀десет студèнти.

Продавачката: Мòже. Елате след нýколко дèна.

Выражения из текста

1. Дайте ми. — Дайте мне.
2. Заповядай (заповядайте). — Пожалуйста.
3. Желàете ли øще нèщо? — Нужно вам что-нибудь еще?
4. Кòлко струва? — Сколько стоит?
5. Мòже ли да запàзите? — Вы можете отложить?
6. Елате след нýколко дèна. — Зайдите через несколько дней.

Дополнительный словарь

Пергèл, триг̀гълник, попивàтелна хартия, мастй̀лница, белèжник, хартия, вòдни бой, мàслени бой, чèтка за рисуване.

Чергàя. Попй̀вам. Рису̀вам.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Отвeтьте на вопросы:

1. Каквò купу̀ва Радка? 2. Каквò търси Тàня?

II. Напишeте сочинение на тему *В книжарницата.*

ОПРЕДЕЛЕННОЕ МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА

Существительные мужского рода, обозначающие предметы и животных, могут иметь особую форму множественного числа. Она употребляется в сочетаниях с числительными и после слов *кòлко, нýколко, тòлково.*

Существительные мужского рода в форме определенного множественного числа принимают окончания **-я, -а.**

1. Окончание **-я** принимают следующие существительные:

а) имеющие в основной форме окончание **-й;**

б) слова: *òгън, пèт, кòн, сь̀н, лак̀ът, нй̀кът.*

Например: двà брòя, дèсет музèя, четири кòня, нýколко òгъня.

2. Остальные существительные мужского рода принимают окончание **-а.**

Например: три блòка, кòлко лèва, нýколко дèна.

Запомните

В книжарницата има мнòго хòра. Но: Семейство Христoви се състой от сèдем дýши.	През горàта минават двà п̀тя. Но: øще прочетà урòка двà п̀ти.
---	--

Обычная форма множественного числа

Определенное множественное число

Радка купу̀ва блòкове.
Имате ли писци за тóш?
В тòзи град има мнòго театри.
Тàня търси рèчници.
По ùлицата вървят конè.
На кàсата продават билèти.

Радка купу̀ва *три* блòка.
Дайте ми *четири* писèца.
В тòзи град има *нýколко* театра.
Тя й̀ска *петна̀десет* рèчника.
По ùлицата вървят *три* кòня.
Касиèрката пита: „Кòлко билèта й̀скате?“
В Бýлгария има **70** сòрта яб̀лки.

В Бýлгария има различни сòр-
тове яб̀лки.

Примечание. Гласные **ъ** и **е** последнего слога существительного в определенном множественном числе не выпадают:

Например: три писèца, нýколко театра, четири ùгъла.

Исключения: мèтър — пèт мèтра, литър — двà литра, киломèтър — стò киломèтра.

Членная форма

Определенное множественное число не имеет членной формы.

Ударение

Ударение в определенном множественном числе сохраняется на корне.

1. Поставьте существительные в скобках во множественном числе.

Над нивага летят (орёл). — Аз виждам четири (орёл). — В този град има много (музей). — В този град има пет (музей). — Тези градове са (център) на културния живот. — В страната има два културни (център). — В Софийския университет учат много (чужденец). — Дайте ми четири (литър) мляко. — Колко (метър) плат желаете? — Той купува три (шоклад). — В стаята има много (прозорец). — В стаята има три (прозорец). — Ходя на театър два (пет) в месеца. — В магазина има много (човек). — Колко (човек) нощуват в хотела? — През селото минават няколко (пет). — Много (пет) минават през селото. От три хиляди (килограм) розов цвят се получава един килограм розово масло.

Образец: Над нивата летят (орёл). — Аз виждам четири (орёл). — Над нивата летят орли. — Аз виждам четири орела.

2. Составьте предложения, употребив следующие числительные и существительные:

8, 17, 7, 12, 10, 24 и град, работник, мъж, паметник, театър, трамвай, нокът.

Выражения из текста

1. Участвавам в състезание. — Участвовать в состязании.
2. Гледам с възхищение. — Смотреть с восхищением.

Антонимы

силен — слаб бърз — бавен
 правилен — неправилен сръчен — несръчен

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. На спортното игрище.
2. Портретът на Любчо.
3. Играта на Любчо.

II. Опишете одного из своих знакомых.

ГРАММАТИКА

1. МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ СРЕДНЕГО РОДА

От имен существительных среднего рода множественное число образуется посредством прибавления к основе окончаний **-а, -я, -енà, -ета, -и**.

Единственное число	Множественное число	Окончания	Образование
тяло лице игрище	тела лица игрища	-а	Основная форма на -о, -це, -ице — окончание -а
състезание здание	състезания здания	-я	Основная форма на -ие — окончание -я
знаме име	знаменà именà	-енà	Основная форма на -ме — окончание -енà
морè полè момчè	морèта полèта момчèта	-èта	Остальные существительные на -е принимают окончание -èта
насекòмо живòтно	насекòми живòтни	-и	Немногие существительные принимают окончание -и .

Множественно число на съществителните имена от среден род
 Множественно число на прилагателните имена

ЛЮБЧО

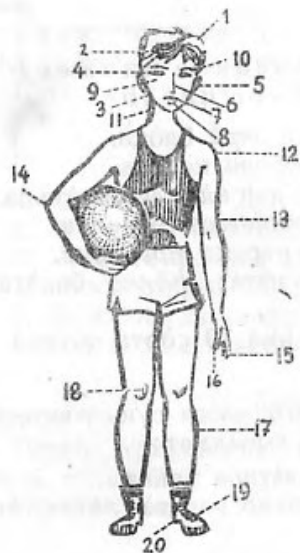
На спортното игрище се развяват сини знаменà. Ученици от различни училища имат състезания. Момчèта и момичèта играят баскетбол. Тè имат здрави тела и свежи румени лица.

Любчо е добър спортист. Той участвува в много баскетболни състезания.

Любчо е хубаво момчè. Има кафяви очи, руса косà, малки уши, високо чело и правилен нос.

Тялото на Любчо е стройно. Той има широки гърди, прави гаменè, силни ръце, дълги крака. С бързи и сръчни движения Любчо хвърля топката в кошà.

Георги и Владимир са постоянни посетители на игрището. Тè гледат с възхищение играта на Любчо.

- 1 — глава; 2 — косà; 3 — лице;
- 4 — окò; 5 — ухò; 6 — нос; 7 — уста;
- 8 — ùстна; 9 — буза; 10 — вежда;
- 11 — врат; 12 — рамо; 13 — ръка;
- 14 — лакът; 15 — пръст; 16 — нокът;
- 17 — крак; 18 — коляно;
- 19 — стъпàло; 20 — петà

Особые формы

детè — деца
небè — небеса
цвете — цветы
окò — очи
ухò — уши

Имена существительные, имеющие две формы множественного числа

ра̀мо	{ раменè раменà	крило̀	{ крилѐ крила̀
коля̀но	{ коленè коленà	дърво̀	{ дървèта (деревья) дърва̀ (дрова)

Ударение

В именах существительных среднего рода во множественном числе сохраняется то же самое ударение.

Например: лицѐ — лица̀
състезàние — състезàния.

В существительных на -ме и в большинстве существительных на -о ударение переносится на конечный гласный.

Например: знàме — знаменà
тя̀ло — телà.

II. МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ

При образовании множественного числа имен прилагательных используется окончание -и для всех трех родов:

Единственное число			Множественное число	Окончание множественного числа
м. р.	ж. р.	ср. р.	м., ж. и ср. р.	
ма̀лък	ма̀лка	ма̀лко	ма̀лки	-и
го̀лям	го̀ляма	го̀лямо	го̀леми	
сѝлен	сѝлна	сѝлно	сѝлни	
червèн	червèна	червèно	червèни	
постоя̀нен	постоя̀нна	постоя̀нно	постоя̀нни	
бълга̀рски	бълга̀рска	бълга̀рско	бълга̀рски	
стрòен	стрòйна	стрòйно	стрòйни	

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте имена существительные в скобках во множественном числе:
В Бъл̀гàрия има широ̀ки (полè) и голèми (сèло). — В градѝната цъф̀тят разлѝчни (цветè). — В горàта растàт мно̀го (дърво̀). — Орèлът има сѝлни (крило̀). — Мъ̀жът купу̀ва (дърво̀) за зима̀та. — По улѝцата върв̀ят двè (детè). — В Сòфия има голèми (здàние). — Той пише редòвно всѝчки (упражнèние). — Кучèто има дъл̀ги (ухò). — Това̀ момчè има чèрни (окò). — Рум̀яна и Ка̀мен са бъл̀гарски (имè). — Рад̀ка играè с двè (момичèнце). — В магазѝна прода̀ват дам̀ски (палтò). — Тèзи (перлè) са бèли. — Ва̀рна и Лèнингра̀д са (пристàнище).

2. Найдите в словаре имена существительные.
сърцè, яйцè, èзеро, шка̀фче, летй̀ще, плèме, списàние.
Образуйте от них множественное число.

3. Напишите исходную форму следующих существительных:
огледалà, изречèния, мастилà, портмонèта, врабчèта.

4. Выпишите из текста „Лю̀бчо“ прилагательные в форме единственного числа.
5. Согласуйте прилагательные в скобках с существительными.

Лю̀бчо има (бя̀л) зъ̀би. — Тè са (у̀мен) хо̀ра. — През пролет̀та има (студèн) дни. — В магазѝна прода̀ват (въл̀нен) и (копрй̀нен) платòвè. — Той има (сѝлен) ръцè. — Тè пèят (бъл̀гарски) пèсни. — На пло̀щàда има (висòк) здàние. Тя̀ня пра̀ви (случàен) грèшка.

6. Выпишите существительные из текста, ставя их в форме единственного числа:

Тра̀кат машѝни,
пèят ю̀зини,
фа̀брики вдй̀гат челà.
В нй̀ви, полèта
жъ̀нат комбай̀ни —
ста̀ват мечтй̀те дела̀.

У̀дрят миньòри,
бързат шофьòри.
Всѝчки се тру̀дят безспй̀р.
И инженèри,
и пионèри
днèска се бо̀рят за мѝр.
Л. Мй̀лева

ДВАДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Членуване на съществителните имена в множествено число
Членуване на прилагателните имена в множествено число

ВРЕМЕ И ГОДИШНИ ВРЕМЕНА

В Бъл̀гàрия има четѝри годѝшни времена̀: про̀лет, лй̀то, èсен и зй̀ма.

про̀лет

Пролет̀та запòчва през мè-сец ма̀рт. През пролет̀та слъ̀нцето грèе по̀-сѝлно и сто̀пля земя̀та. Цветй̀ята цъф̀тят, дървè-тата се раззеленя̀ват. Прèлет-ните птици се завръщат от то̀плие страни. Запòчва про̀лет-ната сейтба по̀ рòдните полèта.

раззеленявам се — разлїствам се
 трѣгвам на училище — започвам училище
 кооператор — сѣлски стопанин

лѣто

През лѣтото врѣмето е горѣщо. Небѣто е синьо и безоблачно. Кооператорите и кооператорките прибират реколтата. Бодри пѣсни огласят нивите. Студентите и учениците помагат на трудолюбивите сѣлски стопани.

есен

През есента валият дъждовѣ. Листата на дърветата падат. Духат студѣни ветровѣ и пада мъгла. През септември зрѣят есенните плодове.

Всїчки ученици трѣгват на училище.

зїма

Зимата в България е студѣна. Вали сняг. Много скиори карат ски в планината.

Выражения из текста

1. Слѣнцето грѣе. — Солнце светит.
2. Слѣнцето стопля земята. — Солнце согревает землю.
3. Врѣмето е горѣщо. — Погода жаркая.
4. Прибирам реколтата. — Собираю урожай.
5. Пѣсен оглася нивите (полѣто). — Песня разносится над полем.
6. Вали сняг (дѣжд). — Идет снег (дождь).
7. Пада мъгла. — Спускается туман.
8. Трѣгвам на училище. — Идти в школу.
9. Карам ски. — Кататься на лыжах.

Я Н У А Р И

ПОНЕДЕЛНИК	1	8	15	22	29	— Вчерѣ
ВТОРНИК	2	9	16	23	30	
СРЯДА	3	10	17	24	31	— Утре
ЧЕТВЪРТЪК	4	11	18	25		
ПЕТЪК	5	12	19	26		
СЪБОТА	6	13	20	27		
НЕДЕЛЯ	7	14	21	28		

Дополнительный словарь

Година, мѣсец, мѣсеци на годината: януари, февруари, март, април, май, юни, юли, август, септември, октомври, ноември, декември; седмица, дѣн, дни на седмицата: понеделник, вторник, сряда, четвъртък, петък, събота, неделя; днѣс, утре, вчерѣ; климат, студ, топлина, горещина. Каквѣ е врѣмето днѣс? Врѣмето е хубаво. Врѣмето е лошо.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Расскажите о временах года в Болгарии.
 - II. Расскажите о временах года в вашей стране.
 - III. Ответьте на вопросы:
 1. Кой са мѣсеците на годината? 2. Кой са дните на седмицата?
 3. Каквѣ е врѣмето днѣс? 4. Коѣ годишно врѣме е сегѣ?
 - IV. Составьте предложения с глаголами:

цѣфтя, грѣя, раззеленявам се, зрѣя.
 - V. Подберите глаголы к существительным:

дѣжд, сняг, вятър, ски.
 - VI. Подберите прилагательные к существительным:

птица, сейтба, полѣ, пѣсен, стопанин, плод, врѣме.
- Употребите их в предложениях.

ГРАММАТИКА

ФОРМЫ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНОГО ЧЛЕНА ДЛЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА ВСЕХ РОДОВ

Форма определительного члена имен существительных во множественном числе определяется окончаниями множественного числа.

Окончания множественного числа	Членная форма	Примеры
-и } -е }	-те	днѣ — дните нѣви — нѣвите очѣ — очите мъжѣ — мъжете ръцѣ — ръцѣте
-а } -я }	-та	листѣ — листата палтѣ — палтата брѣтя — брѣтята цветѣя — цветѣята здѣния — здѣнията

Имена существительные во множественном числе образуют членную форму при обозначении определенных предметов.

Например: В България има много плодовѣ. **Плодовѣте** зрѣят през лятото и през есента.

Очите на Любчо са кафѣви.

Примечание. Имена существительные во множественном числе образуют членную форму при обозначении всех предметов данного вида.

Например: Кооператорите (всѣчки кооператори) прибират реколтата. През пролетта дърветата (всѣчки дървета) се раззеленяват.

После слов *много*, *малко* существительные не членуются.

Например: Много скиори карат ски в планината.

Но: Много от скиорите карат ски в планината.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Существительные в скобках, где нужно, употребите в членной форме:

(Раменѣ) на Любчо са прави, (кракѣ) на Любчо са дълги. — Тѣзи (яйца) не са прѣсни. — (Крилѣ) на всѣчки (птици) са силни. — Тук има (нѣви). — (Нѣви) са кооперативни. — В градната играят (деца). — (Деца) са здрави. — (Бащи) обичат (синове). — В театра влизат

много (мъжѣ) и (женѣ). — (Брѣтя) се грижат за (сестри). — (Ръцѣ) на Любчо са чисти. — Много от (сѣченици) на Любчо участвуват в състезания.

Образец: (Раменѣ) на Любчо са прави. — Раменѣте на Любчо са прави.

2. Напишите следующие предложения во множественном числе:

Шофьорът кара автобус. — Кучето е полезно животно. — Духа северен вятър. — Работникът сече дърво. — Дървото се раззеленява. — Влакът трѣгва навреме. — Зъбът на Любчо е здрав.

Образец: Шофьорът кара автобус. — Шофьорите карат автобуси.

3. К выделенным существительным подберите прилагательные:

Нощите са къси. — Селяните работят на полето. — На игрищата има състезания. — Гледам с възхищение движенията на спортистите. — Йордан носи кюфарите. — Те се разхождат по улиците.

Образец: Нощите са къси. — Лѣтните нощи са къси.

4. Придумайте и напишите предложения с данными словосочетаниями во множественном числе:

ученическа чанта, копринено знаме, прѣсен плод, народна пѣсен, вкусна ябълка.

Образец: Ученическа чанта. — Ученическите чанти са на чина.

5. К словосочетаниям, данным в упражнении № 4, подберите второе прилагательное во множественном числе. Предложения запишите.

Образец: Ученическа чанта. — Кожените ученически чанти са здрави.

6. Выделенные слова поставьте во множественном числе:

От топлината предметът става по-голям, по-дълъг, по-широк, а от студа — по-малък, по-къс, по-тесен.

През пролетта денят е по-дълъг, отколкото през зимата, а най-дълъг е през лятото.

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТИ УРОК

Числително име. Числителни бройни имена

ръчен дамски часовник

ръчен мъжки часовник

джобен часовник

стѐнен часòвник

будилник

градски часòвник

В МАГАЗИНА ЗА ЧАСÒВНИЦИ

В магазина има различни часòвници: рѝчни, джòбни, стѐнни и будилници.

Еднà женà разглѝжда часòвниците. Часовникàрят ì показва двà мѝжки часòвника. Едìният е кръгъл, с тѝмен циферблат и секундàрник. Двѝте стрелки на часòвника са позлатѝни. Другият е право̀г̀ълен и по̀мàльк. Има здра̀ва ко̀жена кайшка.

— Каквà мàрка са часòвниците? — пита купувàчката.

— И двàта са съветски. Имаме и швейцàрски, немски.

— Аз предпочìтам тòзи, съветския — казва женàта, — защòто има секундàрник. Кòлко стру̀ва?

— Шестдесѝт лѝва.

В магазина влизат трìма г̀раждани. Едìният подàва на часовникàря повр̀еден часòвник и ка̀зва:

— Другàрю, тòзи часòвник е от Вàшия магазин. Не работи добр̀е.

— Изб̀ързва ли?

— Н̀е. Остàва на̀зад с десет мину̀ти в денонòщието.

— Оставѝте часòвника на по̀правка.

— Когà ще б̀ъде гòтов?

— След пѝт д̀ена.

КÒЛКО Е ЧАС̀Т?

Час̀т е тòчно дванàдесет.

Час̀т е дванàдесет и петна̀десет мину̀ти (и чет̀върт).

Час̀т е дванàдесет и т̀ридесет мину̀ти (и половìна).

Час̀т е дванàдесет и чет̀ирдесет и пѝт мину̀ти (т̀рина̀десет без чет̀върт).

Запомните

В кòлко часа̀ запòчвате р̀абòта? Кòлко часа̀ работите на д̀ен?
— Запòчвам р̀абòта в òсем часа̀. — Р̀абòтя на д̀ен òсем часа̀.

Выражения из текста

1. Каквà мàрка е часòвникът? — Какой марки эти часы?
2. Часòвникът работи (в̀ърви) добр̀е. — Часы работают (идут) хорошо.
3. Повр̀еден часòвник. — Испорченные часы.
4. Часòвникът изб̀ързва. — Часы спешат.
5. Часòвникът остàва на̀зад. — Часы отстают.
6. Остàвам на по̀правка. — Сдать в починку.

Дополнительный словарь

Час, мину̀та, секун̀да, тòчен часòвник (в̀ерен часòвник), тòчно вр̀еме
Будилникът зв̀ъни. Св̀ерявам часòвника. Часòвникът е на̀пред (на̀зад). Навìвам часòвника. Часòвникът спѝра. Поп̀равям часòвника. Часòвникът показва вр̀емето.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответѝте на въпроси:

1. Каквì часòвници има в магазина? 2. Кòй часòвник купу̀ва женàта? Каквà мàрка е Вàшият часòвник? Когà навìвате часòвника? Как работи тòй? Св̀ерявате ли Вàшия часòвник? Кòлко е час̀т? В кòлко часа̀ обядвате? — вечеряте?

II. Перескажете разговор г̀ражданина с часовщи́ком.

III. Спишете текст, поставив вместо точек нужные глаголы:

Час̀т е д̀евет. Тòзи часòвник показва д̀евет часа̀ без пѝт мину̀ти. Тòй ... — Час̀т е д̀евет и д̀есет мину̀ти. Мòят часòвник показва д̀есет и половìна. Тòй е ... — Тòзи часòвник е повр̀еден, тòй ч̀есто ... — Всяка̀ с̀утрин в ш̀ест часа̀ будилникът ... — Часовникàрят ... повр̀едените часòвници.

IV. Кòлко е час̀т?

ИМЯ ЧИСЛИТЕЛЬНОЕ

Имена числительные бывают количественными и порядковыми.

1. Имена числительные количественные

1 едно	111 сто и единадесет (единайсет)
2 две	
3 три	121 сто двадесет (двайсет) и едно
4 четири	
5 пет	200 двеста
6 шест	300 треста
7 седем	400 четирестотин
8 осем	500 петстотин
9 девет	600 шестстотин
10 десет	700 седемстотин
11 единадесет (единайсет)	800 осемстотин
12 дванадесет (дванайсет)	900 деветстотин
	1000 хиляда
20 двадесет (двайсет)	1001 хиляда и едно
21 двадесет (двайсет) и едно	
	1011 хиляда и единадесет (единайсет)
30 тридесет (трийсет)	
40 четиредесет (четирийсет)	1021 хиляда двадесет (двайсет) и едно
50 петдесет	
60 шестдесет	
70 седемдесет	2000 две хиляди
80 осемдесет	
90 деветдесет	
100 сто	1 000 000 един милион
101 сто и едно	2 000 000 два милиона

Числительные количественные отвечают на вопрос *колко*. Они не изменяются по родам и числам.

Например:

три	{	часовника	дванадесет	{	молва	— м. р.
		стрелки			тетрадки	— ж. р.
		момчета			деца	— ср. р.

Исключение составляют числительные *едно* и *две*.
Имя числительное *едно* изменяется по родам и числам.

Например:
мужской род женский род средний род
един часовник една стрелка едно момче

Но: множественное число

едни	{	часовници
		стрелки
		момчета

Имя числительное *две* изменяется по родам.

Например:

мужской род	женский и средний род
два часовника	две { жен деца

2. Имена числительные собирательные для лиц мужского рода

В болгарском языке числительные количественные от *две* до *шест* могут иметь особую лично-мужскую форму: *двама, трима, четирима, петима, шестима*.

Особую лично-мужскую форму имеют и многозначные числительные, оканчивающиеся на цифру от *две* до *шест*.

Например: *двадесет* и *двама* българи, *петдесет* и *трима* руси.

Числительные количественные для обозначения предметов

Купувам два молва.
Имам три учебника.
В стаята има четири стола.
Дайте ми пет молва.
Вземам шест тебешира.
Часовникът струва четиредесет и два лева.

Числительные собирательные для обозначения лиц мужского рода

Живя с двама студенти.
Имам трима другари.
Имам четирима приятели.
Познавам петима гвинейци.
Тук работят шестима мъже.
Четиредесет и двама работници са наградени.

3. Членная форма имен числительных

Числительные, оканчивающиеся на *-а*, получают членную форму на *-та*, а все остальные — членную форму на *-те*.

Например:

двама	двете
двамата	трите
трестата	дванадесетте
хилядата	петнадесетте
	стотте

Числително *едн* получава членна форма, как прилагателно.
Например: В магазина влизат двама мъже. Едният подава на часовникаря повреден часовник.

Часовникарят предлага на купувачката два часовника.
Тя купува едни.

Часовникът има две стрелки. Едната показва часовете, а другата — минутите.

Той има две деца. Едното е на пет години, а другото — на десет.

На витрината има два вида часовници. Едните са дамски, а другите — мъжки.

Если числително является многозначным числом, членуется только последняя цифра.

Например: На витрината има двадесет и три часовника. — Двадесет и трите часовника са швейцарски.

В завода има сто петдесет и шест стана. — Сто петдесет и шестте стана работят денонощно.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Следующие числительные напишите словами:

6, 11, 16, 30, 50, 63, 150, 178, 340, 372.

2. Ответьте на вопросы:

Колко часа има денонощието? — Колко минути има часът? — Колко секунди има минутата? — Колко дена има седмицата? — Колко пари получавате всеки месец? — Колко струва един мъжки костюм? — Колко километра има от София до Москва?

3. Спишите предложения. Числительные напишите словами:

В стаята има 1 маса, 1 гардероб и 1 радио. — Петър купува 2 учебника, 2 писалки и 2 шишета мастило. — По улицата вървят 4 мъже. — В града има 4 паметника. — Аз живея с 2 другари от Алжир. — В завода работят 3453 работници.

4. Числительные в данных предложениях употребите в членной форме, там где это необходимо:

Петър има двама приятели. Двама приятели на Петър са руси. — Ана купува две палта. Едно е зимно, а другото — лятно. — Апартаментът се състои от две стаи. Една е спалня, а другата — дневна. — На масата има два учебника. Вземете един. Един учебник е на Любчо, а другият — на Георги. — Тази жена има седем внуци. Седем внуци на тази жена са живи. — В завода има 123 ударници. 123 ударници в завода са наградени. — Продавачката дава на Радка 12 тетрадки. Радка взема 12 тетрадки. — Шест континента в света са: Европа, Азия, Африка, Америка, Австралия и Антарктида.

Образец: Петър има двама приятели. — Двамата приятели на Петър са руси.

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Числителни редни имена

В ТЕАТЪРА

Народният театър „Иван Вазов“ се намира в центъра на София. Той е красива сграда на три етажа.

Тази вечер в Народния театър се играе „Иван Шишман“ — българска пиеса в три действия.

Никола и Виктор Андреев се срещат във фойето на театъра. Двамата приятели оставят палтата си на гардероба, купуват програма и сядат на двадесет и втория ред в партера.

Първият звънец звъни. Всички места са вече заети.

След втория звънец завесата се вдига. Представлението започва. Чужденецът следи играта на артистите с интерес. Третата картина на първото действие е много напрегната.

След всяко действие зрителият възторжено ръкопляска. Артистите няколко пъти излизат на сцената и се покланят. От първите редове хвърлят цветя.

След представлението зрителият оживено споделя впечатленията си от пиесата.

Выражения из текста

1. Сграда на три етажа. — Здание в три этажа.
2. Играе се пиеса (дава се пиеса). — Идет пиеса.
3. Пиеса в три действия. — Пиеса в трех действиях.
4. Оставям палтото си на гардероб. — Сдавать пальто в гардероб.
5. Завесата се вдига. — Занавес поднимается.
6. Завесата се спуска. — Занавес опускается.
7. Следя с интерес. — Следить с интересом.
8. Излизам на сцената. — Выходить на сцену.
9. Споделям впечатленията си от... — Делиться впечатлениями о...

Дополнительный словарь

Първи балкони, втори балкони, кулоари, лъжа, разпоредител, антракт; драма, трагедия, комедия; артистка, режисьор, драматически състав, постановка на пиеса, роля.

Играя главна роля. Изпълнявам роля.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Ответьте на вопросы:
1. Къде се намира Народният театър? 2. Коя пиеса се играе тази вечер? 3. На кой ред са местата на двамата приятели? 4. Кога започва представлението? 5. Какво правят зрителият след всяко действие?

2. Вместо точек вставьте нужный глагол:

Артистът ... много добрѐ. — Зрителите ... с интерес игра̀та. —
Другата седмица ... нова пиѐса. — Тази артистка ... за пръв път
на сцѐната. — Завѐсата ... след представлѐнието. — Никола и Виктор
Андрѐев ... впечатлѐнията си от българската пиѐса. — Артистът излиза
на сцѐната и ...

ГРАММАТИКА

ИМЕНА ЧИСЛИТЕЛЬНЫЕ ПОРЯДКОВЫЕ

	първа,	първо,	първи
първи			
втори	-а,	-о,	-и
трети	-а,	-о,	-и
четвърти	-а,	-о,	-и
пети	-а,	-о,	-и
шести	-а,	-о,	-и
седми	-а,	-о,	-и
осми	-а,	-о,	-и
девети	-а,	-о,	-и
десети	-а,	-о,	-и
единадесети	-а,	-о,	-и
дванадесети	-а,	-о,	-и
.....			
двадесет и първи	-а,	-о,	-и
.....			
тридесети	-а,	-о,	-и
четиридесети	-а,	-о,	-и
петдесети	-а,	-о,	-и
шестдесети	-а,	-о,	-и
седемдесети	-а,	-о,	-и
осемдесети	-а,	-о,	-и
деветдесети	-а,	-о,	-и
стотни	-а,	-о,	-и
сто двадесет и първи	-а,	-о,	-и
.....			
петстотни	-а,	-о,	-и

Имена числительные порядковые отвечают на вопрос *кой* (порѐд).

От имен числительных пѐт и выше порядковые числительные образуются с помощью суффикса -и.

В сложных порядковых числительных лишь последняя цифра принимает форму порядкового числительного.

Имена числительные порядковые стоят перед существительными и согласуются с ними в роде и числе, как прилагательные.

Например: Днес ще гледам драмата „Иван Шишман“ за трети път.
Виктор Андрѐев и Никола имат билѐти за втори балкон.
Любчо учи в четвърто средно училище.
Д-р Христова работи в Осма поликлиника.
Тѐзи младежи са първи по успех.

Софийският народен театър „Иван Вазов“

Ударение в числительных порядковых соответствует ударению в числительных количественных:

Например: осем — осми, петдесет — петдесети.

Исключения: първи, втори, четвърти, девети, десети.

1. Членная форма имен числительных порядковых

Имена числительные порядковые получают членную форму, как имена прилагательные.

Например: Първият звънец звъни.

Завесата се вдига след втория звънец.

Третата картина на това действие е много интересна.

Дайте ми билет за второто представление на пиесата „Иван Шишман“.

От първите редове хвърлят цветя на артистите.

В сложных числительных членуется только последняя цифра.

Например: Двадесет и вторият конгрес на КПСС има историческо значение.

Примечание. Имена числительные порядковые могут употребляться в членной и нечленной формах.

Например: Третата картина на първото действие е много интересна.

Трета картина на първо действие е много интересна.

2. Для обозначения дат употребляются предлоги *на, в, през*

1. Предлог *на* употребляется:

а) При указании даты полностью:

Например: Българският поет-революционер Христо Ботев е роден на 6 януари 1849 година (6. I. 1849 г.).

б) При указании даты и месяца:

Например: Христо Ботев е роден на 6 януари.

в) При указании только даты:

Например: Ще имаме изпит на 21.

2. Предлог *през* употребляется:

а) При указании года. Может употребляться также и предлог *в*:

Например: Христо Ботев е роден през, в 1849 година.

б) При указании только месяца:

Например: Христо Ботев е роден през януари.

През месец май цъфтят розите.

Примечание. В датах имена числительные порядковые не употребляются в членной форме.

1. Спишите предложения. Числительные пишите словами:

Апартаментът на Христови е на III етаж. — Студентското градче в София е на IV километър. — Отворете книгата на IX, на XIII, на XLV, на CVIII, на CXXXI страница. — Инженер Христов живее в V софийски район. — Виктор Андреев пристига в България за I път. — След II действие на драмата има голям антракт. — Любчо и Георги са IV в състезанията.

2. Числительные порядковые напишите словами. Употребите их в членной форме:

I космонавт в света е Юрий Гагарин. — СССР е I социалистическа страна в света. — Ние живеем на III улица наляво. — На I площад има голям паметник. — Пред III вход на жилищния блок чака автомобил. — Ще звъня на IV звънец. — III действие на драмата е най-късо. — I пролетни плодове са черешите и ягодите. — Утре ще се дава CXXII представление на драмата „Иван Шишман“.

3. Ответьте на вопросы:

Когато сте роден(а) (кой ден и месец, коя година)? — Когато е Празникът на труда? — Когато започва новата година? — Когато започва пролетта? — Когато е Международният ден на жената? — Кой ден (поред) в седмицата е неделя? — На кой етаж живеете?

4. Вместо точек вставьте нужные предлоги:

Поехът-антифашист Никола Вапцаров е роден ... 1909 година. — Аз съм роден. ... юни 1940 година. — България се освобождава от фашизма ... 9 септември 1944 година. — Ще дойда у вас ... 16.

5. Подберите к следующим существительным порядковые числительные: ден, ред, паметник, представление, апартамент, стълба, жилищен блок, спирка, врата.

С полученными сочетаниями составьте предложения.

ДВАДЕСЕТ И ПЕТИ УРОК

Въпросителни местоимения
Преходни и непреходни глаголи

МИТНИЧЕСКА ПРОВЕРКА

Виктор Андреев пътува за Югославия с влак. На гара Драгоман влакът спира. Драгоман е на границата между България и Югославия. Тук българските митнически власти проверяват багажа на пътниците. Двама митнически служители влизат в купето. Те се обръщат към Андреев:

— Другарю, имате ли нещо за обмитяване? Носите ли например кожено палто, златни предмети, цигари?
— Нося дамско палто, но имам разрешение за износ от Министерството на външната търговия. Ето, заповядайте.
— Кой багаж е Ваш?
— Ето този.
Андреев сваля един куфар от мрежата и казва:
— Тук имам вещи за лична употреба и подаръци.
Митническият служител сочи една чанта на мрежата и пита:
— Чий е тази чанта?
— Моя.
— Какви неща има в чантата?
— Употребявани вещи. Има и цигари.
— Цигари? Колко кутии носите?
— Правя контрабанда с кутия от сто цигари.
Митническият служител се усмихва и казва:
— Добре, значи всичко е редовно.
Паспортният служител казва:
— Другарю, моля, паспорта и документите.
Андреев показва паспорта и документите си.
Проверката завършва.

Выражения из текста

1. Имате ли нещо за обмитяване? — У вас есть что-нибудь, подлежащее обложению пошлиной?
2. Разрешение за износ. — Разрешение на вывоз.
3. Вещи за лична употреба. — Личные вещи.
4. Употребявани вещи. — Ношенные вещи.
5. Правя контрабанда. — Везти контрабандой.
6. Кутия от сто цигари. — Коробка в сто штук папирос.
7. Всичко е редовно. — здесь: Все в порядке.

Антонимы

износ — внос
външна търговия — вътрешна търговия

Дополнительный словарь

Митническа тарифа, забрана за износ, изходна виза, входна виза, транзитна виза, бюро за обмяна на валута.
Внасям. Изнасям. Преглеждам багажа. Плащам мито. Обменям пари.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

Ответьте на вопросы:

1. Къде се намира гара Драгоман?
2. Защо влакът прави на Драгоман по-дълъг престой?
3. Какво пита митническият служител?
4. Какво има Андреев в куфара?
5. Какво има в митническата

чанта на Андреев? 6. Какво казва митническият служител след проверката?
 За кой предмети има забрана за износ? Как могат да се изнасят?
 те? За кой предмети пътниците плащат мито? Какво прави паспортният
 служител? Къде обменят пари пътниците?

ГРАММАТИКА

I. ВОПРОСИТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕННИЯ

	Мужской род	Женский род	Средний род	Мн. число
Обозначают лица и предметы	кой	кой	коё	кой
Предметы	що			
Только для лиц	кого, предлог + кого			
Признаки	какъв	каква	какво	какви
Принадлежность	чий	чия	чие	чий
Количество	колко			

Правописание

Вопросительное местоимение **кой** во множественном числе пишется без *й* — **кой**.

Вопросительные местоимения имеют зависимое и независимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление Зависимое употребление

Кой пътува?
 Какъв е той?
 Чий е тази чанта?
 Колко струва един билет?

Кой куфар е Ваш?
 Какъв студент е той?
 Чий чанта носих?
 Колко лева струва един билет?

Вопросительное местоимение **кой**, употребленное независимо, в роли прямого дополнения имеет форму **кого**, а в роли косвенного — **кого** + **кого**.

Например: Кого пита митническият служител?
 Кого търсите?
 С кого говори митническият служител?
 На кого говори той?

Вместо вопросительного местоимения **чий**, **чий**, **чие**, **чий** может употребляться форма **на кого**.

Например: Чий е тази чанта? — **На кого** е тази чанта?
 Чий са тези куфари? — **На кого** са тези куфари?

II. ПЕРЕХОДНЫЕ И НЕПЕРЕХОДНЫЕ ГЛАГОЛЫ

Глаголы, требующие прямого дополнения, называются переходными.

Например: Митническият служител **пита** пътниците.
 Пътникът **отваря** куфара.

Глаголы, которые не могут употребляться с прямым дополнением, являются непереходными.

Например: Андреев **разговаря** с митническият служител.
 Той **пътува** за родината си.
 Пътникът **влиза** в купето.

Примечание. Переходные глаголы могут иметь и косвенное дополнение.

Например: Пътникът **подава** на служителя паспорта си.
 Той **купува** книги за децата си.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте вопросительные местоимения:
 ... проверява документите на пътниците? — ... часовник ще си купите? — ... вещи носите в куфара? — На ... показвате паспорта си? — С... живёете в тази стая? — На ... улица живёете? — В ... квартал се намира апартаментът на Христови? — ... часа пътувате от Москва до София?
2. Задайте вопросы к выделенным словам:
 Часовникът на Андреев е повреден. — Този костюм е на Пётър. — Ше взема тетрадката на Радка. — Детето на Пётър е болно. — Дрехите на работниците са нови.
3. Напишите вопросительные предложения при помощи местоимений:
 кой — кой, какъв — какви, чий — чий, кого, колко.
4. Напишите предложения с данными словами в роли дополнения:
 музей, автобус, годишен план, преподавателка, другари, часовник, доклад, вещи.

5. Впишете в един столбец переходные глаголы, а в другой — непереходные:

губя, усмихвам се, лежа, внасям, мълча, благодаря, вземам, показвам, подавам, зря, цъфтя, летя, стой.

6. Составьте предложения с глаголами из упражнения № 5.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТИ УРОК

Падежни форми на личните местоимения

ЛЮБЧО Е БОЛЕН

От два дни Любчо е болен. Той е на легло.
Любчовата майка вика лекар от поликлиниката.
След половин час лекарят идва. Майката го посреща. Той я пита:
— Кой е болен у вас?
— Малкият, ето го, лежи в стаята. Заповядайте.
— Какво му е на малкия? Има ли температура?
— Тресе го.
Лекарят влиза в стаята при Любчо и сядва до него.
— Какво те боли, момче?
— Главата ме боли, кашлям, имам хрема.
— Имаш ли апетит?
— Не. Нищо не ми се яде. Лошо ми е.
Лекарят измерва температурата на Любчо. После го преглежда.
Преслушва гърдите и сърцето на болния. Измерва пулса и казва на майката:

— Няма нищо опасно. Обикновена простуда. Ще мине. Любчо трябва да стои няколко дена на топло.
Лекарят написва рецепта, подава я на майката и ѝ казва:
— Предписвам му сироп против кашлица, праховъ за температурата и капки за нос. Ще му давате по един прах три пъти на ден след ядене, а от сиропа — по една супена лъжица на два часа.
— А капките? — пита майката.
— От тях ще слагате в носа на детето редовно по осем капки няколко пъти на ден. След три дена елате при мене в поликлиниката.
— Благодаря Ви, докторе.

Выражения из текста

1. На легло съм. — Слечь в постель.
2. Викам лекар. — Звать врача.
3. Какво ти е? — Что с тобой?

4. Тресе ме. — Меня лихорадит.
5. Боли ме главата (имам главоболие). — Болит голова.
6. Имам хрема. — У меня насморк.
7. Не ми се яде. — Нет аппетита (не хочется есть).
8. Лошо ми е. — Мне плохо.
9. Преслушвам гърдите, сърцето. — Выслушивать легкие, сердце.
10. Няма нищо опасно. — Нет ничего опасного.
11. Стой на топло. — Сидеть в тепле.
12. На два часа. — Каждые два часа.
13. Три пъти на ден. — Три раза в день.

Антоними

след ядене — преди ядене
редовно — нередовно

Дополнительный словарь

Болест, заразни болести: грип, ангина, скарлатина, корѐмен тиф, туберкулоза; пациент, медицинска сестра.
Лекар-специалист по вътрешни болести.
Лекар-специалист по очни болести.
Лекар-специалист по ушни, носни и гърлени болести.
Лекар-специалист по кожни болести.
Лекар-специалист по нервни болести.
Лекар-хирург, лекар-рентгенолог, зъболекар; лекарски преглед, лекарство, бърза помощ, тежко болен, болница.
Не се чувствавам добре. Боледувам (болен съм) от ... Простудявам се. Оздравявам. Лекувам. Поставам диагноза. Правя компрес. Правя инжекции. Пазя стаята. Пазя диета.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Отговорете на въпроси:
1. Какво му е на Любчо? 2. Какво прави Любчовата майка?
3. Какво прави лекарят? 4. Какви лекарства предписва той на Любчо?
- II. Проведете разговор между врачом и пациентом.
- III. Напишете предложения со следующими словами и выражениями:
боледувам от ..., на легло съм, лекувам пациент, правя инжекции, викам лекар, заразна болест, пазя диета, бърза помощ, на два часа, зъболекар, лекарство.
- IV. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Лекарят ... пулса.
Бащата вика ...
Болният ... добре.
Давайте му по един прах ...
Този сироп е ...
Той е ...

не се чувства
против кашлица
бърза помощ
измерва
тежко болен
след ядене

ГРАММАТИКА

ПАДЕЖНЫЕ ФОРМЫ ЛИЧНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ

Именительный падеж	Винительный падеж		Дательный падеж	Аналитические формы
Подлежащее	Прямое дополнение		Косвенное дополнение	
	полная форма	краткая форма	краткая форма	
1 л. аз	мэне	ме	ми	Предлог <i>на, в, с,</i> <i>до, за, +</i> <i>от и др.</i>
2 л. ты	тэбе	те	ти	
3 л. той	нёго	го	му	
то			нё	
тя	нёя	я	й	
1 л. ние	нас	ни	ни	
2 л. вие	вас	ви	ви	
3 л. те	тях	ги	им	нас вас тях

Аналитические формы личных местоимений в предложении служат косвенным дополнением. Предлог *на* и полная форма личного местоимения в винительном падеже выполняет службу дательного дополнения.

1. Полные формы личных местоимений

Полные формы личных местоимений употребляются в следующих случаях:

а) После предлога.

Например: От тях (от кáпките) ще слáгате в носá.
 Любчо е пò-голям от нёя (от Румянка).
 Лёкарят гóвори на нёго (на детето).

б) Когда логическое ударение падает на дополнение, выраженное личным местоимением.

Например: Нёго пита (нё тэбе).
 На Вас гóворя (нё на другите).

2. Краткие формы личных местоимений

Краткие формы личных местоимений употребляются чаще, чем полные.

Местоимения в винительном и дательном падеже, употребляющиеся вместо имен существительных, выступающих в роли прямого и косвенного дополнения

Прямое дополнение	Число	Род	Дополнение, выраженное существительным	Дополнение, выраженное местоимением в винительном падеже	Краткая форма
			полная форма	полная форма	
Косвенное дополнение	ед. ч.	м. р.	Майката посреща лёкаря.	Майката посреща нёго.	Майката го посреща.
	мн. ч.	ж. р.	Лёкарят преслушва сьрцето.	Лёкарят преслушва нёго.	Лёкарят го преслушва.
	ед. ч.	ж. р.	Лёкарят пита майката.	Лёкарят пита нёя.	Лёкарят я пита.
Косвенное дополнение	ед. ч.	м. р.	Лёкарят преглэжда мъжете, жените, децата.	Лёкарят преглэжда тях.	Лёкарят ги преглэжда.
	мн. ч.	ж. р.	Лёкарят сáда до бóлния.	Лёкарят сáда до нёго.	—
	ед. ч.	ж. р.	Любчо рэже с нóжчето.	Любчо рэже с нёго.	—
Косвенное дополнение	мн. ч.	ж. р.	Лёкарят сáда до бóлната.	Лёкарят сáда до нёя.	—
	ед. ч.	ж. р.	Любчо се лекува с праховете, кáпките и хáпчетата.	Любчо се лекува с тях.	—
	ед. ч.	ж. р.	Лёкарят гóвори на мъжá.	Дополнение, выраженное местоимением с предлогом	—
Косвенное дополнение	мн. ч.	ж. р.	Лёкарят гóвори на детето.	Лёкарят гóвори на нёго.	Лёкарят му гóвори.
	ед. ч.	ж. р.	Лёкарят гóвори на женáта.	Лёкарят гóвори на нёя.	Лёкарят му гóвори.
	мн. ч.	ж. р.	Лёкарят гóвори на мъжете, на жените, на децата.	Лёкарят гóвори на тях.	Лёкарят им гóвори.

3. Место кратких форм личных местоимений в предложении

а) Краткие формы личных местоимений не употребляются в начале предложения и после предлогов.

Правильно:

Тресè го.
Лòшо му е.

Неправильно:

~~Го тресè~~
~~Му е лòшо~~

б) Если предложение начинается глаголом, местоимения ставятся непосредственно после него.

Например: Боли **ме** главàта.

Говòря **ти** сериòзно.

в) Если в начале предложения стоит другое слово, местоимения ставятся перед глаголом.

Например: Каквò **те** боли?

Лèкарят **му** предписва лекàрство.

г) При глаголах будущего времени краткая форма местоимений ставится после частицы *ще*.

Например: Ще **го** пìтам.

Ще **ти** разкàжа всìчко.

д) Краткая форма дательного падежа стоит всегда перед краткой формой винительного падежа.

Например: Лèкарят дàва рецèпта на бòлния. — Лèкарят **му** я дàва.

Часовникàрят показва часòвниците на грàжданката. —

Часовникàрят **й** ги показва.

4. Особые случаи употребления падежных форм личных местоимений

1. Дополнение (прямое и косвенное) можно выразить одновременным употреблением полной и краткой формы личного местоимения.

Например: Мèне **ме** боли главàта.

Нèго **го** тресè.

На нèго **му** е лòшо.

2. Дополнение (прямое и косвенное) можно выразить одновременным употреблением имени существительного и краткой формы личного местоимения.

Например: Детèто **го** боли главàта.

Няма **ги** служителите.

Каквò **му** е на момчèто?

Ударение

Краткие личные местоимения имеют ударение только в том случае, если они стоят после отрицательной частицы *не*.

Например: На нèго не **мý** е студèно.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте вопросы к личным местоимениям в следующих предложениях:
Чèсто го срèщам на улицата. — Пйшем **й** писмò. — Ще работиш **ли** с мèне? — Тя е омъжена за нèго. — Артистите им се поклàнят. — Тè изкàзват възхищèнието си от нèя.

2. Выделенные существительные замените соответствующей полной или краткой формой личного местоимения:

Прàвя компрès на бòлния. — Не познавам чужденкàта. — Йскам да говòря с преподавателката. — Навивам часòвника редòвно. — Разговàрям с миньòрите. — Мирйша цветята. — Ям от плодовèте. — Продавачката дàва на Ана рèчника. — Пèтър обяснява на Геòрги тàзи дýма.

3. Местоимения, данные в скобках, замените полной или краткой формой личных местоимений:

Àз говòря на (тя). — Двà часа (ние) чàкам. — Милиционèрът дàва път на (те). — Отивам на кино с (той и тя). — Кòй говòри за (аз)? — За (тя) или за (той) пìта преподавателят? — Не (вие) познавам. — Тè купуват подàрък на (ние).

Образец: Аз говòря на (тя). — Àз говòря на нèя. Àз **й** говòря.

ДВАДЕСЕТ И СЕДМИ УРОК

Съчетание на два глагола с частицата *да* (съставно сказуемо)

ТЕЛЕФОНЕН РАЗГОВОР

Стèфан и Никòла са приятели. Тè зàедно посещàват кýрс по английски език. Вèче няколко пýти Никòла отсъствува. Стèфан **му** се обàжда от една телефонна кабинa. Той пýска монèта от две стòтинки в отвòра на апарàта, вдйга слушалката и набира нòмер 6-16-11. Лйнията е зàета. Стèфан закàча слушалката на апарàта. Трйбва да чàка. След мàлко отнòво пýска двèте стòтинки, набира нòмера и чýва гласà на Никòла:

— Àло, кòй е?

— Здравèй, Кòльо. Стèфан е на телефонa. Защò не идваш на кýрса по английски език и не сè обàждаш? Запòчвам да се безпокой. Здрав ли си?

- Здрав съм, но ймам много работа в завода. Сега е краят на годината, план трябва да се изпълнява, нали знаеш.
- Но ти не бива да губиш уроците.
- Аз продължавам да се занимавам в къщи. Това, разбира се, не може да трае дълго. Език се учи, като се говори. Как вървят занятията?
- Много добре. С всеки нов урок стават по-интересни. Много съм доволен от преподавателя.
- Още какво ново има?
- Друго нищо особено. Имаш поздравителни от курсистите.
- Благодаря, Стэфчо, и ти поздравяй всички.
- Довиждане.
- До скоро виждане.

Выражения из текста

1. Обаждам се по телефона. — Звонить по телефону.
2. Монета от две стотинки. — Монета достоинством в две стотинки.
3. Набирам номер. — Набрать номер.
4. Линията е заета. — Линия занята.
5. Здравей (здравейте). — Здравствуй (здравствуйте).
6. Изпълнявам план. — Выполнять план.
7. Как вървят занятията? — Как идут занятия?
8. С всеки нов урок... — С каждым (новым) уроком...
9. Доволен съм от ... — Я доволен (чем).
10. Какво ново има? — Что нового?

Дополнительный словарь

Телефонен апарат, телефонна жица, телефонен указател, бърз телефонен разговор.

Телефонирам. Викам по телефона някого. Обаждам се по телефона на някого. Получавам телефонна връзка. Телефонът е повреден. Линията е прекъсната. „Грешка, извинете.“

ГРАММАТИКА

СОЧЕТАНИЕ ДВУХ ГЛАГОЛОВ И ЧАСТИЦЫ *ДА* (СОСТАВНОЕ СКАЗУЕМОЕ)

Глаголы *започвам, продължавам, свършвам* часто связываются с другими глаголами посредством частицы *да* и образуют составное сказуемое.

Например: Започвам да работя.
Продължавам да се занимавам в къщи.

В таком сочетании двух глаголов, связанных частицей *да*, первый глагол изменяется по лицам, числам, временам и наклонениям, а второй всегда стоит в настоящем времени и согласуется с первым по лицам и числам.

започвам да работя

Настоящее время

- Ед. ч. 1 л. започвам да работя
2 л. започваш да работиш
3 л. започва да работи
- Мн. ч. 1 л. започваме да работим
2 л. започвате да работите
3 л. започват да работят

Будущее время

- ще започна да работя
ще започнеш да работиш
ще започне да работи
- ще започнем да работим
ще започнете да работите
ще започнат да работят

В вопросительной форме настоящего и будущего времени частица *ли* стоит после первого глагола.

Например: Започвам ли да работя? — Ще започна ли да работя?

Составное сказуемое можно также образовать с безличными глаголами *може, трябва, бива* (не бива).

Например: Планът трябва да се изпълнява.

Ще трябва да говоря с преподавателя.
Ти не бива да губиш уроците.
Това не може да трае дълго.

В подобных сочетаниях безличный глагол не изменяется.

Например:

трябва да говоря

Ед. ч. 1 л.	{ да говоря
да говориш
да говори	Мн. ч. 1 л.	{ да говорим
да говорите
да говорят
2 л.		2 л.	
3 л.		3 л.	

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в настоящем времени в положительной и вопросительной формах сочетания глаголов из следующих предложений:

Трябва да уча български език. — Започвам да посещавам курса по английски език. — Свършвам да пиша писмото. — Може да говоря по телефона.

2. Проспрягайте в будущем времени в вопросительной и отрицательной формах глагольные сочетания в следующих предложениях:

Ще мога да четя. — Днес ще трябва да отсъствам. — Ще продължавам да работя в завода.

3. Напишите предложения со следующими глаголами, употребив их в форме составного сказуемого:

започвам, продължавам, трябва, бива.

Сложно съчинено изречение
Някои съчинителни съюзи

ПРИЯТЕЛ В НУЖДА СЕ ПОЗНАВА

Двама приятели вървят в гъста гора. Насреща им излиза мечка. Единият се качва веднага на едно дърво, а другият остава сам на пътя. Какво да прави? Трябва веднага да се скрие или да чака смъртта. Изведнџ решава: ляга на земята и се преструва на умрял. Нито мърда, нито диша.

Мечката се приближава до човека, подушва го и го отминава. След малко „приятелят“ слиза от дървото. „Е — казва му другият, — приятел си ми, но не мислиш за мене, а ме изоставяш. Добрият приятел в нужда се познава.“

По народна приказка

Выражения из текста

1. Приятел в нужда се познава. — Друзья познаются в беде.
2. Преструвам се на умрял. — Притворяются мертвым.

Антонимы

гъст — рядък приближавам (се) — отдалечавам (се)
гладен — сит

Дополнительный словарь

Гора, храст, стъбло, корен, пън, дънер, коря, жълъд.
Дървета: бор, ела, дъб, бук, тополя, бреза, върба, липа.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Расскажите сказку.
- II. В каких словах заключается основная идея сказки?
- III. Напишите сочинение на тему *Приятел в нужда се познава*.
- IV. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Кората на дървото е ...
Детето ... на болно.
Дъбът има ... корени.
... има бяла коря.
Тополата има високо ...
Трябва да търсиш винаги добри ...
Човекът се скрива зад един ...

дълбоки
брезата
се преструва
стъбло
другари
храст
кафява

СЛОЖНОСОЧИНЕНО ПРЕДЛОЖЕНИЕ.
СОЧИНИТЕЛНЫЕ СОЮЗЫ

Сложносочиненно предложение состоит из самостоятельных простых предложений, которые образуют одно целое.

Например: Пролетта започва и дърветата се раззеленяват.
Телефонът работи, но линията не е свободна.

Простые предложения могут связываться между собой бессюзным способом и при помощи союзов.

1. Бессюзные сложносочиненные предложения

Например: Той влиза в телефонната кабинa, пуска монета в отвора на апарата, вдига слушалката, набира номера.

Действия следуют одно за другим

2. Союзы сложносочиненных предложений

Например: Работя в завода и уча.

и
Действия совершаются одновременно

Мечката се приближава до човека, подушва го и го отминава.

и
Действия совершаются последовательно

Той трябва веднага да се скрие или да чака смъртта.

или
Возможно одно из действий

Приятел си ми, но не мислиш за мене.

но
Действия противопоставляются

Единият се качва на дървото, а другият остава на пътя.

а = но
Действия противопоставляются в меньшей степени

Той нито мърда, нито диша.

нито — нито
Действия полностью отрицаются

Простые предложения в составе сложного выделяются запятыми.

Запятая не ставится перед союзами *и, или*.

Например: Мечката се приближава до човека, подушва го и го отминава.

Той трябва веднага да се скрие или да чака смъртта.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вставьте вместо точек сочинительные союзы и расставьте запяты:

Мечката подушва човека ... не го изяжда. — Другарите вървят из гората ... разговарят. — Корените на учението са горчиви ... плодвете са сладки. — Мечката не вижда човека на дървото ... тръгва към другия на пътя. — Днес ... вали дъжд ... духа вятър. — През лятото дните са дълги ... през зимата са къси. — Този часовник работи добре ... избързва ... остава назад. — Довечера ще четя английски език ... ще отида на концерт. — Ще дойда у вас ... ще ти телефонирам. — Момчето е сериозно болно ... ще оздравее.

2. Из данных простых предложений составьте сложные, связанные сочинительными союзами:

Единият човек се качва на дървото. Той остава сам другаря си на пътя. — Лошият човек изоставя в нужда другаря си. Добрият му помага. — Единият човек става от земята. Приближава се до другия. Започва да му говори. — Ще се върна на обед. Ще закъснея. — Момчето кашля. Момчето няма температурата. — Момчето кашля. Момчето киха. Има висока температурата. — Той не кашля. Няма хрема. — Драмата е хубава. Артистите не играят добре. — Ще отида на кино. Ще се разходя из градината. — Любчо телефонира на Никола. Никола не се обажда на Любчо. — Единият часовник е здрав. Другият часовник е красив.

3. Составьте сложносочиненные предложения, употребляя в качестве подлежащего следующие слова:

мечката, единият другар, другият другар; линия, Любчо; гражданин, часовникар; пролет, кооператори.

4. Составьте сложносочиненные предложения, употребляя следующие глаголы:

набирам, чувам, цъфтя, раззеленявам се, срещам, поздравявам, влизам, избирам, купувам, преглеждам, подписвам, отивам си.

НА УЧИЛИЩЕ

Новото училище е в центъра на града. Учебната година започва. Ученици и ученички изпълват училищната сграда. Тук ще ги обучават много учители и учителки.

Любчо е отново между съученици и съученички. За него тази е последната година на учение и труд в гимназията.

Поговорка: **Науката е сила.**

РАЗГОВОР

В училищния двор е шумно. Ученици и ученички в ученическа униформа се събират на групи и разговарят. Те обсъпват учителите с въпроси.

Един ученик: Добър ден, другарко Георгиева!

Учителката: Добър ден! Как се чувствуваш през първия учебен ден?

Ученикът: Вълнувам се, другарко. Тази година е последна, предстоят ни изпити.

Учителката: „Който се учи, той ще сполучи“ — казва поговорката.

Друг ученик: Не трябва да се безпокоим. Ще учим и ще си помагаме. Всичко зависи от нас.

Учителката: Да си помагате е добре, но не трябва да си подсказвате в клас.

Трети ученик: Колко е хубава новата училищна сграда! Другарко, имаме ли вече седмична програма?

Учителката: Да. Утре започват занятията. Вие бяхте на лагер, нали, момчета? Доволни ли сте от почивката през лятната ваканция?

Един ученик: Чудесно беше, другарко! Има да Ви разказваме много неща.

Учителката: Чувате ли звънеца, момчета? Трябва да влизаме в училището.

Выражения из текста

1. Събираме се на групи. — Собираться группами.
2. Обсъпвам някого с въпроси. — Засыпать кого-нибудь вопросами.
3. През първия ден... — В первый день.
4. Това зависи от ... — Это зависит от ...

5. Който се учи, той ще сполучи (поговорка). — букв.: Кто учится, у того будет удача; приблиз.: Учиться всегда пригодится.

6. Доволен съм от... — Я доволен (кем, чем).

7. Има да разкавам... — Есть о чем рассказать...

Синонимы

безпокой се — тревожа се успявам — сполучвам

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Выучите разговор наизусть.

II. Напишите сочинение на тему *Първият учебен ден*.

ГРАММАТИКА

СОСТАВ СЛОВА

Слово состоит из двух частей: основы и окончания.
Основа может состоять из приставки, корня и суффикса.

	Основа		Окончание	
	приставка	корень	суффикс	
		уч-	-и-	-м
		уч-	-й-тел-	-и
		уч-	-йл-ищ-	-е
съ-	-уч-	-ен-йк	—	—
об-	-уч-	-ава-	—	-м
на-	-ук-	—	—	-а

Основа может состоять из:

1. Приставки, корня и суффикса

Например: на **рѳд** | ен, по **грѳш** | ен.

2. Приставки и корня

Например: из **ход** |, над **пис** |.

3. Корня и суффикса

Например: **млѳд** | ост, **лѳк** | ар.

4. Корня

Например: **трѳд** |, **ѳм** |, **стѳл** |.

Слова, не имеющие приставок и суффиксов, называются корневыми (основни дѳми).

Например: трѳд, стѳл, водѳ, ѳча, пѳша, рабѳтя, млѳд.

От корневых слов образуются новые слова посредством приставок и суффиксов.

Например: водѳ — вѳден, ѳча — наѳка, пѳша — препѳша.

Слова, образованные от других слов с помощью приставок и суффиксов, называются производными словами.

Слова, образованные от одного корня, называются родственными (срѳдни дѳми).

Например: пѳша, пѳдпис, писѳтел, писѳлище, писмѳ.

1. Правописание приставок

Приставки *раз-*, *без-*, *из-*, *въз-* пишутся через *з*.

Например: разкавам, безпокой се, изпит, възкѳквам.

Приставки *под-*, *над-* пишутся через *д*.

Например: подкавам, надписвам.

Приставки *от-*, *с-* пишутся через *т*, *с*.

Например: отговѳрям, отдѳлям, сгрѳда, сбѳрам.

Приставки *об-*, *в-* пишутся через *б*, *в*.

Например: обсѳпвам, вкѳчвам.

2. Сложные слова

Слова, образованные от двух корней или из двух основ, называются сложными.

Например: зѳболѳкар, электротѳхник, чуждестранен, черномѳрски, тригодѳшен, седемѳсов.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте пропущенные буквы:

ѳ...ток, рѳ...писка, и...кѳючвам, по...чертавам, и...пѳтвам.

2. Напишите по пять слов с приставками и суффиксами.

3. К каждому слову подберите слова того же корня:

грѳд, млѳд, рѳд, пѳт, рабѳтя, пѳша.

4. Найдите в словаре слова:

хлебзавѳд, родолѳбец, водопѳд, железопѳтен, гроздобѳр.

От каких основ они образованы?

5. Образуйте сложные слова от слов:

сѳвер/запад; дѳн/нѳщ; пѳш/хѳдя; главѳ/боли; пѳт/годѳна; седем/ѳс

Образец: сѳвер/запад — северозѳпад

6. Со словами, данными в упражнении № 5, составьте предложения.

Сложно съставно изречение
Подчинено обстоятелствено изречение
Някои подчинителни обстоятелствени съюзи

СТАРАТА ВОДЕНИЧКА

В гориста долинка близо до реката се' гуши стара воденичка. Вече сто и петдесет години работи тя непрекъснато и неуморно.

— Още ще работя — казва веднаж воденичката на реката. — Имам още сили. След смъртта на воденичаря ще работя на неговия внук. Ако той ме гледа хубаво, и аз ще го гледам.

Когато умира воденичарят, воденичката заглъхва. Един ден тя чува наоколо човешки стъпки. Пред нея се спират внукът на воденичаря и трима по-възрастни мъже. Внукът казва:

— Ето мястото. Тук, където е старата воденичка, ще строим електрическа юзина.

Като чува това, водата зашумява от радост и казва на воденичката:

— Слушай, старо, за мене пак се отваря работа, защото аз ще карам електрическа юзина вече. Тук ще светят електрически слънца и тази светлина аз ще я произвеждам, разбираш ли? Внукът не е като стария воденичар, не иска да се занимава с тебе. Той мисли друго.

— Ех, други са времената! — въздъхва воденичката. — Няма що да се прави. Няма да ми е жал, ако вместо мене тук работи електрическа юзина. Тя ще осветява всички градове и села в полето.

По Елйн Пелин

Выражения из текста

1. Гледам някого хубаво. — здесь: Ухаживать за кем-н., чем-н. хорошо.
2. Гледам някого лошо. — здесь: Ухаживать за кем-н., чем-н. плохо.
3. Отваря се работа. — здесь: Будет работа.
4. Няма що да се прави. — Ничего не поделаешь.
5. Жал ми е. — Мне жалко.

Синонимы

воденица — мелница гледам някого — грижа се за някого
жал ми е — съжалявам

Дополнительный словарь

Вятърна мелница, мелничар, брашно, електростанция, електропровод, електрическо осветление, електрическа крушка, електрически стълб.
Меля брашно.

Ответе на вопросы:

1. Къде се намира старата воденичка?
2. Мисли ли тя да работи още?
3. Защо внукът на воденичаря не иска да работи с нея?
4. Какво ще строят на мястото на воденичката?
5. Защо се радва водата?
6. Кой са последните думи на воденичката?

ГРАММАТИКА

I. СЛОЖНОПОДЧИНЕННО ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Сложноподчиненно предложение съдържа едно главно и едно или повече придаточни предложения.

Главно предложение — самостоятелно просто предложение в составе сложного предложения.

Придаточно предложение — просто предложение, поясняющее один из членов главного предложения.

Например: Няма да ми е жал, ако вместо мене тук работи електрическа юзина.
(главно предложение) (придаточное предложение)

II. ПРИДАТОЧНО ОБСТОЯТЕЛСТВЕННО ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Придаточное обстоятелствено предложение поясняет обычно сказуемое главного предложения и связывается с ним при помощи подчинительных союзов.

Например:

Когато умира воденичарят, воденичката заглъхва. (Когато заглъхва?)

Като чува това, водата зашумява от радост. (Като зашумява?)

Там, където е старата воденичка, ще строим електрическа централа. (Където ще строим?)

За мене се отваря работа, защото аз ще карам електрическа юзина. (Защо се отваря работа?)

когато

Действие в придаточном предложении совершается раньше действия в главном предложении

като = когато

където

защото

Ако той ме гледа хубаво,
и аз ще го гледам. (При какви
условия ще го гледам?)

ако .

Примечание. После союзов *когато* и *ако* будущее время выражается формой настоящего времени.

Например: Няма да ми е жал, ако тук работи вместо мене електрическа юзина (вместо: ако тук ще работи).

Место придаточных обстоятельственных предложений

Обычно придаточное обстоятельственное предложение стоит после главного, но может находиться и перед ним. Гораздо реже придаточное предложение может стоять в середине главного.

Придаточное предложение, начинающееся союзом *защото*, всегда стоит после главного предложения.

Знаки препинания

Придаточные обстоятельственные предложения в составе сложноподчиненного предложения выделяются запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните обстоятельственные союзы, определите их значение:

Получавам телефонна връзка, когато линията е свободна. — Телефонната линия е прекъсната, защото телефонът е повреден. — Там, където е старата воденица, ще строят електрическа юзина. — Ако учим редовно, ще имаме успех. — Учениците се безпокоят, защото ще имат изпити.

2. Из данных простых предложений составьте сложные, употребляя союзы *когато, където, защото, като*:

Учениците чуват звънеца. Влизат в училището. — Срещам го често. Там спира трамваят. — Никола не посещава курса по английски език. Има много работа в завода. — Стефан трябва да чака. Телефонната линия не е свободна. — Боли ме зъб. Отивам при зъболекар. — Лекарят преглежда Любчо. Написва рецепта.

Образец: Учениците чуват звънеца. Влизат в училището. — Като чуват звънеца, учениците влизат в училището.

3. Закончите предложения:

Ще ходим на театър, ако ... — Ще пътувам до Пловдив, ако ... —
Ще ти телефонирам, ако ... — Болестта ще мине, ако ...

4. Ответьте на вопросы сложноподчиненными предложениями. Используйте данные в скобках предложения как придаточные:

Когато пресичате улицата? (Зелената светлина дава свободен път.) —
Защо в училищния двор е шумно? (Учениците разговарят.) — Когато се събуждате сутрин? (Будилникът звъни.) — Защо въздъхва старата воденичка? (Тя си отива вече.)

5. Из следующих простых предложений составьте сложноподчиненные с различными союзами:

Стефан окъчва слушалката на телефона. Линията е заета. — Медицинската сестра й прави инъекция. Тя е тежко болна. — Вземам лекарства. Не се чувствувам добре. — Давам часовника на поправка. Повреден е. — Скиорите отиват на ски. В планината има сняг. — Никола се връща късно вечерта в къщи. Той идва от събрание. — Работниците имат много работа. Изпълняват годишен план.

Образец: Стефан окъчва слушалката на телефона. Линията е заета.
Стефан окъчва слушалката на телефона, защото линията е заета.

Стефан окъчва слушалката на телефона, когато линията е заета.

Стефан окъчва слушалката на телефона, ако линията е заета.

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВИ УРОК

Вид на глагола. Понятие за вид

ЗРЕЛОСТНИЦИ

Любчо, Георги, Владимир и Елена са ученици в единадесети клас. Младешите разговарят за бъдещето.

Любчо: Вече се разделяме с училището и трябва да си изберем професия. Аз ще следвам строително инженерство. Като стана инженер, ще отида на село. **Ще строя** заводи, мостове, училища, болници. **Ще построя** за трудещите се нови, удобни жилища.

Елена: Според мене най-хуманната професия е медицината. Аз мечтая да стана лекарка. Искам да **наморя** щастие в борбата с най-тежките болести. **Ще лекувам** хората, ще им помагам. **Ще излекувам** стотици болни, ще спася не един човешки живот.

Георги: Аз от дете **пиша** стихове. Обичам литературата и искам да стана поет. **Ще напиша** песни за дружбата и за любовта.

Владимир: Действително човек **намира** истинско щастие само в труда. Аз пък мечтая да стана учител, да разказвам на учениците за нашето героично минало.

Выражения из текста

1. Разделям се с училището. — Расставаться со школой.
2. Избирам си професия. — Выбирать профессию.
3. От дете. — здесь: С детских лет.

обичам — мръзя

Дополнительный словарь

Зрелостен изпит, зрелостно свидетелство, първоначално образование, средно образование, висше образование.

Явявам се на зрелостен изпит. Получавам зрелостно свидетелство. Продължавам образованието си. Записвам се в Университета. Завършвам инженерство (математика, филология...). Следвам задочно.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Каква е професията на лекаря? 2. Какво прави инженерът? — учителят? — писателят? 3. Какви са мечтите на всеки един от зрелостниците? Какви са Вашите мечти?

II. Подберите к данным существительным подходящие по смыслу прилагательные:

сграда, професия, болест, щастие, минало, изпит.

ГРАММАТИКА

ВИД ГЛАГОЛА. ПОНЯТИЕ О ВИДЕ ГЛАГОЛА

1. Несовершенный и совершенный вид глагола

В болгарском языке любое глагольное действие может быть выражено двумя способами: глаголом совершенного или глаголом несовершенного вида.

Например:

Несовершенный вид	Совершенный вид
уча	науча
пийша	напийша
чета	прочета
правя	направя
строй	построй
разказвам	разкажа
помогам	помогна
спасявам	спася
давам	дам
купувам	купя

а) Глаголы несовершенного вида обозначают процесс действия, не указывая на его результат.

б) Глаголы совершенного вида обозначают завершенность действия и указывают на его результат.

Например:

Несовершенный вид	Совершенный вид
Подчеркивается процесс действия	Подчеркивается результат действия
Ще строй заводи, мостове, училища, болници. Георги ще пише стихове.	Ще построй за трудещите се нови удобни жилища. Георги ще напише песни за дружба.
Ще чета вестник „Работническо дело“.	Ще прочета вестник „Работническо дело“.

2. Различия в структуре глаголов совершенного и несовершенного видов

Глаголы совершенного и несовершенного видов могут быть бесприставочными (без приставок) и производными (с приставками и суффиксами).

а) Большинство бесприставочных глаголов относится к несовершенному виду.

Например: говоря, мисля, живя, ям, пия, храня се, уча, пийша, чета, ходя, метя, летя, беря, спя.

Однако имеется около пятидесяти бесприставочных глаголов совершенного вида.

Например: дам, кажа, купя, видя, чуя, платя, пратя, реша, хвърля, стпя.

б) Из двух глаголов, составляющих видовую пару, глаголом совершенного вида является тот, который имеет приставку.

Например: пийша — **напийша**
чета — **прочета**

в) Из двух глаголов, составляющих видовую пару, глаголом несовершенного вида является тот, который имеет суффикс.

Например: дам — **давам**
реша — **решавам**
разкажа — **разказвам**

3. Употребление глаголов совершенного и несовершенного видов настоящего времени

а) Глаголы несовершенного вида имеют независимое настоящее время.

б) Глаголы совершенного вида не имеют независимого настоящего времени. В настоящем времени они употребляются только в придаточных предложениях после союзов *да, за да, ако, като, когато, щом, щом като*.

Несовершенный вид		Совершенный вид
Независимое настоящее время		Зависимое настоящее время
четà	Работникът четè вестник.	прочетà Той иска <i>да прочетè</i> романа „Тютюн“.
пйша	Студентът пйше писмò.	напйша <i>Щòм напйше</i> писмòто, ще отиде на почтата.
уча	Ученикът учи.	науча <i>Катò научи</i> думите, ученикът ще разкаже урока.
купувам	Жената купува хляб.	купя Тя трябва <i>да купи</i> хляб.
получавам	Чужденецът получава писмò.	получа <i>Ако получи</i> писмò, ще отговори веднага.
победявам	Трудът побеждава всичко.	победя <i>За да победим</i> трудностите, трябва да работим упорито.

Примечание. После перечисленных выше союзов могут употребляться глаголы несовершенного вида, если необходимо подчеркнуть действие.

Например: Трябва *да четà* довèчера.
Искам *да уча* бългáрски език.

После глаголов *започвам, продължавам, свършвам* употребляются глаголы несовершенного вида.

Например: *Започвам* да се безпокоя.
Продължавам да разказвам.
Свършвам да четà.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите в два столбца глаголы совершенного и несовершенного видов:

пèя — изпèя, строй — построй, уча — науча, пйя — изпйя, купя — купувам, чýя — чýвам, хвèрля — хвèрлям, стèпя — стèпвам.

2. Вместо точек вставьте один из глаголов, данных в скобках:

Бългáрия ... социализъм. Катò ... социализма, ще ... комунизъм (строй, построй).

Дайте ми тàзи кнйга. Довèчера ще ... до кèсно и ще я ... (четà, прочетà).

Днèс следòбед трябва да ... писмò. Ще ... три писмà и ще отидà на разходка (пйша, напйша).

Виè ... хубаво. Мòже ли да ми ... еднà пèсен (пèя, изпèя)?

Днèс ще ... месò с ориз. Ще ... двè порции (ям, изям).

Àз не ... вино. Ще ... чàша бйра (пйя, изпйя).

Дядото ... приказка на Румянка. Сегà тя ще му ... нèщо (разказвам, разкажа).

Стèфан è в сладкарницата. Тòй си ... кйфла. Àз йскам да си ... шokolàд (купувам, купя).

3. В данном тексте замените глаголы несовершенного вида глаголами совершенного вида там, где это необходимо.

КАК ДА УЧА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Виè йскате да (уча) добрè бългáрски език. Как трябва да (уча)? Необходимо è да работите упорито и системно. Трябва да си (купувам) рèчник. (Четà) например един текст. Катò го (четà) един път, тèрсите непознатите думи. Нужно è да ги (пйша) в рèчника и да ги (уча).

Трябва да (уча) и грамàтиката, за да говорите правилно. Такà се (уча) чужд език.

4. Ответьте на вопросы, используя глаголы *четà, уча, пйша, разказвам* в несовершенном и совершенном видах.

а) Каквò ще правите утре?

б) Каквò ще направите утре?

5. Образуйте сочетания с глаголами:

започвам, свършвам, продължавам.

ТРИДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Числителни имена за дроби
Числителни съществителни имена
Числителни прилагателни имена

В ГАСТРОНОМА

Любчо и Румянка трèгват за продукти. Тè вземат трòйката (трамвай № 3) и отиват в гастронома на ЦУМ.

Магазинът è пèлен със стòки. На рафтовете са наредени стотици буркàни с конфитюри и компòти, бутылки с ракия, вино, ликьòри.

Дървените поставки са отрупани с пакети: захар, сол, ориз, грис, брашно, юфка, макарони.

Децата разглеждат магазина с любопитство.

— Гледай, ба̀тко, какви колбаси има тук. Колко обичам чай с шунка!

Любчо и Румянка се спират пред щанда. Там чакаат десетина души.

— Какво ще купим, ба̀тко? — пита Румянка.

— Ето списъка на ма̀ма.

— Имаш ли достатъчно пари?

— Хайде да направим сметка. Десет яйца по десет стотинки прави един лев. Половин килограм брашно струва двадесет и четири стотинки. Захарта е по един лев. Килограм и половина струва един лев и петдесет стотинки. Маслото е по 3,60 лева килограм. Колко прави една четвърт? Разделяме три и шестдесет на четири и получаваме 0,90 лева. За три четвърти сирене са нужни 1,20 лева. Сега да съберем всичко.

1	лв. яйца
0,24	лв. брашно
+ 1,50	лв. захар
0,90	лв. масло
1,20	лв. сирене
4,84	лева

Всичко четири лева и осемдесет и четири стотинки.

— Ще стигнат ли парите, ба̀тко?

— Да. Имаме осем лева. Изваждаме от осем лева 4,84 лева. Остават 3,16 лева. Има и за един двоен шоколад.

Выражения из текста

1. Вземам тройката (трамвай № 3). — здесь: Сестъ на тройку (трамвай № 3).

2. Магазинът е пълен със стоки. — Магазин полон товаров.

3. С любопитство. — С любопытством.

4. Гледай. — Смотри.

5. Хайде да ... — Давайте ...

6. Колко прави? — Сколько будет ...

7. Правя сметка. — здесь: Подсчитать.

8. Парите ми стигат. — Денег хватает.

Дополнительный словарь

хранителни продукти, захар на бучки, ситна захар, халва, локум, (кутия) бонбони, бисквити, маслини, рибни консерви, черен пипер, червен пипер, оцет, олио, свинска мѝс, изва̀ра; везни, купувач, магазин на самообслужване.

Тегля (продукти), мѝря. Обслужвам.

Аритметични действия: събиране, изваждане, умножение, деление. Решавам задача.

Събирам. Изваждам. Умножавам. Деля.

- I. Опишете продуктовый магазин.
II. Придумайте разговор между покупателем и продавцом в продуктовом магазине.

ГРАММАТИКА

1. Имена числительные дробные

В болгарском языке дробь обозначается сочетанием двух числительных: числительного количественного (числитель) и числительного порядкового (знаменатель).

Например:

$\frac{1}{2}$	— една втора (половин, половина)
$\frac{1}{4}$	— една четвърт (четвърт, четвъртина)
$\frac{1}{3}$	— една трета (третина)
$\frac{2}{3}$	— две трети
$\frac{5}{6}$	— пет шест
$\frac{3}{8}$	— три осми
$\frac{9}{10}$	— девет десѝти
$\frac{12}{25}$	— дванѝдесет двѝдесет и пѝти
$\frac{99}{100}$	— деветдесѝт и девет стѝтни

2. Десятичные дроби

0,5 — нула цяло и пет десѝти

5,02 — пет цяло и две стѝтни

3,004 — три цяло и чѝтири хилядни

3. Счетные существительные

единица	осмица (осмѝрка)
двѝйка	деветица (деветѝрка)
тройка	десѝтица (десѝтѝрка)
четвѝрка	стѝтица (стѝтѝрка)
петица (петѝрка)	хиляда (хилядѝрка)
шестица (шестѝрка)	милиѝн
седмица (седмѝрка)	

Счетные существительные *хилядѝрка* и *стѝтѝрка* употребляются только для обозначения денег.

4. Имена числительные-прилагательные

единичен	еднократен
двѝен	двукратен
троен	трикратен
четвѝрен	стократен
петѝрен	

5. Числительные, используемые при приблизительном счете

Для обозначения приблизительности употребляются:

а) Два количественных числительных, связанных бессоюзно.

Например: **двѣ-три** (около три) **дѣсет-двадѣсет**
чѣтири-пѣт **стѣ-двѣста**

б) Числительные, обозначающие десятки, образующиеся при помощи суффикса **-ина**.

Например: **десетина**, **двадесетина**, **стотина**.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Решите задачи и назовите арифметические действия:

а) В едно село има 360 къщи. Половината от тях са нови. Кълко са старите къщи?

б) Един метър копринен плат струва шест лева. Кълко ще платите за три метра и половина?

в) В една книжарница има 1032 броя учебници. От тях 547 са за първи клас, а останалите за втори клас. Кълко броя остават за втори клас?

2. Замените слова, данные в скобках, счетными существительными:

Аз пътувам с (трамвай № 4). — От Централната гара до квартал „Иван Вазов“ се движи (трамвай № 1). — Любчо има добри белѣжки. Той получава (шест) и (пѣт). — Слабият ученик получава (две) и (три). — (Стѣ) (хиляда) граждани отиват на митинг. — (Милион) хора се борят за мир.

3. От числительных 3, 5, 7, 9, 10, 30, 50 образуйте формы приблизительного счета.

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТИ УРОК

Образуване на глаголи от свършен вид

СТРОИТЕЛИ НА РЕПУБЛИКАТА

Ние ще изградим огромни стени от камък, ще преградим пътя на водата. **Ще построим** язовири. Електрическата крушка ще светне и в най-отдалечените села.

Ние ще направим нови пътища и железопътни линии. **Ще открием** в земните недра много руди.

Ние ще напишем книги за новия живот. За работниците ще **изпѣем** най-хубавите си пѣсни. **Ще възпѣем** техния геройчен труд. За двѣ-три десетилѣтия ще **израснем** с няколко века — ние, строители на републиката.

По А. Каралійчев

ГРАММАТИКА

ОБРАЗОВАНИЕ ГЛАГОЛОВ СОВЕРШЕННОГО ВИДА

Глаголы совершенного вида образуются от глаголов несовершенного вида двумя способами: при помощи приставок и при помощи суффикса **-на**.

1. Образование глаголов совершенного вида при помощи приставок

При образовании глаголов совершенного вида при помощи приставок наблюдаются следующие случаи:

а) приставки изменяют лексическое значение глагола:

Несовершенный вид	Совершенный вид	Примеры
пиша	препиша подпиша предпиша надпиша опиша	Ще препиша този текст. Секретарят трябва да подпише протокола. Лекарят ще му предпише лекарство. Трябва да надпиша тетрадката си. Ще Ви опиша моя роден град.
градя	преградя заградя	Ще преградим пътя на водата. Трябва да заградим двора.
беря	съберя изберя разберя	В неделя у Христови ще се съберат всички роднини. Трябва да изберя плат за костюм. Ако не разберете урока, прочетете го още веднѣж.

б) приставки вносят новые обстоятельственные оттенки в значение глагола:

Приставка	Значение приставок	Несовершенный вид	Совершенный вид	Примеры
за-	Обозначает начало действия	пѣя работя	запѣя заработя	Аз ще запѣя , ти ще продължиш . Ще заработя с нови сили.

Приставка	Значение приставок	Несовершенный вид	Совершенный вид	Примеры
по-	Обозначает кратковременное действие	чакам	почакам	Трябва да почака те няколко минути.
до-	Обозначает окончание действия	чета	дочета	В неделя ще дочета романа.
		пиша	допиша	Трябва да допиша писмото.
на-	Обозначает предел действия	ям	наям	Ще си поръчам две порции. Искам да се наям добре.
		спя	наспя	Тази нощ ще се наспя добре.

в) приставки **-на**, **-по**, **-про** не изменяют основного значения некоторых глаголов:

Несовершенный вид	Совершенный вид	Примеры
пиша строй чета	напиша построй прочета	Искам да напиша книга за новия живот. Ще построям язовири. Трябва да прочета романа „Тютюн“.

2. Образование глаголов совершенного вида при помощи суффикса **-на**

Суффикс **-на** вносит новые оттенки в значение глагола — он указывает на начало, однократность, неполноту действия.

Значение суффикса -на	Несовершенный вид	Совершенный вид
Начало действия	леж ^а Детето леж ^и в леглото.	л ^е гна Майката ще л ^е гне до детето.
	стоя Преподавателят стои пред черната дъска.	ст ^а на Ученикът ще ст ^а не и ще отиде на черната дъска.
	сед ^я Петър седи на първия чин.	с ^е дна Георги иска да с ^е дне на втория чин.
	св ^е тя Лампата свети.	св ^е тна Електрическата крушка ще св ^е тне.
Однократность действия	чу ^к ам Една жена чу ^к а на вратата.	чу ^к на Трябва да чу ^к неш един път и аз ще ти отворя.
	ма ^х ам Пътниците ма ^х ат с ръце.	ма ^х на Ще ти ма ^х на с ръка и ще ме видиш.
Неполнота действия	п ^и я Аз п ^и я вино.	п ^и йна Искаш ли да п ^и йнеш мляко?

Примечание. Следует запомнить следующие глаголы, которые хотя и имеют суффикс **-на**, являются глаголами несовершенного вида: *расна, бръсна (се), шепна, сьхна, гина, гасна, мръзна*.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. От глаголов *спя, играя, пия, ям, леж^а, работя* образуйте совершенный вид при помощи приставок, обозначающих окончание действия, предел действия. Составьте с ними предложения.

2. Сочетание *започвам да...* в тексте замените глаголами с приставкой *за*:
Ще дойде пролетта. Ще *започне* да духа топъл вятър. Слънцето ще *започне* да блести. Птиците ще *започнат* да п^еят весело. Кооператорите ще *започнат* да работят на полето.

Образец: Ще *започне* да духа топъл вятър. — Ще *задуха* топъл вятър.

3. Вместо точек вставьте нужный глагол из скобок:

Болният трябва да... няколко дена в болницата. Веднага трябва да... на кушетката (леж^а, л^егна). — Аз ще... от стола. Ще... прав (стой, ст^ана). — На това място трябва да... старата жена (сед^я, с^една). — Вие трябва дълго да... на вратата. Ако не отворят, трябва да... още един път (чу^кам, чу^кна).

4. Глаголы совершенного вида подчеркните одной чертой, а глаголы несовершенного вида — двумя чертами. Составьте с ними предложения:

брѣсна се, ма̀хна, ра̀сна, мрѣзна, трѣгна, шѣпна.

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Образуване на глаголи от
несвършен вид

ПРИКЛЮЧЕНИЕ В ЧУЖБИНА

Един чужденец пристига в Париж. Отсяда в хотел и веднага изпраща на жена си телеграма. Портiererът вписва адреса на хотела, защото чужденецът не знае френски език.

Чужденецът остава сам. Какво да прави? Да се разходи из града, да разгледа някои забележителни сгради и паметници? Нека преди това да изпъши една цигара и после да излезе. Речено-сторено! Изпъшва цигара, облича се и излиза. Като излиза от хотела, той забелязва пред вратата две хубави статуи. По тях ще познае хотела! Тръгва надолу по улицата и дълго върви без цел. Стига до един ресторант. „Ще вляза да се нахраня — мисли той. — Ще покажа на келнера ястието в листа и той ще ме разбере. После ще му дам голяма банкнота и той ще ми върне рѣстото.“

Чужденецът сяда на маса срещу две момичета. Той разглежда листа за ястия и показва с прѣст три ястия. Келнерът го поглежда в недоумение, но се връща с поднос и слага на масата три супи. Момичетата избухват в смѣх. Чужденецът яде набързо, плаща и излиза.

Тръгва по улицата, но не намира хотела. От двете страни на улицата той вижда много хотели и много статуи пред тях. Спира се смутен, обѣркан. Как ще намери своя хотел? Полицията го изглежда подозрително. „Ще ме арестуват. Само това ми остава“ — изплашва се чужденецът и веднага влиза в първия хотел настрѣца. Там наема стая. Той дълго се разхожда из стаята. Най-после намира изход. Праща на жена си телеграма: „Телеграфирай веднага в кой парижки хотел живея.“

На следния ден съпругата отговаря на телеграмата и той научава адреса на хотела.

Выражения из текста

1. Нека да изпъши. — здесь: Лучше сначала выкурить.
2. Речено-сторено. — Сказано-сделано.
3. Върви без цел. — Идти без цели.
4. В недоумение. — С недоумением.

5. Избухвам в смѣх. — Расхохотаться.

6. Само това ми остава. — здесь: Только этого не хватало.

7. Намирам изход. — Находить выход.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Задайте вопросы к тексту. Ответьте на них.

II. Вместо точек вставьте подходящий глагол:

Един студент вляза в ресторант и ... обед. — Искам да... една цигара. — Той... в новия хотел и... стая. — Ще... телеграма до един познат. — Вие трябва да... адреса на хотела в телеграмата.

III. Составьте предложения со словосочетаниями, приведенными в разделе *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ОБРАЗОВАНИЕ ГЛАГОЛОВ НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДА

Глаголы несовершенного вида образуются от глаголов совершенного вида при помощи суффиксов **-ам**, **-ям**, **-вам**, **-авам**, **-явам**.

Суффиксы **-ам**, **-ям**, **-вам**, **-авам**, **-явам** не меняют лексического значения глагола.

Совершенный вид	Несовершенный вид	Суффикс	Чередования в корне глагола несовершенного вида	
прочетѣ намѣря	прочѣтам намѣрам	-ам	е → и	
спра умра	спѣрам умѣрам		В корне глагола сов. вида нет гласного, в производном глаголе нес. вида появляется гласный -и .	
помогна вляза седна	помогаам влизам сядам			о → а я → и е → я
отговоря видя платя облекѣ	отговоряам виждаам платяам облекѣам			-ям (след <i>жд</i> , <i>щ</i> , <i>ш</i> , <i>ч</i> -ам)
трѣгна измѣя кажа	трѣгвам измѣвам казваам	-вам		ж → з

Совершенный вид	Несовершенный вид	Суффикс	Чередования в корне глагола несовершенного вида
изпѐя преброя поздравя наградя защитя реша получа	изпѝвам пребрѝвам поздравѝвам наградѝвам защитѝвам решѝвам получѝвам	-ѝвам (след жд, щ, ш, ч -ѝвам)	д → жд т → щ
кѹпя	купѹвам		Только глагол <i>кѹпя</i> имеет суффикс -ѹвам

Суффикс **-ам** присоединяется преимущественно к глаголам I спряжения: суффикс **-ям** (после *ч, жд, щ, ш -ам*) и суффикс **-ѝвам** (после *ч, ш, щ, жд -ѝвам*) прибавляются к глаголам II спряжения; суффикс **-вам** могут иметь глаголы всех трех спряжений.

Глаголы несовершенного вида, образованные от производных глаголов совершенного вида с неизменным лексическим значением, по значению соответствуют исходным глаголам несовершенного вида.

Например: четѝ — прочетѝ — прочѝтам
пѝша — напиша — напишѝвам
мѝя се — измѝя се — измѝвам се

Производные глаголы несовершенного вида обычно употребляются в следующих случаях:

а) для обозначения повторяющегося действия

Например: Пѣтр се измѝва всяка сѹтрин (со значѣнием: Пѣтр се мѝе).

Рѝдка прочѝта вѣстника всѣки дѣн (со значѣнием: Рѝдка четѣ вѣстника).

б) для обозначения действий в прошлом (так называемое „историческое настоящее“ время)

Например: Ивѝн Вѝзов напишѝва ромѝна „Под ѝгото“ през 1888 годѝна.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте подходящий глагол из скобок:

Днѣс е прѝзник. Викѹр ще... Тѝня. Рѝдка... преподаватѣлката (поздравя, поздравявам). — Румяна... нѝва рѝкля. Довѣчера тѝ ще... нѝвото пѝлтѝ (облекѝ, обличам). — Пѣтр... от трамѝая. ѝз ще... на дрѹгата спѝрка (слѝза, слѝзам). — Ивѝн... писмѝ. ѝз ще... ѹтре (полѹча, получѝвам). — Чужденѣцѹт... телегрѝма на женѝ си. Тѝй ѝска тѝ да му... адрѣса на хотѣла (изпрѝтя, изпрѝщам). — Тѝй решѝва да се... из градѝ. Тѝй се... дѣлго из стѝята (разхѝдя се, разхѝждам се).

Образец: Викѹр ще... Тѝня. Рѝдка... преподаватѣлката. — Викѹр ще поздравѝ Тѝня. Рѝдка поздравява преподаватѣлката.

2. От следующих глаголов образуйте несовершенный вид. Составьте с ними предложения:
намѣря, разберѝ, лѣгна, повѹрѝ, изградѝ, платѝ, разкѝжа, препѝша, изпѝя, победѝ, кѹпя.

3. Где это возможно, замените исходные глаголы несовершенного вида производными глаголами несовершенного вида:

Писѝтелят пишѝ сега ромѝн за социѝлистѝческото стрѝйтелство. Всяка сѣдмица ѝз пѝша писмѝ на родѝтелите си. — Ученикѹт се мѝе в момѣнта. Всяка сѹтрин тѝй мѝе зѣбите си. — Бѝлнийт пѝе мляко. Всяка сѹтрин тѝй пѝе по една чѝша мляко. — Мѝжѹт се брѣсне. Мѝжѹт се брѣсне всѣки дѣн сѹс самобрѣснѝчка.

ТРИДЕСЕТ И ПѢТИ УРѠК

Употреба на глаголите от свършен и от несвършен вид в бъдеще време

ИКОНОМИЧЕСКОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ НАРѠДИТЕ

Мнѝго странѝ в ѝзия, ѝфрика и Латѝнска Амѣрика сега изградѝдат самостоятелна икономѝка. Тѣ ще срѣщат мнѝго трѹдности. Социѝлистѝческите странѝ ще им помѝгат и така ще изпѝлнят интернационалния си дѣлг.

Свѣтският сѹюз изнѝся и ще изнѝся електрѝчески ѹреди, камѝѝни, тракторѝ, цѝмент, а ще внѝся кѝжи, какѝо, кафѣ и дрѹги стѝки.

Гермѝнската демократѝческа репѹблика ще изпрѝща в ѝзия и ѝфрика машинѝ, харѝия и лекѝрства, а ще получѝва кѝжи, плодове и разлѝчни подпрѝвки.

Бѣлгарѝя ѝма трѣговски дѝговори с мнѝго дѣржавѝ. Бѣлгарски специалисти ще работят в Сѝрия, Алжѝр, Монгѝолия, Тѹнис, Мѝли и Гвѝнея. Там ще стрѝят пѣтища и язовѝри.

Тѝзи годѝна Бѣлгарѝя ще изнесѣ в разлѝчни странѝ тѹтѝѝн, рѝзово мѝсло, мнѝго машинѝ, плодове, консѣрѝви, месѝ, пѝтици, яйѝца, а ще внесѣ сѣорѹжения за завѝди, часѝвници, фотографѝчески апарѝти. Тѝ ще полѹчи нови лекѝрства, електрѝчески ѹреди, лѣки колѝ.

Икономѝческото сѣтрѹдничество ще изигрѝе вѝжна рѝля в борбата за мѝр.

Выражения из текста

1. Изпѝлнявам дѣлгѝ си. — Исполнять свой долг.
2. Срѣщам трѹдности. — Встречать затруднения.
3. Игрѝя (изигрѝвам) рѝля. — Играть (сыграть) роль.

внѣсям — изнѣсям изпращам — получавам

Дополнителен словарь

Търговия, търговец, пазър, вътрешен пазър, външен пазър, междуна-
роден пазър, панаир, вътрешна търговия, външна търговия, междуна-
родна търговия, търговска мрежа, търговия на едро, търговия на дребно,
внос, износ.

Търгувам. Поддържам търговски връзки с... . Сключвам дого-
вор с... .

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Составьте план текста. Перескажите содержание текста по составленному
плану.

II. Напишите сочинение на тему *Икономическото сътрудничество между
нашата страна и другите държави.*

III. Вместо точек вставьте подходящие глаголы:

Тези две страни сегà... търговски договор. — България... за
международния пазър много стоки. — Тя... търговски връзки с раз-
лични държави. — Съветският съюз... с много страни. — Търговия-
та... важна роля за икономическия напредък.

ГРАММАТИКА

УПОТРЕБЛЕНИЕ В БУДУЩЕМ ВРЕМЕНИ ГЛАГОЛОВ СОВЕРШЕННОГО
И НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДОВ

В будущем времени чаще употребляются глаголы совершен-
ного вида и корневые глаголы несовершенного вида.

Например:

Совершенный вид

Несовершенный вид

Ще построят новия завод пред-
срочно.

Българските инженери ще
строят пътища и язовири в Сирия,
Алжир и Монголия.

Икономическото сътрудниче-
ство ще изиграе важна роля в бор-
бата за мир.

Икономическото сътрудниче-
ство и занаят ще играе важна роля
в борбата за мир.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида в
будущем времени обозначают повторяющиеся дей-
ствия.

Например:

Совершенный вид

Несовершенный вид

И този път те ще изпълнят
дълга си.

Те винаги ще изпълняват дъл-
га си.

Тази година България ще из-
несе месò, консерви, птици, яйца.

България ще изнася всяка го-
дина плодове и зеленчуци.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида в
будущем времени могут обозначать, в целях боль-
шей определенности, и конкретное однократное дей-
ствие.

Например: Какво ще правите в ЦУМ? — Ще купувам фотогра-
фически апарат (вместо: ще купя).
Следобед ще помагам на детето да научи урока (вместо:
ще помогна).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Спишите текст. Поставьте все глаголы в будущем времени.

ПТИЦИТЕ ОТЛИТАТ

Есента свърши. Прелетните птици отлитат в топлите страни. По
своя път те срещат много трудности. Валят дъждове. Вятърът духа
срещу тях. Някои падат в моретата. Други умират от глад. Но труд-
ностите не ги спират.

Напролет останалите живи крилати пътници се връщат при нас.
Отново правят гнезда, летят от дърво на дърво, пееят влюбено.

По В. Бианки

2. Спишите текст, поставив подходящий по виду глагол в будущем вре-
мени:

Чужденецът (науча, научавам) адреса на хотела. — Келнерът
(връщам, върна) ресто на гражданина. — При всяка митническа проверка
Вие (показвам, покажа) всички документи. — След половин час бол-
ният (вземам, взема) сироп. — Лекарят (преглещам, преглещам)
в сряда, четвъртък и събота. Сегà той (преглещам, преглещам)
само тежко болните. — Този час учениците (разказвам, разкажа) за
ваканцията. — Поетът (възпявам, възпее) в тази поема героичното
минало на народа. — Чужденецът (намирам, намерея) хотела.

3. Спишите текст, выбирая из скобок глаголы, обозначающие более опре-
деленное действие:

Защо спира влакът? Митническият служител ще (проверявам, про-
веря) багажа и документите на пътниците. — Къде отивате? Ще
(разгледам, разглеждам) новия апартамент на Христови. — Румянка пита
Любчо: „Батко, какво ще (купувам, купя) сегà?“ — Ще пътувате ли?
Не, ще (изпращам, изпратя) гости от чужбина.

Възвратни лични местоимения
Възвратни лични глаголи

ЕДИН РАБОТЕН ДЕН НА НИКОЛА

Часът е шест. Будилникът звъни. Никола се събужда и става от леглото. Той отива в банята. Мие се със сапун и студена вода и се избърсва с кърпа за лице. След това се бръсне. Облича се и се обува.

Никола закусва и тръгва на работа. Целия ден той прекарва в напрегнат труд в завода.
В 16 часа Никола се връща от работа. На улицата той среща един приятел. Двамата се спират и се ръкуват. Никола се усмихва и казва: „Много се радвам, че се виждаме.“

Приятелите вървят заедно по улицата и се разговарят. Никола разказва за работата в завода, за себе си. При един павилион за вестници приятелите се разделят. Никола си купува вестник и си отива.

Выражения из текста

1. Тръгвам на работа. — Идти на работу.
2. Прекарвам целия ден в труд. — здесь: Трудиться весь день.
3. Много се радвам, че... — Очень рад, что...

Антонимы

работен ден — почивен ден ставам от леглото — лягам си
събуждам се — заспивам обувам се — събувам се
обличам се — събличам се

Дополнительный словарь

Самообръсначка, ножче за бръснене, гръбен, паста за зъби, четка за зъби, четка за дрехи, четка за обувки, бой за обувки, хавлия.
Къпя се. Оглеждам се в огледало. Реша се (срещвам се). Чистя обувки. Четкам дрехи.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Отговорете на въпроси:
 1. В колко часа се събужда Никола?
 2. Какво прави той сутрин?
 3. Как прекарва деня?
 4. Когато се връща от работа?
- II. Расскажете, как встретились друзья.
- III. Напишете сочинение на тему *Какво прави всеки ден.*

ГРАММАТИКА

I. ВОЗВРАТНО-ЛИЧНЫЕ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

Имени- тельный падеж	Винительный падеж	Датель- ный падеж	Аналитические фор- мы
Подлежа- щее	Прямое дополнение		Косвенное дополнение
	полная форма	краткая форма	краткая форма
—	себе си	се	си предлог на, в, с, до, за, от и др.) + себе си

1. Возвратно-личные местоимения не изменяются по родам и числам.

2. Аналитическая форма лично-возвратного местоимения служит косвенным дополнением (непряко дательно допълнение). Она образуется прибавлением предлога **на** к форме **себе си**.

3. Возвратно-личные местоимения обозначают, что подлежащее или совершает действие для себя, или переносит его на себя. Эти местоимения не могут служить подлежащим и вследствие этого формы именительного падежа не имеют.

Форма винительного падежа возвратно-личных местоимений употребляется с глаголами, требующими прямого и косвенного дополнения.

Например: Никòла **се** облича. Кòгò облича Никòла?

(Никòла облича **себе си**).

Тòй гòвòри за **себе си**. За кòгò гòвòри тòй?

Форма дательного падежа возвратно-личных местоимений употребляется с глаголами, требующими косвенного дополнения.

Например: Никòла **си** купува вèстник. (Никòла купува вèстник на **себе си**).

На кòгò (кòмù) купува?

Тè **си** пожелават „лèка нòщ“. На кòгò (кòмù) пожелават?

Краткие формы возвратно-личных местоимений употребляются чаще, чем полные.

Полные формы употребляются в следующих случаях:

1. После предлога.

Например: Тè мислят за **себе си**.

Ще взèма детèто при **себе си**.

Нòсите ли сьс **себе си** учебника?

2. Когда логическое ударение приходится на местоимение.

Например: Егòйстът обича сàмо **себе си** (нè другите).

Кòйто пùши, вредí на **себе си** (нè на другите).

При помощи кратких форм возвратно-личных местоимений **се** и **си** образуются возвратные глаголы.
Например: обличам се, почивам си.

II. ВОЗВРАТНЫЕ ГЛАГОЛЫ

1. Спряжение возвратных глаголов

обличам се

Настоящее время

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. обличам се 2 л. обличаш се 3 л. облича се	обличам ли се обличаш ли се облича ли се
Мн. ч.	1 л. обличаме се 2 л. обличате се 3 л. обличат се	обличаме ли се обличате ли се обличат ли се
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не сè обличам 2 л. не сè обличаш 3 л. не сè облича	не сè ли обличам не сè ли обличаш не сè ли облича
Мн. ч.	1 л. не сè обличаме 2 л. не сè обличате 3 л. не сè обличат	не сè ли обличаме не сè ли обличате не сè ли обличат

Будущее время

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. ще се обличам 2 л. ще се обличаш 3 л. ще се облича	ще се обличам ли ще се обличаш ли ще се облича ли
Мн. ч.	1 л. ще се обличаме 2 л. ще се обличате 3 л. ще се обличат	ще се обличаме ли ще се обличате ли ще се обличат ли

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. няма да се обличам	няма ли да се обличам
	2 л. няма да се обличаш	няма ли да се обличаш
	3 л. няма да се облича	няма ли да се облича
Мн. ч.	1 л. няма да се обличаме	няма ли да се обличаме
	2 л. няма да се обличате	няма ли да се обличате
	3 л. няма да се обличат	няма ли да се обличат

2. Место возвратных местоимений *се, си*

а) Местоимения *се, си* никогда не стоят в начале предложения.

Правильно: Неправильно

Мия се.

~~Се мие.~~

б) Если предложение начинается глаголом, возвратное местоимение ставится после него.

Например: Бръсна **се** всеки ден.

в) Если предложение начинается другим словом, возвратное местоимение ставится перед глаголом.

Например: Никола **се** бръсне.

3. Значение возвратных глаголов

Возвратные глаголы могут обозначать:

а) Действие, возвращающееся на лицо, производящее действия. (Подлежащее и дополнение — одно и то же лицо.)

Например: Никола **се** мие. (Никола мие себе си.)

Никола **си** купува костюм. (Никола купува костюм на себе си.)

В этом случае краткие формы *се, си* можно заменить полными *себе си, на себе си*.

б) Взаимное действие, совершаемое двумя или несколькими лицами.

Например: Никола и Христо **се** ръкуват.

Никола и Христо **си** пожелават „лека нощ“.

Любчо, Георги и Петър **си** помагат.

К возвратным глаголам относятся также:

а) Некоторые глаголы, обозначающие душевное состояние: *радвам се, смeya се, усмихвам се, надявам се, стра*

хувам се, вълнувам се, смуцавам се, възмуцавам се, възхищавам се, безпокой се, грижа се, тревожа се, учудвам се, сърдя се, интересувам се, шегувам се, чувствавам се.

б) Некоторые глаголы движения: *движа се, спирам се, връщам се, обръщам се, навещавам се, изправям се, разхождам се.*

В этих группах глаголов (состояния и движения) краткая форма возвратного местоимения не может быть заменена полной формой.

Например: Вълнувам се (нельзя: вълнувам себе си).

Разхождам се (нельзя: разхождам себе си).

Примечание. Глаголы *отивам си* (в къщи), *тръгвам си* (за в къщи), *лягам си* (в леглото), *почивам си* употребляются с возвратно-личным местоимением *си*.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте соответствующий глагол из скобок:

Бръснарят... Петър. Петър... сам (бръсна, бръсна се). — Румянка... новите обувки. Румянка ... (събувам, събувам се). — Радка ... червеното палто. Тя ... (събличам, събличам се). — Майката ... детето. Детето не може да ... само (реша, реша се).

2. Спишите текст, ставя глаголы в возвратной форме:

Виктор влиза в сладкарницата и (поръча) закуса. — Той (купува) кифла. — Тя женя ще (шие) блуза. — Детето (ляга) рано. — Ще (отидеш) ли след вечеря в къщи?

3. Вместо точек поставьте нужную форму возвратного местоимения:

Този човек говори само за ... — Ще ... помогна сам. — Тя води със ... дете. — Той ... защицава от враговете. — Тяня ... купува рокля. — Той купува ... цигари, а на Румянка шоколад.

4. От каждой пары предложений образуйте третье с тем же глаголом и местоимением *се* или *си*:

Любчо среща Георги. Георги среща Любчо.

Студентът поздравява преподавателя. Преподавателят поздравява студента.

Радка пише писма на Ана. Ана пише писма на Радка.

Родителите обичат децата. Децата обичат родителите.

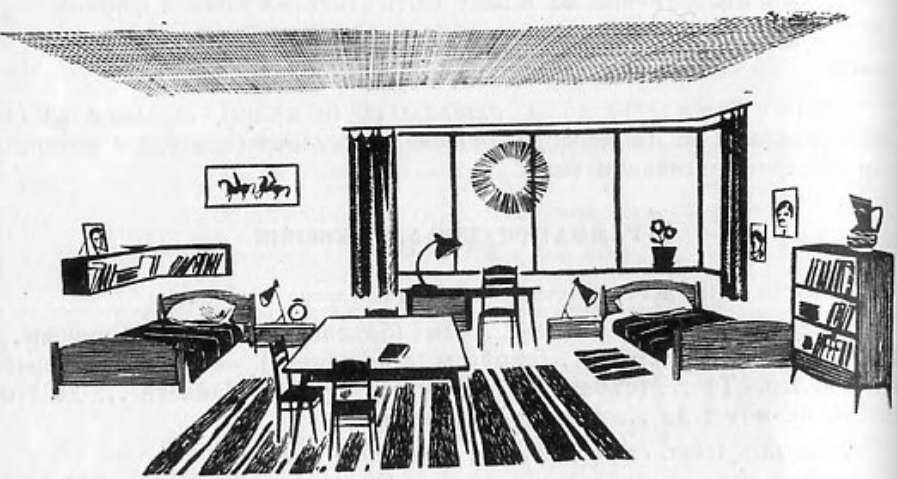
ГДР помага на България. България помага на ГДР.

Образец: Любчо среща Георги. Георги среща Любчо. — Любчо и Георги се срещат.

5. Вместо точек употребите подходящий по смыслу возвратный глагол состояния или движения:

Болният ... вече добре. — ... на Вашите успехи. — Майката ... за децата. — През пролетта прелетните птици ... от топлите страни. — Чужденецът ... пред един хотел. — Ние не ... от трудностите.

Притежателни местоимения
Пълни форми на притежателните местоимения

НАШАТА СТАЯ

Аз и моят брат Никола имаме обща стая. Тя е хигиенична. Нейните прозорци гледат към градината. В градината цъфтят различни цветя. През пролетта и през лятото техният мирис се носи навсякъде.

В нашата стая има две легла. Едното е моё, а другото — на Никола. Моето легло е в ъгъла, а неговото — до прозореца. До нашите легла има нощни шкафчета, а на тях — нощни лампи. На моето шкафче стои будилникът. На пода е постлан пъстър български килим. В средата на стаята има голяма четвъртита маса. Там уча аз, Никола работи на бюро.

Аз и Никола се интересуваме от литература. Ние си купуваме много книги. Неговите са в библиотеката, а моите са подредени на етажерката в единия ъгъл на стаята. Ние четем произведения от най-добрите български и световни писатели и поети. Моят любим поет е Вапцаров. Аз държа неговия портрет на етажерката. Никола обича Смирненски и Яворов. Техните портрети са на стената над леглото на Никола.

Выражения из текста

1. Прозорците гледат към ... — Окна выходят на ...
2. Носи се мирис. — Запах разносится.

Мебели, гардероб, бюфет, канапе, картина, ваза, дюшек, юрган, чаршаф, възглавница, одеяло, покривка за легло, покривка за маса, мебелирана стая (апартамент), домашна обстановка. Постилам (нареждам) легло. Нареждам маса.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Опишете комнату Любчо.
- II. Ответьте на вопросы:
 1. Каква е Вашата стая? 2. Какви мебели има в нея? 3. Какви книги имате? 4. Кой е Вашият любим поет (писател)? 5. Какви портрети и картини има във Вашата стая?
- III. Составьте словарь на тему *Домашна обстановка*.

ГРАММАТИКА

I. ПРИТЯЖАТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Лицо	Род	Полные формы				Краткие формы		
		м. р.	ж. р.	ср. р.	м. р., ж. р., ср. р.			
1 л.	м. р. ср. р. ж. р.	мой	моя	моё	мои	ми		
2 л.		твой	твоя	твоё			твои	ти
3 л.		негов	негова	негово			негови	му
		нейн	нейна	нейно	нейни	й		
1 л.		наш	наша	наше	наши	ни		
2 л.		ваш	ваша	ваше			ваши	ви
3 л.		техен	тяхна	тяхно			техни	им

Вежливая форма: Ваш, Ви.

2. Значение

Притяжательные местоимения (полные и краткие формы) заменяют имена прилагательные притяжательные или сочетания имени существительного с предлогом *на*, обозначающие принадлежность.

Например: Любчовата стая е хигиенична. } Неговата стая (стая-
Стаята на Любчо е хигиенична. } та му) е хигиенична.
Любчовият брат е инженер. } Неговият брат (брат
Братът на Любчо е инженер. } му) е инженер.

Притяжательные местоимения отвечают на вопрос *чий, чий, чий, чий?*

Например: На мѐто шкафче стой будилникът. (На чий шкафче?)
Портрѐтите им са на стената. (Чий портрѐти?)

II. ПОЛНЫЕ ФОРМЫ ПРИТЯЖАТЕЛЬНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ

1. Членная форма

Полные формы притяжательных местоимений членуются, как имена прилагательные.

Например: Нашият народ е демократичен.
Ние се борим за щастието на нашия народ.
В тяхната градина цъфтят различни цветя.
Вашиите успехи са големи.
Неговото бюро е ново.

Запомните

мѐй	мѐят	мѐя
твѐй	твѐят	твѐя
нѐин	нѐйният	нѐйния
тѐхен	тѐхният	тѐхния

Обычно после глагола *съм* притяжательные местоимения не употребляются в членной форме.

Например: Тази стая е мѐя.
Това бюро е твѐе.

Если перед существительным стоит определение, полная форма притяжательного местоимения в членной форме ставится перед ним.

Например: Приятният мѐрис на цветята се носи навсякъде.
Тѐхният приятен мѐрис се носи навсякъде.

Притяжательное местоимение ставится после определения и не членуется, если определение выражено такими словами как *едѐн, тѐзи, всѐки, някакъв, цял*.

Например: Аз държа едѐн негов портрѐт на мѐто бюро.
Познаваш ли тѐзи мѐй приятел?
Цялата наша икономика е социалистическа.

2. Употребление

Полная форма притяжательного местоимения употребляется чаще чем краткая в следующих случаях:

а) Когда логическое ударение падает на местоимение.

Например: Ще слѐжа вазата на твѐята маса (не на друга маса).
Нашето семейство е по-голямо от вашето.

б) При обращении.

Например: Обичам те, мѐе отѐчество!

Ударение

Ударение в притяжательных местоимениях всегда приходится на первый слог.

Например: мѐя, твѐя, нѐш, негово, тѐхен, тѐхния.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Придумайте вопросы к выделенным притяжательным местоимениям:

Твѐята етажѐрка е нова. — Нашиите местѐ са в лѐжа. — Ще отида на прѐглед при нашия лѐкар. — Тѐхното сѐло е голямо. — Аз се избѐрвам с мѐята кѐрпа за лице. — Тѐхният завод е текстилен. — Аз ще изпѐлня мѐя месечен план.

2. Замените местоимения в скобках полными формами притяжательных местоимений:

Това легло е (аз). — Тѐзи цветя (ти) ли са? — Стаята е (той). — Портрѐтите не са ли (тѐ)? — Книгите са (тя). — (Тѐй) ли са тетрадките? — Това одеяло (вие) ли е? — (Ти) ли е рѐчникът? — Грѐбенът е (тя). — Канапѐто е (ние).

Образец: Това легло е (аз). — Това легло е мѐе.

3. Притяжательные местоимения, данные в скобках, употребите в членной форме:

(Мѐя) стая е добре мебелирана. — (Мѐй) брат е малък, а (мѐи) сестри са омѐжени. — Тази кѐща е на (наши) братовчѐди. — (Наш) апартамент е в квартал „Изток“. — (Ваши) деца ми много харѐсват. — Познаваш ли (мѐя) майка? — А (мѐй) баща? — Кѐй е (Ваш) любим поѐт? — Между (наши) страни има икономическо сътрудничество. — Прозѐрецът на (тяхна) стая глѐда към улицата.

Образец: (Мѐя) стая е добре мебелирана. — Мѐята стая е добре мебелирана.

4. Выделенные слова замените полными формами притяжательных местоимений:

Приятелят на Никòла е лèкар. — Другàрката на Ана е францу-зòйка. — Дядото на Никòла и Любчо е пенсионèр, а бабата на Никòла и Любчо е домакíня. — Книгите на Любчо са подвèрзани. — Искаш ли да посетиш рòдния град на Вапцàров? — Ще прочетèш ли тèзи стихотворèния на Яворов? — Всички другàри на Марíя ще отидат на екскурзия. — В голèмия апартамент на Христови е мнòго приятно. — Най-добрàта приятелка на Тàня е Радка.

Образец: Приятелят на Никòла е лèкар. — Нèговият приятел е лèкар.

ТРИДЕСЕТ И ОСМИ УРОК

Кратки форми на притежателните местоимения
Минало несвършено и минало свършено време на спомогателния глагол *съм*

НАЙ-СКЪПОЦЕННИЯТ ПЛОД

Трима брата тръгват по света да търсят щастие. Баща им ги изпраща с думите: „Вие отивате в различни краища на земята. Там растат дърветата с прекрасни плодове. Искам да ми донесете най-скъпоценния плод. Който изпълни желанието ми, ще получи цялото ми богатство.“

След пет години братята се връщат в къщи. Бащата се обръща към най-големия син:

— Е, синко, какво ми носиш?

Синът му му отговаря:

— Аз бях в различни страни, татко. Навсякъде има вкусни плодове. Най-сладко от всички е гроздето. Нося ти грозде. Ето моя подарък.

— Хубав е подаръкът ти — казва бащата.

— Ами ти къде беше, какво ми носиш? — обръща се той към средния син.

— Татко, аз бях в топлите страни и ти нося южни плодове: банани, портокали, лимони. Вкусът им е чудесен.

— Благодаря ти — казва бащата и се обръща към най-малкия син.

— Виж, сине, колко подаръци ми носят братята ти. А защо твоите ръце са празни?

— Не се връщам с празни ръце — отговаря синът. — Нося скъпи плодове. Те са в ума ми и в сърцето ми. Цели пет години бях на учение. Знанията са моите скъпоценни плодове.

— Прав си, синко, знанието е сила. Ти заслужаваш наградата ми.

По народна приказка

Выражения из текста

1. Тръгвам по света. — Отправиться в путешествие.
2. В различни краища на земята. — В разные концы земли.
3. Изпълнявам желанието на ... — Исполнить желание (кого-либо).
4. Обръщам се към ... — здесь: Обратиться к...
5. Виж, вижете! — Смотри, смотрите!
6. С празни ръце. — С пустыми руками.
7. На учение. — В учении.
8. Прав си. — Ты прав.
9. Знанието е сила. — Знание — сила.
10. Заслужавам награда. — Заслуживать награды.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответете на вопросы:

1. Къде тръгват тримата братя?
2. Какво иска от тях баща им?
3. След колко време се връщат синовете?
4. Какво донесе първият син?
5. А вторият?
6. Кой получава наградата?
7. Коя е основната идея на приказката?

II. Выучите наизусть разговор между отцом и младшим сыном.

III. Подберите прилагательные к словам:

плод, подарък, награда, вкус, син.

С полученными сочетаниями составьте предложения.

IV. Придумайте предложения с данными словами и словосочетаниями:

заслужавам награда, с празни ръце, изпълнявам желание, в различни краища на земята, на учение.

ГРАММАТИКА

I. КРАТКИЕ ФОРМЫ ПРИТЯЖАТЕЛЬНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ

Краткие формы притяжательных местоимений употребляются чаще, чем полные формы.

Место кратких форм притяжательных местоимений

а) Краткие формы притяжательных местоимений стоят после имен существительных.

Например: Семейството ми живее щастливо.

Задачата му е трудна.

Вкусът им е чудесен.

Имена существительные перед краткими формами притяжательных местоимений всегда употребляются в членной форме.

Существительные, обозначающие родственников мужского и женского рода в единственном числе, перед краткими притяжательными местоимениями не членуются: баща му, баба ти, дядо им, сестра ми.

Но: синът ми (му), мъжът ѝ (ми).

Например: Баща ми е техник, а майка ми е лекарка.

Дядо му е много стар.

Но: Синът ми замъна.

Примечание. Краткие формы притяжательных местоимений не могут стоять в начале предложения.

Правильно

Неправильно

Моята маса е кръгла.

~~Ми маса е кръгла.~~

б) Если перед существительным стоит одно или больше определений, краткая форма притяжательного местоимения ставится после первого определения.

Например: Цялото ми богатство ще бъде ваше.

Най-големият ни поет-антифашист е Никола Вапцаров.

Най-малкият му любим син получава награда.

Краткие притяжательные местоимения отличаются от кратких форм личных местоимений в дательном падеже как по месту в предложении, так и по способу употребления.

Личные местоимения
(дополнение)

Притяжательные местоимения
(определение)

Какво ми носиш? (На когото носиш?)

Ти заслужаващ наградата ми.
(Чия награда?)

Той ще ни подари килим. (На когото ще подари?)

Килимът ни е български. (Чий килим?)

II. ПРОШЕДШЕЕ НЕСОВЕРШЕННОЕ И ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ВСПОМОГАТЕЛЬНОГО ГЛАГОЛА СЪМ

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. бях	бях ли
	2 л. беше /бѐ	беше ли /бѐ ли
	3 л. беше /бѐ	беше ли /бѐ ли
Мн. ч.	1 л. бяхме	бяхме ли
	2 л. бяхте	бяхте ли
	3 л. бяха	бяха ли

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не бях	не бях ли
	2 л. не беше /не бѐ	не беше ли /не бѐ ли
	3 л. не беше /не бѐ	не беше ли /не бѐ ли
Мн. ч.	1 л. не бяхме	не бяхме ли
	2 л. не бяхте	не бяхте ли
	3 л. не бяха	не бяха ли

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Полные формы притяжательных местоимений замените краткими:

Тяхната родина е СССР. — **Мое**то одеяло е вълнено. — **Наш**ият жилищен блок е голям. — **Негов**ите дрехи са на закачалката. — В **наш**ата страна няма южни плодове. — **Тех**ният баща ги посреща с радост. — Аз чета с интерес **ваш**ите литературни вестници. — В **наш**ия квартал има магазин на самообслужване. — **Негов**ите нови стихотворения са революционни. — **Моят** по-голям брат живее в Полша, а **моя**та по-малка сестра — в Румъния. — Ще изпълниш ли **ней**ното желание?

Образец: Тяхната родина е СССР. — Родината им е СССР.

2. Ответьте на вопросы, используя краткие притяжательные местоимения:

Хубав ли е подаръкът на **сина**? — Инженер ли е **вуйчото** на Любчо? — На **колко** години е **братът** на Радка? — **Добри** ли са **децата** на Христови? — Ще дадеш ли часовника на **твоята** майка на поправка? — Има ли България **търговски** договор с **Вашата** страна? — Какво е **изложението** на **Вашето** жилище?

Образец: Хубав ли е подаръкът на **сина**? — Подаръкът му е хубав.

3. Выпишите в два столбца краткие притяжательные местоимения и краткие формы личных местоимений в дательном падеже из текста *Най-скъпоценният плод*.

4. В сказке *Най-скъпоценният плод* краткие притяжательные местоимения замените соответствующими полными формами.

5. Перепишите текст, ставя вспомогательный глагол *съм* в вопросительной и отрицательной формах:

Вие бяхте на работа. — В стаята беше топло. — Плодовете бяха вкусни. — Аз бях доволен от представлението. — Вчера той беше на спортни състезания. — В неделя вие бяхте на екскурзия. — Ти беше облечен в нов костюм.

6. Вместо точек вспомогательный глагол *съм* поставьте в настоящем, будущем или прошедшем времени:

Вчера ние ... на събрание. — Днес те ... на лекция до пет часа. — Утре тя ... свободна. — След няколко години ти ... студент. — Преди една седмица той ... във ваканция. — Те винаги ... весели. — Тази сутрин аз не ... в къщи. — Вие ... ли снощи на концерт?

Възвратни притежателни местоимения

НА РОЖДЕН ДЕН

Днес Любчо навършва 18 години. Вече става пълнолетен. Неговата радост е голяма. Той поканва на **своя** рожден ден съучениците и съученичките **си**, една **своя** братовчедка и нейната приятелка.

Часът е 17. Любчо облича новия **си** костюм и влиза в хола. Там е майка му. Тя прави последните приготовления за празника. Румянка непрекъснато я пита: „Мамо, кога ще дойдат гостите? Искам да им покажа голямата **си** кукла.“

Към 18 часа младешките и девойките започват да идват.

— Добър ден, Любчо. Честит рожден ден! — казва Георги. — Пожелавам ти щастие и успех на зрелостния изпит. Заповядай един малък подарък — нов фантастичен роман. Много е интересен. Авторът описва **свѐто** пътуване до Луната.

— От името на нашия клас ти пожелавам всичко най-хубаво по случай рождения ти ден и ти поднасям за спомен този албум — казва Петър.

— Тръгнат съм, другари. Много благодаря на всички.

— Колко ти прилича цивилен костюм, Любчо! — възкликва Елена и слъга във възата букетче теменуги. — А от кога е този хубав подарък — магнитофонът?

— От родителите ми. От брат **си** ще получа днес нови ски, а от неговата годеница — пуловер. Готов съм за зимен спорт.

— След един месец и аз ще имам рожден ден — казва Лиляна. — Ще ми дойдете на гости, нали?

— Хайде, другари. Чаят е готов. Заповядайте — ками Любчо. — Мама ще се обиди, ако не изядем всичките й сладки. А след това ще запалим свещите на тортата.

— И ти ще ги изгасиш — обажда се Елена. — Но всички изведнъж — с едно дъхване.

— Да потанцуваме — предлага някой. — По радиото предават вече танцова музика.

Започват танците.

В 22 часа гостите си тръгват. Любчо изпраща любезно **свѐте** другари.

— Пак заповядайте. Много ще ми бъде приятно.

Выражения из текста

1. Навършвам ... години. — Мне исполняется ... лет.

2. Правя приготовления за ... — Готовиться к ...

3. Честит рожден (имен) ден! — Поздравлять с днем рождения (с именинами).

4. Пожелавам ти щастие! — Желаю тебе счастья.

5. От името на ... — От имени (кого-либо).

6. За спомен. — На память.

7. Прилича ми. — Мне идет.

8. По радиото предават... — По радио передают...

Антонимы

успех — неуспех

Дополнительный словарь

Каня гости. Приемам гости. Имам гости. Отивам на гости. Черпя. Благодаря за поканата. Добре дошъл (Добре дошли)! Наздраве!

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Защо се радва днес Любчо? 2. Когò поканва той на рождения си ден? 3. Какво правят у Любчови преди идването на гостите? 4. Какви подаръци получава Любчо по случай рождения си ден? 5. Как се забавляват младешките и девойките у Любчови? 6. Кога си отиват те? 7. Как ги изпраща Любчо?

II. Дополните предложения подходящими по смыслу словами:

На Румянка много й ... тази рокля. — По радиото вече... сътрешните новини. — Виктор ще си купи от София нещо за ... — След два дни Мария... 18 години.

III. Напишете сочинение на тему *На моя рожден ден.*

IV. Подберите подходящие глаголы к словам:

гости, подарък, рожден ден, свещ, успех, щастие, години, радио, костюм.

ГРАММАТИКА

ВОЗВРАТНО-ПРИТЯЖАТЕЛЬНОЕ МЕСТОИМЕНИЕ

Полная форма			Краткая форма	
единственное число		множественное число		ед. и мн. число
м. р.	ж. р.	ср. р.	м., ж. и ср. р.	м., ж. и ср. р.
свѐй	свѐя	свѐе	свѐи	си

Возвратно-притяжательное местоимение употребляется при существительных, указывающих принадлежность предмета действующему лицу (подлежащему).

Например: Любчо поканва на рождён ден **свѡята** братовчѣдка. Любчо поканва братовчѣдката **си**. (Братовчѣдката е на Любчо.)
 Авторът описва **свѡето** пътуване до Луната. Авторът описва пътуването **си** до Луната. (Пътуването е на автора.)

Возвратно-притяжательное местоимение отвечает на вопрос *чий?* Возвратно-притяжательное местоимение не может быть определением подлежащего и поэтому не членуется полным членом.

Вместо него употребляется притяжательное местоимение *негов, -а, -о, -и*.

Правильно

Неправильно

Неговата радост е голяма.
Неговият съквартирант е сириец.

~~Свѡята радост е голяма.~~
~~Свѡят съквартирант е сириец.~~

Полная форма

Краткая форма

Полные формы возвратно-притяжательных местоимений ставятся перед существительным и получают членную форму, как притяжательные местоимения.

Краткие формы возвратно-притяжательных местоимений ставятся после членной формы существительного, за исключением названий родственников.

Например:

Например:

Майката се грижи за **свѡите** деца.

Майката се грижи за децата **си**.

От **свѡя** брат ще получа нови ски

От брат **си** ще получа нови ски.

Любчо ще облече **свѡя** цивилен костюм.

Любчо ще облече цивилния **си** костюм.

В 1 и 2 лице единственного и множественного числа полные формы возвратно-притяжательных местоимений могут заменяться полными формами притяжательных местоимений. Однако краткая форма не может быть заменена подобным образом.

Например:

Правильно

Неправильно

Аз обичам **свѡя** (мѡя) приятел.
 Ти обичаш **свѡя** (твѡя) приятел.
 Ние обичаме **свѡя** (нашия) приятел.
 Вие обичате **свѡя** (вашия) приятел.

Аз обичам приятеля ~~ми~~ }
 Ти обичаш приятеля ~~ти~~ } **си**
 Ние обичаме приятеля ~~ни~~ }
 Вие обичате приятеля ~~ви~~ }

Если полные и краткие формы возвратно-притяжательных местоимений 3 лица **свѡй, свѡя, свѡе, свѡи, си** относятся к подлежащему, они не могут замещаться формами притяжательных местоимений **негов, негова, негово, негови, му**.

Например: Любчо кани **свѡята** братовчѣдка (братовчѣдката **си**). (Братовчѣдката е на Любчо.)

Но: Любчо кани Геѡрги и **неговата** братовчѣдка (братовчѣдката **му**). (Братовчѣдката не е на Любчо, а на Геѡрги.)
 Любчо поздравява **свѡите** родители (родителите **си**) по случай Нѡва година. (Родителите са на Любчо.)

Но: Любчо поздравява Геѡрги, Пѣтър и **техните** родители (родителите им) по случай Нѡва година. (Родителите не са на Любчо, а на Геѡрги и Пѣтър.)

Краткая форма возвратно-притяжательного местоимения **си** отличается от краткой формы лично-возвратного местоимения **си** как по месту в предложении, так и по способу употребления.

Лично-возвратное местоимение **си** (дополнение)

Возвратно-притяжательное местоимение **си** (определение)

Тѡй ще **си** облече пулѡвер. (На когѡ ще облече?)

Тѡй ще облече пулѡвера **си**. (Чий пулѡвер?)

Никѡла **си** купува обувки. (На когѡ купува?)

Никѡла обува обувките **си**. (Чий обувки?)

Имя существительное, употребляющееся с краткими формами возвратно-личных местоимений, не членуется.

Имя существительное, употребляющееся с краткими формами возвратно-притяжательного местоимения, членуется.

Ударение

Возвратно-притяжательные местоимения всегда имеют ударение на первом слоге: *свѡя, свѡе, свѡите*.

1. Вместо точек напишите полные или краткие формы возвратно-притяжательных местоимений:

Довòлни ли сте от... апартамент? — Всèки трябва да уважава ... родители. — Тя прави приготовления за ... рождèн дèн. — Любчо слàга теменужки в ... нòва вàза. — Всяка сùтрин тè чистят ... обùвки. — Всèки трябва да пàзи ... паспòрт. — Ще изпълните ли наврèме ... мèsечен плàн? — Ходите ли чèсто в ... рòдно сèло? — Разкажèте ми нèщо за... рòдина.

Образец: Довòлни ли сте от... апартамент? — Довòлни ли сте от свòя апартамент? Довòлни ли сте от апартаментà си?

2. Замените там, где это возможно, возвратно-притяжательные местоимения соответствующими притяжательными:

Имате ли в свòя багаж нèщо за обмитяване? — Тàня облича свòята нòва блùза. — Àз обичам свòята баба и свòя дядо. Никòла обича свòята годеница. — Учиш ли редòвно свòите уроци? — Той ще отиде на почивка със свòята жена. — Синовете донàсят на свòя баща слàдки плодове. — Чужденецът не зиае името на свòя хотèл.

Образец: Имате ли в свòя багаж нèщо за обмитяване? — Имате ли във Вàшия багаж нèщо за обмитяване?

3. Слова в скобках замените личными или возвратными формами притяжательных местоимений:

Любчо изпраща гòстите (на Любчо). — Гòстите (на Любчо) са младèжи и девòйки. — Рòдината на Виктор е СССР. Виктор обича рòдината (на Виктор). — Другàрките (на Мария) ще отидат на екскурзия. Мария ще отиде на екскурзия с другàрките (на Мария). — Геòрги ще сèдне на мястото (на Любчо). — Мястото (на студèнта) е свòбодно. — Àз обичам брат (на аз). Брат (на аз) слèдва медицина. — Тя слàга дрèхите (на тя) в гардерòба. — Магнитофонът (на тя) е нòв.

4. Определите значение местоимения *си* в следующих предложениях:

Той отива на гòсти у баба си. — Тя е уморèна от пътуването и веднага си ляга. — Àз си слàгам лампа на нòщното шкафче. — Àз слàгам лампата си на нòщното шкафче. — Тя си събува обùвките. — Ние си избираме профèсия. — Тè обичат профèсията си. — Ти оставяш дрèхите си в гардерòба. — Вие си купувате нòв гардерòб.

Образец: Той отива на гòсти у баба си (*си* — притяжательное местоимение).

Относителни местоимения за лица и предмети
Подчинено определително изречение

ОТÈЧЕСТВО

Обичам те, мòе мило отèчество! Обичам твòите балкàни, гòри, ниви, скали и тèхните бистри и студèни извори. Обичам те, мòй мили край! Обичам те от цялата си душа и сърце, àко и да съм обрèчен на тèжки страдания и невòли! Всичко, коèто пàзя в мòята душа добрò и свèто, — всичко е твòе!

Тй си òня благословèн край, кòйто цъфти, кòйто е пълнен с нèжности, сияние и величие. Тй ме учиш да обичам и да плача над всяко човèшко нещàстие. И досегà чувам слàвеите, кòйто оглàсят с пèsните си твòите гòри. И досегà чувам нèжния глàс на бългàрската девòйка, кòйто метè двòра и тйхо си пèе.

По Л. Каравèлов

Выражения из текста

1. От цялата си душа и сърце. — От всей души, от всего сердца.
2. Обрèчен съм на... — Я обречен на...

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Выучите текст наизусть.
- II. Составьте предложения со словосочетаниями, приведенными в разделе: *Выражения из текста.*

ГРАММАТИКА

I. ОТНОСИТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Относительные местоимения, обозначающие лица и предметы, образуются от вопросительных местоимений посредством частицы *-то*.

	Единствено число			Множествено число
	мужской род	женский род	средний род	м., ж. и ср. р.
Обозначает лица и предметы	който	който	което	който
		що		
Обозначает только лица	когото, предлог + когото			

Примечание. Форма *що* устарела.

2. Употребление

В сложноподчиненных предложениях относительные местоимения выступают как союзные слова, соединяющие главное и придаточное предложения.

II. ПРИДАТОЧНОЕ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Придаточное определительное предложение определяет существительное или местоимение в главном предложении.

Например: Тук ще построят завод, **който** ще произвежда цимент.
Този, **който** падне в бой за свобода, той не умира.

Относительные местоимения, обозначающие лица и предметы, согласуются в роде и числе с тем словом в главном предложении, к которому относятся.

Например: Ти си оня благословен **край**, **който** е пълен с величие.
(Кой край?)

Говори **работникът**, **когото** награждават. (Кой работник?)

Не познавам **младежа**, **за когото** питате. (Кой младеж?)

И досега чувам гласа на българската **девојка**, **който** пее. (Кой девојка?)

Всичко **добро**, **което** пазя в моята душа, е твоё. (Кое добро?)

И досега чувам **славеите**, **който** огласят твоите гори.
(Кой славеи?)

Говори работникът . Награждават работника .	} Говори <i>работникът</i> , когото награждават.
Не познавам младежа . За младежа питате.	

Место придаточного определительного предложения

Придаточное определительное предложение может находиться перед главным предложением, а также после или в середине главного предложения.

Например: Тук ще построят завод, **който** ще произвежда цимент.
Който не работи, той не трябва да яде.
Всичко добро, **което** пазя в моята душа, е твоё.

Знаки препинания

Придаточное определительное предложение отделяется от главного запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните придаточные определительные предложения и поставьте запяты:

Каравелов възпява своето отечество **което** горещо обича. — Обувките **който** продават в този магазин са много скъпи. — **Който** изпълни желанието на бащата ще получи награда. — Мясата **който** е до прозореца е кръгла.

2. Вместо точек впишите соответствующее относительное местоимение, выделяя придаточные определительные предложения запятыми:

Артистът ... изпълнява главната роля ми е познат. — Публиката ... ръкопляска продължително е доволна от играта на артистите. — На съборнието присъствуват всички ... са поканиени. — Икономическото сътрудничество между народите ... играе важна роля в борбата за мир всё повече укрепва. — Никола среща един приятел с ... се познава отдавна. — Младецът ... поздравяват е ударник.

3. Из данных пар предложений составьте сложноподчиненные предложения, причем первое сделайте главным, а второе — придаточным:

Не зная къде се намира улицата. Вие търсите улицата. — Ще Ви посоча лекар. При лекаря трябва да отидете непременно. — Запознайте се с другаря. С другаря ще пътувате заедно. — Аз нося скъпи плодове. Плодовете са в моего сърце и в моя ум. — Младеците са приятели. Те се ръкуват. — Заводът е текстилен. Любчо и Георги работят в завода. — Упражнението не е трудно. Вие пишете упражнението.

Образец: Не зная къде се намира улицата. Вие търсите улицата. — Не зная къде се намира улицата, **който** вие търсите.

Минало свършено време
Минало свършено време на
глаголите от III и II спрежение

ПЪРВИЯТ КОСМОНАВТ

От 1959 г. Съветският съюз изстреля няколко космически ракети към Луната. На 12 април 1961 г. той изпрати в космоса първия в света кораб-спътник с човек на борда.

Пилот на космическия кораб „Восток I“ беше съветският гражданин Юрий Алексеевич Гагарин. Той летя около Земята 89,1 минути със скорост 29 000 километра в час, издържа всички трудности и се приземи успешно в определения район на СССР.

След полета Гагарин заяви: „Радостен съм, че изпълних задачата, която ми поставиха Централният комитет на Комунистическата партия и съветското правителство. Чувствам се чудесно и съм готов да изпълня всякаква нова задача.“

Подвигът на Гагарин учуди целия свят. Милиони хора от всички краища на земята приветстваха летяца-герой, който осъществи най-смелата мечта на човека — да лети в космоса. С тази грандиозна победа Съветският съюз прояви пред целия свят своето могъщество и миролюбие.

Выражения из текста

1. Поставям задача. — Ставить задачу.
2. Изпълнявам задача. — Выполнять задачу.
3. Осъществявам мечта. — Осуществлять мечту.

Дополнителен словарь

Планета, звезда, атмосфера, хоризонт, въздушно (безвъздушно) пространство, орбита, изкуствен спътник, балистична ракета, състояние на безтегловност, земно притегляне.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Отговорете на въпроси:

1. Какво се случи на 12 април 1961 г.?
2. Кой е Юрий Гагарин?
3. Къде летя той?
4. Колко време летя?
5. Как се приземи?
6. Какво заяви Гагарин след полета?
7. Защо трудещите се приветстваха космонавта?
8. Какво прояви Съветският съюз с полета на Гагарин?
9. Кой са другите космонавти след Гагарин?
10. Какви полети извършиха те?

II. Подберете подходящите прилагателни к следущим словам:
кораб, мечта, победа, ракета, полет, задача.

III. От следущих глаголов образуйте существительные. Составьте с ними предложения:

поздравявам, приветствувам, приземя се, чувствам се.

ГРАММАТИКА

I. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (АОРИСТ)

1. Образование

Прошедшее совершенное время образуется от особой основы и следущих окончаний:

Единственное число	Множественное число
1 л. -х	1 л. -хме
2 л. —	2 л. -хте
3 л. —	3 л. -ха

Второе и третье лицо единственного числа не имеют окончаний.

Основа прошедшего совершенного времени в некоторых глаголах соответствует основе настоящего времени, а в других гласный основы чередуется с другим гласным.

2. Значение

Прошедшее совершенное время (аорист) — основное прошедшее время. Оно обозначает действие, совершенное до момента высказывания, не связанное с другим моментом в прошлом.

Например: Всички хора приветстваха летяца-герой.
Гагарин летя около Земята 89,1 минути.
Студентът написа доклада си.

II. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (АОРИСТ) ГЛАГОЛОВ ТРЕТЬЕГО СПРЯЖЕНИЯ

Основа прошедшего совершенного времени глаголов третьего спряжения оканчивается на -а, -я. Она соответствует основе настоящего времени.

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. привітствувах	привітствувах ли
	2 л. привітствува	привітствува ли
	3 л. привітствува	привітствува ли
Мн. ч.	1 л. привітствувахме	привітствувахме ли
	2 л. привітствувахте	привітствувахте ли
	3 л. привітствуваха	привітствуваха ли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не привітствувах	не привітствувах ли
	2 л. не привітствува	не привітствува ли
	3 л. не привітствува	не привітствува ли
Мн. ч.	1 л. не привітствувахме	не привітствувахме ли
	2 л. не привітствувахте	не привітствувахте ли
	3 л. не привітствуваха	не привітствуваха ли

изстрелям

Ед. ч. 1 л. изстрелях	Мн. ч. 1 л. изстреляхме
2 л. изстреля	2 л. изстреляхте
3 л. изстреля	3 л. изстреляха

Ударение

Ударение остается неподвижным для всех форм прошедшего совершенного времени одного и того же глагола.

Ударение в прошедшем совершенном времени у глаголов третьего спряжения может сохраняться на основе, как в настоящем времени, и может переходить на окончание.

Например: влізам — влізах, влізах
стрелям — стрелях, стрелях

Во втором и третьем лице единственного числа, где формы прошедшего совершенного времени и настоящего времени совпадают, ударение в прошедшем совершенном времени переходит на окончание.

Например:

Настоящее время	Прошедшее совершенное время
-----------------	-----------------------------

Радиото предава новини три пѣти в денонѣцието.	Снощи радиото предава 15 минути спортни новини.
--	---

III. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (АОРИСТ)
ГЛАГОЛОВ ВТОРОГО СПРЯЖЕНИЯ

Основа прошедшего времени (аориста) глаголов второго спряжения оканчивается на -и, -я (-а после ж, ч, ш).

1. Основу на -и (равную основе настоящего времени) имеет большинство глаголов второго спряжения.

а) Все глаголы (переходные и непереходные) с ударением на основе:

	хòдя	ўча	изпràтя
Ед. ч.	1 л. хòдих	ўчих	изпràтих
	2 л. хòди	ўчи	изпàти
	3 л. хòди	ўчи	изпàти
Мн. ч.	1 л. хòдихме	ўчихме	изпàтихме
	2 л. хòдихте	ўчихте	изпàтихте
	3 л. хòдиha	ўчиха	изпàтиha

Исключения

Ед. ч.	1 л. видя	забелèжа	рèша (косà)
	2 л. видя	забеляза	рèсах
	3 л. видя	забеляза	рèса
Мн. ч.	1 л. видяхме	забелязахме	рèсахме
	2 л. видяхте	забелязахте	рèсахте
	3 л. видяха	забелязаха	рèсаха

б) Переходные глаголы с ударением на окончании:

Ед. ч.	1 л. поздравя	строй
	2 л. поздравя	строй
	3 л. поздравя	строй
Мн. ч.	1 л. поздравяхме	стройхме
	2 л. поздравяхте	стройхте
	3 л. поздравяха	стройха

2. Основу на -я имеют непереходные глаголы с ударением на окончании:

Ед. ч.	1 л. летя	седя
	2 л. летя	седя
	3 л. летя	седя
Мн. ч.	1 л. летяхме	седяхме
	2 л. летяхте	седяхте
	3 л. летяха	седяха

спя			
Ед. ч. 1 л.	спях	Мн. ч. 1 л.	спяхме
	2 л. спях		2 л. спяхте
	3 л. спях		3 л. спяха

3. Основу на -а имеют немногие глаголы (переходные и непереходные), имеющие *ж, ч* перед окончанием основной формы, с ударением на окончание.

	мълча		издържа	
Ед. ч.	1 л. мълчах		издържах	
	2 л. мълчах		издържах	
	3 л. мълчах		издържах	
Мн. ч.	1 л. мълчахме		издържахме	
	2 л. мълчахте		издържахте	
	3 л. мълчах		издържах	

Ударение

У глаголов второго спряжения с ударением на корне ударение в прош. сов. времени может оставаться на том же месте или переходить на окончание.

Например: ходя — ходих, ходих
 правя — правих, правих

Во втором и третьем лице единственного числа, где формы прош. сов. времени и настоящего времени совпадают, ударение в прошедшем совершенном времени переходит на окончание.

Например:

Настоящее время	Прошедшее совершенное время
-----------------	-----------------------------

Тя ходи често на театър. | Тя ходи снощи на театър.

У глаголов второго спряжения, имеющих ударение на окончании, в прошедшем совершенном времени место ударения сохраняется на том же месте основной формы.

Например: брой — бройх
 мълча — мълчах
 лежа — лежах

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в прошедшем совершенном времени глаголы в скобках:

Миналата неделя (празнувам) рождения си ден. — (Защитя) своя другар. — (Вървя) бавно по улицата. — (Лежа) болен няколко дни.

2. Перепишите текст. Поставьте глаголы в прошедшем совершенном времени:

Цветята (прецфтя). — Космонавтите (проявя) голям героизъм при полетите. — Самолетите се (приземя) успешно. — Ние (изпуша) цигарите. — Виктор Андреев и Никола (реша) да отидат на Витоша. — Там те (прекарам) цял ден. — Аз не (спя) цяла нощ. — Не (строй) ли този завод български инженери? — Тя (среша се) набързо. — Вие (осъществя) Вашето желание. — Всички (мълча). — Вие (глѐдам) ли новия български филм? — Тя (изпратя) любезно гостите си. — Те (вечерям) в новия ресторант. — Ние не (забелѐжа) грешката си. — Ти (ходя) ли на опера? — Вие (видя) ли Гагарин? — Вчѐра (валя) силен дѐжд. — Ние (слѐжа) книгите в библиотеката. — Любчо (издържа) ли добре изпитите си? — Вие кога (събудя се) тази сутрин? — Ти какво (купя) от магазина?

3. Определите в настоящем или в прошедшем совершенном времени наодятся выделенные глаголы и расставьте правильно ударения:

Той винаги отваря вратата безшумно. Преди малко тя отваря няколко пъти вратата на стаята. — Виктор Андреев пътува от СССР за България. Виктор Андреев пътува до България два дни и две нощи. — Любчо учи редовно уроците си. Преди две години Любчо учи немски език. — Никола ходи редовно на мач. Вчѐра Никола ходи на международен мач. — Някога той се бори против фашизма, а сегѐ се бори за мир.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Минало свършено време на глаголите от първо спрежение със съгласна пред окончанието на основната форма

НА ГАРАТА

Днес група комсомолци от Софийския университет „Климент Охридски“ посрещнаха студенти от Съветския съюз.

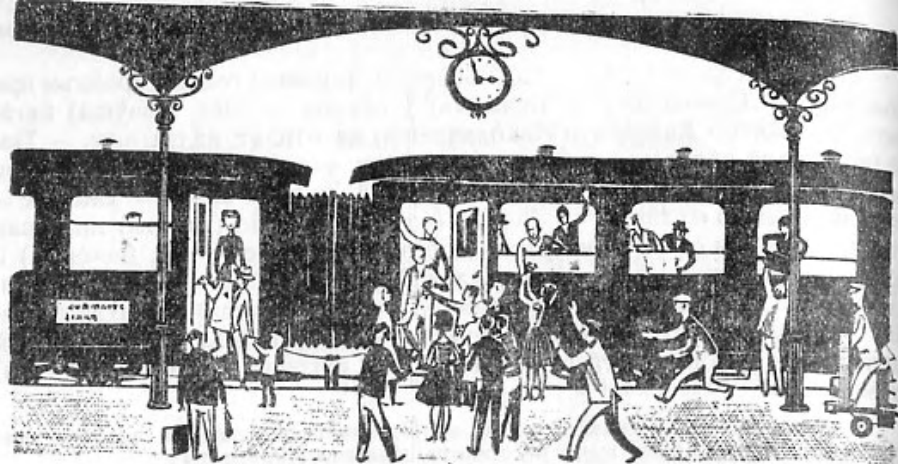
Отговорникът на групата Петър беше много развълнуван. Той се върна от лекции в къщи, написа приветствено слово, прочете го, преоблече се и отиде при един свой другар. Двамата преведоха словото на руски език. После излязоха, купиха цветя и тръгнаха за гарата.

Цялата група се събра на перона половин час преди пристигането на влака. Там чакаха нетърпеливо много посрещачи и изпращачи с букети, пътници, носачи с кюфари в ръце.

Петър попита началника на гарата:

— Има ли закъснение бързият влак от Русе?

— Няма закъснение, навреме ще дойде — отговори му началникът.

Високоговорителят събщи за пристигането на влака. Скоро всички видяха в далечината светлините на локомотива.

Влакът пристигна. Студентите се запътиха към първия колвоз и спряха пред третия вагон. Оттам слязоха съветските младежи. Студентки им поднесоха цветя. Петър произнесе приветственото си слово, поздрави гостите с „Добрѐ дошли!“ и накрая каза: „Да крепне дружба между нашите братски народи!“

Водачът на съветските студенти прегърна Петър и му благодарил на руски език. Всички го разбраха. После цялата група тръгна към изхода на гарата.

Выражения из текста

1. Поднасям цветя (привѣтствие). — Преподносить цветы (привѣтствовать).
2. Произнасям слово (рѣч). — Произносить речь.
3. Да крепне дружба! — Пусть крепнет дружба!

Дополнительный словарь

Пътнически влак, експрес, товарен влак, първа класа, втора класа, спален вагон, вагон-ресторант, вагон за пушачи, вагон за майки и деца, билет, перенен билет, билет за запазено място, разписание на влаковете, машинист, кондуктор, железопътна линия, релси, тунел, железопътна катастрофа, чакалня, бюфет.

Пътувам по работа. Пътувам за развлечение. Изпускам влака. Оставам вещите си на багаж. Карам влак.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Поставьте вопросы к тексту и ответьте на них.
- II. Опишите встречу или проводы на вокзале.

- III. Подберите существительные к глаголам: посрещам, произнасям, поднасям, съобщавам.
- IV. Образуйте глаголы от следующих слов: носач, посрещач, изпращач, пътник, отговорник, чакалня.

ГРАММАТИКА

ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛОВ ПЕРВОГО СПРЯЖЕНИЯ НА СОГЛАСНЫЙ ПЕРЕД ОКОНЧАНИЕМ ОСНОВНОЙ ФОРМЫ

Основа прошедшего совершенного времени у глаголов первого спряжения на согласный перед окончанием оканчивается на -о, -а, -я.

1. Основу на -о (во втором и третьем лице ед. ч. — на -е) в прошедшем совершенном времени имеют глаголы с согласным д, т, к, з, с перед окончанием основной формы:

	отйда	прочетѧ	сляза
Ед. ч.	1 л. отидох	прочѣтох	слязох
	2 л. отиде	прочѣте	слѣзе
	3 л. отиде	прочѣте	слѣзе
Мн. ч.	1 л. отидохме	прочѣтохме	слязохме
	2 л. отидохте	прочѣтохте	слязохте
	3 л. отидоха	прочѣтоха	слязоха
	поднесѧ	облекѧ	
Ед. ч.	1 л. поднесох	облякох	к перед е → џ
	2 л. поднесе	облѣче	
	3 л. поднесе	облѣче	
Мн. ч.	1 л. поднесохме	облякохме	
	2 л. поднесохте	облякохте	
	3 л. поднесоха	облякоха	

Особые формы

ѧм	дѧм
ѧдох	дѧдох
ѧде	дѧде
ѧде	дѧде
ѧдохме	дѧдохме
ѧдохте	дѧдохте
ѧдоха	дѧдоха

Основу на -о в прошедшем совершенном времени (аористе) имеют немногие очень часто употребляющиеся глаголы: плетѧ, метѧ, дѧйда, бѧдѧ, преведѧ, секѧ (сякох, сѣче), текѧ (тѣкох,

тѣче), пекà (пѣкох, пѣче), съблекà (съблякох, съблѣче), донесà, изнесà, пасà, вляза (влязох, влѣзе), изляза (излязох, излѣзе), рекà (рѣкох, рѣче), растà, влекà (влякох, влѣче).

2. Основу на -а в прошедшем совершенном времени имеют почти все глаголы с согласным перед окончанием основной формы, кроме глаголов на д, т, к, з, с.

		трѣгна	кѣпя
Ед. ч.	1 л.	трѣгнах	кѣпах
	2 л.	трѣгна	кѣпа
	3 л.	трѣгна	кѣпа
Мн. ч.	1 л.	трѣгнахме	кѣпахме
	2 л.	трѣгнахте	кѣпахте
	3 л.	трѣгнаха	кѣпаха

Глаголы с чередованием в корне

а) Корневой гласный -е выпадает

		разберà	постѣля
Ед. ч.	1 л.	разбрàх	постлàх
	2 л.	разбрà	постлà
	3 л.	разбрà	постлà
Мн. ч.	1 л.	разбрàхме	постлàхме
	2 л.	разбрàхте	постлàхте
	3 л.	разбрàха	постлàха

К этой группе относятся глаголы *перà, берà, дерà* и их производные.

б) Корневой гласный чередуется: ш → с, ч → к, г → ж, ж → з, ж → г.

		пйша	плàча	мòга	кàжа	рèжа	лѣжа
Ед. ч.	1 л.	пйсах	плàках	можàх	кàзах	рйзах	лѣгах
	2 л.	пйса	плàка	можà	кàза	рйза	лѣга
	3 л.	пйса	плàка	можà	кàза	рйза	лѣга
Мн. ч.	1 л.	пйсахме	плàкахме	можàхме	кàзахме	рйзахме	лѣгахме
	2 л.	пйсахте	плàкахте	можàхте	кàзахте	рйзахте	лѣгахте
	3 л.	пйсаха	плàкаха	можàха	кàзаха	рйзаха	лѣгаха

3. Основу на -я имеют следующие шесть глаголов: *умрà, допрà, спрà (се), съзрà, прострà, проврà.*

спрà се

Ед. ч.	1 л.	спрàх се	Мн. ч.	1 л.	спрàхме се
	2 л.	спрà се		2 л.	спрàхте се
	3 л.	спрà се		3 л.	спрàха се

Ударение

У глаголов с основой на -о ударение в прошедшем совершенном времени переходит на основу.

Например: четà — чѣтох
донесà — донѣсох

В остальных бесприставочных глаголах первого спряжения в прошедшем совершенном времени ударение может сохраняться на основе и может переходить на окончание.

Например: стàна — стàнах, станàх
кàжа — кàзах, казàх

У глаголов с основой на -о, в которых совпадают формы 3 лица единственного числа настоящего и прошедшего совершенного времени, ударение в прош. сов. времени приходится на основу.

Например:

Настоящее время	Прошедшее совершенное время
-----------------	-----------------------------

Тòй чѣтѣ редòвно вѣстник „Работническо дѣло“.	Вчѣра тòй чѣте до кѣсно вѣстниците.
Тя вѣски дѣн метѣ стàята си.	Предй половйн чàс тя мѣте стàята си.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в прошедшем совершенном времени глаголы, данные в скобках:

(Разкàжа) приказка на детѣто. — (Вѣрна се) рàно от рàбота. — (Секà) дѣрвà.

2. Образуйте от глаголов в скобках соответствующую форму прошедшего совершенного времени:

Пѣтниците (прочетà) разписàнието на влаковете. — Ти рàно ли (приберà се) снòци у вàс? — Посрещàчите (вляза) в чакàлнята. — Пѣтър (облекà се), (кàжа) на мàйка си довиждане и (трѣгна) за гàрата. — Ти (донесà) ли ми кùфара? — Днѣс ти (кѣпя се) ли? — Ти (дàм) ли вѣщите си на багàж? — Гòстите (ям) мнòго плодовѣ. — Днѣс вие (постѣля) нòви покривки на леглàта си. — Àз (изперà) чорàпите си и ги (прострà) да с̀хнат. — Вчѣра (стàна) железопѣтна катастрофа. — Ти (нарѣжа) ли хлѣба за обѣд? — Вапцàров (умрà) през 1942 г. — Защò (заплàча) децàта? — Вие (опекà) ли тòртата за рождѣния си дѣн? — Защò ме (излѣжа)? — Не тѣ (излѣжа), а (пошег̀увам се).

3. Определите время выделенных глаголов и поставьте ударения:

Виктор чѣте добрѣ б̀ългарски език. Тòй чѣте вчѣра тòзи тѣкст. — Тя йска да поднесе цветя на артистката. Тя поднесе голѣм букѣт на гòстите. — Влак̀ът влезе в тунѣла. Кòгòто влак̀ът влезе в тунѣла, щѣ стàне т̀мно. — Пѣтник̀ът даде кùфара си на носàча. Носàчът кàза на пѣтника да му даде кùфара си. — Виктор Андрѣев отйва да яде в̀въ вагòн-ресторàнта. Андрѣев яде предй 15 минути в̀въ вагòн-ресторàнта.

Минало свършено време на глаголите от първо спрежение с гласна пред окончанието на основната форма

ДОБЪР УРОК

Вагоните на влака бяха пълни с хора. Един закъснял пътник беше още в бюфета на гарата. Той чу свирката на локомотива, изпи набързо чашата си с бира, плати и се затече към последния вагон. Влезе в едно купе, видя в ъгъла свободно място и пожела да седне. Един от пътниците го спря: „Другарю, мястото е заето. Приятелят ми слезе за малко на перона. Веднага ще се върне. Ето кюфарчето му.“ И пътникът показа малко кюфарче на мрежата над седалището. Но той излъга. Кюфарчето беше негово.

В този момент началникът на влака даде сигнал за тръгване.

— Къде е приятелят Ви? — попита закъснялият пътник.

— Изпусна влака.

— Тогава по-добре да му върнем багажа! — каза пътникът без място, взе кюфарчето и го хвърли на перона през отворения прозорец. „Приятелят“ едва сдържаше гневъ си, простря ръце към прозореца, но не посмя да протестира.

Всички в купето се разсмяха.

Анекдот

Поговорка: На лъжата краката са къси.

Выражения из текста

1. За малко. — здесь: На минутку.
2. Мястото е заето. — Место занято.
3. Давам сигнал (за тръгване). — Давать сигнал отправления.
4. Сдържам гневъ си. — Сдерживать гнев.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Кто из пассажиров получил хороший урок?
- II. Составьте предложения со словосочетаниями, приведенными в разделе *Выражения из текста*.
- III. Составьте словарь на тему *Влак*.

ГРАММАТИКА

ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛОВ ПЕРВОГО СПРЯЖЕНИЯ НА ГЛАСНЫЙ ПЕРЕД ОКОНЧАНИЕМ ОСНОВНОЙ ФОРМЫ

Основа прошедшего совершенного времени у глаголов первого спряжения на гласный перед окончанием основной формы оканчивается на -а, -я, -и, -у, -ю.

1. Основу на -а имеют глаголы на гласный а перед окончанием основной формы.

пожелая			
Ед. ч.	1 л.	пожелàх	Мн. ч. 1 л. пожелàхмe
	2 л.	пожелà	2 л. пожелàхтe
	3 л.	пожелà	3 л. пожелàхa

2. Основу на -я имеют глаголы на гласный -е перед окончанием основной формы. Гласный е перед окончанием чередуется с я.

смѣя се			
Ед. ч.	1 л.	смѣх се	Мн. ч. 1 л. смѣхмe се
	2 л.	смѣ се	2 л. смѣхтe се
	3 л.	смѣ се	3 л. смѣхa се

Основу на -я имеют и следующие глаголы: зная (знаях), лая (лаях), трая (траях), вая (ваях) и др.

3. У глаголов с корневыми гласными -и, -у, -ю основа прошедшего совершенного времени совпадает с корнем.

			пия	чуя	плюя
Ед. ч.	1 л.	пих	чух	плюх	
	2 л.	пи	чу	плю	
	3 л.	пи	чу	плю	
Мн. ч.	1 л.	пихмe	чухмe	плюхмe	
	2 л.	пихтe	чухтe	плюхтe	
	3 л.	пихa	чухa	плюхa	

			взѣма
Ед. ч.	1 л.	взѣх	Мн. ч. 1 л. взѣхмe
	2 л.	взѣ	2 л. взѣхтe
	3 л.	взѣ	3 л. взѣхa

Как глагол *взѣма* спрягаются в прошедшем совершенном времени глаголы *отнѣма, приѣма, превзѣма, снѣма*.

Ударение

У глаголов с основой на -я в прошедшем совершенном времени ударение падает на -я.

Например: смѣя се — смѣх се; закъснѣя — закъснѣх.

У остальных глаголов I спряжения с основой на гласный в прошедшем совершенном времени ударение неподвижное.

Например: мечтàя — мечтàх; пожелàя — пожелàх; пия — пих.

Суффиксальные глаголы I, II и III спряжения, имеющие ударение на основе, сохраняют его в прошедшем совершенном времени.

Например: разглѣдах, написах, направих.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в прошедшем совершенном времени глаголы, данные в скобках:

(Пѣя) народна пѣсен. — (Мечтѣя) да отида на морѣ. — (Заѣма) празното място в купѣто. — (Уший) си нѳви дрѣхи.

2. От глаголов, данных в скобках, образуйте прошедшее совершенное время:

След пътуването тѣ бѣха много жадни и (изпий) по три чаши бира. — Аз и мѳята сестра (живѣя) нѣколко години в Москва. — Снѳци много (смѣя се) на комедията в театъра. — Кучето бѣше много гладно и (ляя) цяла нѳщ. — Ти (запознѣя се) ли с водача на младежката делегация? — Аз (узнѣя) нѣкои подробности за живота на този човек. — Фашистите (отнѣма) живота на много хора. — Пѣтниците (снѣма) кѳфарите от мрежата над седалището. — Вие (закъснѣя) ли за влака? — Вие (засѣя) ли вече нивите? — Детѣто (простра) ръце към майка си и тя го (взѣма). — Днѣс ние (чѳя) тази новина по радиото. — Детѣто (играя) до късно и веднага (заспя). — Тази сѳтрин аз бързах за работа и (обѳя) старите си обѳвки.

3. Напишите сочинение на тему *Какво правих вчера?*, поставив данные глаголы в прошедшем совершенном времени:

събѳда се, стѣна, облекѣ се, обѳя се, закуся, работя, почивам, разхождам се и др.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Употреба на глаголите от свършен и несвършен вид в минало свършено време

СРЕЩА

Рѳтата на бай Стоян се установи за по-дълго време край едно село. Една вечер при землянката спря голѣм обѳз. Накладоха огньѳве, писна гѣйда и в това пустинно място настѣна оживлѣние. Бай Стоян отиде при колѣрите на разговор. Той ги разпитва откъдѣ идат, разглежда колите и добитъка. Спря пред една кола и се загледа в шарения ярѣм. Вѳлт в ярѣма прѳтегна шия и дѳхна в лицѣто му.

— Я, това е Белчо, наш Белчо — викна развълнуван бай Стоян. — Позна ме. Женѣта ми писа, че е реквизиран, и аз рѣкох — прощѣвай, нѣма вече да се видим.

Бай Стоян се навѣде и пѳчна нѣжно да мѣлва Белчо по чѣлото. След това му донѣсе хранѣ. Уморѣното живѳтно яде с благодарност, найде се и отправи мѣл пѳглед към своѣ стопѣнин.

Преѳди да си лѣгне, бай Стоян се връщѣ нѣколко пѣти при Белчо. Той не спѣ цяла нѳщ. В душѣта му се събѳдиха нѣжни и хѳбави спѳмени за дома, за децѣта, за земѣта.

На утрѳто бай Стоян стѣна по-рано и пак обиколи добѣчето. Катѳ потѣгли обѳзѣт, бай Стоян трѣгна успоредно със своѣ Белчо да го изпраѳи. При раздѣлата той го спря, помѣлва го и го целѳна по чѣлото. Пѳсле се обѳрна към колѣря:

— Слушай, момчѣ, глѣдай хѳбаво добѣчето!

Когѣто замѣна обѳзѣт, бай Стоян дълго глѣда след нѣго и се вѳрна при другѣрите си тѣжен катѳ след раздѣла с най-близък човек.

По Елин Пелин

Выражения из текста

1. Писна гѣйда. — Запела волынка.
2. Настѣна оживлѣние. — Наступает оживление.
3. На разговор. — здесь: Поговорить, побеседовать.
4. Прощѣвай (прощѣвайте). — здесь: Прощай (прощайте).
5. Отправам пѳглед към... — Бросать взгляд на...
6. В душѣта ми се събѳжда спѳмен. — В моей душе просыпается воспоминание.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

Расскажите текст по плану:

1. Обѳзѣт край сѣлото.
2. Срѣцата на бай Стоян с Белчо.
3. Раздѣлата на бай Стоян с Белчо.

ГРАММАТИКА

УПОТРЕБЛЕНИЕ ГЛАГОЛОВ СОВЕРШЕННОГО И НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДОВ В ПРОШЕДШЕМ СОВЕРШЕННОМ ВРЕМЕНИ

В прошедшем совершенном времени чаще употребляются глаголы совершенного вида и корневые глаголы несовершенного вида.

Например:

Несовершенный вид	Совершенный вид
Уморѣното живѳтно яде с благодарност.	Вѳлт се найде и отправи мѣл пѳглед към стопѣнина си.
Бай Стоян не спѣ цяла нѳщ.	Бай Стоян заспа късно.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида употребляются после слов *дълго, продължително, нѣколко пѣти*.

Например: Бай Стоян дълго разглежда колите.

Бай Стоян се връщѣ нѣколко пѣти при Белчо.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида могут употребляться в прошедшем совершенном времени, могут обозначать в целях большей определенности и конкретное действие.

Например: Купувах си учебник (вместо: купи́х си учебник).
Изпра́щах гостите (вместо: изпра́тих гостите).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте один из глаголов, данных в скобках, в нужной форме прошедшего совершенного времени:

Пётър (пиша, напиша) приветственото си слово половин час. Пётър (пиша, напиша) бързо словото си. — Днес влакът (идвам, дойда) с 10 минути закъснение. — Когато представлението (свършвам, свърша), в залата (наставам, настана) оживление. — Когато детето (спя, заспя), майка му го (целувам, целуна). — Този човек (вземам, взема) участие във войната. — Самолетът (летя, излетя) от летището в 3 часа. — Тази вечер те (връщам се, върна се) уморени от работа. — Артистката (поя, изпоя) на бис една народна песен. — Гагарин беше радостен, защото (изпълнявам, изпълня) задачата, поставена му от Партията. — Миналата година аз (прекарвам, прекарам) Първи май в СССР. — В училище (уча, науча) 5 години руски език. — За 5 години те (уча, науча) много добре руски език. — Бай Стоян не спя цяла нощ, защото (спомням си, спомня си) за дома и за близките си.

2. Употребите в прошедшем совершенном времени глагол, обозначающий более определенное действие:

Къде беше Пётър? (Купувам, купя) цветя за гостите. — Ти какво прави на летището? (Посрещам, посрещна) сестра си от Москва. — Къде е Тая? Аз я (виждам, видя) в градината. — Къде ходи ти? (Разглеждам, разгледам) града.

3. В тексте выделенные глаголы настоящего времени замените соответствующими формами глаголов прошедшего совершенного времени.

НОВАТА КНИЖКА

Любчо се връща от училище. Набързо се съблича. Сяда до прозореца. Изважда новата книжка. Заглежда я. На коридата — бурно море. Сред вълните плава човек на дъска от кораб. Още малко и ще потъне.

Любчо започва да прелиства страниците и вижда: човекът на брега — спасен. Под картината пише: Робинзон.

Любчо започва да четє. Викат го приятелите му. Той и глава не повдига. Отказва да отиде с тях.

Вечерта дълго разказва на сестричката си за живота на Робинзон Крузо на пустия остров.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЕТИ УРОК

Подчинено допълнително разказно изречение. Някои подчинителни допълнителни съюзи

ПИСМОТО НА ХРИСТО БОТЕВ ДО ЖЕНА МУ

Мили ми Венето, Димитре и Иванке,
Не ви казах къде отивам. Простете ми. Любовта към вас ме накара да направя това. Аз зная, че вие ще плачете. А вашите сълзи са много скъпи за мене. Венето, ти си моя жена. Искам да ме слушаш и да ми върваш във всичко. Аз се моля на приятелите си да не те изоставят. И те трябва да те поддържат. Бог ще ме пазя, а като оживея, ние ще бъдем най-честити на тоя свят. Ако умра, знай, че след отечеството си обичах най-много тебе. Затова гледай Иванка и помни любещия те Христо.

17 май 1876 г.
параход „Радецки“

Синоними

прощавам — извинявам
честит — щастлив
обичам — любя

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

Выучите письмо Ботева наизусть.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНОЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Придаточное дополнительное предложение играет роль дополнения к сказуемому главного предложения и отвечает на вопросы *каково, что, когда?*

Например: Чакам да дойде пролетта. (Какво чакам?)
Ще покана когото искам. (Когд ще покана?)

1. Дополнительное изъяснительное предложение

Дополнительное изъяснительное предложение связывается с главным с помощью союзов *че* и *да*.

Дополнительное изъяснительное предложение, связывающееся с главным посредством союза *че*, употребляется после глаголов типа *знай, мисля, вървам, разбирам, чувствавам, казвам* и др.

Например: Знай, че след отечеството си обичах най-много тебе.
Мисля, че съветските младежи разбраха приветственото слово на Пётър.

Учениците *разбраха*, че трябва да учат сериозно.
Георги *каза* на Любчо, че му пожелава успех на зрелостния изпит.

Придаточное дополнительное предложение, связывающееся с главным посредством союза *да*, наиболее часто употребляется после глаголов *искам*, *мисля* (имам намерение), *смятам* (имам намерение), *знай* (мога), *заповядвам*, *карам* (принуждавам), *мoля*, *забранявам* и др.

Например: Венето, *искам* да ми върваш.

Мисля да следвам медицина.

Таня *смята* да си заміне за СССР.

Петър *знае* да говори руски език.

Бай Стоян *каза* на колара да гледа добре Белчо.

Любовта към вас ме *накара* да направя това.

2. Место изяснительного придаточного предложения

Изяснительное придаточное предложение всегда стоит после главного.

Например: Моля приятелите си да не те оставят.

Правописание

Перед союзом *че* всегда ставится запятая.

Например: Ботев върва, *че* борбата ще завърши с победа.

Перед союзом *да* ставится запятая только тогда, когда он повторяется.

Например: Искам да ме слушаш, да ми върваш във всичко.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек поставьте нужные подчинительные союзы. Расставьте запятые:

Ботев знае ... България ще се освободи. — Ботев разбира ... той и Венета могат да бъдат щастливи само в свободна България. — Ботев върва ... другарите му ще се погрижат за семейството му. — Митническият служител казва на пътниците ... покажат багажа си. — Строителите на републиката искат ... построят огромни заводи. — Любчо казва на другаря си ... брат му ще му подари ски. — Гагарин заявя ... се чувствува чудесно след полета. — Ботев мечтае ... види родината си свободна. — Този човек не знае ... лъже. — Студентите мислят ... поднесат цветы на гостите.

2. Допишите предложения, используя дополнительные изяснительные предложения:

По радиото съобщиха ... — Те разбраха ... — Ние чухме ... — Не желая ... — Любчо каза на гостите ... — Ботев моли жена си ... — Закъснелият пътник иска ...

3. Дополните предложения так, чтобы получились сложноподчиненные предложения:

Няма да вали дъжд. — Той ще пристигне днес. — Трябва да работим упорито. — Тя свири хубаво на пиано. — „Тютюн“ е един от най-

сполучливите български филми. — Родината е най-скъпото нещо за човека. — Говоря днес по телефона с другаря си. — Всеки трябва да учи чужди езици.

Образец: Няма да вали дъжд. — Мисля, че няма да вали дъжд.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ШЕСТИ УРОК

Наречие

ПРИ ШИВАЧКАТА

— Здравей, Радке!

— Здравей, Таня. Как си?

— Благодаря, добре съм: Скоро ще си замина. Заета съм много с приготвянията за път.

— О, ще прекараш ваканцията в родината си! Сигурно вече те очакват. Закъде бързаш?

— Отивам в една шивашка кооперация. Там шият добре и не вземат скъпо. Искаш ли да дойдеш с мене? Не е далеч.

— С удоволствие. Хайде.

Таня и Радка влязоха в шивашкото ателие. Посрещна ги шивачката Попова.

— Добър ден, другарко Попова.

— Добър ден. Какво ще си шияте?

— Купих си плат за костюм. Это.

— Материята е хубава. И цветът ще Ви отива.

— Можете ли да ми го ушите по-бързо, за една седмица например? — Претрупани сме с работа, другарко. Колективът работи на две смени и пак не успява да изпълни всички поръчки навреме. Но Вие сте наша постоянна клиентка и няма да Ви откажем. Вземете журналите и си изберете модел.

— Може би Вие ще ми препоръчате нещо по-интересно. Аз не следя редовно модата.

— Това костюмче ще Ви стои добре. То е красиво, практично и модерно. Вървам, че ще Ви хареса. Младите хора обичат да се обличат модерно. Полата е разкроена, жакетът е с три четвърти ръкави и с малки реверси.

— Предпочитам полата да е на плохи отпред, а жакетът с три копчета. На модела са две. Нека бъде без джобове.

— Добре. Други изменения ще направите ли?

— Не. Можете да ми вземете мярка.

— Понякога бързате, ще Ви направя проба утре. Елате в шестнадесет часа.

— Благодаря, другарко Попова. Довиждане.

— Довиждане.

1. Вземам скъпо. — Братъ дорого.
2. С удоволствие. — С удовольствием.
3. Шия си костюм. — Шить себе костюм.
4. Цветът ми отива. — Мне идет этот цвет.
5. Претрупан съм с работа. — Я завален работой.
6. Работя на две смени. — Работать в две смены.
7. Костюмът ми стои добре. — Костюм сидит мне хорошо.
8. Следя модата. — Следить за модой.
9. Нека бъде. — Пусть будет.
10. Вземам мярка. — Снимать мерку.
11. Правя проба, пробвам. — Делать примерку.

Дополнительный словарь

Шивач, кройч, шевна машина, ножица, игла, конец, макарá, топлийка (карфийца), напръстник, сантиметър, тегел, тропоска, подплата на дреха, подплата на дреха, набрана пола, плисирана пола, спортен костюм, официален костюм.

Крой дреха. Удължавам дреха. Скъсявам дреха. Стеснявам дреха. Разширявам дреха. Правя си дреха по мярка. Тропосвам. Поръбвам. Подшивам. Пришивам. Вдявам конец в игла. Кърпя скъсана дреха, чорап.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по плану:

1. Срещата между двете приятелки.
2. В шивашката кооперация.

II. Напишите сочинение на тему *При шивача*.

III. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

- Този шивач взема ...
 Клиентът ... модел.
 С каквò ... сакòто?
 Искам да ми ушьете ... пола.
 Той шие без ...
 Купете една ...
 Ще си купя ... машина.
 Той взема ... и запòчва да крой.
 Тази рòкля ми е ширòка. Трябва да я ...
 Полàта ми е дьлгà. Трябва да я ...
 Костюмът е гòтов. Остава сàмо да ... кòпчетата.
 Утре ще отида на ...
 Блузата Ви ... мнòго добрè.

ще подплатите
 плисирана
 скъсите
 стесните
 пришия
 ножиците
 стой
 си избира
 скъпо
 напръстник
 проба
 макарá
 шевна

НАРЕЧИЕ

1. Разряды наречий

Наречия	Примеры	Вопросы	
Места	тук, там, горе, долу, ниско, високо, напред, назад, близо, далеч, вътре, вън	Ще вървите все нагоре. Вън е студено. Шивашката кооперация е далеч.	Къде?
Времени	сега, довечера, снощи, догодина, рано, късно, скоро, отдавна, винаги	Довечера ще пътувам за Варна. Ще замина скоро. Тя винаги има домашно упражнение.	Когà?
Образа действия	добрè, злè, весело, хубаво, силно, неочаквано, мъжки, приятелски	Този костюм Ви стои добрè. Младешките обичат да се обличат хубаво. Неочаквано заваля.	Как?
Количества и степени	мнòго, малко, доста, òще, повече, èвтино, скъпо, веднаж	Доста се измокрих. Там вземат èвтино. Повторете думата òще веднаж.	Кòлко? (До каквà степен?)
Логическо уточнения	сигурно, непременно, може би, напразно, найстина	Сигурно Ви очакват в родината. Може би ще ми препоръчатè нещò пòинтересно. Непременно ще замина.	

Наречие — неизменяемая часть речи.

2. Образование

Наречия чаще всего образуются от прилагательных с прибавлением окончания **-о** (реже **-е, -и**).

Например: вѣсел — вѣсело
двѣен — двѣино
напрѣзен — напрѣзно
добър — добрѣ
зъл — злѣ
дружески — дружески

Наречия с окончанием **-о** по форме совпадают с именами прилагательными среднего рода. Различаются они по значению.

Например:

Имена прилагательные

Костюмчето е **модѣрно**.
(Какво е костюмчето?)
Тя има **хубаво** палто.
Полето е **оживѣно**.

Наречия

Младите хора се обличат **модѣрно**. (Как се обличат?)
Тя пее **хубаво**.
Те разговарят **оживѣно**.

3. Степени сравнения наречий

У некоторых наречий могут быть степени сравнения. Образуются они так же, как и степени сравнения прилагательных.

Например:

Сравнительная степень | Превосходная степень

Пѣтър пѣше **пѣ-красиво** от | Любчо пѣше **най-красиво**.
Христо.

Ана стѣва **пѣ-рано** от Радка. | Тана стѣва **най-рано**.

4. Правописание

Если наречие образовано от сочетания имени с предлогом, оно обычно пишется слитно.

Например: Колективът изпълни поръчките **навреме**.

Исключения: Прескочих у Вас **за малко**.

Без **малко** не закъснях.

Отивам **в къщи**.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните наречия и определите их разряды:

Влакът дойдѣ **навреме**. — Вчѣра посрѣцнах гѣсти от чужбина. —
Яжте повече плодовѣ. — Може би ще прекѣрам ваканцията на село. —
Ще заплатиш скѣпо грѣшките си. — Той никога не закъснява за
работа. — Догодина ще се срѣцнем пак. — Далѣч ли е ЦУМ? — Видях
някъде такъв плат.

2. Употребите в предложениях в качестве прилагательных и в качестве наречий слова:
внимѣтельно, интересно, радостно, приятелски, обикновѣно, продължително.

3. Образуйте наречия от следующих прилагательных:
смѣл, вѣсел, сериѣзен, бърз, героѣски, късен, напрѣзен.
Составьте с ними предложения.

4. Замените выделенные наречия их антонимами:
Детето говори **правилно**. — Той стѣва **рано**. — Говорѣте **високо**. —
Вѣтре има **много** хора. — Магазинът е **далѣч**. — Групата върви **напред**. — Той разбира **малко** български език.

5. Образуйте степени сравнения от следующих наречий. С этими формами составьте предложения:

свѣтло, скѣпо, близо, приятно.

6. К выделенным наречиям прибавьте предлоги, данные в скобках:
Лѣво и дѣсно има здѣния (в). — Гѣре ще пътуваме с автобус (на). —
Ще вървим **всѣ долу** (на). — Там се вижда **добрѣ** (от). — Песента се
чѣва **далѣч** (на). — Той се пригѣтви **бързо** (на). — Ще отида **малко** у
един познат (за). — После ще се върна **къщи** (в).

ЧЕТИРИДЕСЕТ И СЕДМИ УРОК

Повелително наклонение

В РЕСТОРАНТА

Никола и Сергѣй Петрович влязоха в ресторант „България“ и потърсиха маса. Един келнер ги видя и ги покани:

— Заповядайте, тук има свободна маса. Елате.

Двамата приятели се приближиха до масата. Никола каза на Петрович:

— Не сядайте в ъгъла, няма да Ви е удобно. По-добрѣ седнете тук.

После той се обърна към келнера:

— Моля, дайте ни листа за ястия и донесете прибори.

Келнерът им подаде листа:

— Заповядайте. Вижте листа. Изберете си.

След малко той слѣжи на масата чинии, вилици, ножове и хляб.

— Преди вечерята да изпием по чашка българска сливова ракия — предложѣ Никола. — Ще поръчам и зелѣна салата.

Келнерът приѣ поръчката. Скоро той се върна с поднос и попита:

— Какво вино желѣте?

Никола запита Петрович:

— „Пиринско“ или „Тракия“? Какво предпочитате?

— „Тракия“ е по-добрѣ, струва ми се, нали?

— Това е въпрос на вкус. Аз предпочитам „Тракия“. То е любимото ми вино.

Никола се обърна към келнера:

— Две бутилки „Тракия“, моля!

Никола прегледа листа за ястия и каза на Петрович:

— Има пържена риба, телешко задушено, свинска пържола, пиле печено. Какво желаете?

— Ще взема свинска пържола. Ако обичате, кажете на келнера да донесе цигари. Аз пуша „Слънце“.

Келнерът отново се приближи. Отвори една бутилка и наля вино в чашите. Никола му каза:

— **Недейте отваря** втората бутилка веднага. Не бързаем. Нека **изпием** първата.

Никола вдигна чашата си и се чукна с Петрович:

— Наздраве! Да пием за нашето приятелство!

— Наздраве! Да се видим скоро в Съветския съюз!

Выражения из текста

1. Струва ми се. — Мне кажется.
2. Въпрос на вкус. — Это вопрос вкуса.
3. Наздраве! — Будьте здоровы!
4. Чукам се с... — Чокаться с...

Дополнительный словарь

Прибори: лъжица, вилица, нож, супена лъжица, чаена лъжичка, десертна виличка и десертно ножче; солница, салфетка.

Ордьовър: хайвер, маслини, сардела, руска салата, яйца с майонеза, луканка.

Ястия: супа, бульон, готвено, печено месо (агнешко, телешко, свинско), пийцел (натюр, пане).

Скара: кебапче, кюфтe, шишче.

Гарнитюри: пържени картофи, поре от картофи, цветно зеле, задушени моркови, салати.

Десерти: баклава, торта, паста, крем, крем-карамел, компот, сладолед.

Напитки (пития): бира, лимонада, плодов сок, сода, газирана вода, оранжада.

Храня се. Яденето е вкусно. Ям с апетит. Пуша цигара. Пия на здравица. Плащам сметка.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Поставете вопросы к тексту и запишите их.
- II. Ответьте на вопросы:

1. Къде се храните? 2. Какво ядете на обед (на вечеря)? 3. Коё е любимото Ви питие? 4. Какви цигари пушите?

- III. Напишете сочинение на тему *На обед в ресторант.*

ГРАММАТИКА

ПОВЕЛИТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ

Повелительное наклонение имеет особые формы только для 2 лица единственного и 2 лица множественного числа.

1. Образование

Основная форма глагола	Повелительная форма	Окончания		Особенности образования
		ед. ч.	мн. ч.	
седна избера	седни седнете избери изберете	-и	-ете	Окончание -и, -ете получают глаголы, основа которых оканчивается на согласный.
пия поръчам	пий пийте поръчай поръчайте	-й	-йте	Окончание -й, -йте получают глаголы, основа которых оканчивается на гласный.

Особые формы повелительного наклонения

съм	—	бъди	—	бъдете	вляза	—	влез	—	влезте
видя	—	виж	—	вижте	изляза	—	излез	—	излезте
държя	—	дръж	—	дръжте	дойда	—	ела	—	елате
ям	—	яж	—	яжте	отйда	—	иди	—	идете

Примечание

1. Глаголы в повелительном наклонении, как правило, употребляются без личных местоимений.

Например: Донесете прибори.

2. Глаголы *мога* и *трябва* не имеют форм повелительного наклонения.

3. Формы повелительного наклонения, образованные от глаголов совершенного вида, являются более вежливыми формами обращения, чем образованные от глаголов несовершенного вида.

Например: Кажй — кажете учтивее, чем казвай — казвайте.

2. Отрицательная форма повелительного наклонения

Отрицательная форма повелительного наклонения образуется:

1) Прибавлением отрицательной частицы *не* к положительной форме повелительного наклонения.

Например: не говори — не говорёте
не поръчвай — не поръчайте

2) Вспомогательным глаголом *недѣй* — *недѣйте* и особой неизменяемой формой исходного глагола, совпадающей по форме с 3 лицом единственного числа прошедшего совершенного времени.

Например: недѣй писа — недѣйте писа
недѣй чѣте — недѣйте чѣте

Отрицательную форму повелительного наклонения имеют только глаголы несовершенного вида.

Например: Не сѣдайте в ъгъла.
Не пийте тази вода.

3. Сложные формы повелительного наклонения

Сложные формы повелительного наклонения образуются с помощью частиц *да* и *нека* и настоящего времени глаголов.

сѣдна

Ед. ч.	1 л.	да сѣдна	нека (да) сѣдна
	2 л.	да сѣднеш	нека (да) сѣднеш
	3 л.	да сѣдне	нека (да) сѣдне
Мн. ч.	1 л.	да сѣднем	нека (да) сѣднем
	2 л.	да сѣднете	нека (да) сѣднете
	3 л.	да сѣднат	нека (да) сѣднат

Например: Да поръчаме бутылка „Тракия“.
Нека (да) сѣднат тук.

Сложные формы повелительного наклонения употребляются обычно в 1 и 3 лице единственного и множественного числа.

Ударение

У глаголов, образующих повелительное наклонение с помощью окончаний *-и*, *-ѣте*, ударение в единственном числе приходится на *-и*, а во множественном — на предпоследний слог.

Например: избери — изберѣте.

У глаголов, образующих повелительное наклонение с помощью окончаний *-и*, *-йте*, ударение приходится на основу глагола.

Например: поръчай — поръчайте.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите положительные и отрицательные формы повелительного наклонения следующих глаголов:

мѣя се, рабѣтя, грижа се, усмѣхвам се.

2. Составьте предложения, используя глаголы из упр. № 1, ставя их в повелительном наклонении.

3. Напишите основную форму выделенных глаголов:

Излѣз на разходка. — Дрѣж добрѣ детѣто. — Превѣждайте текста на бѣлгарски език. — Вижете новите му дрѣхи. — Яж прѣсни плодовѣ. — Бѣди учѣтва. — Винаги поздравявайте учителя си.

4. Напишите в положительной и отрицательной формах повелительного наклонения глаголы в следующих предложениях:

(Виѣ) се обличате и трѣгвате. — (Ти) пишеш на майка си и ѣ благодарѣш за подарѣка. — (Виѣ) си мѣете рѣѣте. — (Ти) сѣдаш на масата. — (Ти) ме чакаш на трамвайната спирка. — (Виѣ) се грижите за детѣто.

5. Напишите сложные повелительные формы глаголов в данных предложениях:

Говѣра по телефѣна. — Обядваме в ресторѣнт.

ЧЕТЫРИДЕСЕТ И ОСМИ УРОК

Минало несвършено време

В БИБЛИОТЕКАТА

Нарѣдната библиотека „Кирил и Метѣдий“ се намира до университета „Климент Охридски“. Тя е голяма сграда, в която има стотинци хиляди томове книги.

Радка влѣзе в библиотеката. В преддверieto ѣмаше много студѣнти и граждани. Тѣ стояха пред каталѣзите и разглѣждаха фишовете. Катѣ намѣрѣха сигнатурата на книгата, тѣ попѣлваха заѣмна белѣжка. В нѣя впѣсваха ѣмето си, занягнето си, заглѣвието и издѣнието на книгата, тома и сигнатурата. После подѣваха белѣжката на библиотѣчния служител. Той влѣзаше в книгохранилището да тѣрси книгата. Чѣсто библиотекарят се връщаше и казваше: „Книгата е заѣта, другарю.“

Радка отѣде в една от читѣлните на библиотеката. Около масите сѣдѣха студѣнти и студѣнтки и четѣха. Някои си водѣха белѣжки. Всѣчки пѣзѣха тишина. Радка намѣри в шкафа запазената си книга и взѣ от рафта голям енциклопедически рѣчник. После сѣдна, разлѣсти книгата и зачѣте задълбочѣно.

Часът стана 19. Радка излезе от библиотеката.

Вън валеше сняг. Бели снежинки хвърчаха из въздуха и падаха по покривите, по дърветата, по земята. Радка бързаше. Неочаквано тя чу името си и се спря. От отсрещния тротоар идваше Стёфан.

— Здравей, Радке! Какво съвпадение — вървях и мислех за тебе.

— Защо?

— Защото не те виждам отдавна. Какво става с тебе? Къде се губиш?

— Тези дни редовно ходех в библиотеката. Там учех по цял ден и не можах на никого да се обадя. Утре имам изпит.

— Така ли? Ё, тогава пожелавам ти успех. След изпита ще се обадиш, нали?

— Непременно. Довиждане, Стёфане.

— Довиждане, Радке.

Выражения из текста

1. Водя си белёжки. — здесь: Конспектировать.
2. Пазя тишина. — Соблюдать тишину.
3. Часът стана ... — Часы пробили ...
4. Какво съвпадение! — Какое совпадение!
5. Какво става с тебе? — здесь: Что с тобой?
6. Къде се губиш? — Где ты пропадаешь?
7. По цял ден. — Целыми днями.
8. Така ли? — Вот как?

Дополнительный словарь

Абона̀т, абона̀мент, годи́шен абона̀мент, глава̀ на кни́га, подвързѝя, кори́ца, писате́л, поёт, съчи́нение, произведе́ние, ромѝн (исторически, приключѝенски, социѝален), по̀вест, пътепи́с, дра̀ма, стихосби́рка, списѝние (на̀учно, техни́ческо, илюстрѝвано), литерѝтура (на̀учна, техни́ческа, марки́ческа, худо̀жествена), изда̀телство, печѝтница.

Абони́рам се за списѝние (вѝстник). Абони́ран съ̀м в библиотѝка. Абона̀т съ̀м на библиотѝка. Заѝмам кни́га от библиотѝка. Връщѝм кни́га в библиотѝка. Да̀вам кни́ги безплатно. Кни́ги за дома̀шен прѝчит. Библиотѝката е отвѝрена от ... до ... часа̀.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Составѝте план к тексту.

II. Перепи́шете текст, вставляя̀ вместо точек̀ одно из перечисленных̀ нижѐ словосочетѝний и слов:

ромѝн, на̀учна литерѝтура, дома̀шен прѝчит, абони́ран съ̀м, пътепи́с, худо̀жествена литерѝтура, изда̀ние, подвързѝя, приключѝенски, абона̀мент, ѝвтор, безплатно.

- Откъдѣ взѣмаш книги за ... ?
- Аз ... в една градска библиотека.
- Има ли там интересна ... литература ?
- Има
- Какъв ... четеш сега ?
- Вчера върнах „Под игото“ от Иван Вазов и взех „До Чикаго и назад“ от Алѣко Константинов. В това произведение ... описва едно пътуване до Чикаго. Книгата е интересен
- Хубаво ... ли е „Под игото“ ?
- Да, с илюстрирана
- Колко струва ... в градската библиотека ?
- Там дават книги
- Така ли ? Аз искам да четя ... романи.

III. Ответе на вопросы :

1. Има ли във Вашия град библиотека ?
2. Абониран ли сте в нея ?
3. Какви книги заемате от библиотеката ?
4. Колко лева е годишният абонамент ?
5. Какво вписвате в заемната белѣжка ?
6. Кога е отворена библиотеката ?

ГРАММАТИКА

ПРОШЕДШЕЕ НЕСОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (ИМПЕРФЕКТ)

1. Образование

Формы прошедшего несовершенного времени образуются от основной основы и следующих окончаний:

Единственное число	Множественное число
1 л. -х	1 л. -хмѣ
2 л. -ше	2 л. -хте
3 л. -ше	3 л. -ха

Основа прошедшего несовершенного времени глаголов I и II спряжения образуется от основы настоящего времени, причем коренным гласным может быть е или я:

- а) -я (после ж, ч, ш -а), если ударение падает на окончание.

Например: четя, четѣ — четях
вървя, върви — вървах.

- б) -е, если ударение падает на основу.

Например: уча, учи — учех
пиша, пише — пишех.

Основа прошедшего несовершенного времени глаголов III спряжения совпадает с основой настоящего времени.

Например: бързам, бърза — бързах
отговарям, отговаря — отговарях.

Формы прошедшего несовершенного времени

четà

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. четях	четях ли
	2 л. четеше	четеше ли
	3 л. четеше	четеше ли
Мн. ч.	1 л. четяхме	четяхме ли
	2 л. четяхте	четяхте ли
	3 л. четяха	четяха ли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не четях	не четях ли
	2 л. не четеше	не четеше ли
	3 л. не четеше	не четеше ли
Мн. ч.	1 л. не четяхме	не четяхме ли
	2 л. не четяхте	не четяхте ли
	3 л. не четяха	не четяха ли

	уча	мълча	лежа
Ед. ч.	1 л. учех	мълчах	лежах
	2 л. учеше	мълчеше	лежеше
	3 л. учеше	мълчеше	лежеше
Мн. ч.	1 л. учехме	мълчахме	лежахме
	2 л. учехте	мълчахте	лежахте
	3 л. учеха	мълчаха	лежаха

Ударение

Ударение в формах прошедшего несовершенного времени соответствует ударению в формах настоящего времени.

Например: четà — четях
пйша — пйших.

2. Значение и употребление прошедшего несовершенного времени

Прошедшее несовершенное время обозначает действие, не оконченное к моменту в прошлом, о котором идет речь.

Момент, о котором идет речь, в предложении обозначается другим глаголом в прошедшем времени или словами *тогдава*, *по това време*, *в този момент*, или же подразумевается.

Момент в прошлом, о котором идет речь (прош. сов. время)

Прошрое действие, не оконченное в прошлом к моменту, о котором идет речь (прош. несов. время)

Радка влеше в библиотеката.

Радка се спря.

Радка излеше на булеварда.

Около масата седяха студенти и четяха.

В този момент от отсрещния тротоар идваше Стёфан.
Вън валеше сняг.

Прошедшее несовершенное время обозначает также повторяющиеся в прошлом действия.

Например: Тези дни редовно ходех в библиотеката. Там четях и учех.

3. Употребление глаголов совершенного и несовершенного видов в прошедшем несовершенном времени

В прошедшем несовершенном времени употребляются обычно глаголы несовершенного вида.

Глаголы совершенного вида употребляются в прошедшем несовершенном времени в придаточных предложениях после союзов *когато*, *както*, *щом както*, *ако*, *където*.

Несовершенный вид
(в главном предложении)

Читателите намираха сигнатурата на книгата и попълваха заёмна белёжка.

Тё даваха белёжката на библиотекарката и тя влизаше в книгохранилището.

Совершенный вид
(в придаточном предложении)

Щом намёреха сигнатурата на книгата в каталога, читателите попълваха заёмна белёжка.

Като дадяха белёжката на библиотекарката, тя влизаше в книгохранилището.

4. Глаголы, у которых формы прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени совпадают

У глаголов II спряжения с основой на -я, -а и у глаголов третьего спряжения совпадают формы прошедшего совершенного времени и прошедшего несовершенного времени (за исключением 2 и 3 лица единственного числа).

Например: Вчѐра глѣдах хубав филм (м. св. вр.).
Деца̀та игра̀еха, аз ги глѣдах (м. несв. вр.).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите из текста *В библиотеката* все глаголы в прошедшем несовершенном времени и образуйте от них исходную форму.

2. Составьте предложения, употребив во 2 лице единственного числа и 2 лице множественного числа несовершенного прошедшего времени глаголы: зная, держа, ям, летя, мога.

3. Составьте предложения, употребив в прошедшем несовершенном времени глаголы:

а) грѣя, разхождам се, играя, говоря, пѣя, свѣря (обозначив действия, не оконченные к моменту, о котором идет речь);

б) пуша, кашлям, пия (обозначив повторяющиеся действия).

4. Поставьте выделенные глаголы в прошедшем времени — совершенном или несовершенном.

Един зѣмен ден Пѣтър взѣма Захаринчо, завързва му ушите с кърпа и трѣгва за града.

На Захаринчо му става мъчно. Той заплаква, но не казва нищо.

Пътят изви́ва през снежната пустиня. Те вървят през нея. Чѣчо му бърза. Той крачи направо, а Захаринчо се мъчи да не остане назад. На сърцето му тежѣ камък. Той върви като насън и се отдалечава от сѣлото. Там оста́ват другарчетата му, дядо му, стрѣна му и голѣмият бор.

Из „Герците“ от Ел. Пелин

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ДЕВЕТИ УРОК

Предлози за време
Безлични глаголи

ПРОЛЕТНА КАРТИНА

Пролетта настѣпваше бързо. Природата се събуждаше от зимния си сън. Сякаш за една само нощ дръвчетата потънаха в цвят и на сутринта работливите пчелици забръмчаха в клоните ѝм.

Наврѣд бѣше весело. Пойни птици огласяха гората с пѣсните си. На горската поляна край селцето от ранна сутрин радостни деца̀ гонеха пеперуди и късаха пролетни цветя. Как волно се игра̀е на зелената трева̀!

— Батко, виж минзухарче! Ще си набера̀ букѣт!

— Побързай, ще завали!

— Иска ми се преди́ дъжд да намѣря теменужки.

— Ето ги тук, в храстите! Ела̀! — изви́ка братчето.

— Глѣдай, глѣдай щѣркел! — провикна се друго дете. — Каца̀на на коми́на. Изглѣжда, че там е гнездото му.

Деца̀та заглѣдаха тъмните облаци на небѣто. Те трѣбваше да се скрѣят някъде, но не ѝм се напускаше хубавата поляна. Весело им бѣше всред цветята.

— Деца̀, ще завали. Не бива да оста́вате тук. Бягайте в хижата! — изви́ка някой.

— Не мѣ е стра̀х от дъжд! — отговори едно момченце.

В миг притъмня. Загърмя и засвятка. Завая̀ силен дъжд. Деца̀та се скрѣиха в горската хижа.

Дъждът отмина̀ бързо. Скъро се изясни и в детските лица̀ отно̀во грейнаха слънчевите лъчи.

Выражения из текста

1. На сутринта. — На утро.
2. Потъвам в цвят. — Тонуть в цвету.
3. Не ми се напуска. — Не хочется покидать.
4. В миг. — здесь: В одну минуту.

Антонимы

работлив — мързелив радостен — тъжен кацам — излітам
на сутринта — вечерта

Дополнительный словарь

Горски цветя̀: кокиче, кукуряк, иглика.

Градински цветя̀: маргарита, момина сълза, лалѣ, нарцис, зюмбюл, карамфил, рѣза.

Прѣлетни птици: ко̀с, славей, ластовица, чучулига.

Горски птици: кукувица, кълвач.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Опишете лесную поляну (придерживаясь текста).
- II. Ответьте на вопросы:
 1. Какви горски и какви градински цветя̀ има във Вашата страна̀?
 2. Какви пойни птици има във Вашата страна̀?
- III. Напишете сочинение на тему *Пролет в моята родина*.

ГРАММАТИКА

I. ВРЕМЕННЫЕ ПРЕДЛОГИ

Предлози	Примеры
за	За една само нощ дръвчетата потънаха в цвят.
в	В миг притъмня.
	Във вторник ще се видим.
на	На сутринта пчелици забръмчаха.
	Родѣна съм на 14 април.

Предлози	Примеры
от	От сутринта децата берат цветя. Уча български език от миналата година.
от—до	Децата играят на поляната от сутрин до вечер.
през	Роден съм през месец април.
преди	Преди дъждà греше слънце.
след	След дъждà небето се изясни. Пролетта настъпва след зимата.

Запомните

Във вторник ще се видим.
Работя във фабрика.

II. БЕЗЛИЧНЫЕ ГЛАГОЛЫ

Безличные глаголы обозначают действие, при котором нельзя указать действующее лицо. Они употребляются в 3 лице единственного числа.

Безличные глаголы	Выражаются	Обозначают
гърмй святка	Глаголом в 3 л. ед. ч.	явления природы
гърмй се святка се	Возвратным глаголом в 3 л. ед. ч.	
тресе ме боли ме	Глаголом в 3 л. ед. ч. и кратким личным местоимением в винительном падеже.	
яд ме е страх ме е срам ме е	Вспомогательным глаголом <i>съм</i> в 3 л. ед. ч., именем существительным и кратким личным местоимением в винительном падеже.	душевное и физическое состояние

Безличные глаголы	Выражаются	Обозначают
лошо ми е весело ми е приятно ми е съвестно ми е	Вспомогательным глаголом <i>съм</i> в 3 л. ед. ч., наречием и кратким личным местоимением в дательном падеже.	душевное и физическое состояние
спи ми се яде ми се	Возвратной формой глагола и кратким личным местоимением в дательном падеже.	

В качестве безличных глаголов могут выступать также:

1. Некоторые личные глаголы как *има, няма, може, изглежда, бива, стига*.

Например: Изглежда, че тя говори добре български език.

Не бива да оставате на поляната.

Примечание. Глагол *трябва* всегда употребляется в безличной форме.

2. Возвратные формы некоторых личных глаголов в 3 лице единственного числа.

Например: Как волно **се играе** на зелената трева!

Тук **се говори** фрeнски, немски, английски и руски език.
В купето **не се пуши**.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек поставьте подходящий временной предлог:

Събудих се... шест часа. — ... шест ... шест и половина правих гимнастика. — ... гимнастиката се облякох. — Закусих ... лекциите. — ... другия ден станах рано. — ... цялото лято времето беше топло. — Първият семестър завършва ... края на годината. — Вторият семестър започва ... месец февруари. — ... Първи май ще празнуваме. — .. 1963 г. — ... 1966 г. учих в България.

2. Составьте предложения с временными предложениями.

3. Выпишите из текста безличные глаголы и составьте с ними таблицу, указав способ образования и их значение:

Затопля се. В природата се чувствава нещо ново, животворно. На селяните им е леко и драго. Само на Гроздан му е тежко. Върви сам по полето и гледа гъстата зелена трева. Това беше негова ливада. Защо я продаде? Яд го е сегà. Как му се иска да окоси високата хубава трева!

По Йордан Йовков

Показателни местоимения

В ЦЕНТРАЛНИЯ УНИВЕРСАЛЕН МАГАЗИН

Времето стана студено. Виктор има нужда от зимно палто. Вчѐра той отиде с един свой състудент в Централния универсален магазин (ЦУМ). Качиха се с ескалатора на втория етаж, спряха се пред щанда за готово мъжко облекло и започнаха да разглеждат балтоните.

Виктор облече един син балтон, после друг, сив. Той попита другаря си:

— Кой от тези два балтона ти харесва?

— Този, синият, ти прилича, но онзи, сивият, ти е по мярка и моделът е реглан. Аз харесвам такъв модел. Съветвам те него да вземеш.

Виктор реши бързо. Посочи на продавачката сивия балтон. Тя му даде белѐжка за касата. След това двамата младѐжи слязоха в мецанина да търсят обувки.

— Моля, дайте на другаря един чифт кафяви обувки — обърна се българинът към продавачката.

— Какви желаете? С гүмени подметки или с подметки от гьон?

— С гүмени подметки. Ето такива — посочи българинът.

— Кой номер носите другарят?

— 42.

— Заповядайте. Пробвайте ги.

Виктор обу дясната обувка. Обувката му беше удобна.

— Ще ги взема — каза той.

Продавачката уви обувките.

— Честито, Виктор — каза българинът. — Сега си готов за зимата.

ДАМСКО ОБЛЕКЛО

блүза

полä

рöкля

палтö

чорäпи

обүвки

рүкавици

чäнта

МЪЖКО ОБЛЕКЛО

рйза

панталöни

сакö

палтö

пулöвер

чорäпи

обүвки

рүкавици

РАЗГОВОР ПРЕД ВИТРИНАТА

- Къдѐ отиваш, Радке?
- Отивам в ЦУМ. Искам да си купя чадър и найлонови чорäпи без рѐб. А ти?
- Аз пък търся нѐщо за подарък. Виждаш ли на витрината онäзи синя връзка? Харесва ли ти?
- Да. Хайде да влѐзем в магазина. Там има такъв богат избор!

В МАГАЗИНА

Купувачката: Другарко, на витрината има тъмносиня връзка на бѐли черти. Имате ли тук такива връзки?

Продавачката: Тук има толкова много връзки. Коя желаете — тази или онази?

Купувачката: Ето, дайте ми онази, моля!

ПРЕД ЩАНДА ЗА ПАРФЮМЕРИЯ

— Имате ли съветски парфюми, другарко?

— Не, засега вносни парфюми нямаме. Може би ще получим тази седмица.

— А одеколони?

— Също български. „Арома 5“ е много хубав одеколон.

— А каквo червило и пудра имате?

— Най-различни. Ето ги тук. Изберете си.

— Мога ли да видя цвета на това червило?

— Заповядайте.

— Ще го взема. Дайте ми една кутия пудра и крем за лице.

— Ето. Желаете ли още нещо?

— Да, да не забравя — едно шишенце розов лак за нокти.

— Заповядайте.

— Колко струва всичко?

— Един лев и петдесет стотинки. Ето белжката. Платете на касата.

НА КАСАТА

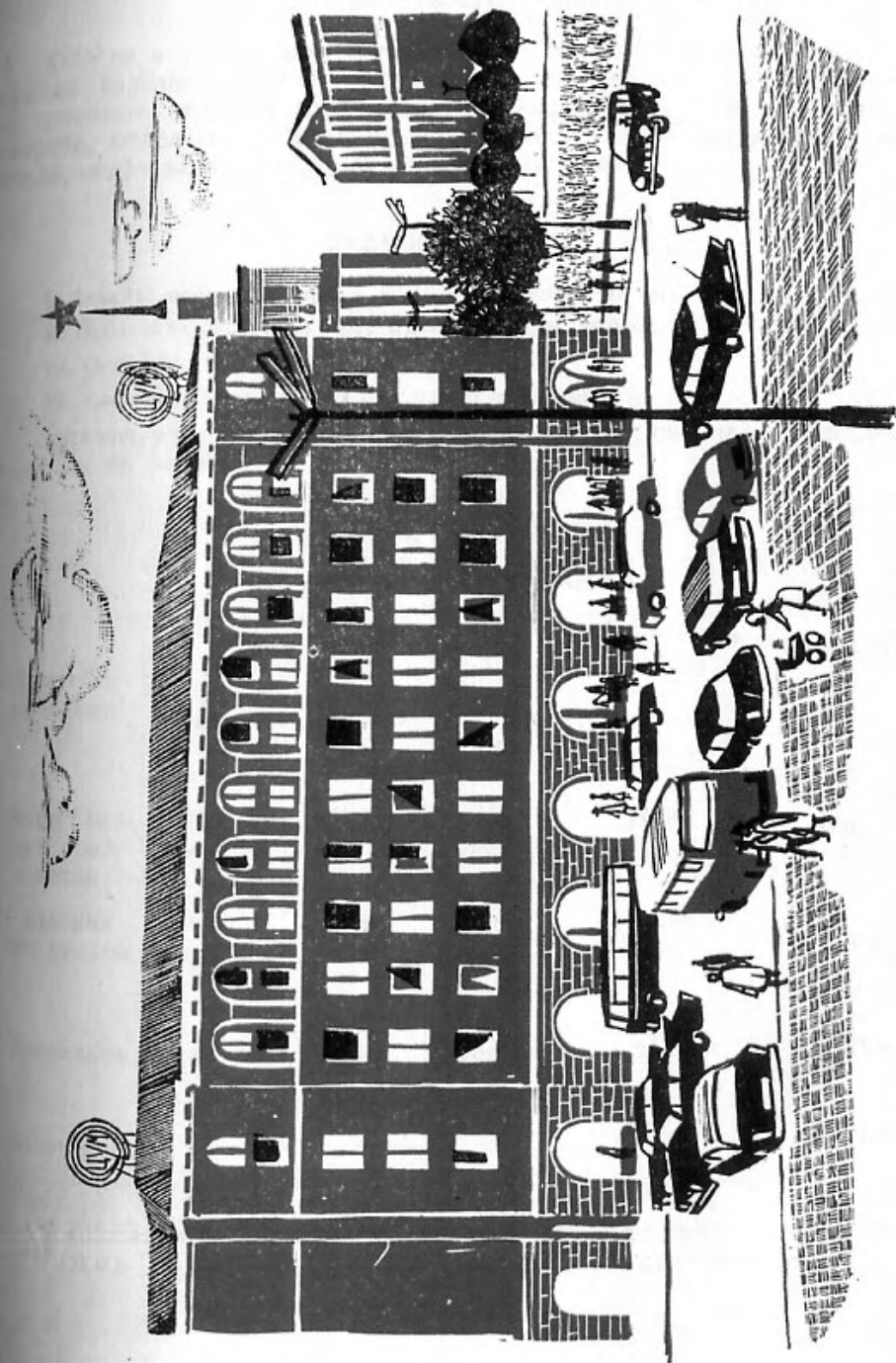
— Другарко, белжката ми е за 1 лев и 50 стотинки, но нямам дребни пари. Можете ли да ми развалите 10 лева?

— Да. Заповядайте ресто 8 лева и 50 стотинки.

— Благодаря.

Выражения из текста

1. Имам нужда от... — Мне нужно...
2. Палтото ми е по мярка. — здесь: Пальто мне в самый раз.
3. Чифт обувки. — Пара обуви.
4. Нося обувки (чорапи, ръкавици) номер... — Носить обувь (чулки, перчатки) размер...
5. Честито! — Поздравляю!
6. Готов съм за зимата. — Готов к зиме.
7. Чорапи без рѣб. — Чулки без шва.
8. Връзка на черти. — Галстук в полоску.
9. Да не забравя. — Чтобы не забыть.
10. Дребни пари. — Мелочь.
11. Развалям пари. — Менять деньги.
12. Заповядайте ресто. — Возьмите сдачу.

Отдѣлы в универсáлен магазин: галантѣрия, кинкалѣрия, отдѣл за кóжени издѣлия, отдѣл за дáмско бельò, отдѣл за мѣжко бельò, отдѣл за трикотàж, отдѣл за гòтòво облеклò (конфѣкция), отдѣл за домáшни потрѣби, отдѣл за спòртни принадлежности, отдѣл за електрически уреди, отдѣл за мѣбели, отдѣл за дѣтски играчки.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Задайте вопросы к тексту *В ЦУМ* и ответьте на них.

II. Проведите беседу на тему *Пред щáнда за обóвки*.

III. Опишите свою одежду.

IV. Составьте предложения со словосочетаниями:

харѣсва ми, прилйча ми, по мýрка ми е, гòтòв сѣм за..., развáлям парй, да не забрáвя.

ГРАММАТИКА

УКАЗАТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕННИЯ

Для обозначения	Единственное число			Множественное число	Вопросы
	мужской род	женский род	средний род	м., ж. и ср. род	
лиц и близких предметов	тòзи тòя	тàзи тàя	товà туй	тѣзи тйя	кòй
далеких предметов	òнзи òня	онàзи онàя	оно̀вà онуй	онѣзи онйя	кòй
признаков	такѣв	такàва	такòва	такйва	какѣв
количества	тòлко̀ва				кòлко̀

Указательные местоимения могут иметь независимое и зависимое употребление (перед именами существительными).

Например :

Независимое
употребление

Кой балтѝн ти харѝсва?
Тѝзи ми харѝсва.
Кой врѝзка ѝскате?
Дайте ми онѝзи.
Какви обѝвки имате?
Ето, такѝва.

Зависимое
употребление

Тѝзи балтѝн ми харѝсва.
Онѝзи ли врѝзка ѝскате?
Имате ли такѝва обѝвки?

Указательные местоимения стоят перед именами существительными и не членуются. Не получают члена и имена существительные, стоящие после них.

С помощью указательного местоимения *тѝлково* выражается и удивление.

Например : Тѝлково мно̀го врѝзки ѝма тѝк!

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте указательное местоимение, отвечающее на вопросы, данные в скобках :

На ... (кой?) витрина има хубава врѝзка. — Имате ли ... (какѝв?) нѝмер рѝкавици? — Магазините са пѝлни с ... (кѝлко?) мно̀го хѝра. — ... (кой?) чорѝпи са найлонови, а ... (кой?) копринени. — ... (кой?) пулѝвер е вѝлнен, а ... (кой?) памѝчен. — Мѝята рѝкля е с кѝси рѝкави, ти ѝмаш ли ... (какѝв?). — Тѝй ѝма двѝ шлифера и ѝз ѝмам ... (кѝлко?). — ... (коѝ?) червило ли ме съветвате да кѝпя, или ... (коѝ?). — ... (какѝв?) чадѝр ми харѝсва. — Обѝчам ... (какѝв?) плодовѝ. — Обедѝт стру̀ва 2 лѝва, ... (кѝлко?) стру̀ва и вечерѝята.

2. Назовите близкие и далекие предметы, используя указательные местоимения. Составьте с этими словосочетаниями предложения.

3. Составьте предложения с указательными местоимениями.

ПЕТДЕСЕТ И ПЪРВИ УРОК

Отглаголни съществителни
Междуметия

В ЗООЛОГИЧЕСКАТА ГРАДИНА

Днѝс Лю̀бчо и Румѝнка направиха посещение на Зоологическата градина. Още при влизането си тѝ чѝха виене на вѝлци и рѝмжѝне на лѝво̀е.

— **Ах**, страх ме е! — извика уплашено Румѝнка, но Лю̀бчо енергично я потѝгли към клѝтката на лѝво̀ете.

Тук глѝдката бѝше найстина особена! Кръвожа̀дният лѝв, ца̀рят на дивите зверовѝ, стоѝше на няколко кра̀чки от децѝта.

— **Ау-у-у** — рѐвѝше тѝй и показваше зѝбите си. Лѝвицата пѝк ленѝво лежѝше на припек.

— Ба̀тко, хѝйде да видим слѝновете! — мо̀леше се Румѝнка. Упѝтиха се към клѝтката на слѝновете. Едѝр трѝма̀в слѝн се изпѝра̀ви пред тѝх и ги заглѝда спокойно. Лю̀бчо му подѝде в шѝпата си бѝчка захар. Слѝнѝт прѝтѐгна хѝбѝта си, взѝ захарта и я пѝхна в устѝтата си.

— **Ех**, кѝлко е го̀лям, пѝк очѝте му ма̀лки! Ба̀тко, кой х̀рани слѝновете?

— В онова̀ помещѝние живѝят па̀зѝчи, които се занима̀ват с х̀ра̀ненето и почѝването на живѝтните.

— Има ли в Бѝлгѝрия слѝнове?

— Не. Слѝновете и лѝво̀ете живѝят в джѝнглите сред гѝсти гѝри и трѝпѝчески растѝния — запѝчна да обѝяснява Лю̀бчо. — Хѝрата от ю̀жните страни опитѝмѝват слѝна и го изпѝлзуват, кѝкато и ка̀милата, за прѝна̀сяне на товѝри.

— А кѝдѝ е ка̀милата?

— Ще видим и ка̀милата, и мѝчките, и бизѝните, но предѝ това̀ да отѝдем при ма̀ймѝнките. Я виж кѝлко хѝра са се събра̀ли там.

— **О**, ето ги ма̀ймѝнките! — извика Румѝнка.

Тѝ ширѝко разтѝвори очѝ и запѝчна да разглѝжда с го̀лямо любопытство и внима̀ние живѝтните.

— Кѝлко приличат на хѝрата, ба̀тко! Тѝ катѝ че ли си приказват.

— Мо̀же би ѝмат събра̀ние — пошегу̀ва се Лю̀бчо.

Румѝнка и Лю̀бчо дѝлго наблюда̀ваха забавните ма̀ймѝни. После се спѝряха и пред дру̀ги клѝтки. Видѝха мѝчки, тѝгри, змѝи.

Румѝнка се вѝрна в кѝщи до̀волна, сякаш ѝ бѝха чѝли чѝдна приказка.

Выражения из текста

1. На няколко кра̀чки. — В нескольких шагах.
2. Лежа̀ на припек. — Лежать на солнце́пеке.
3. Разтѝварѝм ширѝко очѝ. — Широко открыва̀ть глаза.

Синонимы

ленѝво — мѝрзелѝво втѝрѝчено — съсредотѝчено
крѝвожа̀ден — хищен

Дополнительный словарь

Хищни живѝтни.

Гѝрски живѝтни: съ̀рнѝ, елѝн.

Граблѝви пѝтици: о̀рѝл, со̀кѝл.

Нѝщни пѝтици: бѝхал, кукумѝя̀вка.

Отрѝвни змѝи: пѝпѝля̀нка, усѝйница.

Му̀цѝна, ро̀г, ко̀зина, опѝшка, гѝрѝва.

слон

лъв

тигър

мечка

вълк

лиейца

маймуна

камила

змия

орел

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Составьте план к тексту.
- II. Расскажите текст по составленному плану.
- III. Расскажите о животных Вашей страны.

ГРАММАТИКА

I. ОТГЛАГОЛЬНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ

1. Образование

Отглагольные существительные образуются двумя способами:

а) при помощи суффикса **-не** от глаголов несовершенного вида.

Например: храня — хранене, почиствам — почистване, рева — реване, влизам — влизане, събирам — събиране.

По своему значению отглагольные существительные с суффиксом **-не** стоят ближе к глаголу.

б) при помощи суффикса **-ние** от глаголов совершенного и несовершенного видов.

Например: събера — събрание, внимавам — внимание, посетя — посещение, закъсна — закъснение, наблюдавам — наблюдение, поместя — помещение.

Отглагольные существительные с суффиксом **-ние** обозначают отвлеченные понятия и предметы.

От некоторых глаголов образуются пары отглагольных существительных, которые, как правило, различаются по значению.

Отглагольное существительное с суффиксом **-не**

Знанията се усвояват със системно и задълбочено **учене**.

Събирането на членския внос ще започне утре.

Отглагольное существительное с суффиксом **-ние**

Той се запозна с марксистко-ленинското **учение**.

Може би те имат **събрание**.

2. Употребление

Отглагольные существительные употребляются обычно в научной литературе и публицистике. В разговорном языке они замещаются глагольными оборотами.

Например:

Днес Любчо и Румянка направиха **посещение** на Зоологическата градина.

Още при **влизането** си Любчо и Румянка чуха **вие** на вълци.

Четенето на чужда литература е много полезно.

Днес Любчо и Румянка **посетиха** Зоологическата градина.

Още като **влизаха**, Любчо и Румянка чуха, **че вийт** вълци.

Да се чет чужда литература е много полезно.

Зачастую отглагольные существительные связываются с другим существительным при помощи предлога **на**.

Например: Пазачите се занимават с **храненето** и **почистването на** животните.

Слонът се използва за **пренасяне на** товари.

После отглагольного существительного с суффиксом **-не** предлог **на** может опускаться.

Например: Докладчикът направи препоръка за **отстраняване** слабостите в работата (вместо **отстраняване на** слабостите).

Трябва да работим за **подобряване** качеството на производството (вместо **подобряване на** качеството).

Членная форма

Отглагольные существительные с суффиксом **-не**, стоящие после предлога, могут употребляться без членной формы.

Например: Работниците полагают усилия за **увеличаване** на продукцията.

Восклицания	Звукоподражание
Ò-ò, àх, òх, èх, ùх, ёй, ой, брей, òлеле	àу, бау, мяу, куку, чук-чук, бух, пляс, трак, хоп

Например: Ò, ёто ги маймунките! Àу-у-у — реवेशе лъвът.

Правописание

От других членов предложения междометие отделяется запятыми, а если высказывается сильное чувство — восклицательным знаком.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите в два столбца отглагольные существительные из текста. К каждому отглагольному существительному подберите глагол, от которого оно образовано:

Всёки дён след привършване на полската работа Станка и Донка предяха до късно. През есента и зимата те ще работят в къщи и по двора. Миене, метене, чистене, предене, тъкане, шие, пране, готвене, дигане, слогане — всё едно и също от тъмно до тъмно.

Г. Караславов

2. Замените отглагольные существительные глагольными оборотами:

Той попита за пристигането на влака. — Децата чуха ръмжене на лъвовете. — Имате ли желание да посетите Зоологическата градина? — Всред цъфналите цветя се чува бръмченето на пчелы. — Чакаме с нетърпение настъпването на пролетта. — Яденето на плодовё е ползёно. — Приземяването на самолёта беше успешно.

3. От глаголов *тръгвам, слъшам, започвам, лежа, превеждам* образуйте отглагольные существительные на *-не*. Составьте с ними предложения.

4. Свяжите данные отглагольные существительные при помощи предлога *на* с другими существительными. Составьте с полученными сочетаниями предложения:

наказание, закъснение, обучение, изпълнение.

5. Подчеркните междометия. Расставьте знаки препинания:

В двора на бай Васил се събра цялото село. Всички гледаха убийтия вълк, който лежеше под крушата. Бай Васил беше весел, като че правеше сватба.

— Аз го раних, а Стоян го доуби — разправяше той. — Ех братво на Стоян.

— Брей че голямо нещо... Ò-ò то цяла мечка.

— Òлеле какви зъби има.

— Илия, стой настрана, че ще скочи и хоп върху тебе.

— Ах само да скочи!

ВТО́РА ЧА́СТ
ЧАСТЬ ВТО́РАЯ

ПЕТДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Образование на съществителните имена
Особени случаи при съгласуването на сказуемото с подлога

електротехник

стругър

шлѡсер

механик

дърводѡлец

НА ПРАКТИКА В ЗАВОДА

Днес група ученици имат практически занимания в железопътния завод „Георги Димитров“ на Гара София. Тук работят много стругари, шлѡсери, механици, електротехници, дърводѡлци. Това са работници, хора на физическия труд.

В пещите на лаярния цех се топят мед и чугун. Част от младешите помагат на лаярите, които отливат колела за вагони. Всеки работник, всеки ученик работи под ръководството на бригадир.

— Е, как ти се струва работата, ще ни ставате ли колеги? — обръща се бригадирът към Георги.

Георги нетърпеливо отговаря:

— Разбира се! Аз и Иван искаме да работим във вашия завод. Може би едновременно и ще учим заодно.

— Значи ти и Иван ще работите в производството? Много добре. В живота практиката и теорията вървят ръка за ръка. Хората на физическия труд са еднакво необходими и полезни за народа и родината, както хората на умствения труд.

Выражения из текста

1. На практика ... — На практике ...
2. Хора на физическия труд. — Люди физического труда.
3. Хора на умствения труд. — Люди умственного труда.
4. Ставам колега на ... — Становиться коллегами.
5. Как ти се струва ... — Как тебе кажется ...
6. Разбира се! — Конечно!
7. Уча заодно. — Учиться заочно.
8. Работя в производството. — Работать на производстве.
9. Вървим ръка за ръка. — Идти рука об руку.

Дополнительный словарь

Занаят, занаятчия, майстор, работник, общ работник, работник специалист, ударник, рационализатор; план — месечен план, годишен план; норма, наднормено производство, надница.

Работя на надница (на запла̀та).

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Отвeтете на вопросы:

1. Защо учениците отиват в завода? 2. В кой цех са те? 3. Какво работят лаярите? 4. Какво правят част от младешите? 5. Какво прави бригадирът?

II. Перескажете разговор между Георгием и бригадиром.

III. Составте словарик на тему *Профессии*. (Назовите лица и действия, связанные с различными профессиями).

IV. Напишете сочинение на тему *Моята професия*.

ГРАММАТИКА

I. ОБРАЗОВАНИЕ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ

Образование имен существительных нарицательных

Имена существительные нарицательные образуются от именной или глагольной основы с помощью суффиксов.

Наиважные суффиксы:

а) для обозначения лиц по профессии:

Суффиксы	Мужской род	Женский род
-тел	учител, служител	
-ник	ученик, работник	
-ар	лекар, стругар	
-ач	продавач, преводач	
-ец	певец, старец	
-ка		учителка, работничка лекарка, продавачка
-ица		певица, старица

б) для обозначения лиц по национальности, по месту жительства

Суффиксы	Мужской род	Женский род
-ин	българин	
-анин	гражданин	
-ец	кубинец, софийнец	
-ка		българка, гражданка кубинка, софийнка

в) для обозначения уменьшительно-ласкательных наименований:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-че			братче
-ец	градец		
-ичка		сестричка	
-енце			момченце
-це			селце

г) для обозначения предметов:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-тел -ник -ач	двигател будильник бомбардировач		
-алка -ица		писалка мастилница	
-ло			легло, одеяло

д) для обозначения наименования места:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-ище -ство			училище летовище посольство

е) для обозначения отвлеченных существительных:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-изъм	социализъм		
-ост -ина		радост големина	
-ство			производство

II. ОСОБЫЕ СЛУЧАИ СОГЛАСОВАНИЯ ПОДЛЕЖАЩЕГО И СКАЗУЕМОГО

1. Согласование по лицам

а) При наличии нескольких подлежащих, одно из которых выражено личным местоимением в первом лице единственного числа, сказуемое ставится в первом лице множественного числа.

Например: Аз и Иван ще работим.

б) Если личное местоимение стоит во втором лице единственного числа, сказуемое ставится во втором лице множественного числа.

Например: Какво ще работите ти и Иван?

2. Согласование по числам

а) При наличии двух близких по смыслу подлежащих в единственном числе сказуемое употребляется в единственном числе.

Подлежащие не членуются.

Например: В цеха се топят мед и чугун.

При наличии градации подлежащих в единственном числе по смыслу сказуемое ставится в единственном числе.

Например: Всеки работник, всеки ученик работи под ръководството на бригадир.

б) При наличии подлежащего, выраженного именем существительным собирательным (*група, клас, бригада, тълпа, ято* и др.) или именем существительным конкретным во множественном числе, сказуемое может быть и в единственном, и во множественном числе. Сказуемое согласуется с тем существительным, которое сильнее выделяется по смыслу.

Например: Група ученици имат практически занимания в завода. В завода работи група младежи.

в) После словосочетания *част от ...* в качестве подлежащего сказуемое обычно ставится во множественном числе.

Например: Част от младежите помагат на лейрите.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните суффиксы данных существительных. Напишите слова, от которых они образованы:

войник, преподавател, книжар, борец, огледало, градинар, москочанин, аптекар, летец, пазач, подател, братство, братче, митница, писател, хубост, работничество, вилчка, маймунка, ножче, кученце, лъвица, цветенце.

2. От данных слов при помощи суффиксов *-ник, -ар, -ач, -ка, -ец* образуйте существительные:

път, посрещам, хляб, бръсна, спирам, купувам, пуша, звъня, обеща.

3. Подберите к существительным *група, част, бригада, тълпа, ято, стадо* другое существительное. Образуйте с полученными словосочетаниями предложения.

Сегашно историческо време

ХРИСТО БОТЕВ

(Биография)

Христо Ботев е знаме, което все по-високо ще се развява над нова, демократична България.

Г. Димитров

Христо Ботев, най-великият български поет-революционер преди освобождението от турско робство, е роден на 6 януари 1849 година в град Калюфер. Неговият баща е учител. Той възпитаваша сина си в любов към поробен български народ, към братята руси и в омраза към турските управници и българските чорбаджии. Майката на Ботев е будна родолюбива българка, която също оказва голямо влияние за патриотичното възпитание на своя любим син.

Христо Ботев учи отначало в Калюфер при баща си, а после продължава образованието си в Русия. Под влияние на руските революционери-демократи той се оформя като поет-революционер. Заради прогресивните си убеждения Ботев е изключен от гимназията и се завръща в родния си град. Тук 18-годишният младеж става учител и започва открита революционна пропаганда. Животът на младия патриот е в опасност и баща му отново го изпраща в Русия да учи. На път за Русия Ботев остава в Румъния при българските емигранти-революционери и там се отдава окончателно на борбата за освобождение на своя поробен народ.

Ботев работи и като учител, и като артист, и като печатар и така изкарва прехраната си. Редактира и няколко вестника, в които печата своите пламенни революционни стихотворения и остри политически статии и фейлетони. Ботев активно участва в подготовката на въстание в поробената си родина. Той е председател на Българския централен революционен комитет в Букурещ.

През май 1876 год., след потушаването на Априлското въстание, Ботев начело на чета от 200 души революционери минава Дунав с австрийския параход „Радечки“ и идва в България. На 2 юни същата година пада убит в Стара планина в сражение с турците.

Христо Ботев остава около 20 стихотворения, най-известни от които са: „Хаджи Димитър“, „Хайдүти“, „На прощаване“, „Борба“. Те са наситени с гореща любов към народа и със страстна омраза към политическите врагове и към експлоататорите. Ботевите стихове изразяват най-чист патриотизъм и интернационализъм.

Выражения из текста

1. Възпитавам в ... — Воспитывать (кого) ...
2. Оказвам влияние ... — Оказывать влияние ...
3. Под влияние на ... — Под влиянием (кого) ...
4. Отдавам се на борба. — Посвятить себя борьбе.
5. Изкарвам прехраната си. — Зарабатывать на хлеб.
6. Изключен съм от училище (организация). — Быть исключенным из школы (организации).
7. На път за ... — По пути в ...
8. Начело на ... — Во главе ...
9. Падам убит. — Быть убитым.

Антонимы

робство — свобода прогресивен — реакционен
поробен — свободен

Синонимы

велик — знаменит — прочут оформям (се) — изграждам (се)
пламенен — горещ — огнен убеждение — възглед — идея

Дополнительный словарь

Революционна борба. Революционер с желязна воля (с твърд характер, предан на народа).

Произхождам от Водя борба. Опълчвам се против Вземам активно участие в Служа за пример.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите биографию Ботева по следующему плану:

1. Родно място на Христо Ботев.
2. Възпитание на Ботев.
3. Първоначално образование.
4. Ботев в Русия.
5. Отново в Калюфер.
6. Живот и дейност на Христо Ботев в Румъния.
7. Смъртта на Ботев.
8. Поезията на Ботев.
9. Ботев — знаме на младежта.

II. Напишете в настоящем историческом времени биографию какого-нибудь выдающегося национального героя вашей страны, используя выражения из *Дополнительного словаря*.

НАСТОЯЩЕЕ ИСТОРИЧЕСКОЕ ВРЕМЯ

Настоящее время, употребленное вместо прошедшего, называется настоящим историческим временем. В настоящем историческом времени употребляются глаголы несовершенного вида.

Употребление

Настоящее историческое время употребляется:

1. При рассказе об отдельных исторических событиях.

Например:

Прошедшее совершенное время	Настоящее историческое время
-----------------------------	------------------------------

Априлското въстание избухна в 1876 г.

Априлското въстание избухва в 1876 г.

Прошедшее несовершенное время

Българският народ не се примиряваше с робството, а водеше борба за свобода.

Българският народ не се примирява с робството, а води борба за свобода.

2. В биографиях.

Например:

Прошедшее совершенное время	Настоящее историческое время
-----------------------------	------------------------------

Ботев започна открита революционна пропаганда.

Ботев започва открита революционна пропаганда.

Ботев падна убит на 2 юни 1876 г.

Ботев пада убит на 2 юни 1876 г.

Прошедшее несовершенное время

Ботев активно участвуваше в подготовката на въстанието.

Ботев активно участвува в подготовката на въстанието.

Той редактираше няколко вестника.

Той редактира няколко вестника.

3. В художественном рассказе наряду с прошедшими временами для придания большей яркости повествованию.

Например: Рада стоеше на портата, а отдолу идеше хайдутинът Шибил. Той върви по средата на улицата. Върху покриви, върху овдшки грее слънце. Далеч в дъното на улицата се виждат планините, където Шибил беше цар. Няма оржие по него. Но как е променен! Той е близо до Рада. Гледа към нея и ѝ се усмихва.

Изгърмяха пушки. Шибил се спря. Той не трепна. Рада тичаше към него и простираше ръце, като да го запази. Пак изгърмяха пушки. Падна Шибил. Падна до него и Рада.

Из „Шибил“ — Йордан Йовков

4. При пересказывании литературных произведений.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

Выпишите из текста *В библиотеката* от слов „*Радка влезе*“ до „*Вън вадеше...*“ глаголы в настоящем историческом времени.

ПЕТДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Сегашно деятелно причастие
Деепричастие

СРЕЩУ НОВА ГОДИНА

Днес е 31 декември — навечерието на Нова година. Навсякъде царя празнично оживление. Магазините са пълни с хора. Блестящи витрини привличат погледите на многочислените минувачи. Те бързат да направят последните си новогодишни покупки.

Тази вечер на тържествено наредените трапези ще се съберат близки и познати. Топовни гърмежи ще възвестят настъпването на Нова година. Тогава ще се вдигнат наздравци за щастие и успехи.

Нова година! Това е един от най-тържествените дни. Всички го очакват с голямо вълнение.

В Япония децата украсяват с цветя вийшеви дървета. В Европа правят елхи от борчета. В България по стар обичай на Нова година момчетата сурвакат с украсени дрянови пръчки. Те обхождат роднини и близки, пеейки новогодишни песни.

Светът празнува Нова година по различен начин и в различно време, но смисълът на този ден е един и същ. Това е празник на светли надежди, на смели мечти. Хората посрещат Нова година, мислейки за бъдещето.

Трудещите се в България изпращат и тази година със забележителни завоевания, с нови задачи и плановете за предстоящата работа през следващата година.

Вдигайки новогодишен тост, ние ще си пожелаем Новата година да бъде година на плодороден труд, на щастие и мир за всички народи в света.

Сурвакарче

1. В навечерието на... — Накануне (чего)...
2. Царй оживлѣние. — Царит оживление.
3. Магазините са пълни с хора. — Магазины полны народа.
4. Правя покупки. — Делать покупки.
5. Сурвакам. — Поздравлять с Новым годом ударом кизиловой веточки, желать здоровья, счастья.
6. Вдигам назравица (тост). — Поднимать тост.

Дополнительный словарь

Новогодишна елха, новогодншен подарък.

Правя подарък на... . Честита Нова година! Изпращам честитка. Честитя.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Поставьте вопросы к тексту. Ответьте на них.
 - II. Расскажите, как празднуется Новый год в вашей стране.
 - III. Подберите синонимы к словам: многочислен, възвестявам, назравица, завоевание.
 - IV. Подберите подходящие прилагательные к данным существительным: витрина, ден, празник, надежда, мечта, завоевание, назравица, труд.
- Составьте с полученными выражениями предложения.
- V. Найдите прилагательные, родственные словам: празник, тържество, щастие, успех, светлина, мир.

СЪРВА ВЕСЕЛА ГОДИНА

Сурва весела година,
живо-здраво до амина!
Рудничарят да се труди
да извади много руди.
И до новите ни мѝни
да димят гора комѝни.
Становете да тъкат,
всички да се облекат.
Колкото листа в гората,
толкова овце и крави.
Като буен летен дъжд
да шумят жита и ръж,
буѝни царевични нѝви
да развѣят светли грѝви.
Сурва весела година,
мирна радостна година!

Ас. Босев

I. ПРИЧАСТИЕ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОГО ЗАЛОГА НАСТОЯЩЕГО ВРЕМЕНИ

1. Образование

Действительные причастия настоящего времени образуются от основной формы глагола с помощью суффиксов **-ещ, -ящ, -ащ**.

Спряжение глагола	Основная форма глагола	Действительные причастия наст. времени	Суффиксы	Особенности в образовании
Первое и второе	чета блестя лежа	четящ блестящ лежащ	-ящ -ащ (после ж, ч, ш)	Ударение в основной форме глагола падает на окончание. Ударение в основной форме глагола падает на основу.
	пѣя мѝсля	пѣещ мѝслещ	-ещ	
Третье	слѣдвам повтарям	слѣдващ повтарящ	-ащ -ящ	

Действительное причастие настоящего времени образуется только от глаголов несовершенного вида.

Действительное причастие настоящего времени изменяется по родам и числам и членуется, как имя прилагательное.

Например: **Блестящият** магазин привлича погледите на мѝнувачите. Глѣдам **блестящия** магазин.
Пожелавам Ви щастие през **слѣдващата** година.
Ще се пригѝтвя за **предстоящото** пътуване.

Действительное причастие настоящего времени, как и прилагательное, в предложении является определением.

Например: Тѣ изпращат старата година с планове за **предстоящата** работа.

II. ДЕЕПРИЧАСТИЕ

1. Образование

Деепричастие образуется от глаголов с помощью суффиксов **-ейки, -айки, -яйки**, заменяющих окончания основной формы глагола.

Спряжение глагола	Основная форма глагола	Деепричастие	Суффиксы
Первое и второе	пѣя уча мисля	пѣйки учейки мислейки	-ейки
Третье	слѣдвам повтѣрям	слѣдвайки повтѣряйки	-айки -яйки

Деепричастия образуются только от глаголов несовершенного вида.

Деепричастие поясняет сказуемые в разных глагольных временах.

Например: Момчѣтата обхѣждат близки и познѣти, **пѣйки** новогодишни пѣсни. (Обхѣждат — настоящее время).

Посрѣщнахме Нѡва година, **мислейки** за бъдещето. (Посрѣщнахме — прошедшее совершенное время.)

Вдигайки новогодишен тѡст, нѣе ще си пожелаѣм щѣстие. (Ще си пожелаѣм — будущее время.)

Правописание

Отрицательная частица **не** пишется отдельно от деепричастия.

Например: Той клѣти главѣ, **не разбирайки** каквѡ го пѣтам.

Деепричастный оборот выделяется запятыми.

Например: Те обхѣждат близки и познѣти, **пѣйки** новогодишни пѣсни.

Врѣщайки се в Бългѣрия, Бѡтев запѡчва революционна пропаганда.

2. Употребление

Деепричастия редко употребляются в разговорной речи. Обычно они замещаются описательными оборотами.

Например:

Деепричастие

Момчѣтата обхѣждат близки и познѣти, **пѣйки** новогодишни пѣсни.

Описательный оборот

Момчѣтата обхѣждат близки и познѣти, **катѡ пѣят** новогодишни пѣсни.

Вдигайки новогодишен тѡст, нѣе ще си пожелаѣм щѣстие.

Катѡ вдигнем новогодишен тѡст, нѣе ще си пожелаѣм щѣстие.

Посрѣщнахме Нѡва година, **мислейки** за бъдещето.

Посрѣщнахме Нѡва година, **катѡ мислехме** за бъдещето.

1. Образуйте от глаголов в скобках действительные причастия настоящего времени и согласуйте их с существительными:

Икономическото сътрудничество между народите има (решавам) значение в борбата за мир. — (Спя) момчѣ се усмихва. — Майката отиде при (играя) деца. — Те се радват на (настъпвам) прѡлет. — (Говоря) мѣж неочѣквано млѣкна. — Ще спрѣ (минавам) автобус и ще се качѣ в него. — Ще си кѡпя (пиша) машинѣ. — (Растѣ) лагер на мирѣ ще победи. — Пред клѣтката имаше много деца, (наблюдавам) маймѡните.

2. Образуйте действительные причастия настоящего времени от глаголов: строй, зрѣя, умирам, бѡря се.

Составьте с ними предложения.

3. От глаголов в скобках образуйте деепричастия. Расставьте запяты:

Тѡй си почѣва в стѣята (слѣшам) мѡзика. — (Желѣя) да научим езика добрѣ нѣе ще работим усилено. — Тя вѣрвѣше (повтѣрям) стихотворѣнието. — Тѡй ме поздравѣ (усмихвам се). — Нѣе вѣрвѣхме по улицата (вѣзхищѣвам се) от красивите здѣния. — (Работѣя) в заводѣ да ще продѣлжим да учим. — Лѣвѣт глѣдѣше деца̀та (рѣмжѣ).

4. Деепричастия, образованные в упр. № 3, замените описательными оборотами.

Образец: Тѡй си почѣва в стѣята, слѣшайки мѡзика. — Тѡй си почѣва в стѣята, катѡ слѣша мѡзика.

ПЕТДЕСѢТ И ПѢТИ УРѡК

Минало свѣршено деятелно причастие

Минало неопределено време

ПРАЗНИЯТ ЖИТЕН КЛѢС

Наближава жѣтва. Един сѣлянин вѣрви из полѣто със синѣ си. Пѣтят минава край узрѣли нѣви. Житните класовѣ са натѣжали от зѣрно. Кооператорите са излѣзли на работа. Смѣх и пѣсни оглѣсят полѣто. Нѡси се мирис на цѣфнали полски цветѣя.

— Глѣдай, тѣтко, какѣв хубав пѣлен клѣс, как гордо се е изправил! Жѣлко, че другите не прилѣчат на него.

— Лѣжеш се, момчѣто ми — отговарѣя бацѣтата. — Тѡзи клѣс, кѡйто горделиво е вдигнал главѣ, е прѣзен. Много пѣти съм виждѣл такива класовѣ и съм се лѣгал катѡ тебе. Тѣзи, кѡйто са навѣли главѣ, са пѣлни. От тях ще получим висѡк добив.

1. Натержавам — Тяжелеть.
2. Вдйгам глава. — Поднимать голову.
3. Жалко! — Жаль!
4. Получавам добив. — Получать урожай.

Дополнительный словарь

Житни растения: пшеница, ръж, ечемик, овес, царевица. Слънчоглед.
 Земедельски сечива и машини: мотика, лопата, плуг, трактор, комбайн, вършачка.
 Тракторист, комбайнер, бригадир.
 Обработвам земята. Сѣя. Садя. Копая (с мотика). Ора с трактор (с плуг). Жъна (с комбайн, със сѣрп). Вършея.
 Вирѣя. Раста. Цѣфтя. Зрѣя.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Ответьте на вопросы:
 1. Какво работи селянинът на полето през пролетта? — през лятото? — през есента?
 2. С какво жънат и вършеят селяните?
- Какви житни растения вирѣят във вашата страна? С какви сечива и машини се обработва земята във вашата страна?
- II. Какова идея рассказа *Житният клас*?
- III. Подберите существительные, используйте их в предложениях: а) в качестве подлежащего с глаголами *раста, цѣфтя, зрѣя* и б) в качестве дополнения к глаголам *ора, сѣя, жъна, вършея*.

ГРАММАТИКА

I. ПРИЧАСТИЕ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОГО ЗАЛОГА ПРОШЕДШЕГО СОВЕРШЕННОГО ВРЕМЕНИ

1. Образование

Причастие действительного залога прошедшего совершенного времени образуется от основы прошедшего совершенного времени с помощью суффикса -л.
 Оно имеет родовые окончания -а и -о и окончание множественного числа -и.

Основная форма глагола	Формы прошедшего совершенного времени	Суффикс	Действительное причастие прошедшего совершенного времени	Формы женского и среднего рода	Формы множественного числа
узрѣя	узрях	-л	узрял	узряла, узряло	узрѣли
цѣфна	цѣфнах		цѣфнал	цѣфнала, цѣфнало	цѣфнали
работя	работих		работил	работила, работило	работили
натержа	натержах		натержал	натержала, натержало	натержали
гледам	гледах		гледал	гледала, гледало	гледали

Действительное причастие прошедшего совершенного времени от глаголов прошедшего совершенного времени на -ох.

Основная форма глагола	Формы прошедшего совершенного времени	Суффикс	Формы действительного причастия прош. сов. времени	Формы женского и среднего рода	Формы множественного числа	Особенности образования
чета	чѣтох	-л	чѣл	чѣла, чѣло	чѣли	Согласные т и д выпадают
наведѣ	навѣдох		навѣл	навѣла, навѣло	навѣли	
изляза	излязох	-л	излязъл	излязла, излязло	излѣзли	Между корнем глагола и суффиксом -л прибавляется -ъ- в форме мужского рода
донеса	донесох		донѣсъл	донѣсла, донѣсло	донѣсли	
река	рѣкох		рѣкъл	рѣкла, рѣкло	рѣкли	

Запомните

рѣкъл — рѣкла, рѣкло, рѣкли
 но: казал — казала, казало, казали

Неправильные формы

сѣм — бил, била, било, били
 дойда — дошъл, дошла, дошло, дошли
 отида — отишъл, отишла, отишло, отишли
 раста — рѣсъл, рѣсла, рѣсло, рѣсли
 мога — могъл, могла, могло, могли

Действительное причастие прошедшего совершенного времени изменяется по родам и числам и членуется, как имя прилагательное.

Например: Узрѣлият клас е жълт.
 Радвам се на узрѣлия клас.
 Тѣ минават край узрѣлата нива.
 Миналото лято нивите узрѣха по-рано.
 Натержалите класовѣ се навѣждат към земята.

2. Употребление

Действительное причастие прошедшего совершенного времени употребляется:

а) Как определение в предложении.

Например: Нòси се мiрис на цѣфнали цветя.

б) При образовании сложных глагольных времен.

II. ПРОШЕДШЕЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОЕ ВРЕМЯ (ПЕРФЕКТ)

1. Образование

Прошедшее неопределенное время — сложное время. Оно образуется с помощью настоящего времени вспомогательного глагола сѣм и действительного причастия прошедшего совершенного времени.

Формы прошедшего неопределенного времени

Вспомогательный глагол сѣм

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. аз сѣм бил (-а, -ò) 2 л. ти си бил (-а, -ò) 3 л. той е бил тя е билà то е билò	бил (-а, -ò) ли сѣм бил (-а, -ò) ли си бил ли е билà ли е билò ли е
Мн. ч.	1 л. ние сме били 2 л. вие сте били 3 л. те са били	били ли сме били ли сте били ли са
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не сѣм бил (-а, -ò) 2 л. не си бил (-а, -ò) 3 л. не è бил не è билà не è билò	не сѣм ли бил (-а, -ò) не си ли бил (-а, -ò) не è ли бил не è ли билà не è ли билò
Мн. ч.	1 л. не смè били 2 л. не стè били 3 л. не сà били	не смè ли били не стè ли били не сà ли били

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. аз сѣм чèл (-а, -o) 2 л. ти си чèл (-а, -o) 3 л. той е чèл тя е чèла то е чèло	чèл (-а, -o) ли сѣм чèл (-а, -o) ли си чèл ли е чèла ли е чèло ли е
Мн. ч.	1 л. ние сме чèли 2 л. вие сте чèли 3 л. те са чèли	чèли ли сме чèли ли сте чèли ли са
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не сѣм чèл (-а, -o) 2 л. не си чèл (-а, -o) 3 л. не è чèл не è чèла не è чèло	не сѣм ли чèл (-а, -o) не си ли чèл (-а, -o) не è ли чèл не è ли чèла не è ли чèло
Мн. ч.	1 л. не смè чèли 2 л. не стè чèли 3 л. не сà чèли	не смè ли чèли не стè ли чèли не сà ли чèли

Примечание. В вежливой форме, выраженной прошедшим неопределенным временем, причастие ставится во множественном числе.

Например: Вие сте работили мно̀го, другàрю профèсор.
Добрè дошли, другàрко!

2. Порядок слов

а) Вспомогательный глагол может стоять:

Перед причастием, если предложение начинается другим словом.

Например: Мно̀го сѣм чèла.

Преди год̀ни те са хòдили в чужбина.

После причастия, если предложение начинается глаголом,

Например: Чѐла **сѝм** много за изпит.

Хѝдили **са** в чужбина.

б) Вопросительная частица *ли* стоит между вспомогательным глаголом *сѝм* и причастием.

Например: Ти чѐла **ли** си?

Чѐла **ли** си?

Не си **ли** хѝдила в чужбина?

в) Отрицательная частица *не* стоит перед вспомогательным глаголом *сѝм*.

Например: Аз **не** сѝм чѐла много по този въпрос.

Тѐ **не** са хѝдили в чужбина.

г) Краткие местоимения и возвратно-личные местоимения *се*, *си* стоят после вспомогательного глагола *сѝм*.

Например: Аз сѝм **я** чѐла.

Ние сме **ги** питали.

Ти си **се** облякла.

Вие сте **си** облѐкли новите ризи.

Облѐкли ли сте **се**?

Исключение. В третьем лице единственного числа краткие местоимения стоят перед спомогательным глаголом *сѝм*, когда стоит в 3 лице единственного числа.

Например: Тя **ги** е питала.

Тѝй **ви** е търсил.

Тѝй **се** е облякъл.

Питала ли **ги** е?

Значение и употребление

Прошедшее неопределенное время (перфект) выражает действие, совершенное в прошлом, но имеющее результат в момент, о котором идет речь.

Например: Кооператорите са излѐзли на работа. (Тѐ са на полѐто.)

Вижд как гордо се е изправил този житен клас! (Класът е прав.)

Някой е взѐл учебника ми. (Учебникът ми го няма.)

Гѝстите са дошли в къщи. (Тѐ са у нас.)

Различия между прошедшим совершенным и прошедшим неопределенным временами

Прошедшее совершенное время	Прошедшее неопределенное время
Говорящий имеет в виду определенный момент в прошлом.	Говорящий не имеет в виду определенного момента в прошлом
Скѝро чѐтох този роман. Миналата седмица пътувах из България. През 1962 г. той работи в завода.	Чѐл сѝм този роман. Пътувала сѝм из България. Тѝй е работил в завод.
Действие наблюдалось говорящим.	Действие не наблюдалось говорящим.
Влѝкът пристигна. Кооператорите ожѝнаха нивите.	Влѝкът е пристигнал. Кооператоритеса ожѝнали нивите.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Образуйте действительное причастие прошедшего совершенного времени от следующих глаголов:

пристигна, изкажа се, зрѐя, сѝдна, настѝпя, заспѝ.

2. Причастия, образованные от глаголов из упр. № 1, употребите в качестве определений к выделенным словам.

Инженѝрѝт посрѝща делегѝцията. — Доклѝдчикѝт отговѝри на работника. — Децѝта брѝха ябълки. — Мъжѝт предлѝжи мястото си на една жена. — Пролетѝта събужда природата. — Майката поглѝдна детѝто.

Образец: Инженѝрѝт посрѝща делегѝцията. — Инженѝрѝт посрѝща пристигналата делегѝция.

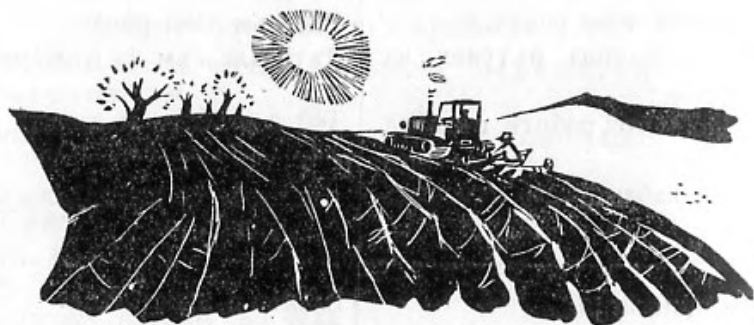
3. Напишите глаголы из следующих предложений в вопросительной и отрицательной формах:

Вие сте я посетили в болницата. — Тя го е купила. — Тѐ са работили в завода. — Живѝтните са излѝзли пред клетките си.

4. Глаголы в скобках употребите в соответствующем прошедшем времени:
Никѝла не сѝ обѝжда по телефонѝ. (Излѝза) от къщи. — Рѝдка не намира книгата на рафта в библиотеката. Някой я (взѝма). — Предѝ тук имаше воденица. На мястото на воденицата тѐ (построй) електростѝнция. — Другѝрѝят Георгиев е съдия. Тѝй (слѝдвам) право. — Сегѝ е ѝсен. Овѝщните дрѝвчѝта (натѝжѝ) от плѝд. — Портмонѝто ми не ѝ в чѝнтата. Аз го (забравя) на масата. — В стѝята не свѝти. Тя (си лѝгна).

Образец: Никѝла не сѝ обѝжда по телефонѝ. (Излѝза) от къщи. — Никѝла не се обѝжда по телефонѝ. Излѝзъл е от къщи.

Минало неопределено време
във въпросителни и отрица-
телни изречения
Минало неопределено време в
подчинени изречения

Полѐ с трактор

В ТРУДОВО-КООПЕРАТИВНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО

В края на май група студенти посещават едно трудово-кооперативно земеделско стопанство (ТКЗС) в Северна България. Няколко кооператори ги посрещат и всички заедно тръгват към стопанския двор. Студентите завързват приятелски разговор с кооператорите.

— Много пъти сме слушали за вашето стопанство. И все хубави неща сме чували. Когато сте го **основали**?

— Основавме го в 1945 година. То е едно от първите в страната ни.

— Научихме, че вашето ТКЗС е **спечелило** съревнованието в пролетната сеитба. Какво сте **засели** тук?

— Тук засяхме бяла пшеница и ръж, а там — памук и коноп.

— А ето и ягоди. Колко много лехи! — възкликва една студентка. — **Вие не сте ги обрали**.

— **Не сме започнали** още беритбата.

Гостите влизат в стопанския двор. Кооператорите им показват краветофермата, свинетофермата, оборите, хамбарите, работилниците. Тук се отглеждат много животни: конѐ, овцѐ, свинѐ, птици.

— Къде е зоотехникът? — питат студентите.

— Мисля, че е **отишъл** в града — отговаря бригадирът.

Селските стопани дават обяд на гостите.

Студентите обещават, че ще дойдат през лятото на бригада за жътвата и вършитбата.

Стопански двор на ТКЗС

Выражения из текста

1. Завързвам разговор. — Завязывать разговор.
2. Спечелвам съревнованието. — Выигрывать соревнование.
3. Давам обяд. — Давать обед.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Опишете поле в май.
- II. Опишете кооперативный двор.
- III. Перескажете разговор между кооператорами и студентами:
- IV. Напишите существительные, родственные глаголам:
сея, бера, жѐна, вършея, добивам, изкласявам, мирѝша.
Образуйте с ними предложения.

ПЛОДОВѐ

черѐша

ягода

слива

крѝша

прѐскова

зѐрзала

орех

дѣня

пѣпеш

ЗЕЛЕНЧУЦИ

лук

домат

чўшка

патладжан

чѣсьн

краставица

зелен фасул

картофи

морков

зеле

котка

кон

крава

овца

агне

коза

свиня

заяк

петел

кочкашка

пиле

патица

гъска

пуйка

ГРАММАТИКА

I. УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОШЕДШЕГО НЕОПРЕДЕЛЕННОГО ВРЕМЕНИ В ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ

Прошедшее неопределенное время часто употребляется в вопросительных и отрицательных предложениях.

Например: Когà сте основàли стопàнството?
Каквò сте засèли тук?
Не смè запòчнали òще беритбата.
Нивите òще не сà узрèли.

Примечание. В отрицательном ответе, выраженном прошедшим неопределенным временем, причастие часто опускается.

Например: Хòдили ли са в кооперативното стопàнство?
— Не сà.
Не стè ли запòчнали беритбата?
— Не смè.

II. УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОШЕДШЕГО НЕОПРЕДЕЛЕННОГО ВРЕМЕНИ В ПРИДАТОЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ

Прошедшее неопределенное время употребляется в придаточных предложениях, которые служат для пояснения глаголов типа *мисля, зная, казвам, научавам, разбирам, усещам* для выражения действий, предшествовавших действию главного предложения.

Например: Научихме, че вàшето ТКЗС (текезесè) е спечèлило съревновàнието.
Мисля, че е отишъл в града.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите в прошедшем неопределенном времени глаголы, данные в скобках. Выделенные существительные замените личными местоимениями:

Студентите (помòгна) на кооператорите по жътвата. — Касиèрката (да̀м) на Виктор белèжка. — Виктор (обу̀я) нòвите обувки. — А̀з

(в̀рна) книгата в библиотèката. — Тя (облекà) палтòто си. — Бòтев (напйша) стихотворèнието „Борба“. — Кèлнерът вèче (поднесà) на Никòла и Виктор яденето. — Преподаватèлят (преведà) тèкста на студèнтите.

Образец: Студèнтите (помòгна) на кооператорите по жътвата. — Студèнтите са им помòгнали.

2. Поставьте глаголы в скобках в прошедшем совершенном или прошедшем неопределенном времени.

РАЗГОВОР

Стèфан: Здравèй, Радке, кьдè (хòдя)?

Радка: (Хòдя) в пòщата.

Стèфан: Нòсиш колèt, каквò (получа)?

Радка: Мàма ми (прàтя) новогодишен подàрък. А ти кьдè (с̀м)?

Стèфан: (С̀м) на кино. (Глèдам) б̀лгарския филм „Цàр и генерàл“. Ти (глèдам) ли го?

Радка: Òще не гò (глèдам).

Стèфан: Каквò нòво има? Научих, че ти (се ом̀жа).

Радка: Да, (ом̀жа се).

Стèфан: Честитò, Радке.

Радка: Благодаря, и на тебе пожелавам да се ожèниш скòро.

ПЕТДЕСЕТ И СЕДМИ УРОК

Минало страдателно причастие

ВАСИЛ ЛЕВСКИ

Левски имаше с̀реден ръст, сини очи и руса коса. Лицето му беше изпито от непрестанна мисъл, но се оживяваше от една постоянна веселост. Странно! Той момък, който проповядваше опасната мисъл за свобода, за борба, за смърт, имаше весел нрав. Той беше голям песнопòец. Неведнаж горите на Стара планина са еквали от гласа му.

Но когато беше потрібно, ставаше друг. Пòгледът му добиваше сериòзно изражение, гласът му ставаше тв̀рд; слòвото му вълнуваше, убеждаваше.

Попйтах го един п̀т сèляните от Софийско:

— Бай Василе, когато се освободи Б̀лгария, кой ще стàне цàр?

I. Образование

Страдательное причастие образуется от основы прошедшего совершенного времени с помощью суффиксов **-н, -ен, -т**.

— Ако се бием с турците само за цар, ние сме глупци. И сегә си ймаме султән. На нас ни трябва не господәр, а свобода и човешко равенство — отговори Левски навъсен.

— Амй ти каквә служба ще вземеш тогәва? Пада ти се най-първата.

— Никаква. Ще йда у други поробени и потиснати народи и ще правя товә, което правя сегә.

И той говореше сериозно.

Апостолът беше безстрашен до явно рискуване на живота си. В Сопот ймаше тайно комитетско събрание. Ненадейно се озовава един преоблечен турски шпионин и сяда. Всички мълчат, но гостът не си отива. Левски кипва, става, залепя му плесница и изревава ядосан:

— Навън, подлец!

— Как? С каквo право удряш? — пита обърканият господин.

— Навън! Иди ни предай на турците. Аз съм Левски!

Цялото събрание потрепёра от ужас при тия дүми.

— Не сё бойте — каза Левски спокойно. — Аз съм увёрен, че тоя предател нищо не ще смее да направи.

Разискванията продължиха. Никой не дойдё да ги безпокой.

По Ив. Вазов

Выражения из текста

1. Вземам (заемам) служба. — Занимать место.
2. С каквo право? — На каком основании?
3. Залепям плесница. — Ударить пощечину.
4. Потрепёрвам от ужас. — Вздвогнуть от ужаса.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Опишите внешность Левского.
- II. Перескажете разговор между Левским и крестьянами.
- III. Расскажите о происшествии на собрании комитета.
- IV. Охарактеризуйте Левского.
- V. Подберите подходящие прилагательные к словам: лице, мисъл, нрав, народ, събрание. Образуйте с ними предложения.
- VI. Напишите по два-три родственных слова к каждому из слов: опасен, свобода, равенство, поробен, човешки.

Основная форма глагола	Формы прошедшего времени	Суффиксы	Страдат. прич. прош. времени	Окончания женского и среднего рода	Окончания множ. числа	Примечание
ядосам разкажа напиша	ядосах разказах написах	-н	ядосан разказан написан	-а, -о -а, -о -а, -о	-и -и -и	
преоблека прочета поробя	преоблякох прочетох поробих	-ен	преоблечен прочетен поробен	-а, -о -а, -о -а, -о	-и -и -и	
потисна бръсна	потиснах бръснах		потиснат бръснат	-а, -о -а, -о	-и -и	
пйя изпйя чўя позная	пйх изпйх чўх познах	-т	пйт изпйт чўт пзнйт	-а, -о -а, -о -а, -о -а, -о	-и -и -и -и	1. У глаголов на -нах, в прош. сов. времени. 2. У едносложных глаголов прош. сов. времени и их производных

пѣя	посѣя	нагрѣя
{	{	{
пѣн	посѣн	нагрѣн
{	{	{
пѣт	посѣт	нагрѣт

Страдательное причастие прошедшего времени изменяется по родам и числам, как прилагательное и членуется, как прилагательное.

Например: Обърканият господин попита: „С какво право удряш?“ Той говори с непознатия мъж. Левски се бореше за свободата на поробената родина. България изнася прочутото грозде „Болгар“. Поробените народи се борят за свобода.

2. Употребление

Страдательное причастие употребляется:

а) в предложении как определение.

Например: Ненадежно на събраниято се озова един преоблечен шпионин.

б) при образовании страдательного залога.

Например: Книгата е прочетена от всички.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите глаголы, от которых образованы страдательные причастия прошедшего времени в следующих предложениях:

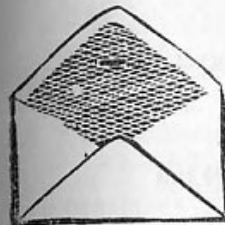
Трябва да повтаряте заучените думи. — Мечтата на човека да лети в космоса е осъществена. — Закърпете скъсаната дреха. — Измореният пътник спря да си почине. — Дайте скритите предмети. — Изкъпаното дете спи. — Дворът е пометен.

2. От глаголов в скобках образуйте страдательные причастия прошедшего времени:

Ботев е (изключа) от гимназията за революционна дейност. — Намерихте ли (загубя) неща? — Масата е (слѣжа). — Трябва да върнете (прочетѣ) книга в библиотеката. — Нивата е (засѣя) с пшеница. — Този блок е (изорѣ) с трактор. — Ще продължим делото на (убия) герою. — Децата играят около (украся) елха. — (Прочуя) артист изпълнява главната роля. — Роклята Ви е (ушия) много добре. — Момчето поздравява всеки (срѣщна) другар. — Ще довърша (започна) работа.

3. Образуйте страдательные причастия прошедшего времени от глаголов: построй, излекувам, изплета, разбере, обую, получа, измийа, ожъна, победя, награды. Составьте предложения с этими причастиями.

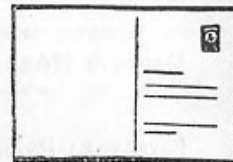
Образуване на прилагателните имена с наставки
Определение

пльк

пощенска мърка

пощенска къртичка

телеграма

колѣт

В ПОЩАТА

Радка получи пощенски запис от баща си. „Ще изтегля парите и ще направя някои покупки. Ще купя на чичовия палавник играчка“ — каза си тя и се упъти към Централната софийска поща.

След десетина минути Радка влезе в първата зала на пощата. От двете страни на залата има гишета с табелки. Игривите очи на девойката се спряха на надписите „Писма до поискване“, „Спестовна каса“, „Спорт Тото“ и др. Тя застана пред гишето за пощенски записи. Тук имаше доста хора и тя трябваше да чака. Дойде нейният ред. Пощенският служител ѝ изплати стойността на записа и тя излезе от залата. В коридора срѣщна Стѣфан.

— Здравей, Радке, къде отиваш?

— Отивам да подам поздравителна телеграма на нашите за Нова година. Току-що получих пари от тях.

— О, това е хубав новогодишен подарък! — отвърна Стѣфан.

— А ти какво правиш тук? — запита го тя.

— Трябват ми листове и пликкове за писма, илюстрирани картички, изгледи от Сѝфия. Нали знаеш, имам приятели навсякъде по света, трябва да им честитя Нѝва година.

— Хубаво, но не забравяй да поздравяш и приятелите си в Сѝфия, Стѝфчо, — пошегува се Радка и се отпра̀ви към телеграфното отделение. Влезе вътре и се спря пред едно гише. Там имаше куп бланки. Взе една и я попълни:

Търново
Коларовска 23
Стоян Иванов

Честита Нѝва година. Сърдѝчни благопожелания.

Радка

Подател: Радка Стоянова, Шипка 26, Сѝфия

Радка подаде телеграмата на служителката, плати, получи разписка и тръгна към изхода на пощата. Там има много пощенски кутии с надписи: „Писма за Сѝфия“, „Писма за провинцията“, „Писма за чужбина“, „Писма с въздушна поща“, „Бърза поща“ и др. Тя пу̀сна в кутията „Писма за чужбина“ затворено писмо и излезе от пощата.

Выражения из текста

1. Изтѝглям пари от пощата. — здесь: Получать перевод.
2. Пра̀ва покупка. — Делать покупки.
3. Идва мѝят рѝд. — Подходит моя очередь.
4. На̀шите. — Наши (рольные, родственники).
5. Тря̀бва ми... (тря̀бват ми...) — Мне нужно... (мне нужны...).
6. Нався̀къде по света. — Во всем мире.
7. Поп̀лвам бланка. — Заполнять бланк.
8. И дру̀ги (и др.). — И другие (и др.).

Дополнительный словарь

Пѝщенски клѝн, обикновѝно писмо, препорѝчано писмо, писмо с обратна разписка, обикновѝна телегра̀ма, бърза телегра̀ма, колѝт, пѝщенски разда̀вач.

Пода̀вам телегра̀ма. Изпра̀щам пари с пѝщенски за̀пис. Получа̀вам писмо (телегра̀ма, колѝт).

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Радка пред гишѐто за пощенски за̀писи.
2. Радка в телеграфното отделение.
3. Радка пред изхода на пощата.

II. Напишете телеграмму.

III. Подберите прилагательные к существительным: писмо, картичка, марка, поща.

Составьте с ними предложения.

IV. Составьте глагольные словосочетания со словами:

бланка, за̀пис, телегра̀ма, пощенски разда̀вач.

ГРАММАТИКА

I. ОБРАЗОВАНИЕ ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ

Большинство прилагательных образуется от основы имен и глаголов с помощью суффиксов.

Важнейшие суффиксы	Примеры
-ав	хубав подарѝк, корав хля̀б
-ив (-лив)	игриви очи, щастлив живѝт
-ен (-нен)	сърдѝчен поздрав, чуждестранен вѝстник
-ски (-шки)	софийска у̀лица, войнишка фура̀жка
-овит	ветровито врѐме, шеговит разказ
-ов (-ев)	плѝдов со̀к, слънчев дѝн
-ин	чичов син, Лю̀бчова тетра̀дка Радкин ба̀ща

II. ОПРЕДЕЛЕНИЕ

Определение бывает согласованное и несогласованное. Согласованное определение выражается именем прилагательным, числительным, причастием и местоимением.

На̀пример: Пода̀вам бърза телегра̀ма. (Каква телегра̀ма?)

Радка влезе в първата за̀ла. (Кой за̀ла?)

Тря̀бват ми марки за две писма. (Кѝлко писма?)

Идва нѐйният рѝд. (Чий рѝд?)

Блестящи витрини привличат по̀гледите на мина̀вачите. (Какви витрини?)

Радка пу̀сна в кутията затворено писмо. (Какво писмо?)

Несогласованное определение выражается именем существительным с предлогом (реже существительным без предлога), краткими формами притяжательных местоимений и наречиями.

На̀пример: Той пѝе со̀к от я̀бълки. (Какъв со̀к?)

Там се прода̀ват пликкове за писма. (Какви пликкове?)

Служителката изплати за̀писа ѝ. (Чий за̀пис?)

Радка получи пари от ба̀ща си. (Чий ба̀ща?)

Там имаше до̀ста хо̀ра. (Кѝлко хо̀ра?)

Тя видя ку̀п бланки. (Кѝлко бланки?)

Любчова тетрадка	—	тетрадка на Любчо
Радкин баща	—	баща на Радка
Ягодов конфитюр	—	конфитюр от ягоди
Шоколадова торта	—	торта с шоколад

1. Членная форма

Согласованное определение употребляется в членной форме, когда поясняет определенный предмет.

Например: Отивам в пощата. — Отивам в Централната поща.
Купувам марки за писмата. — Купувам марки за двете писма.

При наличии двух и более определений членуется только первое.

Например: Отивам в Централната софийска поща.
Купувам марки за двете затворени писма.

Несогласованное определение после предлогов *за, от, по, без* обычно не употребляется в членной форме.

2. Порядок слов

Согласованное определение обычно находится перед определяемым словом.

Несогласованное определение стоит после определяемого слова.

Например:

Согласованное определение	Несогласованное определение
Радкините родители живеят в Търново.	Родителите на Радка живеят в Търново.
Получих новогодишен подарък.	Получих подарък за Нова година.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Найдите в помещенных ниже предложениях определения, скажите, какой частью речи они выражены:

Радкините родители не живеят в София. — В завода работят много шлосери. — Ще имам изпити през първия семестър на учебната година. — Той чака на телефона две-три минути. — Тя подаде

телеграмата си в пети почтенски клон. — Тук продават хубави детски играчки. — Неговият вуйчо е професор. — Подвигът на Ботев ни служи за пример.

2. Замените согласованные определения несогласованными: ягодов компот, текстилен магазин, Румянкин баща, картофено пюре, сүпена лъжйца, Любчов брат, винаена чаша.

3. Существительные из правого столбца напишите в форме несогласованного определения к существительным из левого столбца:

кърпа	— лице	месò	— ориз	упражнєние	— граматика
група	— студенти	ваза	— кристал	рождєн дєн	— Петър
събрание	— работници			букєт	— цветя

4. Составьте предложения с несогласованными определениями из упр. № 3.

ПЕТДЕСЕТ И ДЕВЕТИ УРОК

Глаголни представки

КЪМ РОДНИЯ БРЯГ

Наближаваше решителната минута. От парахода „Радѐцки“ се виждаше българският бряг. Четниците се раздвижиха. Обхвана ги нетърпение и безпокойство. Ботев отвори кюфара си, извади войводските си дрехи, облече се, препаса сабя и сложи астраганен калпак със златно лъвче отпред. Той изсъри с рог и извика: „На оръжие, момчета!“ В парахода настана шум. Четниците наскочиха, бързо облякоха въстанически дрехи, грабнаха оръжие, събраха се и се стройха. Тѐ глѐдаха войводата с любов и възхищение. Той стоеше горд и величествен, огнените му очи вдѣхваха смелост и уважение.

Ботев каза:

— Нека дойде комендантът при мене!

Двама четници доведоха капитана.

— Господин капитане — обърна се решително към него Ботев: — Аз имам честта да бъда войвода на двеста души смели юнаци. Ние отиваме да се бием и да мрем за свободата на своя поробен народ. Оставете парахода под мое разпорѐждане. Ще ни заведѐте на българския бряг, където Ви посоча. Тук се слѐша моятта воля, сегѐ аз съм капитан!

Развълнуван от пламенните дүми на войводата, капитанът отговори:

— Имам чест да Ви се представя: капитан на парахода „Радѐцки“.

Двамата капитани си подадоха ръце. Разбраха се.

Ботев се обърна към своите другари:

— Знамето! Време е да се развее над великата славянска река! Знаменосецът развя зелёното копринено знаме. Чётниците свалиха калпаците си, пътниците снѣха шапки.

— Да живѣе България! — викаха момците и глѣдаха просълзѣни българската светиня.

Параходът се приближаваше вече до село Козлодуй. Ботев даде знак и капитанът спря „Радѣцки“ на българския бряг. Пръв скочи войводата, а след него знаменосецът и четниците. Всички коленичиха и целунаха скъпата родна земя, която отиваха да освободят. Ботев държѣ пламенно слово.

„Радѣцки“ бавно се отдели от брега. Четниците дълго викаха „ура“. После с развято знаме потеглиха след войводата към Врачанския Балкан. Над поробената българска земя се понесе тяхната бунтовническа песен.

По Захари Стоянов

Выражения из текста

1. Обхваща ме нетърпение. — Меня охватывает нетерпение.
2. На оръжие! — К оружию!
3. Вдъхвам смелост (уважение). — Внушатъ смелость (уважение).
4. Под мое разпорѣждане. — В мое распоряжение.
5. Имам чѣст да ... — Честь имею ...
6. Време е да ... — Пора ...
7. Давам знак. — Давать знак.
8. Да живѣе България! — Да здравствует Болгария!
9. Държѣ слово. — Произнести речь.

Синонимы

решителен — важен	потеглям — тръгвам
момък — младѣж	бунтовнически — революционен
пламенен — горѣц	снѣмам — свѣлям

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите урок по следующему плану:

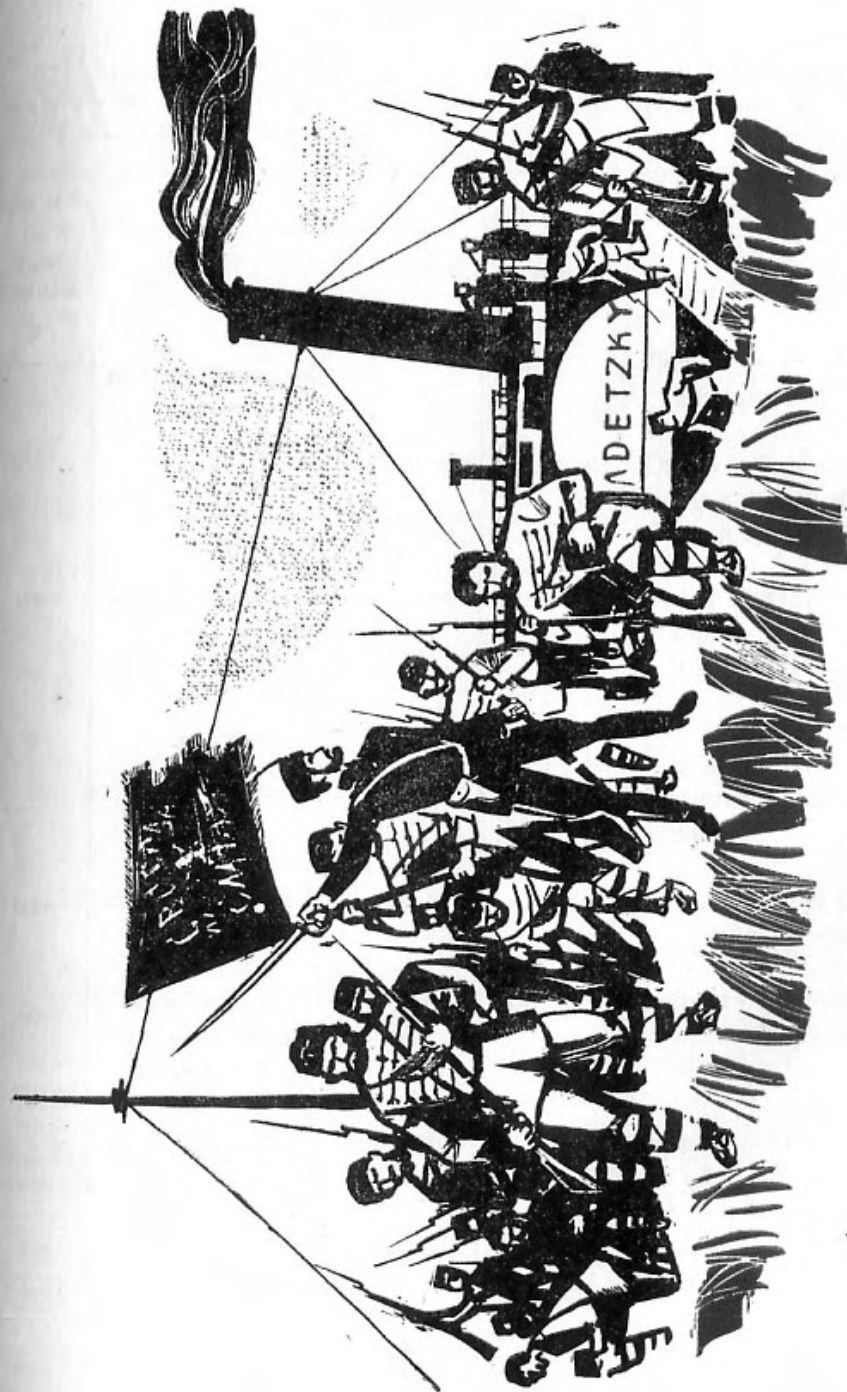
1. Ботев и четниците му при приближаване на българския бряг.
2. Разговорът между двамата капитани.
3. Четата пред знамето.
4. На родния бряг.

II. Охарактеризуйте личность Ботева.

III. Опишите подвиг одного из героев вашей страны.

IV. Составьте предложения со словосочетаниями:

време е да ... , държѣ слово (рѣч), обхваща ме нетърпение, вдъхвам смелост.

Ботевата чѣта на българския бряг

ГРАММАТИКА

ПРИСТАВКИ ГЛАГОЛОВ

С помощю приставок образуются глаголы от имен существительных и прилагательных или от других глаголов.

Важнейшие приставки	Некоторые значения приставок	Исходное слово	Производный глагол	Примеры
в-	направление действия внутрь	— дъхам	вляза вдъхвам	Любчо и Румянка влязоха в Зоологическата градина. Огнените му очи вдъхваха смелост и уважение.
из-	направление действия изнутри	вѡдя	извѡдя	Бѡтев извѡди вой- вѡдските си дрѡхи и се облѡче.
за-	удаление	вѡдя —	завѡдѡ заяза	Ще ни завѡдѡте на бѡлгарския бряг. Слѡнцето залѡзе ранѡ.
от-	отделение или удаление действия	делѡ	отделѡ	„Радѡцки“ бѡвно се отдели от брега.
до-	а) направление действия к говорящему или к определенному предмету б) добавление	вѡдя плѡщам	довѡдѡ доплѡщам	Двѡмата чѡтници довѡдоха капи- тана. Гражданинѡт купи допълнително за- хар и доплатѡ на касата.

Важнейшие приставки	Некоторые значения приставок	Исходное слово	Производный глагол	Примеры
раз-	движение в разные стороны.	вѣя	развѣя	Знаменосецът развѣя зеленото знаме.
с-	а) движение к центру, общность	берѣ	съберѣ	Чѣтниците се събраха около войводата.
	б) движение сверху вниз	—	снѣма	Пътниците снѣха шапки.
пре-	а) действие в определенном месте, в определенное время	минавам	преминавам	Ботев премина Дунава със свѣята чѣта.
		карам	прекарам	Ботев прекара известно време в Румѣния.
	б) повторное или неоднократное совершение действия	облека се	преоблека се	Работникът се върна от работа, преоблече се и излезе.
в) действие, превосходящее какую-нибудь меру	ям	преям	Яденето на обѣд беше много вкусно и ние преяхме.	
г) чрезмерное действие				
при-	а) приближение к чему-нибудь	—	приближа	Параходът се приближаваше към село Козлодуй.
	б) действие не в полной мере		притворя	Притворих вратата.
над-	а) совершение действия на чем-нибудь	пиша	надпиша	Любчо надписа красиво тетрадката си.
по-	движение по поверхности	нося(се)	понеса(се)	Параходът „Радѣчки“ се понесе по реката.

Важнейшие приставки	Некоторые значения приставок	Исходное слово	Производный глагол	Примеры
под-	а) направление действия вниз	крепя	подкрепя	Върата в побѣдата подкрепя Ботев и Левски в борбата.
	б) перемена качества	млад	подмладявам	Плодовѣте и чистият въздух подмладяват човека.

Примечание. В некоторых приставочных глаголах невозможно указать их исходную форму.

Например: снѣма, вляза, разберѣ, отвѣря и др.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите предложения, употребив глаголы с приставками *до-, за-, из-, по-, пре-, раз-, с-*.
2. Образуйте производные глаголы с разными приставками от слов: говоря, обѣя, метѣ, шия, копѣя.
Составьте с ними предложения.
3. С помощью приставок образуйте однокоренные антонимы от данных глаголов:
докарам, влизам, изнесѣ, зачетѣ, закова, доведѣ, надпиша, заробѣя.
4. Подчеркните приставки глаголов и объясните их значение.

ЧОВЕКЪТ

Човекът надминава другите животни по ум, който го прави погорен от всички. Той подчинява цялата природа на волята си. Преследва и изтрѣбва ония, който му пакостят. Закрѣля и размножава всичко, което го ползува. Промѣня пустините в цѣфтящи поляни и плодородни ниви. Надвѣя морѣто, става господар на огъня и го използува. Всичко това човек дължи на благородните качества, с които го е надарила природата.

Пѣтко Р. Славѣйков

ПЛУВЕЦ

Пионѐрът Дѳбри Средногѳрски бѳше на лагѳр в курѳрта „Слънчев бряг“ до град Несебѳр. Един ден тѳй се вѳрна в лагѳра изморѳн и леко зачервѳн. Лекарят го поглѳдна и попита разтревѳжено:

— Къде бѳше цѳли два часа?

— Учих се да плувам.

— Но това е опасно! Мѳже да се удавиш.

— Е, който се страхува от мечки, не ходи в гората — отвѳрна Дѳбри. — Който е на морѳ, трѳбва да се научи да плува.

Дѳктор Иванѳв се усмихна:

— А кой те учи да плуваш?

— Дядо Филип, старият лодкар.

Кѳлко мнѳго научи Дѳбри от тѳзи ѳпитен лодкар! Всеки ден те плуваха. Пионѐрът участвува дори в състѳзанията по слѳчай празника на бѳлгарския флѳт.

Три дни предѳ Дѳбри да се завѳрне от летуването, баща му прочѳте във вѳстник „Спорт“: „В състѳзанията участвува и тринайсетгодишният пионѐр Дѳбри Средногѳрски. Тѳй излѳзе прѳв между млѳдите състѳзатели-плувци.“

По Кр. Бѳлев

Выражения из текста

1. На лагѳр. — В лагѳре.
2. На морѳ. — На море.
3. По слѳчай. — По случаю.
4. Излизам прѳв. — Выходить на первое место.

РАЗГОВОР НА ПЛѳЖА

Мария: Здравѳй, Радке, откога си във Варна?

Радка: Вече трѳти ден съм тук. Предѳ това имах карта за почивна станция в Несебѳр. Там прекарах две седмици.

Мария: Кѳлко си почерняла! Какъв хубав бански костюм имаш!

Радка: Пекѳ се на слѳнце дѳста, а и морският вѳздух ми действува добре. Пък и в летѳвицето всичко бѳше мнѳго хубаво: чисти свѳтли стаи, вкусна храна, режим, спортуване.

Мария: Това се казва истинска почивка на морѳ. Догодина и аз ще търся карта за някой почивен дѳм или морски санаториум.

Радка: А как прекарваш тук? Имаш ли приятна компания?

Мария: Да. Срѳцнах мнѳго приятелки и приятели. С тях ходих на „Златните пясъци“, в курѳрта „Дрѳжба“. Почти всяка сѳтрин сме заедно

на плажа, а вечер често ходим в казиното да танцуваме. Утре ще отидем за един ден с параход в Балчик. Искаш ли да дойдеш с нас? Ще ни чакаш на малкия пристан сутринта в 8 часа.
Радка: Благодаря, ще дойда с удоволствие.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Поставьте вопросы к тексту. Ответьте на них.
- II. Выучите наизусть *Разговор на плажа*.
- III. Напишите сочинение на тему *Къде ще прекарам лятната ваканция*.

ГРАММАТИКА

ПРИЛОЖЕНИЕ

Имя существительное без предлога, которое поясняет какое-либо существительное и дает ему другое название, называется приложением.

Например:

Обозначает:

Запознах се на лагера с една студентка-кубинка.

Национальность

Добри отиде при доктор Иванов.
Автор на този научен труд е професор Георгиев.

Профессия,
научное звание

Добри се научи да плува от дядо Филип.

Наименование родственника перед существительным собственным

В състезанията участва и пионерът Добри Средногорски.

Имя лица после членной формы существительного

Добри беше на лагер в град Варна.

Географическое название перед существительным собственным

Живеем на улица „Шипка“.
Близо до нас е книжарница „Вапцаров“.
Той получава вестник „Спорт“.

Название улиц, кварталов, организаций, журналов, литературных произведений, газет

Добри излезе пръв между младите състезатели-плувци.
Те влязоха във вагон-ресторанта.

Особенность предмета, его предназначение

Правописание

Названия улиц, кварталов, организаций, литературных произведений, газет, журналов в качестве приложения пишутся в кавычках.

Например: Научих наизуст стихотворението „Йохан“ от Смирненски.

Имя существительное нарицательное, употребленное как приложение, пишется с определяемым словом через черточку.

Например: Гагарин е летец-герой.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните приложения, расставьте знаки препинания:

Рекa Тунджа е приток на Марица. — Аз четa списание Септември и вестник Литературен фронт. — Секретарят на Писателския съюз Петров изнесе доклад. — Дядо Никола има много внуци. — Гроздето Болгар е много сладко. — Любчо учи в училище Елин Пелин. — Рекa Янтра течe в Северна България. — Аз говоря от телефон автомат. — Баща му е майстор шивач. — Ботев е поет революционер. — Те живеят на площад Ленин. — Прочете ли стихотворението Борба от Ботев? — Тя е майка героиня. — Те са ученици отличници. — Ще закусим в сладкарница Студентска среща. — Брат ми работи в завод Георги Димитров.

2. Подберете приложения к следующим существительным:

площад, София, завод, филм, институт, връх, Иван, опера, Георгиев.
Составьте с ними предложения.

ШЕСТДЕСЕТ И ПЪРВИ УРОК

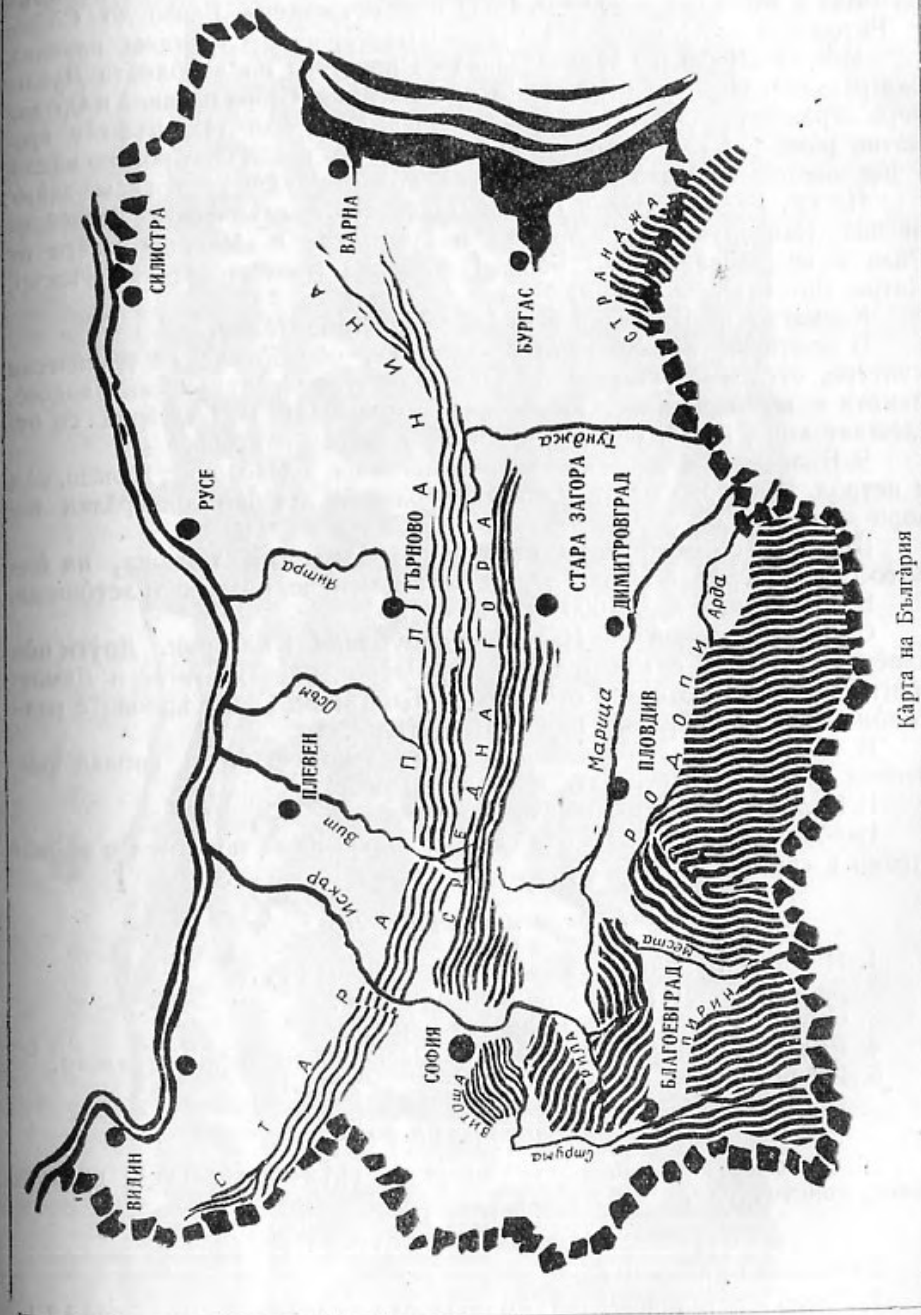
Сказуемо определение

НАРОДНА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (НРБ)

(Географско описание)

Народна република България се намира в източната част на Балканския полуостров. Рекa Дунав е северната ѝ граница. На запад България граничи със Социалистическа федеративна република Югославия, на юг — с Гърция, на югоизток — с Турция, а източната ѝ граница е Черно море. В тези си граници тя заема около 111 000 квадратни километра площ.

Повърхнината на България е разнообразна. Тук има обширни равнини и полета, китни долини, високи планини. От запад към изток, почти по средата на страната, се простира Стара планина (Балканът). Тя е най-дългата планина в България. Българският народ обича стария Балкан и го възпява в своите песни. На юг от Стара планина се издигат планините Средна гора, Родопите, Рила и Пирин. Рила е най-

Карта на България

високата планина на Балканския полуостров. Най-високият връх на Рила е Мусала — 2925 м. Рила е величествена. Близо до София е Витоша, а в югоизточната част на България е Странджа планина.

Между Дунав и Стара планина се простира плодородната Дунавска равнина. Наричат я житница на България. Стара планина и Средна гора ограждат прочутата Розова долина. През май там цъфтят ароматни рози. От тях се произвежда известното в цял свят розово масло. Един килограм розово масло струва колкото един килограм злато. На юг, между Средна гора и Родопите, е слънчевата Тракийска низина. Напояват я река Марица и притоците ѝ. Марица извира от Рила и се влива в Бяло море. В Северна България текат Искър, Янтра, Вит и Осъм.

Климатът на България е умерено континентален.

В България се съят житни растения, обработват се технически култури, отглеждат се разнообразни зеленчуци, зрят вкусни плодове. Земята е кооперирана. Обработва се с машини. В България се отглеждат коне, свине, овце, едър рогат добитък и птици.

В България се добиват каменни въглища, олово, цинк, желязо, мед и петрол. На много места в страната бликат лечебни минерални извори — повече от 500.

България се слави като страна на розите, на тютюна, на едрото сладко грозде „Болгар“, на слънчевите черноморски летовища.

България има над 8 000 000 жители. София е столица на Народна република България. Други познати градове са: Пловдив, Русе, Плевен, Варна, Бургас и Димитровград. Търново е стара столица на България. Град Търново е разположен амфитеатрално над река Янтра.

В Народна република България усилено се строи социализъм. Всички граждани в страната имат равни права.

В България няма неграмотни.

Народна република България води миролюбива политика с всички страни в света.

Выражения из текста

1. В тези си граници... — В этих границах...
2. Заемам площ... — Занимать площадь.
3. Слава се като... — Славится как...
4. Разположен амфитеатрално. — Расположен амфитеатрально.
5. Равни права. — Равные права.

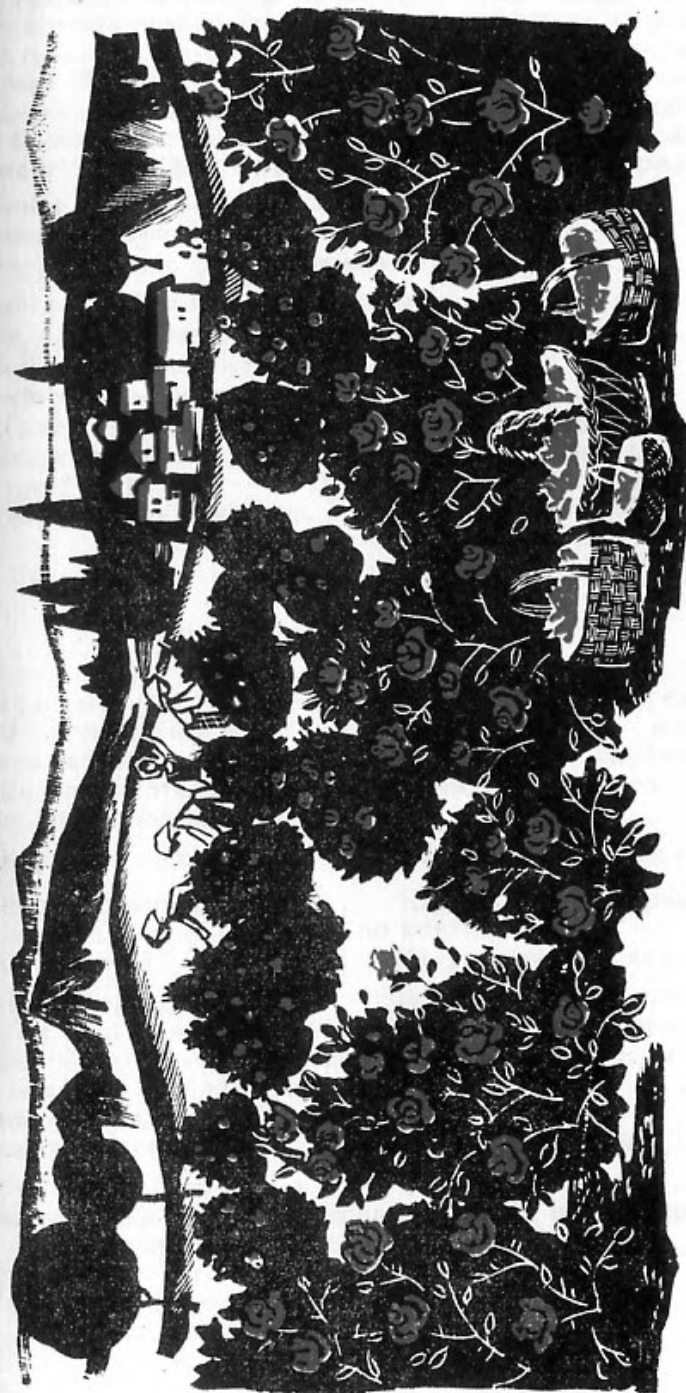
Дополнительный словарь

Местоположение, планинска верига, връх на планина, проход, залив, конституция.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответе на вопросы:

1. Какво местоположение има Народна република България?
2. С кой страни граничи тя?
3. Коя е северната ѝ граница?
4. Кой е из-

Розовата долина

точната ѝ граница? 5. Каква площ заема България и колко жители има? 6. Каква е нейната повърхнина? 7. Кой са планините и равнините в България? 8. Кой са най-известните реки? 9. Откъде извира и къде се влива река Марица? 10. Като каква страна е известна България? 11. Кой по-големи български градове знаете? 12. Какъв е климатът на страната? 13. Какви растения виреят в България? 14. Какви подземни богатства има тя? 15. Каква политика води българската държава?

II. Сделайте географическое описание вашей страны.

III. Напишете синонимы слов:

прочут, изграждам, равнина, грижа се, добивам.

IV. Подберете подходящие прилагательные к словам:

долина, равнина, планина, климат, богатство, роза.

Составьте с ними предложения.

V. Вместо точек вставьте подходящие глаголы:

Там ... сладки плодове. — На юг ... Рила планина. — На север ... Дунавската равнина. — В България ... розово масло. — България ... като страна на розите. — В Родопите се ... много руди. — Колонизаторите ... нивите с машини.

ГРАММАТИКА

СКАЗУЕМОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ

Сказуемым определением называется член предложения, который с помощью сказуемого поясняет подлежащее или прямое дополнение. Оно может быть выражено существительным, прилагательным, числительным, местоимением. Отвечает на вопросы *какъв, кой, чий, колко*.

Определение

Умерено континенталният климат е приятен.

(Какъв климат?)

Сказуемо определение

Климатът на България е умерено континентален.

(Какъв е климатът на България?)

Сказуемо определение обычно связывается с вспомогательным глаголом *съм*. Оно может связываться и с другими переходными и непереходными глаголами, как *ставам, изглеждам, наричам се, оказвам се, оставам, избирам, назначавам, преструвам се, съпя се, влизам, излизам* и др.

I. Сказуемо определение, связанное в предложении с подлежащим.

Например: Река Дунав е северната граница на България.

Повърхнината на България е разнообразна.

Рила изглежда величествена.

Той се нарича Никола Христов.

Сестра му ще стане лекарка.

Те влязоха първи.

2. Сказуемое определение, связанное с прямым дополнением.

Например: Наричат я житница на България.
Назначиха го главен инженер.

Сказуемое определение употребляется также и с предлогами.

Например: Смятат ги за умни.
България се слави като страна на розите.
Избраха го за председател на стопанството.
Децата се преструват на заспали.

Согласование

Сказуемое определение согласуется с подлежащим или прямым дополнением в роде и числе.

Например: Земята е кооперирана.
Избраха ги за делегатки на конгреса.

Запомните

Град Търново е разположен амфитеатрално.
Но: Търново е разположено амфитеатрално.

Членная форма

Сказуемое определение, поясняющее подлежащее, редко употребляется в членной форме. Если сказуемое определение, выраженное существительным мужского рода, членуется, то оно пишется с полным членом.

Например: Този е ударникът на завода.

Если сказуемое определение имеет при себе поясняющее слово, то членуется поясняющее слово.

Например: Стара планина е най-дългата планина в България.
Иван е най-добрият ми приятел.

Сказуемое определение в вежливой форме.

Вие инженер ли сте?
Вие не сте прав.
Вие сте много внимателна.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек поставьте сказуемое определение:

Нашата страна е — Град Търново е известен като ...
— Той се връща от работа — Тя се нарича — Баща ми
стана — Ще избера брат ми за — Първи май е
— Знанието е — Любчо и Никола са — Добри Средно-

горски е ... — След Девети септември земята стана ... — Сутрин
излизам от къщи ... — Гагарин, Титов, Попович са ... — Ботев
стана — Виктор Андреев е

2. Согласуйте сказуемые определения с определяемыми словами:

Розовата долина е много (красив) през пролетта. — Жената по-
глежда небето (загрижен). — Детето ще си легне (гладен). — Град
Габрово е (известен) със своите фабрики. — Лагерьт на мира стана
все (по-силен). — Добри стана (тринадесетгодишен). — Гостите са (мой
братовчед). — Левски и Ботев са (безсмъртен герой). — Четниците
бяха (развълнуван).

3. Составьте предложения с глаголами *ставам, оказвам се, изглеждам*
и сказуемым определением подлежащего.

4. Составьте предложения с глаголами *наричам се, славя се, назначавам*
и сказуемым определением дополнения.

ШЕСТДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Обобщителни местоимения
Минало предварително време

НА СТАДИОН „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“

Вчера в София се състоя футболната среща между националния отбор на България и националния отбор на Франция. Състезателите се бореа за международно първенство. Футболната среща се очакваше с голям интерес от всекиго. Около 50 000 зрители присъстваха на този мач, а стотици хиляди хора следяха играта по радиото или по телевизията.

Мачът започна в 15,30 часа. Още от 14 часа по улиците, които водят към стадиона, бързаха хора от всякаква възраст. Леките коли с мъка си пробиваха път между тях.

Моят приятел Петър е страстен любител на футбола. Не бях го виждал доста време, но преди два дни той ми се обади по телефона. Беше купил билети за всички приятели. Уговорихме се да отида в деня на мача у тях да го взема.

В 15 часа в неделя позвних на входната им врата. Отвори ми той. Беше се обръснал, но не беше се още облякъл.

Скоро излязохме и стигнахме до стадиона. Когато влязохме, повечето зрители бяха заели местата си, но нашите приятели още не бяха дошли.

След няколко минути на терена излязоха играчите. Чу се сигнал за започване.

Играта увличаше, напрежението растеше. Всяка минута беше скъпа. Още две, още една до края на първото полувреме.

В миг топката влезе в мрежата на френския отбор.

— Гò-ò-òл! Вкарàха гòл!

Всèки викаше, свиркаше, ликуваше. Във въздуха хвърчàха шапки. Първото полувреме завърши с резултат 1:0 за българския отбор. Пет минути преди края на футболната среща френските футболисти изравниха резултата и мачът завърши с резултат 1:1.

Всички напуснаха стадиона много оживени. Ние дълго коментирахме играта.

Выражения из текста

1. Състоя се футболна среща. — Состоялась футбольная встреча.
2. Боря се за първенствò. — Борются за первое место.
3. Очаквам с интерес. — Ждать с интересом.
4. Пробивам си път. — Пробивать себе дорогу.
5. Вкарвам гòл. — Забивать гол.
6. Изравнявам резултата. — Сравнить счет.
7. Един на един (1:1). — один — один (1:1).

Антонимы

присъствавам — отсъствавам край — начало

Дополнительный словарь

Видове спорт: баскетбол, волейбол, шахмат, тенис, хокей на лед, гòлф, бòкс, ски-спорт, пързаляне с кънки, езда, гребане, фехтовка, стрелба, атлетика (лека атлетика, тежка атлетика), бягане, щафетно бягане;

треньòр, спортен съдия, наказателен удар.

Играчи: баскетболист, хоккеист, скиòр, боксьòр, ездач, бегач, шахматист.

Упражнявам спорт (спортувам). Яздя.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Отвeтьте на вопросы:

1. Какъв мач се игра на стадион „Васил Левски“? 2. Как софиянци, очакваха футболната среща? 3. Какъв беше резултатът?

II. Опишете улици София в день матча.

III. Напишите сочинение на тему *Футболна среща между...*

IV. Подберите родственные слова к словам:

интерес, игра, мъка, напрегнат, движение, победа.

Составьте с ними предложения.

ГРАММАТИКА

ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЕ (ОБОБЩИТЕЛЬНИ) МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Определительные (болгарский термин — обобщительни) местоимения образуются посредством прибавления частицы *вся-, все-* к вопросительным местоимениям.

	Единственное число			Множественное число
	мужской род	женский род	средний род	м., ж., ср. р.
Для обозначения лиц и предметов	всèки (всякой)	всяка (всякоя)	всяко (всякое)	всèки (всякои)
Только лиц	всèкиго, предлог + всèкиго			
Только предметов		всичко		
Признаков действия	всякакъв	всякаква	всякакво	всякакви
Количества		всички		

Вопросительные местоимения имеют зависимое и независимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление	Зависимое употребление
Всèки викаше, свиркаше.	Всèки зритель викаше.
—	Всяка минута беше скъпа.
—	Всяко дете учи.
Това ли е всичко?	—
Давам ви всичко.	—
—	Тук има всякакъв вид плодове.
—	По улиците вървят хора от всякаква възраст.
—	Ям всякакво ядене.
—	В библиотеката има всякакви книги.
Всички са в стаята.	Всички платове са хубави.

Определительное местоимение **всѣки**, употребленное независимо только для обозначения лица, имеет форму прямого дополнения **всѣкиго** и косвенного дополнения **предлог+всѣкиго**.

Например: Моля **всѣкиго** от вас да дойде на събрание.
Мачът се очакваше с интерес от **всѣкиго**.
Ще дам билет на **всѣкиго**.

Членная форма

Определительные местоимения не членуются. Не членуются и существительные, стоящие после них.

Ударение

Ударение в определительных местоимениях всегда падает на первый слог.

II. ПРОШЕДШЕЕ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ (ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ)

1. Образование

Прошедшее предварительное время (плюсквамперфект) — время сложное. Оно образуется с помощью вспомогательного глагола *съм* в форме прошедшего несовершенного времени и действительного причастия прошедшего совершенного времени от данного глагола.

Формы прошедшего предварительного времени

четà

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. бях чѣл (-а, -о) 2 л. бѣше чѣл (-а, -о) 3 л. бѣше чѣл (-а, -о)	бях ли чѣл (-а, -о) бѣше ли чѣл (-а, -о) бѣше ли чѣл (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. бяхме чѣли 2 л. бяхте чѣли 3 л. бяха чѣли	бяхме ли чѣли бяхте ли чѣли бяха ли чѣли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не бях чѣл (-а, -о) 2 л. не бѣше чѣл (-а, -о) 3 л. не бѣше чѣл (-а, -о)	не бях ли чѣл (-а, -о) не бѣше ли чѣл (-а, -о) не бѣше ли чѣл (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не бяхме чѣли 2 л. не бяхте чѣли 3 л. не бяха чѣли	не бяхме ли чѣли не бяхте ли чѣли не бяха ли чѣли

Примечание. Если в предложении есть два глагола в форме прошедшего предварительного времени, вспомогательный глагол во второй конструкции опускается.

Например: Той бѣше се обрѣснал и облякъл.
Но: Той бѣше се обрѣснал, но не бѣше се облякъл.

2. Порядок слов

а) Вспомогательный глагол *съм* стоит обычно перед причастием.

Например: Този ден той бѣше дошъл с нас.

Бяхме покàнили и него.

б) Краткие падежные формы личных местоимений, возвратные местоимения *се, си* и вопросительная частица *ли* стоят между вспомогательным глаголом и причастием.

Например: Не бях го виждал.

Той бѣше се облякъл.

Тѣ бяха си кúпили билети.

Бяхте ли кúпили билети?

Примечание. Между вспомогательным глаголом и причастием может стоять наречие или другое слово.

Например: Не бяха се още върнали.

Тѣ бяха вече дошли.

3. Значение и употребление

Прошедшее предварительное время показывает прошедшее действие, имеющее результат в тот прошлый момент, о котором идет речь.

Прошедшее действие, о котором идет речь

Прошедшее действие, имеющее результат в тот прошлый момент, о котором идет речь

Ние влязохме в стадиона.

Зрителите бяха заели места си.

Петър ми се обади по телефона.

Преди това той бѣше кúпил билети за мача.

Отидох да го взема.

Той бѣше се обрѣснал, но не бѣше се облякъл.

Для обозначения действий, совершенных раньше действия в главном предложении, употребляется прошедшее предварительное время параллельно с прошедшим неопределенным временем в придаточных

предложениях после глаголов типа *зная, мисля, научавам, разбирам, усещам* в прошедшем времени.

Например: *Знаех*, {че ма́чът е завършил с равен резултат.
{че ма́чът бѣше завършил с равен резултат.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте определительные местоимения:

... (кой?) посрещат Нова година с вълнение. — Този ден се празнува от ... (когò?). — В ЦУМ продават ... (какъв?) вид стоки. ... (колко?) домашни животни са излезли в стопанския двор. — На ... (когò?) поднѣсоха ягоди. — Тук във ... (кой?) градина има овощни дръвчета. — За ... (когò?) от нас има подарък. — Той обича ... (каквò?) ядене. — Тук бяха се събрали майстори от ... (каквò?) специалност. — От България се изнасят ... (какви?) плодове.

2. Глаголы в скобках поставьте в форме прошедшего предварительного времени. Выделенные существительные замените соответствующими формами личных местоимений.

Тй (поръчам) суната. — Ботевиат баща (възпитавам) синя си в любов към поробения български народ. — Тѣ (не засадя) дръвчета. — Тя (кажа) това на лекарката. — Тя (дам) кюфарите на носача. — Ти (телефонирам) ли на Петър?

Образец: Тй (поръчам) суната. — Тй бѣше я поръчал.

3. От глаголов в скобках образуйте формы прошедшего предварительного времени:

Върнах се в къщи. Майка ми още (не дойда). — Чужденецът се загуби в Париж. Той (забравя) адреса на хотела си. — Виктор влезе в един ресторант. На масата (седна) две момичета. — Той бѣше умерен. Не (спя) цяла нощ. — Радка отиде в почтата. Тя (получа) почтенски запис. — Тя погледна часовника си. Той (спра).

Образец: Върнах се в къщи. Майка ми още (не дойда). — Върнах се в къщи. Майка ми още не бѣше дошла.

4. Данные пары предложений свяжите посредством союза *когато*. Один из глаголов поставьте в прошедшем предварительном времени:

Стигнахме на гарата. Влакът тръгна.
Тѣ дойдòха на събрание. Той прочете доклада.
Аз се събудих. Будилникът иззвня.
Влязох в киното. Филмът запòчна.
Потърсих го по телефона. Той излезе.

Образец: Стигнахме на гарата. Влакът тръгна. — Когато стигнахме на гарата, влакът бѣше тръгнал.

5. Напишите по два предложения с глаголами в форме прошедшего предварительного времени в вопросительной и в отрицательной формах.

ШЕСТДЕСЕТ И ТРЕТИ УРОК

Преизказно наклонение
Минало свършено преизказно
време и минало несвършено
преизказно време

НЕВÒЛЯ

(Нарòдна приказка)

Две момчета често ходели с баща си за дърва в гората. Веднаж баща им казал:

— Деца, хайде идете самички за дърва!

— Бива, тате — рекли момчетата. — Ами ако се строши колата, кой ще ни я направи?

— Ако ви се строши колата, синко, викайте невòлята. Тя ще ви я направи.

Двете момчета послушали баща си. Впрèгнали волòвете. Отишли в гората. Насèкли дърва. Натоварили добрè колата.

Тръгнали си. Не щещ ли, насьред пътя им се строшила колата. Спрèли се момчетата и почнали да викат: „Невòльо, невòльо! Ела да ни направиш колата!“

Викали, викали тѣ, алà никой не им се обадил. Взèло да се мръква, а невòлята я нямало още никаква.

Най-пòсле по-малкото момчè рекло:

— Бате, тая проклета невòля няма да дойде. Мръкна се вече. Я да се заловим самички и колкото можем, да си направим колата.

Двете момчета взèли брадвата и теслата, навèли се и — чук оттук, чук оттам — поправили си колата.

Катò си отишли, баща им ги попитал:

— Е-е, как прекарахте, синко?

— Остави се, тате — рекли тѣ. — Насрèд пътя ни се строши колата. Викахме, викахме проклетата невòля, гърлата си продрахме, но тя не сè обадì. Видяхме, че няма да дойде. Взèхме брадвата и теслата и колкото можахме, направихме си колата.

— Ето, синко, това е невòлята! — казал им той. — Вие сте я викали, а тя е билà при вас. Катò нямало кой да ви направи колата, направили сте си я самички. Дето ще рече, невòлята ви я направила.

Послòвица: Невòлята учи човèка.

Выражения из текста

1. Бива. — Ладно, хорошо.
2. Не щещ ли. — Вдруг.
3. Взèло да се мръква. — Начало темнеть.
4. Продирам си гърлото. — Глотку драть.

1. Расскажите сказку по следующему плану:

1. Съвѣтите на бащата.
2. Разкажът на момчетата.

ГРАММАТИКА

1. ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ

Пересказывательное наклонение показывает, что говорящий рассказывает со слов другого лица.

Все глагольные времена имеют форму пересказывательного наклонения.

Чаще всего в пересказывательном наклонении употребляются прошедшее совершенное время и прошедшее несовершенное время.

II. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ И ПРОШЕДШЕЕ НЕСОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОГО НАКЛОНЕНИЯ

1. Образование

а) Формы пересказывательного наклонения прошедшего совершенного времени образуются с помощью настоящего времени вспомогательного глагола *съм* и действительного причастия прошедшего совершенного времени от данного глагола.

б) Формы пересказывательного наклонения прошедшего несовершенного времени образуются с помощью настоящего времени вспомогательного глагола *съм* и действительного причастия прошедшего несовершенного времени от данного глагола.

Примечание. Действительное причастие прошедшего времени несовершенного вида образуется от основы прошедшего несовершенного времени и суффикса *-л*. Оно изменяется по родам и числам как действительное причастие прошедшего времени совершенного вида.

Например: говорѣя, говорѣх — говорѣл, -а, -о, -и.
четѣа, четѣях — четѣял, -а, -о, -и.

Формы прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени пересказывательного наклонения

съм

Ед. ч.	1 л. бѣл (-а, -о) съм	Мн. ч.	1 л. бѣли сме
	2 л. бѣл (-а, -о) си		2 л. бѣли сте
	3 л. бѣл (-а, -о)		3 л. бѣли

	Прошедшее совершенное время	Прошедшее несовершенное время
Ед. ч.	1 л. говорѣл (-а, -о) съм 2 л. говорѣл (-а, -о) си 3 л. говорѣл (-а, -о)	говорѣл (-а, -о) съм говорѣл (-а, -о) си говорѣл (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. говорѣли сме 2 л. говорѣли сте 3 л. говорѣли	говорѣли сме говорѣли сте говорѣли

Примечание. Вспомогательный глагол *съм* в 3 лице единственного и множественного числа *е* и *са* опускается в формах пересказывательного наклонения.

2. Значение и употребление

Прошедшее совершенное и прошедшее несовершенное время всегда употребляются в пересказывательном наклонении, когда говорящий не является свидетелем действия.

Изывительное наклонение прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени

Пересказывательное наклонение прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени

Насрѣд пѣтя ни се строши (мин. св. вр.) колѣта.

Насрѣд пѣтя им се строшила колѣта.

Викахме, викахме (мин. несв. вр.), алѣ никой не ни се обѣждаше (мин. несв. вр.).

Викали, викали, алѣ никой не им се обѣждал.

Взѣхме (мин. св. вр.) брѣдвата и теслѣта и кѣлкото можахме (мин. св. вр.), направихме колѣта (мин. св. вр.).

Взѣли брѣдвата и теслѣта и кѣлкото могли, направили колѣта.

Говорящий может пересказать действие, совершенное им самим, если передает его, как сообщение другого лица.

Например: Казват, че съм говорѣл добрѣ бѣлгарски езѣк.

Тѣй твърди, че аз съм казал това.

Пересказывательное наклонение прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени употребляется:

- 1) В разговорной речи.
- 2) В сказках и легендах.
- 3) При передаче исторических событий.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Передайте сказку *Невдѣля* в изывительном наклонении.
2. Расскажите одну из сказок вашей родины.

Употреба на приказни и изявителни времена за предаване на исторически събития

БЪЛГАРИЯ

(Исторически белёжки)

През VII век прабългарите, които живеели между Каспийско и Черно море, навлезли начело с хан Аспарух в днешна Добруджа. Те сключили съюз с местните славянски племена и създали през 681 г. славянобългарската държава със столица Плиска. В новата държава постепенно се утвърдил нов обществен строй — феодализмът, който създал условия за класови противоречия. Недоволството на потиснатия народ се изразило във въстания и в социално-религиозното движение богомилство.

В края на XIV век България паднала под турско робство, което траяло пет века. Народът водил смела борба за освобождение. Избухнали няколко въстания, а в края на XVI в. възникнало хайдутското движение.

През втората половина на XVIII в. в България настъпил икономически, културен и революционен подем. Започнала величавата епоха, известна под името Възраждане. По време на Възраждането борбата станала организирана и преминала в нов етап — борба за национално освобождение. Пръв идеолог на национално-революционното движение бил Георги Раковски. В Букурещ се основал Българският централен революционен комитет. Негови ръководители били видният писател Любен Каравелов и безсмъртният поет-революционер Христо Ботев. Централният революционен комитет изпращал в България чети, а вътре в цялата страна действували много революционни комитети, които подготвяли въстание. Най-пламенният организатор на въстанието бил Васил Левски. Цели седем години той обикалял страната и зовял народа за борба.

През 1876 г. избухнало Априлското въстание. Турците жестоко потушили въстанието със съдействието на капиталистическа Европа.

През 1877 г. Русия обявила война на Турция. С помощта на руските войски българският народ извоювал скъпата си свобода през 1878 г.

След Освобождението България тръгнала по пътя на капитализма. През 1891 г. се създавала Българската революционна социалдемократическа партия. Нейн основател е Димитър Благоев (Дядото). Партията организирала работническата класа за борба против капитализма.

Първото антифашистко въстание в България беше Септемврийското въстание от 1923 год. Негови ръководители бяха Георги Димитров и Васил Коларов. Борбата против фашизма продължи 20 години. Най-героичният етап от нея беше партизанското движение.

На Девети септември 1944 г. народът взе властта в свои ръце. Решителна роля за победата изигра Съветската армия. Установи се народнодемократично управление и започна социалистическото строителство в града и селото.

Выражения из текста

1. Начело с... — Во главе с ...
2. Сключвам съюз с... — Заключать союз с...
3. Падам под робство. — здесь: Терять независимость.
4. Водя борба... — Вести борьбу...
5. Избухва въстание (война). — Вспыхивает восстание (неожиданно начинается война).
6. По време на... — Во время (кого, чего)...
7. Зова за борба. — Звать на борьбу.
8. Потушавам въстание. — Подавлять восстание.
9. Обявявам война на... — Объявлять войну (кому)...
10. С помощта на... — С помощью (кого)...
11. Извоювам свободата. — Завоевывать свободу.
12. Тръгвам по пътя на... — Идти по пути (кого, чего)...
13. Вземам властта в свои ръце. — Брать власть в свои руки.

Синонимы

днешен — съвременен
възниквам — появявам се
подем — възход

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Отговорете на въпроси:

1. Как се създава славянобългарската държава? 2. Какъв обществен строй се установил в България тогава? 3. В какво се изразило недоволството на народа? 4. Колко време траяло турско робство? 5. Коя епоха се нарича Възраждане? 6. Какви етапи имала борбата за освобождение? 7. Кой били най-видните български революционери? 8. Как завършило Априлското въстание? 9. Кога българският народ се освободил от турско робство? 10. По какъв път тръгнала новоосвободената българска държава? 11. Кога се основала Българската революционна социалдемократическа партия? 12. Защо избухнало Септемврийското въстание през 1923 г.? 13. Кой са били ръководителите му? 14. Кой бил най-героичният етап на антифашистката борба? 15. Какво станало в България на 9 септември 1944 година?

II. Разкажете кратко историята на вашия народ.

III. Вместо точек вставьте един из синонимов:

днешен — съвременен, създавам — основавам, изразявам — изказвам.

... урокът е лесен. Уча... история на България. — Прабългарите сключили съюз със славяните и ... славянобългарската държава. —

Димитър Благоев... Българската комунистическа партия. — Студентите... благодарност на преподавателя. — Богомилството... недоволството на народа.

IV. Составьте предложения со словосочетаниями:
начело с ..., сключвам съюз с ..., вземам властта в свои ръце, обявявам война на ..., с помощта на ...

ГРАММАТИКА

УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОШЕДШИХ ВРЕМЕН В ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОМ И ИЗЪЯВИТЕЛЬНОМ НАКЛОНЕНИЯХ ДЛЯ ПЕРЕДАЧИ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ

Исторические события, как правило, передаются формами прошедшего времени пересказывательного наклонения.

Например: В края на XIV в. България падна под турско робство. Българите водили смела борба за освобождение.

Примечание. Исторические события могут передаваться и формами настоящего исторического времени.

Например: В края на XIV в. България пада под турско робство. Българите водят смела борба за освобождение.

Формами прошедшего времени изъявительного наклонения исторические события передаются в следующих случаях:

1. Если говорящий является современником исторических событий, о которых рассказывает.

Например: На 9 септември 1944 година българският народ взе властта в свои ръце. Установи се народнодемократично управление и започна социалистическото строителство в града и селото.

2. Если передаются общеизвестные исторические факты.

Например: Маркс, Енгелс и Ленин създадоха научния социализъм.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

Напишите текст в пересказывательном наклонении прошедшего времени:

Войските на генерал Гурко освободиха Търново и през Балкана преминаха в Южна България. Голяма турска войска настъпваше срещу руските войски. Решителният бой стана край Стара Загора. Турците бяха 3—4 пъти повече от руските войски и българските опълченци, които проявиха безпримерен героизъм. Под Самарското знаме, което минаваше от ръка на ръка, загинаха десетки герои.

ШЕСТДЕСЕТ И ПЕТИ УРОК

Сегашно приказно време
Бъдеще приказно време

РАЗГОВОР

В студентския клуб Радка среща студенти чужденци и разговаря с тях.

Радка: Добър ден, Виктор, как си? Какво учите сега по български език?

Виктор: Добър ден, Радке, благодаря, добре съм. Сега четем текст за историята на България. След няколко дни ще отидем на екскурзия из цялата страна и ще видим някои забележителни исторически места.

Радка (обръща се към един студент от Алжир): Чуваш ли, Али, те четели текст за историята на България и щели да ходят на екскурзия из България. Вашата група ще пътува ли някъде из страната?

Али: Да. Ние ще отидем в Пловдив, Търново, ще видим Розовата долина, връх Столетьо на Стара планина. Разправят, че тези места били много интересни. Вярно ли е, Радке, че със студентите чужденци пътували комсомолци и комсомолки?

Радка: Да. Понякога те придружават студентите чужденци.

Виктор: Нашата преподавателка ни каза, че сме щели да видим Шипка, където през Освободителната руско-турска война българските опълченци и руските войници се сражавали с турците. Горе на Балкана има голям паметник на убитите герои, има и хубав ресторант. Там ходели много чужденци.

Радка: Ние сме учили, че на върха са станали решителните боеве с турците, че българските опълченци и руските войници героически са се били и са дали много жертви, но са спечелили победата и освободили родината ни.

Виктор: А вярно ли е, Радке, че ти няма да дойдеш с нас?

Радка: Още не зная със сигурност.

Али: Аз познавам Търново. Ако Радка не дойде, аз ще ви вода.

Виктор: Чуваме ли, другари, Али познавал Търново и щял да ни води. Само да не се загубим някъде!

ГРАММАТИКА

1. НАСТОЯЩЕ И БУДУЩЕ ВРЕМЯ ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОГО НАКЛОНЕНИЯ

1. Образование

а) Пересказывательное наклонение настоящего времени, как и пересказывательное наклонение прошедшего несвершенного времени, образуется с помощью настоящего времени вспомогательного

Боят на Шипка

глагола *съм* и действительного причастия прошедшего несовершенного времени данного глагола.

Например: Чуваш ли, Али, тѣ четѣли тѣкст за истѣрията на България.

Гѣре на Балкана **имало** голям паметник на убитите герѣи.

б) Пересказывательное наклонение будущего времени образуется с помощью глагола *ща* в пересказывательном наклонении, союза *да* и настоящего времени глагола.

Например: Щѣли сме да видим Шипка.

Али щял да ни вѣди в Търново.

Отрицательная форма будущего времени пересказывательного наклонения образуется с помощью безличного глагола *няма*—*нямало* в пересказывательном наклонении, союза *да* и настоящего времени глагола.

Например: Вярно ли е, Радке, че ти нямало да дѣйдеш с нас?

Формы настоящего и будущего времени пересказывательного наклонения

говѣря

Настоящее время пересказывательного наклонения

Ед. ч.	1 л. говѣрел (-а, -о) съм	Мн. ч.	1 л. говѣрели сме
	2 л. говѣрел (-а, -о) си		2 л. говѣрели сте
	3 л. говѣрел (-а, -о)		3 л. говѣрели

Будущее время пересказывательного наклонения

	Положительная форма	Отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. щял (-а, -о) съм да говѣря	нямало да { говѣря говѣриш говѣри
	2 л. щял (-а, -о) си да говѣриш	
	3 л. щял (-а, -о) да говѣри	
Мн. ч.	1 л. щѣли сме да говѣрим	нямало да { говѣрим говѣрите говѣрят
	2 л. щѣли сте да говѣрите	
	3 л. щѣли да говѣрят	

2. Употребление

Употребление настоящего и будущего времени пересказывательного наклонения не является обязательным. Если говорящий уверен, что передаваемое им сообщение достоверно, он может его выразить настоящим или будущим временем изъявительного наклонения.

Настоящее и будущее время пересказывательного наклонения употребляются обязательно в следующих случаях:

а) При выражении сомнения.

Например: Студентите отивали на екскурзия. (Чух това, но не съм сигурен.)

Вярно ли е, че той знаел добре български език? (Казаха ми, но не вярвам.)

б) При выражении иронии.

Например: Алий щял да ни води в Търново. Само да не се загубим някъде!

Примечание. В придаточных предложениях глаголы настоящего и будущего времени не употребляются в пересказывательном наклонении.

Например: Те отишли на екскурзия, за да се запознаят с България. Той обещава, че ще ни разведе из България.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

Перескажите текст как рассказ, услышанный вами:

Крумчо ще си дойде от чужбина и ще донесе радост на всички в къщи. Стариат Калинков често наминава към общината, за да види дали има писъмце или телеграма от София. Синът му ще спрے в столицата. Бащата не знае колко дни ще остане там, но знае, че трябва да търси пари. Той беше сигурен, че никога няма да му откаже заем. После Крум ще работи и сам ще изплати заема.

По Г. Караславов

ШЕСТДЕСЕТ И ШЕСТИ УРОК

Обстоятелствено пояснение

НА КИНО

От няколко дни в София се прожектира филмът „А бяхме млади“. Той е награден на международен кинофестивал. Поради големия интерес към филма в много кина има извънредни прожекции.

Аз съм голям любител на киното. Вчера отидох за билети в кино „Москва“. Моят приятел беше вече там. Пред касата имаше много хора. Един разговаряха, други четяха вестник. Двама студенти се смееха високо. Взехме билети за вечерно представление.

Пристигнахме със закъснение. Когато влязохме в залата, публиката гледаше вече прегледа. Той беше много разнообразен. На екрана се редяха политически събития от цял свят, картини от строителни обекти в нашата страна, от културния живот и спорта.

Главният филм започна. Той представя моменти от антифашистката съпротива на българския народ. Герои на филма са младежи-рем-

исти. Те се борят за свобода и социална справедливост. Вярата в победата окриля младите патриоти и те умират без страх.

Артистите играят много добре.

Зрителите следяха филма с интерес и напряжение. Останахме много доволни.

На излизане посетителите шумно споделяха впечатленията си. Върнах се у нас и дълго не можах да заспя от вълнение.

Выражения из текста

1. Следя с интерес (с напряжение). — Следить с интересом (с напряжением).

2. У нас. — здесь: Домой.

Дополнительный словарь

Късометражен филм, пълнометражен, дългометражен филм, озвучен филм, документален филм, художествен филм, приключенски филм, исторически филм; сценарий на филм, кинорежисьор, кинооператор, кинематография.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Кой филм се прожектира в кино „Москва“? 2. Какво представя той? 3. Какви са неговите герои? 4. За какво се борят? 5. Как публиката следя филма?

Обичате ли киното? От кой филми се интересувате?

II. Полберите прилагателные к словам:

филм, представление, събитие, съпротива, патриот.

Составьте с ними предложения.

III. Составьте предложения со словами и сочетаниями:

окрилям, следя, интересувам се от..., споделям впечатления.

ГРАММАТИКА

ОБСТОЯТЕЛЬСТВА

Обстоятельства выражаются наречиями, существительными с предлогами (реже — без предлогов), местоимениями с предлогами и т. д.

Например: Там имаше много хора.

Пред касата имаше много хора.

Обстоятельства бывают нескольких видов:

а) Обстоятельства места. Отвечают на вопросы *къде, откъде, докъде*.

Например: Влязохме в залата. (Къде влязохме?)

Оттам не се вижда нищо. (Откъде не се вижда?)

Ще вървим пеш до спирката. (Докъде ще вървим пеш?)

Върнах се у нас. (Къде се върнах?)

б) Обстоятелства времени. Отвечают на вопросы *кога, откога, докога.*

Например: Сутрин ставам **рано**. (Кога ставам?)

Ще четà до **обед**. (Докога ще четà?)

Представленията започват от **петнадесети септември**. (Откога започват?)

в) Обстоятелства образа действия. Отвечают на вопрос *как*.

Например: Зрителите **шумно** споделяха впечатления си. (Как споделяха?)

Младите патриоти умираха **без страх**. (Как умираха?)

Чакахме гостите с **нетърпение**. (Как чакахме?)

г) Обстоятелства причины. Отвечают на вопрос *защо* (по каква причина).

Например: Има извънредни прожекции **поради големия интерес към филма**. (Защо има извънредни прожекции?)

Дълго не можах да заспя **от възбуждане**. (Защо, по каква причина не можах да заспя?)

Ще изляза **по работа**. (Защо ще изляза?)

д) Обстоятелства цели. Отвечают на вопрос *защо* (с каква цел).

Например: Отидох в киното **за билети**. (Защо, с каква цел отидох?)

Ще замина за Варна **на почивка**. (Защо ще замина?)

е) Обстоятелства условия. Отвечают на вопрос *при какви условия*.

Например: При **лошо време** самолетите не летят. (При какви условия не летят?)

ж) Обстоятелства количества и степени. Отвечают на вопрос *до каква степен*.

Например: **Много** се изморих. (Колко, до каква степен се изморих?)

з) Обстоятелства, служащие для логического уточнения.

Например: **Непременно** ще ти се обадя.

Можете би ще закъснеем.

Като че ли се познаваме с Вас.

Членная форма.

Обстоятелства, выраженные существительным мужского рода, членуются краткой членной формой.

Например: **На екрана** се редяха картини от строителните обекти, от културния живот.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните обстоятельства и поставьте к ним вопросы:

Тя чака пред щанда. — Той решава всички задачи бързо. — Мисите са наредени тържествено. — Нова година се очаква от всички с голямо нетърпение. — Той плаче от болка. — Турците потушили

жестокото Априлското въстание. — Тя работи без напряжение. — От запад към изток се простира Стара планина. — Отивам при касиера за заплатата си. — Левски и Ботев умряха за свободата на България.

2. Подчеркните обстоятельства и объясните, какими словами они выражены: В България земята се обработва с машини. — Те работят колективно. — През май цъфтят розите. — Те се връщат с празни ръце. — Тук живее моят приятел. — Децата слушат приказките с внимание. — Те живеят щастливо. — Седем години Левски обикаля България. — По цял ден тя четè в библиотеката.

3. Вместо точек вставьте обстоятельства, отвечающие на вопросы в скобках:

Той четè романа... (как?). — ... (кога?) ще заміне за чужбина. — ... (къде?) чакат много хора. — Публиката гледа мача... (как?). — Той няма да отиде на екскурзия... (по каква причина?). — Ще запя... (защо?). — Те отиват в магазина (с каква цел?)...

ШЕСТДЕСЕТ И СЕДМИ УРОК

Неопределителни местоимения
Отрицателни местоимения

ПРЕД КАСАТА НА КИНОТО

Гражданинът: Другарко, кога ще се дава филмът „Цар и генерал“?

Касиерката: Представленията ще започнат от утре, другарю.

Гражданинът: Има ли някакви билети за събота?

Касиерката: Няма **никакви** билети. За днешното представление в неделя от 10 часа останаха още **няколко** свободни места. Ето тези на втория ред в партера.

Гражданинът: **Нещо** друго няма ли?

Касиерката: **Нищо**. Всичко е продадено. **Някои** представления са откупени изцяло за учачите се от гимназиите.

Гражданинът: Е, няма как!... Ще взема тези два билета. По колко са?

Касиерката: По 30 стотинки. Заповядайте.

СЛЕД ПРЕДСТАВЛЕНИЕТО

— Добър вечер, Тания. Каква приятна изненада!

— Добър вечер, Радке.

— И ти ли беше на кино? Разбра ли всичко?

— Не всичко, но една моя състудентка ми беше разказала предва- рително съдържанието.

— Хареса ли ти филмът?

— Да. Направи ми силно впечатление, особено образът на гене- рал Займов.

- Вйждаш ли се с някого от нашите познати?
 — С **някого** не сѣ вйждам. Всички са заѣти. Учат за изпит. **Никой** не мѣ се е обаждал.
 — Довйждане, Тàня.
 — Довйждане, Рàдке.

Выражения из текста

1. Всичко е продàдено. — Все продано.
2. Представлението е откупено изцяло. — Все билеты на спектакль полностью закуплены.
3. Няма как! — Ничего не поделаешь!
4. Каквà приятна изненада! — Какая приятная неожиданность!
5. Прави ми впечатлèние. — Производить впечатление.
6. Обаждам се на... — Звонить, заходить...

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Выучите наизусть текст *Пред кàсата на кйното*.
- II. Расскажите о своих впечатлениях по поводу какого-нибудь фильма.

ГРАММАТИКА

I. НЕОПРЕДЕЛЕННЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Неопределенные местоимения образуются посредством прибавления частицы **ня-** (**не-**) к вопросительным местоимениям.

	Единственное число			Множественное число
	мужской род	женский род	средний род	
Для обозначения лиц и предметов	някой един	някоя една	някое едно	някои едни
Только лиц	някого, предлог + някого			
Предметов и животных	нèщо			
Признаков	някакъв	някаква	някакво	някакви
Количества	няколко			

Неопределенные местоимения образуются также с помощью вопросительных местоимений и частиц *да*, *е*, *еди*, *си*. Эти частицы усиливают неопределенность, даже когда речь идет о знакомых предметах. Частица *си* может придавать презрительный оттенок.

- Например: *Вземй билèти за кòй да е филм.*
Купй каквй да е плодòвè.
Товà се слúчи в èди кòй си град.
Чèтох тàзи стàтия в някакво си списàние.
Някакъв си лèкар я лекúва, но не й помогна.

2. Употребление

Неопределенные местоимения могут иметь независимое и зависимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление	Зависимое употребление
Някой чúка на вратàта. — —	Някой мъж чúка на вратàта. Някоя студèнтка ще изпълни тàзи задàча. Някое детè счúпи стьклòто на прозòреца.
Някои не харèсват тòзи филм.	Някои представлèния са откупèни изцяло.
Другò нèщо няма ли? — — — —	— Дàват ли тàзи сèдмица някакъв нòв филм? Дàйте ми няква интересна кнйга. Йма ли някви билèти за сьбота? Остàнаха няколко свободни мèстà.

Неопределенное местоимение мужского рода **някой**, употребленное независимо только для обозначения лица, имеет форму прямого дополнения **някого** и косвенного дополнения **някого** + предлог.

- Например: *Ще пйтам някого за тòзи адрès.*
Вйждаш ли се с някого?
Ще дàm билèта на някого.

Ударение

Ударение в неопределенных местоимениях всегда падает на первый слог:

- Например: *някакъв, няколко, нèщо.*

II. ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕННИЯ

1. Образование

Отрицательные местоимения образуются от вопросительных местоимений с помощью частицы **ни-**.

	Единственное число			Множественное число м., ж., ср. р.
	мужской род	женский род	средний род	
Для обозначения лиц и предметов	никой	никоя	никое	никои
Только лиц	никого, предлог + никого			
Предметов и животных	нищо			
Признаков	никакъв	никаква	никакво	никакви
Количества	николко			

2. Употребление

Отрицательные местоимения употребляются только при отрицательных глаголах.

Отрицательные местоимения могут иметь независимое и зависимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление	Зависимое употребление
Никой не ми се е обаждал.	Никой приятел не ми се е обаждал.
—	Никоя майка не иска война.
—	Не можях да взема билети за никое представление.
—	С никои младѐжи в групата не се познавам.
От последния ред нищо не се вижда.	—
—	Водата няма никакъв вкус.
—	Не видях никаква позната в театъра.
—	Не пропускам никакво състезание на стадиона.
—	Няма вече никакви билети.

Отрицательное местоимение мужского рода **никой**, употребленное независимо для обозначения лица, имеет форму прямого дополнения **никого** и косвенного дополнения **никого + предлог**.

Например: Не познавам **никого** в този град.
Не съм се виждал с **никого**.
Няма да кажа това на **никого**.

Членная форма

Неопределенные и отрицательные местоимения никогда не членуются.

Не членуется и имя существительное, стоящее после них.

Ударение

Ударение в отрицательных местоимениях всегда падает на первый слог:

Например: **ни**кой, **ни**какъв, **ни**що.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек впишите неопределенные местоимения, отвечающие на вопросы, заданные в скобках:

Таня иска от библиотекарката ... българска книга. (Каква?) —
Посетихте ли ... български град? (Кой?) — Във всеки етаж на библиотеката има по ... отдела. (По колко?) — ... български филми са наградени на международни фестивали. (Кой?) — Гледах филма „Цар и генерал“ ... пъти. (Колко?) — Прочете ли ... стихотворение на Ботев? (Какво?) — Тези дни ще се дава ... нова опера. (Каква?) — В главната роля ще пее ... италиански артист. (Какъв?) — Купете ... за закуска. (Какво?) — Искам да ти кажа ... важно. (Какво?) — Трябва да поговоря с ... другар. (С кого?) — Мога ли да говоря с ... от вас? (С кого?) — Снощи слушах по радиото ... хубава песен. (Каква?) — Вчера отсъствах от училище, но ще преиша от ... урока. (От когото?) — Свободен ли си днес, или имаш ... работа? (Каква?) — Ще питам ... къде е кино „Москва“, (Кого?) — Поръчай на ... да ти купи билет за „Цар и генерал“. (На когото?)

2. Вместо точек напишите неопределенные местоимения с частицами *еди, да е, си*:

Ще си купя ... нова връзка. — ... дете счупи стъклото на прозореца. — Кажа ми, че живее на ... номер. — Нямам храна за вечеря и ще ям ... — ... младѐж искаше да ме пререди на опашката пред театъра. — Прочети ми ... стихотворение на Смирненски. — Дай ми ... книга.

3. Вместо точек вставьте отрицательные местоимения, отвечающие на вопросы, заданные в скобках:

Не срещнах ... от нашите познати. (Кого?) — Днес ... не дойде у нас. (Кой?) — Не мога да ти кажа ... интересно. (Какво?) — Тъмно е, ... не се вижда. (Какво?) — Не зная ... българска дума. (Каква?) — В киното не видях ... познат. (Кой?) — Не можях да купя билет на ... от моите другари. (На когото?) — Нямам ... дребни пари. (Какви?) — Той е егойст, не обича ... (Кого?) — Филмът не хареса на ... (На когото?) — В читалнята няма ... свободно място. (Какво?) Не разбрах ... дума в изречението. (Кой?)

4. Замените указательные местоимения отрицательными:

Иван няма (такова) палто. — Не обичам да нoся (такъв) пуловер. — Днес не взех (такъв) вестник. — В моята ваза няма (таква) цветя. — От библиотеката не се изнасят (таква) книги. — Не прочетох (тази) статия във вестника. — (Онзи) другар не ме потърси. — Не йскам да уча в (такова) професионално училище.

Образец: Иван няма (такова) палто. — Иван няма никакво палто.

5. Ответьте на вопросы, используя отрицательные и неопределенные местоимения:

Кой ще дойде с мене на разходка? — С когo говорихте за мене? — На когo писахте днес писма? — Кoлко чифта обувки ще купиш? — Кой Бoтеви статии прочeтe? — Какви изпити ще имате сегa? — Каквo закoусихте тази сyтрин?

ШЕСТДЕСЕТ И OСМИ УРОК

Обособени части на изречението

КОСАЧИ

Падна чудна лятна нoщ, прохладна и свежа. Безкрайното тракийско полe потъна в мрак.

Марйца тихо подплъскваше мътните си води. Влага и хладина лъхаше из тайнствените й недра.

От ливадите край нея се обади ясен мъжки глас и потъна в тишината.

— Ан-дрè-я-я-я, Ан-дрè-я-я-я!

— Ида, й-даа! — отзова се друг отдалече.

След малко светна oгън. Бухнаха игриви пламъци. В тяхната слаба светлина, която се поглъщаше от околния мрак, се мърнаха хора. Това бяха петима селяци от загорските краища, дошли с коси на рамо да търсят работа в далечна Тракия.

Лазo, сyх, слабичък момък, беше клекнал до oгъня и подтикваше счаките. Другите, увити в ямурлyци, бяха налягали около oгъня. Най-старият от тях, петдесетгодишен мъж, беше подпрял глава на жилестата си рька, гола до лакът, и пушеше замечтан. Срещy него лежеше Благолажът. Той постоянно шаваше и се мъчеше да скрие краката си под късия ямурлук. Русите му чорлави мустаци взимаха половината от лицето му. Под големите му гъсти вежди играеха хитри и умни очи.

— Лазo, ти чул ли си песента за невярната булка Стояница? — попита Благолажът. — Искаш ли да я изпeя?

— Всe едно — рече Лазo.

Веднага в тъмнината се подаде гъст, сладък и треперлив глас и заизвива тъжна прoчyствена песен.

Лазo лежеше и мислеше.

Мъчителна въздишка се изтръгна от Лазовите гърди.

Ноштa напредна и унесе в дълбоки сънища всичко наоколо. Бялото мъниче, свито на кълбo, спокойно беше заспало край догорелия oгън, над който едва-едва избухваха и гаснеха немощни пламъчета.

Косачите един след друг заспаха. Oгънят запoчна да загасва.

Само Лазo не заспа. Закачките размътиха младата му душа и въображението му зарисyва картини, една след друга по-мъчителни. Мисълта му го отнесе при Пeнка в село. Той я вижда тънка, пъргава и бяла като сняг. Тя стои на къщия праг и дълго и тъжно гледа прашния път, който се вие из полето за към далечни страни. По този път замина Лазo и я остави. Остави я за пуста печалба...

Лазo се стресна и стана.

— Какво правя аз тук? — помисли той и отмeтна ямурлyка.

Ноштa мълчеше. Само щурците тихо и едногласно църкаха: Пeнка, Пeнка, Пeнка...

Рано сутринта, когато дрезгавината на близкия ден вдигна косачите, те видяха, че Лазo не беше при тях.

По Елин Пелин

Выражения из текста

1. Светлината се поглъща от мрака. — Свет поглъщается мраком.
2. Всe едно. — Все равно.
3. Извива се песен. — Льется песня.
4. За пуста печалба! — И все из-за денег.

Синонимы

озъртам се — оглеждам се
плахо — страховливо
чудноват — необикновен

игрив — жив
разправям — разказвам
усилен — тeжък

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Опишете ночной костер.

II. Ответьте на вопросы:

1. Защо косачите са дошли в Тракия?
2. Какво чувствува Лазo след песента на Благолажа?
3. Какъв e животът на селяните във вашата страна?

III. Найдите родственные глаголы к словам:

косач, сьн, път, светлина, игрив, печалба.

IV. Составьте с ними предложения.

V. Составьте предложения с сочетаниями, данными в разделе *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ОБОСОБЛЕННЫЕ ЧЛЕНЫ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Второстепенные члены предложения, уточняющие и дополняющие смысл другого члена предложения

и выделяемые в речи краткой паузой, называются обособленными членами предложения.

Например: Падна чудна лятна нощ, прохладна и свежа.
Бялото мъниче, **свито на кълбѝ**, спокойно бѣше за-
спало край догорѣлия огън.

Обособленные члены предложения имеют большую, по сравнению с необособленными членами предложения, выразительность.

Например:

Необособленные члены предложения

Падна чудна, прохладна и свежа лятна нощ.

Обособленными могут быть определения, приложения и обстоятельства.

Обособленные члены предложения

Падна чудна лятна нощ, прохладна и свежа.

1. Обособленные определения

Например: Той бѣше подпръл главѧ на жйлестата си рѣкѧ, **гола до лакът** ...

Другите, **увити в ямурлѹци**, бѣха налягали около огъня.

Обособленные определения выделяются запятыми и не членуются.

2. Обособленные приложения

Например: Лѧзо, **сѹх, слабичѣк момѣк**, бѣше приклѣкнал до огъня
Обособленные приложения выделяются следующими знаками препинания:

а) Запятой.

Например: Най-старият от тях, **петдесетгодишен мъж**, пушеше замечтан.

б) Двоеточием — при перечислении.

Например: В изграждането на социализма участвуват всички: **работниците, селяните, интеллигенцията.**

в) Скобками — если дополнительно сообщается что-либо.

Например: В средата на България се издига Стара планина **(Балканът).**

3. Обособленные обстоятельства

Чаше других обособливаются обстоятельства места и времени, находящиеся после другого обстоятельства того же вида.

Например: Там, **на мястото на старата воденичка**, ще строят електрическа централа.

Сутринта, **на разсъмване**, косачите видяха, че Лѧзо бѣше при тях.

Деепричастие, выступающее в роли обстоятельства, всегда обособляется.

Например: Той трѣгна на печалба, **оставайки младата си жена.**

Обособленные обстоятельства выделяются запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните обособленные члены предложения и определите их вид. Расставьте запяты.

РУСИТЕ ИДАТ

Излизаме на пътя. Сред сѣлото на площада са се събрали много хора: мъжѣ, жени, деца. Всички са весели. Всички разговарят за русите нашите освободители.

— Аз ги видях.

— И аз ги видях.

— И аз.

— И аз... — викат момчетата сияещи от радост.

Русите приближават. Виждат се гъстите редове на войниците с пушки на рамо, а нататък, докъдето ти очите стигнат, само пушки, пушки. Пред войската върви командирът стрѣен възрастен мъж със сабя отстранѣ.

Като приближава селяните излезли на пътя командирът се спира.

— Добре дошли, братѹшки! — викаме ние... — Добре дошли!

Чува се продължително „ура“.

Нарѣдът развълнуван сѣщо запѣва да вика.

Една мома подава китка цветя на командира. Усмихвайки се той благодарѣ и вдига рѣкѧ към шапката си.

Войниците трѣгват, нарѣдът хвърля цветя по пътя им. Едно тържество невиджано дотогава!

По Т. Г. Влѣйков

2. Выделенные определения замените обособленными определениями:

Бѣтевата чѣта се бѣ за свободата на **порѣбената от турците** родина. — **Просълзѣните** четници целѹнаха родната земѧ. — В България се произвежда **прочѹтото в цял свят** розово масло. — Край Сѣфия се издига **величествената и красива** Витоша. — Утре ще се състоѣ срѣща между **бѣрещите се за светѣвно първенство** отбѣри.

3. Обособленные определения замените необособленными:

Развълнуван, капитанът отстъпи парахода на Бѣтев. — Поздравихме артиста, награден на фестивала. — Вратарят, **изненадан**, се хвърли към топката. — Младѣжът, разочарован, седна на мястото си. — Довѣдна от играта, публиката **ръкопляскаше** продължително. — Отбѣрът, победен, напусна игрището.

4. Употребите в предложениях данные слова в качестве распространенных обособленных определений:

уморѣн, ободрѣн, узрѣл, цѣфнал, радостен.

Сложно съчинено изречение
Съчинителни съюзи (продължение)

ЕНЬО И ЦВЕТА

Цвета ситно вървеше по тъсната пътека между градините с кобилица на рамо. Тя се връщаше от кладенчето. Там вечер селските мо-

ми отиваха за вода. Над долà падаше здрач и Цвета бързаше. Иззад големия дънер на една стара върба ненадейно изскочи Еньо и пресрещна девойката.

— Добър вечер, Цвето!

— Дал бог добро, бате Еньо — отговори Цвета и краката ѝ се подкосиха от страх и вълнение.

— Може и бате да съм ти, много по-

стар съм от тебе, но спри. Искам да пийна водичка.

Цвета се поколебà. Дали да спрè, или да отмине? Лицето ѝ заруменя, тя се засмя и се засра̀ми.

Еньо хвана леко кобилицата, навèде се, пи вода от белия мѐдник и погледна Цвета. Тя си трѐгна, но Еньо не пусна кобилицата.

— Много бързаш.

— Остави ме, бате Еньо, ма̀ма ме ча̀ка.

Вълнение и непознат дото̀гàва сра̀м изгориха Цвета.

— Не бързай толкова, ами спри. Ти си вече мо̀ма и ма̀йка ти не те ча̀ка да се върнеш самичка — сè някого ще ѝ заведеш. Заведи мене, Цвето.

— Бате Еньо, каквò говориш? Аз съм о̀ще м̀ничка.

— И врабчето е м̀ничко, па и то̀ гнездо си вие.

Мѝнаха двè Цветини другарки, погледнаха я зачу̀дено и забързаха. Цвета съвсѐм загуби ку̀раж. Сра̀м я гореше катò о̀гън. Каквò ще кажат другарките ѝ?

— Янке, Янке — подви́кна тя гу̀зно и пла̀хо, — ча̀кайте ме. За̀едно ще вървим.

— Такà ли? — рече Еньо обидено. — Катò е такà, върви си. Той отстѐпи наза̀д, напра̀ви ѝ пъ̀т, алà не трѐгна по пъ̀теката, а слѐзе кѐм долà. Не искаше някой да го види.

Цвета се обѐрна, та го погледна винòвно, извинително. Еньо улови то̀зи по̀глед, почувствува се победител и гордост изп̀лни душата му.

Цвета се върна в кѐщи съкруш̀ена. Ще я за̀прикаже ли пак Еньо, или нѐма да я погледне? Хòдеше катò замàйна. Нѝто можà да вечеря, нѝто продума на някого.

Та̀зи нòщ за прѐв пъ̀т я остави тихият дѐтски сѐн. Средно̀щ Цвета скòчи от леглòто, залепи гор̀ещо ч̀ело върху̀ студ̀еното стѐклò на прозòреца и впи отча̀яно очи навѐр.

Каквò се м̀ярка там? В с̀янката на ср̀ещния зид изп̀кна ѐдра м̀жка фигура по б̀ели рѐка̀ви, мѝна тихо, спря се ср̀ещу кѐщата на Цветини и се изпра̀ви. Фигурата тѐ се очерта̀ваше под светлината на месечината, тѐ се губеше в с̀янката на зида.

Еньо! Той е тѐк, близо до нѐя, пред тяхната кѐща!

Еньо дълго сто̀й до ниския зид и тихо, предпа̀зливо си отиде.

Цвета се за̀гледа след н̀его. Душата ѝ се успоко̀й. Тиха дрѐмка ск̀лопи очите ѝ.

По Елин Пелин

ДОКЛЕ Е МЛАДОСТ

Доклè е м̀ладост, з̀латно сл̀нце гр̀ей,
с̀рцето з̀латни б̀лянове лел̀ей.
Доклè е м̀ладост, л̀еко п̀т се хòди
и л̀еки са светòвните несгòди.

Доклè е м̀ладост, вс̀ичко е шегà;
не х̀върля с̀янка на с̀ърце т̀гà.
Дорѐ т̀гàта извор е на радòст —
доклè е м̀ладост, а̀х, доклè е м̀ладост!

Пѐнчо Слав̀ейков

Выражения из текста

1. Пàда здрач. — Смеркает.
2. Дал бог добро. — Бог помощ.
3. Краката ми се подкосяват. — Ноги подкашиваются.
4. Вия си гнездо. — Вить гнездо.
5. Губя ку̀раж. — Теряет мужество.
6. Впи́вам очи (по̀глед) в . . . — Впива́ться взглядом в . . .

Синонимы

ненадёжно — неочаквано
срам — стеснение
предпазливо — внимателно
вълнение — смущение
зид — ограда

склопям очи — затварям очи
заруменявам — зачервявам се
съкрушен — разбит
се — все

Дополнительный словарь

Любим, любима.

Влюбвам се. Влюбен съм в ... Любя. Правя предложение за женитба.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Цвета на връщане от кладенеца.
2. Срещата на Цвета и Ёньо.
3. Вълненията на Цвета.
4. Ёньо пред Цветини.

II. Охарактеризуйте Цвету.

III. Вместо точек вставьте подходящие глаголы:

Една лястовичка ... гнездо под покрива на нашата къща. — В живота има много трудности, но аз не ... — От страх краката ми ... — Когато се връщам от разходка, ... здрав.

ГРАММАТИКА

СЛОЖНОСОЧИНЕННОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ. СОЧИНИТЕЛЬНЫЕ СОЮЗЫ

Простые предложения в составе сложного могут, в зависимости от смысла, связываться соединительными, разделительными и противительными отношениями.

1. Сложносочиненные предложения, выражающие соединительные отношения

В сложносочиненных предложениях, выражающих соединительные отношения, простые предложения показывают одновременные или последовательные действия.

Простые предложения в составе сложного связываются бессоюзным способом или с помощью союзов *и; и—и; не само, но и; нито—нищо; та; па*.

Например:

Младёжите и пяха, и се смяха, и си разказваха спомени от детинството.

Таня не само четё добре български език, но и пише без грешки.

и — и
Действия происходят последовательно

не само, но и = и

И врабчето е мъничко, па и то гнездо си вие.

Цвета се обърна, та го изгледа видно.

па = и
Употребляется в разговорной речи.

та = и
Употребляется в разговорной речи.

2. Сложносочиненные предложения, выражающие разделительные отношения

В сложносочиненных предложениях, выражающих разделительные отношения, простые предложения показывают действия или чередующиеся, или взаимно исключаются; иногда возможно только одно из действий.

Простые предложения в составе сложного связываются союзами *или, или — или, дали — или, ли — или, ту — ту, хем — хем*.

Например:

Или ела у нас в 4 часа, или вообще не идвай до довечера.

или — или
Действия взаимно исключаются.

Дали да спрè, или да отминè?

дали — или
Выражается колебание.

Ще я заприкаже ли пак Ёньо, или няма да я погледне?

ли — или = дали — или

Фигурата ту се очертаваше, ту се губеше в сянката на зидà.

ту — ту
Действия последовательно чередуются.

Хем ще се разходиш, хем ще купиш хляб.

хем — хем
Действия совершаются одновременно.

3. Сложносочиненные предложения, выражающие противительные отношения

В сложносочиненных предложениях, выражающих противительные отношения, простые предложения показывают действия, противопоставляющиеся одно другому.

Простые предложения в составе сложного связываются союзами *а, но, обаче, ала, пък, само че, ами*.

Например :

Аз следвам в университета, **пък** той работи в завода.

Влязох в стаята, **обаче** не намѣрих никого.

Той ѝ направи път, **алѝ** не трѣгна по пътеката.

Не бързай, **ами** спрѝ.

Искам да уча български език, **само** че нямам рѣчник.

пък
Действия разграничаваются

обаче = но

алѝ = но
Употребляются в разговорной речи.

ами = но
Действие в утвердительном предложении резко противопоставляется действию в отрицательном предложении.

само че = но
Действия противопоставляются частично.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте нужные сочинительные союзы и расставьте запятые :

Цвѣта си отива в кѣщи ... Ёньо я спира на пътеката. — Двѣте момчѣта викали невѣлята ... тя не им се обѣдила. — Знаеш ... кога се е освободила България от турско робство ... не си чѣл нищо от българската история? — Отидох на касата ... билетите бяха свършени. — Ёньо бѣше скрит зад зидѝ ... луната го огря ... Цвѣта го видя. — Моят другѝр ще следва задѣчно ... ще работи в производството ... ще учи. — Цвѣта ... поглѣждаше плахо Ёньо ... навѣждаше засрамено очи. — Отидох на кино ... филмът не ми харѣса ... си излязох по средата на представлението. — Ще посетѝш ... Търново ... сегѝ немаш време? — ... можеш да ми послужиш с учебника си по география ... ти трѣбва? — Бѣтев ... пишеше стихотворения ... редактираше революционни вѣстници. — Болният ... говори ... ядѣ ... само спи. — Той се влюби в нея ... ѝ направи предложѣние за женѝтба.

2. Из данных пар простых предложений составьте сложносочиненные предложения, употребив подходящие союзы.

Той говори добре български език. Той пише лошо на български език. — Падна здрач. Момѝте и ергѣните продължаваха да се разговарят на клѣденчето. — Цвѣта се върна в кѣщи. Тя бѣше съкрушѣна. — Днѣс времето бѣше непостоянно. Валѣше дъжд. Грѣеше слѣнце. — Ще прекѝраш ли лятото в България? Ще отидеш ли в Москва? — Бѣтев възпя борбата за свобода. Бѣтев умря за свободата. — Тя не говори добре български език. Тя не пише добре на български език. — Купих си билет за опера. Забравих билѣта в кѣщи. — Благолажѣт разказваше приказка. Косѝчите го слѣшаха с интерес.

Образец : Той говори добре български език. Той пише лошо на български език. — Той говори добре български език, обаче (алѝ, но) пише лошо на български език.

3. Составте сложносочиненные предложения с глаголами :
връщам се, пресрѣщам, спѝрам. — Засрамам се, заруменѝвам, губя кураж. — Плача, смѣя се. — Ям, плащам, излязам.

4. Определете вид сложносочиненных предложений в тексте. Подчеркните союзы и расставьте запятые.

ГЕРОЇ

Боят при Драва пламна. Огнян се промѣкна незабелязано при враговете. Фашистите го обградѝха но той не сѣ предаваше.

— Аз съм сам а тѣ са много! — мѝслеше той. — Ще загѝна обаче няма да падна жив в ръцѣте им!

Младѣжѣт нѝто мѝслеше за смъртта нѝто се боѣше от нея. Той хвърли една бомба в редиците на враговете и лѣгна на земята. Бомбата избухна разпрѣсна се на парчѣта и нѝколко неприятелски войници паднаха убити. Фашистите не знаѣха каквѝ да правят. Дали да чакат или да бягат? Изплашени, тѣ се обърнаха па хукнаха назад.

— Герѝй! — поздравѝ командѝрът Огнян.

По Иван Мартѝнов

СЕДЕМДЕСѢТИ УРОК

Бъдеще време в миналото

ПРЕД РАЗСТРЕЛ

В затворническата кѝлия вѣче втѝри мѣсец лежѣше Борис Йлов. Осѣдѝха го на смърт за саботажи против хитлерѝстките окупѝтори.

Предѝ съдебния процес Борис мѝслеше, че няма да му наложат тѣжко наказание. Не бѣше извършил никакво престѣпление. Когѝто му прочѣтоха обвинителния акт, той остана поразѣн. Щѝха да го разстрѣлят. Побледнѝ лѣко, но не трѣпна. Стана му мѣчно само за детѣто. Тѝ бѣше съвсѣм малко, щѣше да растѣ сирачѣ и немаше да запѝмни бащѝ си.

Единствената радост за Борис в затвора бяха новините за отстъпването на хитлеристите. Тъй като поражението след поражение. Скоро Червената армия щеше да им нанесе и последния удар.

Една нощ желязната врата на килията се отвори.

— Събери си багажа, местим те в друг затвор! — каза полицаят.

Борис, който за момент щеше да повярва, разбра всичко. Краят беше дошъл.

Изведоха го навън. Нощта беше мрачна и студена. Борис се спря за миг и вдигна глава.

— Другари! — викна той, сякаш щеше да произнася дълга и пламенна реч. — Аз отивам на смърт. Отмъстете за мене. Продължете борбата!

От сивия корпус на затвора се чуха викове. Някои запяха:

„Бой последен е тоя,
дружно вси да вървим.
С Интернационала
света да обновим!“

По Г. Караславов

Выражения из текста

1. Лежа в затворническа килия (в затвора). — Сидеть в тюремной камере (в тюрьме).

2. Осъждам на смърт. — Приговаривать к смерти.

3. Търпя поражение след поражение. — Терпеть поражение за поражением.

4. Нанасям удар на... — Наносить удар (кому)...

5. Краят идва. — Приходит конец.

6. Отивам на смърт. — Идти на смерть.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Отговорете на въпроси:

1. Защо Борис Йлов е осъден на смърт? 2. Как посреща той смъртната присъда? 3. Коя е единствената радост за него в затвора?

4. Как се държи Борис преди смъртта си?

II. Разкажете, как изведоха Бориса из тюрьма.

III. Охарактеризуйте Бориса.

IV. Составьте предложения со словосочетаниями из раздела *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

БУДУЩЕЕ ВРЕМЯ В ПРОШЕДШЕМ

1. Образование

Будущее время в прошедшем — сложное время. Оно образуется с помощью прошедшего несовершенного времени вспомогательного глагола *ща*, частицы *да* и настоящего времени данного глагола.

Отрицательная форма будущего времени в прошедшем образуется с помощью неизменяемой формы глагола *нямаше*, частицы *да* и настоящего времени данного глагола.

Формы будущего времени в прошлом

Вспомогательный глагол *съм*

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	щях да бъда (щях да съм)	щях ли да бъда (щях ли да съм)
	щеше да бъдеш (щеше да си)	щеше ли да бъдеш (щеше ли да си)
	щеше да бъде (щеше да е)	щеше ли да бъде (щеше ли да е)
Мн. ч.	щяхме да бъдем (щяхме да сме)	щяхме ли да бъдем (щяхме ли да сме)
	щяхте да бъдете (щяхте да сте)	щяхте ли да бъдете (щяхте ли да сте)
	щяха да бъдат (щяха да са)	щяха ли да бъдат (щяха ли да са)
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	нямаше да бъда (нямаше да съм)	{ нямаше ли да бъда { (нямаше ли да съм)
	нямаше да бъдеш (нямаше да си)	{ нямаше ли да бъдеш { (нямаше ли да си)
	нямаше да бъде (нямаше да е)	{ нямаше ли да бъде { (нямаше ли да е)
Мн. ч.	нямаше да бъдем (нямаше да сме)	{ нямаше ли да бъдем { (нямаше ли да сме)
	нямаше да бъдете (нямаше да сте)	{ нямаше ли да бъдете { (нямаше ли да сте)
	нямаше да бъдат (нямаше да са)	{ нямаше ли да бъдат { (нямаше ли да са)

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	щя̀х да четà щеще да четеш щеще да четè	щя̀х ли да четà щеще ли да четеш щеще ли да четè
Мн. ч.	щя̀хме да четем щя̀хте да четете щя̀ха да четат	щя̀хме ли да четем щя̀хте ли да четете щя̀ха ли да четат
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	ня̀маше да { четà четеш четè четем четете четат	ня̀маше ли да { четà четеш четè четем четете четат
Мн. ч.		

2. Порядок слов

В вопросительной форме частица *ли* ставится перед частицей *да*.
Краткие формы личных местоимений и возвратно личные местоимения *се, си* ставятся после частицы *да*.

Например: Щя̀ха да **го** разстрелят.

Щя̀хме да **се** разходим из града̀.

Щеще ли да **ги** поканиш в къщи?

3. Значение и употребление

Будущее время в прошедшем обозначает прошедшее действие, которое должно совершиться после того прошлого момента, о котором идет речь.

Момент, о котором идет речь, может быть выражен глаголом в прошедшем времени (прошедшим совершенным, прошедшим несовершенным, прошедшим предварительным временем) или может подразумеваться.

Прошедшее действие о котором идет речь

Действие, которое должно совершиться после того момента, о котором идет речь

Фашистите търпяха поражение след поражение.

Червената армия щеще да им нанесè послèдния удар.

Пътниците заèха местата си.

След пет минути вля̀кът щеще да тръгне.

Борис беще написал писмо̀.

Женà му щеще да го получи след неговата смърт.

(След смъртта на Борис)

Детето щеще да растè сираче.

4. Значение и употребление будущего времени и будущего времени в прошедшем

Будущее время обозначает будущее по отношению к настоящему времени действия

Будущее время в прошедшем обозначает действие, будущее по отношению к моменту в прошлом

Например:

Пътниците заèмат (наст. вр.) местата си.

След пет минути вля̀кът ще тръгне (буд. вр.).

Пътниците заèха (прош. сов. вр.) местата си.

След пет минути вля̀кът щеще да тръгне (буд. в прош.).

Петимата косачи идват (наст. вр.) на работа в Тракия.

Тук ще прекàрат (буд. вр.) цяло лято.

Петимата косачи дойдòха (прош. сов. вр.) на работа в Тракия.

Тук щя̀ха да прекàрат (буд. в прош.) цяло лято.

Будущее время в прошедшем употребляется также для обозначения действий, которые были возможны, но не были осуществлены.

Например: Борис, кòйто за момент щеще да повя̀рва (но не повя̀рва), разбра̀ всичко̀.

Щя̀х да замина за чужбина (но не заминах).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите в вопросительной и отрицательной формах будущего времени в прошедшем следующие предложения:

Лазо щеще да се вèрне на село̀. — Тè щя̀ха да си поправят колата̀. — Тази вèчер Цвета щеще да отиде на кладенеца̀. — Вие щя̀хте да пътувате. — Щя̀х да отсъствам от лекциѝ.

2. Выделенные слова замените падежными формами личных местоимений: Щях да поздравя артистите. — Той щеше да вземе книгата. — Петър щеше да даде билета на Христо. — Щяхме да превеждаме новия текст.

3. Глаголы в скобках поставьте в нужном будущем времени:

В Букурещ се основа Централният революционен комитет. Той (ръководя) подготовката за въстание. — В Румъния се създадоха чети, които (отидат) в България. — Двамата братя (впрэгнаха) волонетите. (Отидат) в гората за дърва.

4. Глаголы настоящего времени замените глаголами прошедшего несовершенного времени. Глаголы будущего времени замените будущим в прошедшем:

Димо Казака нощем не спя. Той мисли за богатството на Деян. Колько ниви ще му дадат? За колько време ще ги увеличи? Той ще има свой дом.

Само едно тревожи Димо. Кина е саката. Едната ѝ ръка е крива. Но ако тя не е саката, няма да му я дадат за жена. Той няма да стане господар на нейното богатство.

По Г. Караславов

5. Напишите сочинение на тему *Едно неосъществено пътуване.*

СЕДЕМДЕСЕТ И ПЪРВИ УРОК

Относителни местоимения (продължение)
Подчинено определително изречение (продължение)

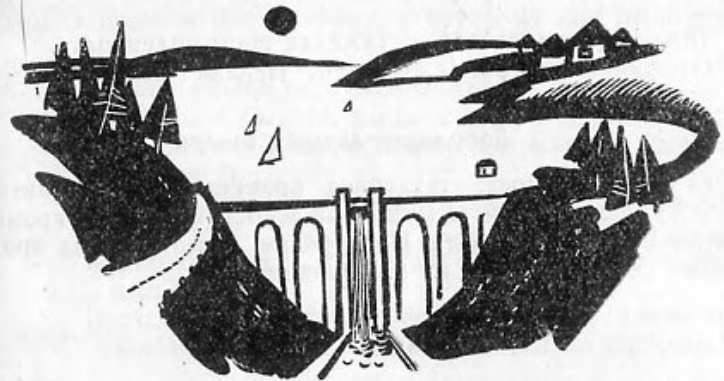
СТРОИТЕЛСТВОТО В БЪЛГАРИЯ

След Девети септември в България започна усилено социалистическо строителство.

Изградиха се грамадни язовири, които събраха водите на планинските реки. През горещите летни дни те напояват плодородните равнини. Блестят язовирите: „Искър“, недалеч от София, „Георги Димитров“ до Стара Загора, „Васил Коларов“ в Родопите, „Александър Стамболийски“ край град Севлиево.

Построиха се електроцентрали, чиято енергия се използва в селищата и предприятията. Всички градове и села в България са електрифицирани.

Електрическата енергия движи турбините на много нови заводи, чийто машини работят деннонощно. Химкомбинатът в Димитровград, най-големият на Балканите, произвежда изкуствени торове. В завод „Вулкан“ се получава доброкачествен български цимент, от какъвто нашата страна има голяма нужда. В Пловдив и Кърджали

Язовир

има оловно-цинкови заводи. Край Пърник се издига металургичният завод „Ленин“. Гордост на нашето строителство е огромният металургичен комбинат „Кремиковци“, в чието изграждане участвуват хиляди работници. Отскоро е построен и нефтепреработвателният завод край Бургас.

Електроцентрала

Израснаха нови промишлени и минни центрове, каквито са Рудозем, Мадан, Димитровград.

И още много заводи и електроцентрали построиха трудещите се у нас и създадоха нашата тежка промишленост.

1. Тѣжка промишленост. — Тяжелая промышленность.
2. Отскоро е построѣн. — здесь: Недавно вырос.

Дополнительный словарь

Лѣка промишленост, текстилна промишленост, хранителна промишленост, машиностроителна промишленост, химическа промишленост. Увеличавам продукцията. Подобрявам качеството на продукцията. Намалявам себестойността на продукцията.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Когà започва социалистическото строителство в България?
2. Какви язовири има в България?
3. За какво служат те?
4. Кой са най-големите заводи?
5. Какво произвеждат те?
6. Кой са промишлените и минните центрове в България?

II. Расскажите о строительстве в вашей стране.

ГРАММАТИКА

I. ОТНОСИТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕННИЯ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

Для обозначения	Единственное число			Множественное число
	Мужской род	Женский род	Средний род	
Признаков	какъвто	каквато	каквото	каквито
Принадлежности	чийто	чиято	чието	чийто
Количества	кѡлкото			

II. ПРИДАТОЧНОЕ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

Придаточное определительное предложение связывается с главным посредством относительных местоимений-союзов **кѡйто**, **какъвто**, **чийто**, **кѡлкото**.

Относительное местоимение **какъвто** согласуется в роде и числе с тем словом в главном предложении, к которому оно относится.

Например: Завѡд „Вулкан“ произвежда **цимент**, от **какъвто** нашата страна се нуждае. (Какъв цемент?)

Какъвто е бащата, **такъв** е и **синът**. (Какъв е синът?)
Тѣ създадоха **машини**, **каквито** не ѣ имало досега. (Какви машини?)

Тѡй извършва **дѣло**, **каквѡто** никой не ѣ очаквал. (Каквѡ дѣло?)

Каквѡто посѣеш, **такѡва** ще пожънеш. (Каквѡ ще пожънеш?)

Израснаха нови промишлени **центрове**, **каквито** са Русозем, Мадан, Димитровград. (Какви центрове?)

Относительное местоимение **чийто** согласуется в роде и числе с тем словом в придаточном предложении, которое стоит после него.

Например: Тук ще има електроцентраля, **чийто строѣж** скоро ще започне.

Създадоха се електроцентрали, **чийто енергия** се използва в сѣлицата и предприятията.

Гордост на нашата промишленост е комбинатът „Кремиковци“, в **чиѣто изграждане** участвуват хиляди работници.

Тѣ построиха завод, **чийто машини** работят денонощно.

Запомните

Тук ще има електростанция. <i>Строѣжът</i> на електростанцията ще започне скоро.	} Тук ще има електростанция, чийто строѣж ще започне скоро.

Местоимение **кѡлкото** не изменяется.

Например: Ще ви заплатя толкова пари, **кѡлкото** искате.
Кѡлкото изработите, толкова ще получите.

Замена придаточного определительного предложения обособленными членами предложения

Придаточное определительное предложение может заменяться обособленным определением или обособленным предложением.

Например:

Придаточное определительное предложение

Обособленный член предложения

Това бяха петима селяни, които бяха дошли с коси на рамо в далечна Тракия.

Химкомбинатът в Димитровград, който е най-големият на Балканите, произвежда изкуствени торове.

Това бяха петима селяни, дошли с коси на рамо в далечна Тракия.

Химкомбинатът в Димитровград, най-големият на Балканите, произвежда изкуствени торове.

Замена придаточного определительного предложения обособленным членом предложения способствует краткости выражения и устранению повторов.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте относительные местоимения, отвечающие на вопросы в скобках. Расставьте знаки препинания.

Никой не желал да има син ... има той. (Какъв?) — В ЦУМ ще намерите всичко ... потърсите. (Какво?) — България води миролюбива политика ... е политиката на всички социалистически страни. (Каква?) — Двете момчета насекли толкова дърва ... им казал бащата. (Колко?) — Червената армия щеше да нанесе последния удар на хитлеристи ... армия търпеше поражение след поражение. (Чий?)

2. Из данных пар простых предложений составьте сложноподчиненные с придаточным определительным предложением:

Съобщиха името на майстора. Бригадата на майстора е първенец. — Купих билети. Такива билети вие искате. — През 1923 година избухна Септемврийското въстание. Ръководители на въстанието били Г. Димитров и В. Коларов. — Детето ще остане сираче. Бащата на детето е осъден на смърт. — Еньо погледна Цвета. Лицето на Цвета гореше от срам. — Наближихме града. Зданията на града се виждаха отдалеч. — Наложиха на Борис смъртна присъда. Такава присъда той не очакваше.

Образец: Съобщиха името на майстора. Бригадата на майстора е първенец. — Съобщиха името на майстора, чиято бригада е първенец.

3. Выпишите из текста сложноподчиненные предложения с придаточными определительными предложениями. Подчеркните союзы:

Като видяха Павел, трите жени се спряха. Божаница и Петровица започнаха да говорят с него. А Елка застана настрана смутена, изненадана и бледа от вълнение. Тъжните ѝ очи овлажняха. Тя не знаеше какво да прави пред този човек, за когото непрекъснато мислеше, в чието завръщане не вярваше.

— Елке, ела му кажи добре дошъл! — рече шеговито Петровица, която в добри часове ставаше найстина добра.

Елка, чийто крак се подкосяваша от срам, подаде мълчаливо ръка на Павел. Той пое ръката ѝ тежко, сухо и я погледна със студено любопитство. Елка отстъпи настрана още повече смутена.

— Много сте подрали — рече Павел на снахите си, които стояха пред него и го разпитваха за това-онова.

Елка гледаше мъжа си с учуден поглед. Струваше ѝ се, че това е сън, който я е лъгал толкова пъти.

Жените тръгнаха.

— Невъсто, добре е Елка да остане в къщи — обърна се Йордан към Божаница.

— Е, нека остане, ако иска. И без нея ще ожънем толкова, колкото и с нея. Не ѝ е много спорна работата — рече Божаница.

Елка наведе глава и тръгна. На сърцето ѝ легна мъка, каквато не беше изпитвала досега.

4. Замените обособленные члены предложения придаточными определительными предложениями:

Заводът, спечелил съревнованието, беше награден за Първи май. — Стара планина, най-дългата планина в България, разделя страната на две части. — Еньо, скрит в сянката на зида, дълго стои пред Цветини. — Лазо, сух, слабичък момък, седеше край огъня.

СЕДЕМДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Бъдеще предварително време
Вметнати думи и изрази

МЕЧТИ ЗА БЪДЕЩЕТО

Всички мечтаем за по-щастливи дни. И нашите мечти са реални. Радиото и печатът постоянно съобщават за епохални открития, за все нови и нови постижения на човешкия ум.

А как ли ще изглежда светът през 1985 година например? Естествено след 20—30 години светът ще се промени. Трудно е, разбира се, да си представим живота в бъдеще. Но нека помечтаем.

Преди всичко народите ще са извоювали мир, най-скъпото благо на земята. Завинаги ще са изчезнали войните. Ако човечеството се спаси от заплахата на ядрената смърт, то ще се отдаде спокойно на мирен градивен труд.

След половин век инженерите ще са построили огромни заводи, много мощни електроцентрали. Атомната енергия, която сегашно за нещастие се използва и за унищожаване на живота, тогава ще служи само за мирни цели.

Човекът на бъдещето ще е покорил природата и ще е разкрил много неизвестни досега нейни тайни. Той ще е стигнал до дъното на океаните, в „света на мълчанието“. На много километри под земята хората ще са открили неизчерпаеми залежи от нужни за човека суровини. А горе, в необятните висини, огромни космически кораби ще излитат на далечен път към неиздънните светове на вселената. Може би човекът ще е достигнал до планетите на слънчевата система и ще

ги е изүчил. Вероятно учените-медици на бъдещето ще са намѣрили лекарство против рака и другите нелечими днѣс бѣлести.

Живѣтът след 2—3 десетилѣтия ще стане по-хубав, а хората — по-добри.

Выражения из текста

Отдавам се на труд. — Работать.

Дополнительный словарь

Прогрѣс, висока техника, наүчен ъпит, лаборатория, обсерватория, микроскоп, сонда; физика, химия, математика, астрономия, биология.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Какво е постигнало човѣчеството досегѧ? 2. Какви постижения ще е извоювал човѣкът след 20—30 години?

II. Подберите родственные слова к данным существительным и прилагательным:

открытие, постижение, служба, светѡвен, эпохален, мечта, медик, лекарство.

С полученными сочетаниями составьте предложения.

ГРАММАТИКА

I. БУДУЩЕЕ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ

1. Образование

Будущее предварительное время образуется с помощью будущего времени вспомогательного глагола **съм** и действительного совершенного причастия прошедшего времени данного глагола.

построй

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. ще съм построи́л, -а, -о (ще бѣда построи́л, -а, -о)	ще съм построи́л ли (ще бѣда ли построи́л)
	2 л. ще си построи́л, -а, -о (ще бѣдеш построи́л, -а, -о)	ще си построи́л ли (ще бѣдеш ли построи́л)
	3 л. ще е построи́л, -а, -о (ще бѣде построи́л, -а, -о)	ще е построи́л ли (ще бѣде ли построи́л)
Мн. ч.	1 л. ще сме построи́ли (ще бѣдем построи́ли)	ще сме построи́ли ли (ще бѣдем ли построи́ли)
	2 л. ще сте построи́ли (ще бѣдете построи́ли)	ще сте построи́ли ли (ще бѣдете ли построи́ли)
	3 л. ще са построи́ли (ще бѣдат построи́ли)	ще са построи́ли ли (ще бѣдат ли построи́ли)

Отрицательная форма

Вопросительно-отрицательная форма

Ед. ч.	1 л. няма да съм построи́л, -а, -о (не щѣ съм построи́л, -а, -о)	няма ли да съм построи́л (не щѣ ли съм построи́л)
	2 л. няма да си построи́л, -а, -о (не щѣ си построи́л, -а, -о)	няма ли да си построи́л (не щѣ ли си построи́л)
	3 л. няма да е построи́л, -а, -о (не щѣ е построи́л, -а, -о)	няма ли да е построи́л (не щѣ ли е построи́л)
Мн. ч.	1 л. няма да сме построи́ли (не щѣ сме построи́ли)	няма ли да сме построи́ли (не щѣ ли сме построи́ли)
	2 л. няма да сте построи́ли (не щѣ сте построи́ли)	няма ли да сте построи́ли (не щѣ ли сте построи́ли)
	3 л. няма да са построи́ли (не щѣ са построи́ли)	няма ли да са построи́ли (не щѣ ли са построи́ли)

2. Порядок слов

У глаголов будущего предварительного времени краткие формы личных и возвратных местоимений **се, си** ставятся между вспомогательным глаголом **съм** и причастием, за исключением 3 лица единственного числа, где они стоят между частицей **ще** и вспомогательным глаголом **съм**.

Например: След една седмица ти ще си **се** явил на изпит и ще

си **го** издържал.

Човѣкът ще е достигнал до планетите на слънчевата система и ще **ги** е изүчил.

Хората ще са изүчили природата и ще са **я** покорили.

Ако го потърсим след половин час, той сигурно ще **се** е прибрал вече в къщи.

3. Значение и употребление

Будущее предварительное время обозначает будущее действие, результат которого проявится в тот будущий момент, о котором идет речь.

Действие в будущем, о котором идет речь

След 20—30 години светът ще се промени.

В 17 часа по радиото ще предават съобщение за движението на космическия кораб.

Утре ще дойда да те взема за кино.

II. ВВОДНЫЕ СЛОВА И СОЧЕТАНИЯ

Например:

Сегà за нещàстие атомната енергия се използва за унищожаване на живòта.

Мòже би човèкът на бъдещето ще е достигнал до планетите на слънчевата система.

Естèствено всìчки мечтаем за по-щастливи дни.

Пиесата по мòе мнèние не è хубава.

Тòзи проблем, от една страна, е интересен, а, от друга страна, е много труден за разбиране.

Без мир няма живòт, няма щàстие, следователно трябва да се борим за мир.

Действие в будущем, которое предшествует тому будущему моменту, о котором идет речь

Дотогава завинаги ще са изчезнали войните.

До 17 часа космическият кораб ще е направил вече две обиколки около Земята.

Дотогава ти ще си превел статията от руски език.

Выражают чувства:
за щàстие, за нещàстие, за мòе (твòе) удовòлствие и др.

Выражают предположение:
навèрно, мòже би, например, струва ми се и др.

Выражают уверенность:
найстина, явно е, безспòрно, естèствено и др.

Выражают личное или чужое мнение:
мисля, според мèне, по мòе мнèние, какòто казват и др.

Обозначают порядок мыслей:
първо, второ, после, преди всìчко, от една страна, от друга страна и др.

Выражают заключение:
и така, значи, изòбщо, следователно и др.

Знаки препинания

Вводные слова и сочетания в предложении обычно выделяются запятыми.

Не выделяются запятыми следующие вводные слова: *вероятно, сигурно, навèрно, особено, например, обаче, като че ли, според мèне, мòже би* и др.

Например: *Има вероятно* òще няколко свободни места.

Сигурно всìчко е продадено.

Според мèне артистката не играе добре.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. От глаголов в скобках образуйте будущее предварительное время:

Тй (прочетà) няколко пъти учебника, докато запòчнат изпитите. — Тòй (съобщà) вече новината, когато аз се върна в къщи. — След пет години тòзи студент (завърша) университет и (постъпя) на работа като инженер. — Кòгато ти дойдеш да ме вземеш за театъра, аз (облека се), (пригòтвя се) и ти няма да ме чакаш. — Кòгато децата дойдат от училище, родителите им не (върна се) òще от работа. — След 10 години Румянка (порàсна) и (стàна) красива девòйка. — След 2 часа децата (наиграя се) и (прибèра се) в къщи. — След 20 години човечеството сигурно (спася се) от ядрената смърт. — До 1970 година мòже би (излетя) òще няколко космически ракети. — Не (остàна) безрезултатни òпитите на хората да стигнат до Марс. — Ако закъснèя за òперата с 10 минути, увертюрата (запòчна).

2. Напишете предложения в будущем предварительном времени — в вопросительной и отрицательной формах:

През септèmври рòзите в градината ще са прецъфтèли. — Аз ще съм прочел книгата, когато си я поискат. — Кòгато дойдеш у нас, аз ще съм излязъл.

3. Выделенные слова замените личными местоимениями:

След 2—3 години няма да сме завършили висшето си образование. — До Първи май писателят ще е издал новия си сòборник разкази. — Ще си напуснал ли България до есентà?

4. Напишете сочинение на тему *Какво ще съм постигнал след 10 години*. Глаголы употребите в будущем предварительном времени.

5. Составьте предложения с вводными словами и выражениями:

найстина, струва ми се, какòто казват, преди всìчко, според мèне, за щàстие, изòбщо.

6. Вставьте в данные предложения различные виды вводных слов

Живòтът след 2—3 десетилèтия ще стàне по-хубав. — Нашите мечти са реални. — Днèс трудът на човèка е облекчèн. — Довèчера ще вали дъжд. — Постижèнията на човèшкия ум са грандиòзни. — Тя è умна женà. — Строителството в България върви с бързи темпове.

Съвместна употреба на глаго-
ните времена

РАДА

Шибил, страшният хайдутин, слизаше от планината и отиваше да се предаде. Утре тя вест щеше да се разчуе навсякъде, но кой щеше да я повярва?

Шибил малко се грижеше за това. Той бързаше и мислеше за друго. Мислеше си как преди месец-два от високите върхове на Сините камъни той видя, че долу по пътя идат жени. Хайдутите преръчиха пътя им. Жените се показаха на завоя и щом ги видяха, спряха се като втрещени. Хайдутите не ги и погледнаха. Тяхното внимание беше другаде: една жена стоеше още на пътя, млада, хубава. И как се беше променила! Къде беше тръгнала? Луд ли беше той баща, който беше я пуснал сама из тия планини?

Шибил пристъпи по-напред. Момата го гледаше спокойно и право в очите. Една отвѣсна черта се беше спряла между гайтаните ѝ вѣжди.

Шибил измери с очи отвисоко момата. Какво бяло лице! И тънка в кръста. И какъв кураж! Очите му заблестяха весело, наду го смях. Но по-рано от него момата се беше разсмяла с глас. Лицето ѝ светна, стана по-хубаво и сегга можеше да се види, че очите ѝ са сини, а зъбите бели. Шибил я гледаше учуден.

— Та ти си момиче на Велико кехая — говореше Шибил. — Рада се казваш. Че как те е пуснал баща ти? И променена, с жълтици... Аз ще ги взема.

— Брѣ, ще ги вземеш! Я виж — извика тя, като показваше с ръка, — я виж как ти се е скъсал ръкавът. Чакай, аз ще ти го зашия.

Шибил погледна ръкава си. Червеното сукно наистина се беше скъсало. И преди той да разбере шегува ли се тя или не, видя я близо до себе си. Усмиваше се и го гледаше дяволито, прибъраше скъсания ръкав, а в устата си държеше игла с конец.

— Слушай — продължаваше Рада, — да се ожениш, че да има кой да те кърпи.

— Да се ожѣня — отговори Шибил, — амѣ момите не мѣ искат.

— А, ще те искат. Такъв ергѣн!

— Е, хѣйде вземѣ ме тѣ.

— Кой? Аз ли? Не мѣ трѣбва хайдутин. Хайдутин не ѣскам.

Шибил се намръщи. Рада срѣщна умолителните очи на жените и реши да се поправи:

— Мѣже, мѣже... Ще те взѣма. Трѣбва самѣ да питаш Велико кехая.

По Йор. Йѣвков

1. Измѣрвам с очи. — Проверять взглядом.
2. Надѣва ме смѣх. — Смех разбирает.
3. Смѣя се с глас. — Смеяться, хохотать.
4. Вземѣ ме. — здесь: Выйди за меня.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Расскажите текст по следующему плану:
 1. Шибил слиза от планината.
 2. Споменът на Шибил за първата срѣща с Рада.
- II. Перескажете разговор между Шибилем и Радой.
- III. Охарактеризуйте Раду.

ГРАММАТИКА

СМЕШАНОЕ УПОТРЕБЛЕНИЕ ГЛАГОЛЬНЫХ ВРЕМЕН

1. Основные времена глагола

В повествовании используются основные глагольные времена — прошедшее совершенное время и настоящее историческое время.

2. Дополнительные времена глагола

а) Дополнительными по отношению к прошедшему совершенному времени являются прошедшее не совершенное, прошедшее предварительное время и будущее в прошедшем.

б) Дополнительным по отношению к настоящему историческому времени являются прошедшее неопределенное и будущее время.

Например:

Рассказ в прошедшем времени

Рассказ в настоящем историческом времени

Шибил, страшният хайдутин, слизаше от планината и отиваше да се предаде. Утре тя вест щеше да се разчуе навсякъде, но кой щеше да я повярва?

Шибил малко се грижеше за това. Той бързаше и мислеше за друго. Мислеше си как преди месец-два от високите върхове на Сините камъни той видя, че долу

Шибил, страшният хайдутин, слиза от планината и отива да се предаде. Утре тя вест ще се разчуе навсякъде, но кой ще я повярва?

Шибил малко се грижи за това. Той бърза и мисли за друго. Мисли си как преди месец-два от високите върхове на Сините камъни той вижда, че долу по пътя

по пътя йдат жени. Хайдутите препречиха пътя им. Жените се показаха на завоя и щом ги видяха, спряха се като втрещени. Хайдутите не ги и погледнаха. Тяхното внимание беше другаде: една жена стоеше още на пътя, млада, хубава. И как се беше променила! Къде беше тръгнала? Луд ли беше тоя баща, който беше я пуснал сама из тия планини?

Шибил пристъпи по-напред.

йдат жени. Хайдутите препречват пътя им. Жените се показват на завоя и щом ги виждат, спират се като втрещени. Хайдутите не ги и поглеждат. Тяхното внимание е другаде: една жена стои още на пътя, млада, хубава. И как се е променила! Къде е тръгнала? Луд ли е тоя баща, който я е пуснал сама из тия планини?

Шибил пристъпва по-напред.

Примечание. При диалогe прошедшее неопределенное время употребляется совместно с прошедшим совершенным временем.

Например: — Я виж — извика Рада — как ти се е скъсал ръкавът.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Передайте рассказ:

- а) в прошедшем совершенном времени;
- б) в настоящем историческом времени.

КРАЙ ЧЕРНО МОРЕ

Група приятели (тръгвам) за Слънчев бряг. (Пътувам) с колѧ. Асфалтовото шосѧ (минавам) между гористи хълмове. Някои от младѧжите за пръв път (виждам) морѧто. Нетърпението им (растѧ).

(Наближавам) Несѧбър. Картината (сѧм) вълшебна! Зад златистата пясъчна ивица (се белѧ) нѧвите сгради на летѧвището, потѧнало в зеленина.

Групата (слизам) от колѧта и (отпращам се) към летѧвището. Младѧжите (гледам) с възхищѧние красивите хотѧли. Какѧв модѧрен град (израствам) тѧк, сред пясъчните дюни!

2. Отрывок из текста „Рада“ от слов „Шибил пристъпи по-напред...“ до конца перескажите в настоящем времени.

СЕДЕМДЕСѧТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Подчинено допълнително изречение. Подчинителни допълнителни съюзи (продължение)

СЪБРАНИЕ В ЗАВОДА

Първото тримѧсечие е към края си. Работниците от завода трѧбва да отчетѧт изпълнѧнието на производствѧния план. Ръководството на завода реши да свика производствѧно събрание. На вхѧда поставиха слѧдната обява:

„Съобщава се, че на 21.IV.1965 г. от 18 часа в залата на завода ще се състои събрание за отчитане на производствѧния план. Присъствието на всички е задължително.“

От ръководството на завода

Всички дойдѧха навреме. Някой не отсъствуваше.

Директорът на завода откри събранието и съобщи дневния ред:

1. Отчетен доклад от др. Иванов, главен инженер на завода.
2. Съобщения.

Директорът предложи да се избере секретар на събранието.

В своя доклад главният инженер съобщи кой цѧхове са първенци в изпълнѧнието на плана. Той направи критика на някоя бригада. Инженер Иванов завърши с думите: „Да не забравяме, че нашият завод е първенец, че на нас се възлагат големи надежди. Трѧбва да работим упорито и да спечѧлим съревнованието със завод № 12.“

Започнаха изказвания по доклада. Първ взѧ думата главният майстор от монтажния цѧх. Той разказа какви трудности срѧщат работниците. Разясни как трѧбва да се преодоляват те.

Имаше и други изказвания по доклада. Говѧриха много работници и инженери. Те обясниха защѧ някои бригади изостават. Дадоха препорѧки за отстраняване на слабостите. Някои попитаха дали ще се пуснат скоро в експлоатация нѧвите машини.

Работниците обещаха, че ще увеличат още повече продукцията и ще подобрят качеството ѧ.

В 20 часа директорът на завода закры събранието. Всички разбраха колко отговорна задача стои пред тях.

‘Выражения из текста

1. Към края си. — К концу.
2. Отчитам изпълнѧнието на плана. — Отчитываться в выполнении плана.
3. Производствен план. — Производственный план.
4. Свиквам събрание. — Созывать собрание.
5. Производствѧно събрание. — Производственное собрание.
6. Присъствието е задължително. — Явка (присутствие) обязательна.
7. Откривам събрание. — Открывать собрание.
8. Дневен ред. — Повестка дня.
9. Отчетен доклад. — Отчетный доклад.
10. Първенец в изпълнѧнието на плана. — Передовик производства.
11. Правя критика. Правя си самокритика. — Критиковать. Заниматься самокритикой.
12. Възлагам надежди на... — Возлагать надежды (на кого)...
13. Разисквания по доклада. — Прения по докладу.
14. Взѧмам думата. — Брать слово.
15. Изказвания по доклада (по дневния ред). — Выступления по докладу (по повестке дня).

16. Давам препоръки. — Давать рекомендации.
 17. Пускам в експлоатация. — Вводить в эксплуатацию.
 18. Закривам събрание. — Закрывать собрание.

Антонимы

изоставам — напредвам забравям — помня

Дополнительный словарь

Докладчик, общо събрание, просветно събрание, профсъюзно събрание, организационно събрание, партийно събрание, годишно събрание, комсомолско събрание, тържествено събрание.

Давам думата. Отнемам думата. Посочвам слабости.
 Гласувам. Правя си отвод. Водя протокол. Правя изводи.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Напишите план к тексту. Расскажите текст по плану.

II. Напишите протокол собрания, используя словосочетания:

откривам събрание, състой се събрание, присъствавам на събрание, отсъствавам от събрание, дневен ред, давам думата, вземам думата, правя критика, правя си самокритика, посочвам слабости, давам препоръки, гласувам, правя изводи, закривам събрание, разисквания по доклада.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНОЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

ПОДЧИНИТЕЛЬНЫЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ СОЮЗЫ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

1. Вопросительное дополнительное придаточное предложение (косвенный вопрос)

Вопросительное дополнительное придаточное предложение является косвенным вопросом. Вопросительным оно является только по форме. Оно связывается с главным предложением посредством вопросительных слов — местоимений (*кой, когò, какòв*), наречий (*къдè, кога, защò, колко*) и частиц (*ли, дали*).

Например: Не разбрах в кой завод работиш.

Не чух с когò говореше.

Чий е този речник, тя не ми каза.

Някои попитаха къде ще бъде събранието.

Студентите се интересуваха кога е основано стопанството.

Работниците разбраха колко отговорна задача им предстои.

Тè обясниха защò някои бригади изостават.

Шибил си мислеше как срещна за първи път Рада.

Шибил попита Рада иска ли да се ожени за него.

Някои се интересуваха дали ще се пуснат в експлоатация новите машини.

2. Место косвенного вопроса

Косвенный вопрос обычно стоит после главного предложения, но может стоять и перед ним.

Например: Той разказа какви трудности срещат работниците.
 В кой лаборатория работи химичката, не зная.

Знаки препинания

Дополнительное придаточное предложение (косвенный вопрос) не выделяется запятыми.

Запятая ставится:

а) Перед повторно употребленным косвенным вопросом.

Например: Не попитах от каква народност е този младеш, кога е дошъл в България, какъв език говори.

б) После косвенного вопроса, стоящего перед главным предложением.

Например: Дали ще спечелим съревнованието, зависи от нас.

Вопросительный знак ставится только если главное предложение является вопросительным.

Например: Знаете ли кой е тази улица?

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

I. Вместо точек впишите вопросительные слова-союзы:

Трябва да разбереш ... щè е първенец на нашия завод. — Интересувам се ... ще отидете на морè. — Лекарят попита Добри ... е бил щèли два часа. — Попитаха го ... е последното му желание. — Тя не è решила още ще дойде ... със студентите на екскурзия. — Нали ще провериш ... тръгва влакът? — Не разбрах ... стихове ми прочете. — ... è дневният ред на събранието, не чух. — Ще ми разкажеш ли ... си прекарала във Варна? — Чу ли ... български филм е награден на фестивала? — Знаеш ли ... жители има София? — Видях ... живописен град е Търново. — Видя ли с ... интерес гледаха всички филма? — ... ще води протокола на събранието, не попитах. — Съобщете ... продукция има заводът ви този месец. — Цвèта се чу-деше ... да се спрè при Еньо.

2. Закончите данные простые предложения придаточными вопросительными конструкциями, чтобы получились сложноподчиненные предложения:

Съдията попита Борис Йлов Един работник се интересуваше — Инженерът обясни — Борис Йлов не разбираше — Всички мечтаем — От историята знаем — Селяните попитаха Левски

Образец: Съдията попита Борис Йлов Съдията попита Борис Йлов коè е последното му желание.

3. Составьте сложноподчиненные предложения, где данные вопросительные предложения станут придаточными дополнительными.

От когò è стихотворението „Вяра“? — Дали ще дойдете с нас на бригада? — Защò България се слави като страна на розите? — Кога

ще се свика годишното събрание? — Кòлко д̀уши присъствуваха на тържественото събрание?

Образец: От когò е стихотворението „Вяра“? — Всеки б̀ългарски младеж знае от когò е стихотворението „Вяра“.

4. Подчеркните придаточные дополнительные предложения в тексте. Определите их вид.

ПИСМО ОТ БЪЛГАРИЯ

Сред щайгата с грòзде чужденецът нам̀ери малък затворен плик. Отвòри го. В писмòто пишеше:

„Кòйто и да сте Вие, незнаен чужденецò, за Вас съм наредила товà грòзде. Аз зная, че Вие сте добър човек. Затовà Ви целувам по челòто и Ви изпращам цял вл̀ак поздравие от мòето от̀ечество. Вие не знаете кòлко красива е нашата страна. Не знаете и кòй Ви пише. Аз съм еднò десетгодишно момиче на име Радка Петрòва от село Бяла ц̀ърква, Търновско. Искате ли да на̀учите н̀ещо за м̀ене? Ние сме три сестричета и еднò братче. Татко е работник. Имаме еднò хубаво лòзе.

Мнòго ме интересува дали Вие имате деца и какви са т̀е. Спомн̀ете си за нас, когàто хрупкàте здравите сочни з̀ърнà от нашето лòзе.“

По Àнгел Каралийчев

СЕДЕМДЕСЕТ И ПÈТИ УРОК

Пряка реч

ЛÈВСКИ ПРЕД СЪДА

— Да вл̀езе Лèвски! — извика един от съдиите.

Вратàта се отвòри. Ч̀у се др̀инкане на желязà и шум от ст̀ипки. Присъстващите затайха д̀ъх.

Окован в тежки вериги, Апòстолът на свободàта вл̀езе в залата. Бл̀едото му лиц̀е б̀еше отслабнало. Очите му гл̀едаха напред, съсредотòчени, дълбòки.

Разпитът запòчна. Запитаха го:

— Как е името ти? Отк̀д̀е си? Каквò е занятието ти?

— Казвам се Васил К̀унчев. Роден съм в Карлово. Занятието ми е да облекчàвам положението на б̀ългарите. Обикалях Б̀ългария, за да вд̀ъхвам курàж на нарòда.

— Кòй са твоите помòщници?

Лèвски отвòри без колебàние:

— Д̀ействувах сàm. Никòго не познавам.

— Кажй каквò е настроението на нарòда и кой тр̀гнаха с тебе?

— Дн̀ешният в̀ек е в̀ек на свободàта — запòчна Лèвски с любимите си д̀уми. — Никòй не иска да търпи насилие. А кой са потиснатите б̀ългари? Чорбаджиите ли или такива катò тебе — впи той

пòглед в Иванчо П̀енчович, — който са се настанили на важни царски сл̀ужби? Н̀е, тия хòра не жадуват за свобòла. С̀еляните, който са останали без земь и тря̀бва да работят деноно̀щно на агите, са потиснати и копн̀ят за освобожд̀ение. Ето тия хòра тр̀гнаха след м̀ене.

— Нахàлно отговàря — каза озлоб̀ено агàта. — Но тря̀бва да си призна̀ем, тòй е см̀ел човек. Заслужàва името си Лèвски.

Ос̀диха Лèвски на см̀рт. Апòстолът отиде спокоен на бесилòто. Тòй не съжаляваше за нищо, защото б̀еше изп̀лнил дългà си към родината. Н̀еговият любим нарòд б̀еше съб̀уден в̀ече и никòй не можеше да го сп̀ре в борбàта му за свобòда. Лèвски си сп̀омни д̀умите на Ракòвски: „Пò-добр̀е см̀рт за свобòдàта, откòлкòто живòт в робство.“

По Ст. Дичев

Выражения из текста

1. Затайвам д̀ъх. — Затаивать дыхание.
2. Впивам пòглед в... — Впиваться взглядом...
3. Настанявам се на сл̀ужба. — Устраиваться на службу.
4. Жадувам (копн̀ея) за свобòда. — Жаждасть свободы, мечтать о свободе.
5. Тр̀гвам след някого. — Идти за кем-либо.
6. Заслужàвам името си. — Не зря носить свое имя.
7. Отивам на бесило. — Идти на виселицу.
8. Изп̀лнявам дългà си към... — Исполнять свой долг перед...
9. Пò-добр̀е см̀рт за свобòдàта, откòлкòто живòт в робство. — Лучше смерть за свободу, чем жизнь в рабстве.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Вл̀изането на Лèвски в залата на съда.
2. Д̀ържането на Лèвски пред съдиите.
3. Прец̀енката на агàта за Лèвски.

II. Охарактеризуйте Левского.

III. Составьте словарь на тему *Революционер*.

IV. Подберите синонимы к словам:

курàж, см̀ел, жадувам, враг, търпя, вериги.

Составьте с ними предложения.

ГРАММАТИКА

I. ПРЯМАЯ РЕЧЬ

Прямой речью называются те слова другого лица, которые говорящий (или автор) передает без изменения.

Например: Запитаха го:

- Кòй са твоите помòщници?
- Лèвски отвòри без колебàние:
- Д̀ействувах сàm.

II. Замена прямой речи косвенной речью

При замене прямой речи косвенной получается сложноподчиненное предложение. Главное предложение (слова автора) связывается с придаточным дополнительным предложением (прямая речь) при помощи союза *че*, если прямая речь выражается повествовательным или восклицательным предложением, и при помощи союза *да*, если прямая речь выражается побудительным предложением.

Виды предложений	Прямая речь	Косвенная речь	Союз в придаточном дополнительном предложении
Повествовательные	— Роден съм в Карлово.	Левски каза, че е роден в Карлово.	че
Побудительные	— Да влезе Левски! — извика един от съдиите.	Един от съдиите извика Левски да влезе.	да
Вопросительные	Запитаха го: — Как е името ти? Откъде си? Какво е занятието ти? — Имаш ли помощници?	Запитаха го как е името му, откъде е, какво е занятието му. Запитаха го има ли помощници. Или: Запитаха го дали има помощници.	Вопросительное слово в вопросительном предложении. Вопросительная частица <i>ли</i> или <i>дали</i> в вопросительном предложении.

Примечание: При замене прямой речи косвенной глагол ставится в 3 лице.

Если в прямой речи глагол стоит в прошедшем времени, при замене в косвенной речи он употребляется в форме прошедшего неопределенного времени.

Например:

Прямая речь

Левски отговори:
— Действувах сам.

Косвенная речь

Левски отговори, че е действувал сам.

Прямая речь часто сопровождается словами автора, которые могут стоять перед ней, после нее или разделять ее.

Знаки препинания

Прямая речь начинается с прописной буквы и берется в кавычки. Кавычки в конце ставятся после того знака препинания, которого требует смысл прямой речи.

Например: „По-добре смърт за свободата, отколкото живот в робство.“

„На оръжие, момчета!“
„С какво право удряш?“

При передаче диалога кавычки не ставятся. Тире ставится перед прямой речью, когда она начинается с новой строки.

1. Если прямая речь стоит после слов автора, перед ней ставится двоеточие.

Например: Ботев извика: „На оръжие, момчета!“

2. Если прямая речь стоит перед словами автора, после нее ставится тире.

Например: — Да влезе Левски! — извика един от съдиите.

3. Если прямая речь разделяется словами автора, они ограничиваются тире. Точка и запятая, относящиеся к прямой речи, ставятся перед вторым тире, а вопросительный и восклицательный знаки — перед первым.

Например:

а) — Днешният век е век на свободата — започна Левски с любите си думи. — Никой не иска да търпи насилие.

Прямая речь

Слова автора

Прямая речь

(Без слов автора: — Днешният век е век на свободата. Никой не иска да търпи насилие.)

б) — Кой са потиснатите българи? Такива като тебе ли — вли той поглед в Иванчо Пенчович, — който са се настанили на важни царски служби?

Прямая речь

Слова автора

Прямая речь

(Без слов автора: — Кой са потиснатите българи? Такива като тебе ли, който са се настанили на важни царски служби?)

в) — Нахално отговаря! — каза озлобено агата. — Но трябва да си признаем, той е смел човек.

Прямая речь

Слова автора

Прямая речь

(Без слов автора: — Нахално отговаря! Но трябва да си признаем, той е смел човек!)

Если прямая речь содержит несколько придаточных предложений, то при замене ее косвенной речью в качестве придаточных употребляются лишь одно или два. В остальных изменяется только лицо глагола и личного местоимения.

Например:

Прямая речь
— Казвам се Васил Кунчев. Роден съм в Карлово. Занятието ми е да облекчавам положението на българите.

Косвенная речь
Левски отговори, че се казва Васил Кунчев. Роден е в Карлово. Занятието му е да облекчава положението на българите.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Расставьте знаки препинания в прямой речи.

ЕДНА БЪЛГАРКА

Бунтовникът вървеше и разправяше на баба Илийца, че иде от Балкана. Изгубил четата онай нощ, не ял два дена и две нощи. Синко, ти не можеш да вървиш каза му тя дай си пушката. И тя му взе пушката. Върви, стягай се, момче. Къде ще отида, бабо, запита я той. Как къде? Ами у дома! Истина ли? Благодаря ти, бабо, ти си добра жена отговори трогнат до сълзи бунтовникът.

По Ив. Вазов

2. В тексте замените прямую речь косвенной.

СЕПТЕМВРИЙСКОТО ВЪСТАНИЕ

Конникът погледна учуден претоварените коли, обърса чело и спря задъхания си кон пред първата кола.
— Чакайте! — извика той и вдигна ръка.
Колите спряха.
— Вие от Борово ли сте? — запита конникът.
— Оттам — обади се един от коларите.
— Къде сте тръгнали по това време?
— Не виждате ли? За станцията.
— Аз виждам — каза загрижен конникът, — ами вие не виждате. Във вашата станция се бият сега, кръв се лее...
— Кой се бие?
— Въстание има днеска. Градът е вече зает от нашите. Почна се...

Крум Велков

3. Текст „Събрание в завода“ напишете в форме диалога от слов „Започнаха разискванията...“ до конца.

СЕДЕМДЕСЕТ И ШЕСТИ УРОК

Страдателен залог

ПАРТИЗАНИТЕ В СЕЛО

Отредът се промъкваше безшумно през селските градини. Часът беше четири след полунощ. Завземането на селото беше възложено на мене и на още петима бойци. Влязохме в двора на първата селска къща. Вратата беше заключена.

— Кой е? — чу се глас отвътре.

— Отворете, ние сме учители, отиваме за Байлово, объркахме пътя — обадих се аз.

Селянинът отвори и любезно ме покани.

— Другарю, ние не сме учители, а партизани — открих му аз. Селото е обкръжено от наши хора. Кажете ми има ли тук полиция. Селянинът ни погледна изпитателно.

— Снощи в кръчмата пъеха няколко стражари, но не зная дали са си отишли.

Приближихме се във верига към общината. Пристигна и комисарят на четата. Започна трескава работа. На двора се натрупаха куп книжа за данъци и глоби, които властта щеше да събере от селяните. Партизаните запалиха книжата. Купчината пламна и след няколко минути всичко бе изгорено и превърнато в пепел.

Разсъмваше се. Скоро на площада се събра цялото село. Отprozореца на общината се показа наш другар и заговори. Селяните слушаха като заковани.

— Другари! — започна той. — Ние дойдохме да ви уверим, че теглото на нашия народ скоро ще бъде прекратено. Но за това е необходимо по-смела борба, необходим е здрав съюз между работниците и селяните. Ние разчитаме на вашата поддръжка. Наредете се смело под разветите знамена на Отечествения фронт, който се ръководи от нашия изпитан вожд Георги Димитров.

Думите на партизанина бяха посрещнати от селяните с ръкопляскания и възторжени викове. Започна истинско народно веселие. Чорапи и дрехи се поднесоха като дар на партизаните от развълнуваните селянки.

По Ж. Колев — Мильо

Выражения из текста

1. Завземам село (град). — Занимать село (город)...
2. Объркавам пътя. — Сбиваться с дороги.
3. Превръщам (се) в пепел. — Превращаться в золу.
4. Слушам като закован. — Слушать огромным вниманием.
5. Разчитам на... — Рассчитывать на...
6. Нареддам се под знамето на... — Становиться под знамя...

безшумно — тихо отправям се — упътвам се
 потропвам — почуквам трескав — неспокоен
 обкръжвам — заобикалям тегло — мъка
 прекратявам — прекъсвам

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Составьте план текста. Расскажите текст по плану.

II. Подберите прилагательные к словам:

боёц, отряд, тиранья, свобода, борьба, съюз, гост, веселие.

Составьте с полученными сочетаниями предложения.

ГРАММАТИКА

СТРАДАТЕЛЬНЫЙ ЗАЛОГ

Образование

Страдательный залог имеют переходные глаголы. Формы страдательного залога образуются двойным образом:

1. С помощью возвратной местоименной частицы *се*, прибавленной к глаголу в действительном залоге.

2. С помощью страдательного причастия данного глагола и вспомогательного глагола *съм*.

Формы страдательного залога настоящего времени
 ръководя

Страдательный залог, образованный с помощью частицы <i>се</i>		Страдательный залог, образованный с помощью страдательного причастия
Положительная форма		
Ед. ч.	1 л. ръководя се	ръководен (-а, -о) съм
	2 л. ръководиш се	ръководен (-а, -о) си
	3 л. ръководи се	ръководен (-а, -о) е
Мн. ч.	1 л. ръководим се	ръководени сме
	2 л. ръководите се	ръководени сте
	3 л. ръководят се	ръководени са
Вопросительная форма		
Ед. ч.	1 л. ръководя ли се	ръководен (-а, -о) ли съм
	2 л. ръководиш ли се	ръководен (-а, -о) ли си
	3 л. ръководи ли се	ръководен (-а, -о) ли е
Мн. ч.	1 л. ръководим ли се	ръководени ли сме
	2 л. ръководите ли се	ръководени ли сте
	3 л. ръководят ли се	ръководени ли са

Отрицательная форма

Ед. ч.	1 л. не сѐ ръководя	не сѐм ръководен (-а, -о)
	2 л. не сѐ ръководиш	не си ръководен (-а, -о)
	3 л. не сѐ ръководи	не ѐ ръководен (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не сѐ ръководим	не смѐ ръководени
	2 л. не сѐ ръководите	не стѐ ръководени
	3 л. не сѐ ръководят	не сѐ ръководени

Вопросительно-отрицательная форма

Ед. ч.	1 л. не сѐ ли ръководя	не сѐм ли ръководен (-а, -о)
	2 л. не сѐ ли ръководиш	не си ли ръководен (-а, -о)
	3 л. не сѐ ли ръководи	не ѐ ли ръководен (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не сѐ ли ръководим	не смѐ ли ръководени
	2 л. не сѐ ли ръководите	не стѐ ли ръководени
	3 л. не сѐ ли ръководят	не сѐ ли ръководени

Времена глагола в страдательном залоге

ръководя

Страдательный залог, образованный с помощью частицы <i>се</i>		Страдательный залог, образованный с помощью страдательного причастия
Настоящее время	Партизанский отряд се ръководи от командир.	Партизанский отряд е ръководен от командир.
Прошедшее неопределенное время	Партизанский отряд се е ръководил от командир.	

Прошедшее совершенное время	Партизанский отряд се рѣководи от командир.	
Прошедшее несовершенное время	Партизанский отряд се рѣководеше от командир.	Партизанский отряд беше рѣководен от командир.
Прошедшее предварительное время	Партизанский отряд беше се рѣководил от командир.	
Будущее время	Партизанский отряд ще се рѣководи от командир.	Партизанский отряд ще бъде рѣководен от командир.
Будущее время в прошедшем	Партизанский отряд щеше да се рѣководи от командир.	Партизанский отряд щеше да бъде рѣководен от командир.

Страдательные формы глагола, образованные при помощи частицы *се*, обычно употребляются в настоящем и прошедшем несовершенном времени.

Страдательные формы глагола, образованные с помощью страдательного причастия, употребляются в прошедших и будущих временах чаще, чем формы на *се*.

Правописание

В страдательной форме глагола грамматическое подлежащее, отвечающее на вопросы *кой, що*, имеет полную членную форму, а грамматическое дополнение, являющееся логическим деятелем — неполную членную форму.

Например: Партизанинѣт беше поканен от сѣлянина в кѣщи. Партизанский отряд се рѣководи от смѣлия командир.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите глаголы в соответствующем времени действительного залога. Завзѣмането на сѣлото беше възложено от комисаря на мене. — Вратата на кѣщата беше заключена от стопанина. — Сѣлото е обкрѣжено от партизаните. — На двора се натрупаха много книжа от сѣляните. — Книжата бѣха изгорѣни от партизаните и превърнати в пепел. — Чорапи и дрѣхи се поднѣсоха на партизаните от сѣлянките.

Образец: Завзѣмането на сѣлото беше възложено от комисаря на мене. — Комисарят възложи (беше възложил) завзѣмането на сѣлото на мене.

2. Напишите глаголы в страдательном залоге, образованном с помощью частицы *се*:

Учениците пѣшат домашното упражнѣние. — Тя метѣ всеки ден стаята. — Думите на партизанина развълнуваха сѣляните. — Учените ще използват атомната енергия за мирни цѣли. — Учените изнамирят все по-свършени машини. — Инженерите строят мощни електроцентрали.

3. Напишите глаголы в страдательном залоге, образованном с помощью страдательного причастия:

Васил Левски организира Априлското въстание. — Нетърпение и безпокойство беше обхванало четниците. — Фашистите го бѣха осѣдили на смѣрт. — Тѣ щѣха да изпълнят смъртната му присѣда след два дѣна. — Учените ще впрѣгнат науката в служба на човека. — Турците обѣсиха Левски. — Съветската армия разбѣ хитлеристките войски.

4. Употребите в членной форме слова в скобках, руководствуясь их ролью в предложении:

Изгарянето на книжата се извърши от (комисар) на отряда. — (Площад) се изпълни с хора. — (Нѣв) металургичен завод е вече построен. — (Партизански) отряд беше преследван от войници. — (Трудолюбив) студент е награден. — (Прозорец) е затворен. — (Бѣлен) е прегледан от (лѣкар).

5. Образуйте страдательные формы настоящего, прошедшего совершенного и будущего времени в 3 лице ед. числа от глаголов:

перѣ, чѣстя, шѣя, донесѣ, изпратѣ, посрѣшна.

Составьте с ними предложения.

СЕДЕМДЕСѢТ И СѢДМИ УРОК

Преизказване на страдателен залог

КИРИЛ И МЕТОДИЙ

Славянската азбука била създадена през втората половина на IX век от двамата братя Кирил и Методий. Тѣ са родени в град Солун. Кирил получил в Цариград високо образование и за голѣмите си способности и за ораторската си дарба бил наречен философ. Методий дълго време бил управител на славянска област. Ви-

зантийският император възлагал на двамата братя важни политически мисии.

По това време славяните нямали своя писменост и били заплашени от претопяване. Южните славяни били застрашени от погърчване, а западните, които живеели в съседство с немците — от понемчване. Затова моравският княз поискал от Византия проповедници на християнството на славянски език. За да наложи влиянието си и на запад, императорът приел неговата молба. За тази цел Кирил и Методий съставили славянската азбука, превели някои богослужбени книги и замънали за Моравия. Там били посрещнати от славяните с голяма радост. Те просвещавали народа на разбираем славянски език и подготвили много ученици.

Интересите на немското духовенство били засегнати и то почнало борба против Кирил и Методий. Двамата братя били наклеветени пред папата като еретици и били повикани на съд в Рим. Там Кирил умрял. Методий се завърнал в Моравия и продължил просветната си дейност. Той бил непрекъснато преследван от немското духовенство, затварян и измъчван.

След смъртта на Методий учениците на двамата братя били изгонени от Моравия. Някои от тях дошли в България, където развили широка просветна и книжовна дейност. Оттук славянската писменост била пренесена и в други славянски страни.

Такъ България изиграла историческа роля за опазване и разпространяване на славянската писменост и култура.

Делото на Кирил и Методий е прогресивно и демократично. В мрачното средновековие те героично защитавали правото на всеки народ да създава култура на свой роден език. Тяхното дело обединява всички славяни през вековете в борбата им против всяка агресия.

Выражения из текста

1. Налagam влиянието си. — Распространять влияние.
2. Възлагам мисия (задача) на... — Возлагать миссию (задачу) на...
3. Засягам интересите на... — Затрагивать интересы (чьи)...
4. Приемам молбата на... — Принимать прошение, просьбу...
5. Развивам дейност. — здесь: Деятельно трудиться.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Расскажите текст по следующему плану:

1. Начало на славянската писменост.
2. Кирил и Методий — биографични белёжки.
3. Моравската мисия на Кирил и Методий.
4. Ролята на България за славянската култура.
5. Историческото значение на Кирило-Методиевото дело.

II. Подберете прилагателные к словам:

средновековие, дейност, дело, роля, мисия.

Составьте с ними предложения.

III. Составьте предложения с сочетаниями из раздела *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ СТРАДАТЕЛЬНОГО ЗАЛОГА

Глагольные времена в страдательном залоге могут употребляться в пересказывательном наклонении.

В пересказывательном наклонении употребляются только формы, образованные с помощью страдательного причастия.

Образование

В пересказывательном наклонении страдательного залога изменяются только вспомогательные глаголы *съм* и *ща*.

затворя — затварям

Страдательный залог		Страдательный залог
Изъявительное наклонение		Пересказывательное наклонение
Прошедшее совершенное время	Методий беше затворен от немското духовенство.	Методий бил затворен от немското духовенство.
Прошедшее несовершенное время	Методий беше затварян от немското духовенство.	Методий бил затварян няколко пъти от немското духовенство.
Будущее время	Училището ще бъде затворено през ваканцията.	Училището щяло да бъде затворено през ваканцията.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите в пересказывательном наклонении глаголы, употребленные в страдательном залоге:

Ботев беше изпратен от баща си в Русия да учи. — Българската държава беше създадена през 681 година. — Васил Левски беше изпратен в България да организира въстание. — Левски беше осъден на смърт чрез обесване. — Събранието ще бъде открито в 17 часа. — Народът беше събуден и никой не можеше да го спре в борбата му за свобода. — На партизаните бяха поднесени много подаръци. — Събранието ще бъде ръководено от главния инженер. — Тази сту-

дѣтка няма да бѣде изпитана днѣс. — В бѣдеще климатът на Земята ще бѣде променѣн по изкуствен начин.

2. В тексте „Кѣрил и Методий“ замените форми пересказывательного наклонения формами изъявительного наклонения.

3. Формы страдательного залога пересказывательного наклонения замените формами изъявительного наклонения:

На площада били събрани всички сѣляни. — На парахода „Радѣцки“ било развято българското знаме. — Рѣлята на генерал Займов от филма „Цар и генерал“ щяла да бѣде изпълнена от добър артист. — Ти си щял да бѣдеш назначен тези дни като инженер в завод „Смирненски“. — Днѣс нямало да бѣде свикано тържественото събрание. — В бѣдеще атомната енергия щяла да бѣде впрѣгната в служба на човека.

СЕДЕМДЕСѢТ И ОСМИ УРОК

Подчинени обстоятелствени изречения. Подчинителни обстоятелствени съюзи (продължение)

ПЪРВИ МАЙ

Първи май е боен празник на трудещите се от цял свят. Дълга и героична е историята му.

Първите вълнения на работниците стават в 1886 година в Чикаго. Работниците искат да извоюват правото си на осемчасов работен ден и стачкуват. След като Вторият интернационал взема решение за празнуването на Първи май, работниците от почти всички европейски страни започват да устройват всяка година на този ден събрания, митинги, улични демонстрации. Кolkото по-жестоки са ударите на експлоататорите, толкова повече укрепва международното сътрудничество на пролетариата. Работниците не прекъсват борбата си, въпреки че двубоят им с капиталистите е неравен.

В България Работническата социалдемократическа партия организира празнуването на Първи май през 1893 година.

От 1944 година насам този ден се посреща от българските работници с трудови успехи. Във всички заводи, фабрики, предприятия и трудово-кооперативни стопанства се разгъра съревнование. Трудещите се отчитат своите постижения, награждават се чѣлниците в производството.

На самия ден София придобива празничен вид. Софийнци украсяват сградите със знамена и пѣстроцветни килими. Сутринта на Първи май улиците са пълни с хора. Хиляди трудещи се, учащи се и граждани участвуват в първомайската манифестация.

На площад Девѣти септември, там, където е трибуната за членовете на ЦК на БКП и на правителството, манифестантите издигат

високо лозунгите: „Да живѣе Първи май!“, „Искаме всеобщо разоръжаване и мир!“, „Мирно съвместно съществуване!“.

Многократно „ура“ се разнася по целия площад, докато трае манифестацията.

Выражения из текста

1. Стават вълнения. — Происходят волнения.
2. Извоювам правото си на... — Завоевать право на...
3. Вземам решение. — Принимаю решение.
4. Устройвам събрание (митинг, демонстрация). — Устраивать собрание (митинг, демонстрацию).
5. Разгъра се съревнование. — Развертывается соревнование.
6. Отчитам постиженията на... — Отчитываться в достигнутом...
7. Чѣлници в производството. — Передовики производства.
8. На самия ден. — В день.
9. Издигам лозунг. — Выдвигать лозунг.
10. Да живѣе Първи май! — Да здравствует Первое мая!
11. Искаме всеобщо разоръжаване! — Требуем всеобщего разоружения.
12. Мирно съвместно съществуване! Мир! — Мирное сосуществование! Мир!

Синонимы

постигнѣние—успѣх
украсявам—окичвам
чѣлник в производството—първенѣц в производството
вземам решение—рѣшавам

Антонимы

прекъсвам — продължавам
увеличавам — намалявам
сигурен — несигурен

Дополнительный словарь

Обществени строеве: първобитнообщинен строй, робовладѣлски строй, феодализъм, капитализъм, социализъм, комунизъм.

Класа, класова борба, класов враг; буржоазия, пролетариат; надница, запла̀та; увеличѣние на надниците (запла̀тите), намалѣние на надниците (запла̀тите), стачка, стачник, безработица.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. История на Първи май.
2. Приготовленията за този празник в България.
3. Празнуването на Първи май в София.

II. Подберите подходящие по смыслу глаголы к данным словам:
демонстрация, митинг, манифестация, съревнование.

III. Подберете подходящи по смислу прилагателни к данным словам; празник, история, демонстрация, удар, двубой, сътрудничество, постижение, разоръжаване.

С полученными выражениями составьте предложения.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ.

ПОДЧИНИТЕЛЬНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ СОЮЗЫ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

Придаточные обстоятельственные предложения могут быть придаточными времени, места, количества и степени, условия, придаточными уступительными, сравнительными, придаточными образа действия, причины, цели.

1. Придаточное обстоятельственное предложение времени. Отвечает на вопрос *кога*.

Например:

Кога влязохме, повечето зрители бяха заели местата си. (Кога бяха заели?)

След като Вторият интернационал взема решение, работниците започват да празнуват Първи май. (Кога започват да празнуват?)

Щом като узрят нивите, кооператорите започват жътвата. (Кога започват?)

По целия площад се разнасяше „ура“, **докато** траеше манифестацията. (Докога се разнасяше?)

2. Придаточное предложение места. Отвечает на вопрос *къде*.

Например:

Там, където е трибуната, манифестантите издигат лозунги. (Къде издигат лозунги?)

Ще вървя пеш дотам, **докъдето** пътят е свободен. (Докъде ще вървя?)

Нататък, накъдето отиваш, ще срещнеш много хора. (Накъде ще срещнеш много хора?)

кога
Действие придаточного предложения совершается после действия в главном предложении.

след като
Действие придаточного предложения совершается раньше действия в главном предложении.

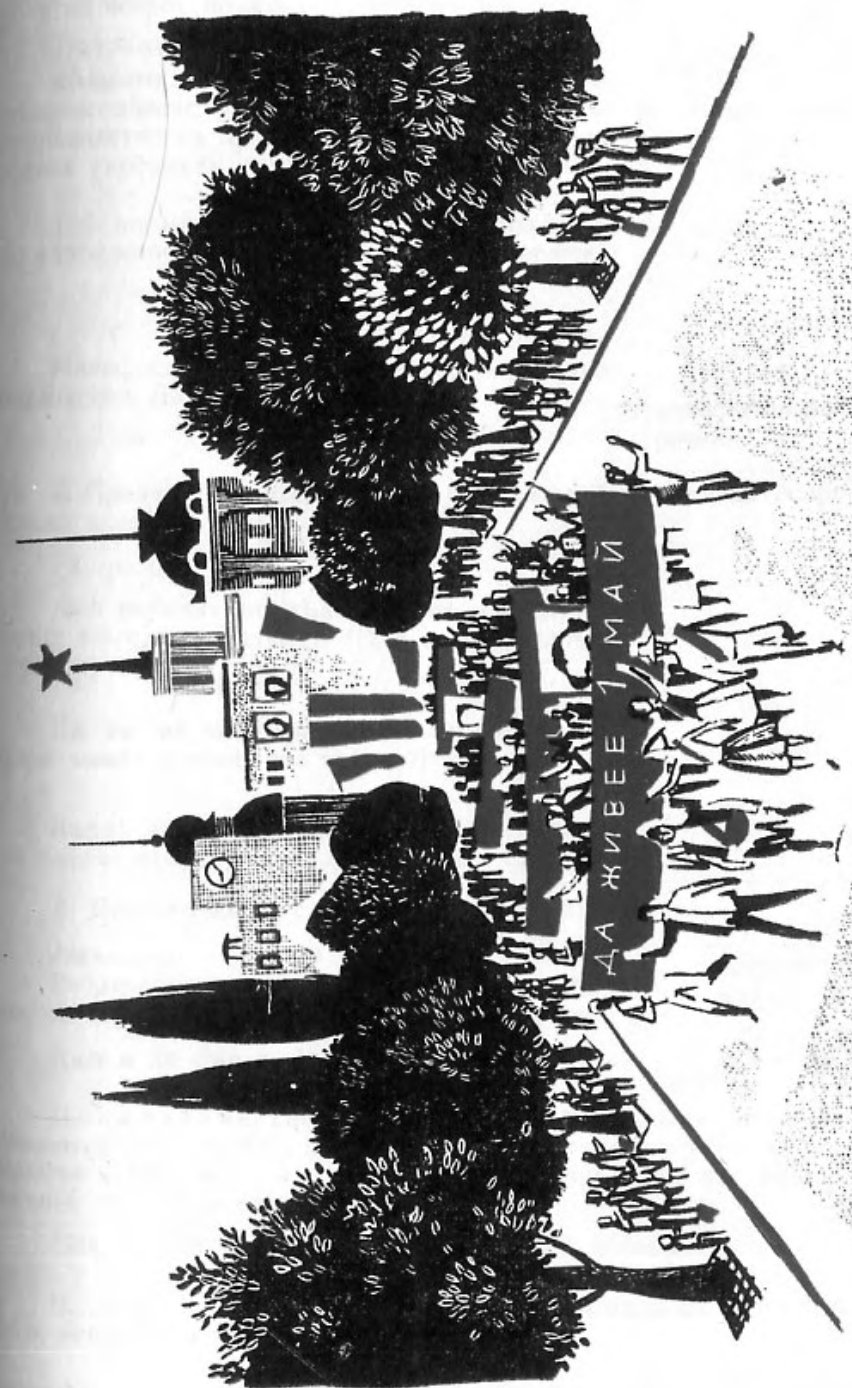
щом като = след като

докато
Действие придаточного предложения протекает одновременно с действием в главном предложении.

където

докъдето

накъдето

Първомайска манифестация

3. Придаточное предложение количества и степени. Отвечает на вопрос *колко*.

Например :

Кòлкото пò-жестòки са експлоататорите, тòлкова пòвече укрепва международното сътрудничество на пролетариата. (Кòлко, в каква степен укрепва?)

кòлкото

Тòй отговàряше на чужденеца, **докòлкото** разбираше езика му. (Докòлко отговàряше?)

докòлкото

Манифестацията трая пò-дълго, **откòлкото** очаквахме. (Кòлко трая?)

откòлкото

Употребяется после степени сравнения прилагательных и наречий.

4. Придаточное предложение условия. Отвечает на вопрос *при каквò услòвие*.

Например :

Акò работят пò-дълго време, тè ще полóчат пò-голяма надница. (При каквò услòвие ще полóчат?)

акò

Да не мè чàка мàма, ще тръгна с вас. (При каквò услòвие ще тръгна?)

да = акò

Върви ли по тази пътека, тя ще стигне до кладенчето. (При каквò услòвие ще стигне?)

ли

5. Придаточные уступительные предложения.

Например :

Работниците не прекъсват борбата, **въпреки че** двубоят им с капиталистите е неравен.

въпреки че =
макар че

Ако и да съм уморен, ще работя още.

ако и да

Примечание. Придаточными определительными предложениями являются придаточные, присоединяющиеся к главному союзами *където*, *когато* и относящиеся к членам главного предложения, выраженным именем существительным.

Например : Пред **трибуната**, **където** са членовете на ЦК на БКП и на правителството, манифестантите издигат лозунги.

В **момента**, **когато** топката влезе в мрежата на френския отбор, всички запòчнаха да викат.

Знаки препинания

Придаточные обстоятельственные предложения обособляются запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте нужные обстоятельственные союзы.

... Нейчо се пока̀за от вратата навън, вятърът го задъ̀ха силно по лицето. Той тръ̀гна по широкия пъ̀т, ... по пъ̀тчетката бѣше труд-но да се върви. Глѣдаше да стѣпа̀ там, ... снегът се бѣше сто-пил. ... мина̀ваше по дървеното мостче, дърветата зашумя̀ха. „Ка-къ̀в студ“ — каза си Нейчо. ... се бѣше по-добре обля̀къл, сега нямаше да му е студено. Нейчо тря̀бваше да мине по хълма, там, ... има пъ̀т. Той бър̀заше, ... имаше сили. Пътят слѝзаше към една̀ долина̀. ... слѣзе в долинката, Нейчо поглѣдна наг̀оре. Там, ... бѣше мина̀л, стоѣше вълк. Вълкът оста̀на на хълма, ... Ней-чо отмѝна.

По Йордан Йовков

2. Ответьте на вопросы придаточными обстоятельственными предложениями:

Когà започ̀на работата в завода? — При какв̀о усло̀вие работни-ците ще спечѣ̀лят съревнованието? — Когà се чу̀ сигнал за започ̀ване на мача? — Къ̀дѣ по полѣ̀то се чу̀ват пѣсни през пролетта? — Къл̀ко на̀дници ще пол̀учи тѣзи сѣлски стопанѝн? — Когà студѣ̀нтите нап̀уснаха трудо̀во-кооперативното стопанство?

3. Пополните предложения придаточными предложениями, отвечающими на вопросы в скобках:

Румя̀нка се упла̀ши, ... (Когà?). — Шибил ще се ожѣ̀ни за Ра-да, ... (При какв̀о усло̀вие?). — Хайдутите видя̀ха жени, ... (Когà?). — Жълтѣ̀т се узрѣ̀ли ниви, ... (Докъ̀дѣ?). — По-добре да умрѣ̀ш за сво-бодата, ... (Къл̀ко по-добре?)

4. К придаточным предложениям припишите подходящие главные и составьте сложноподчиненные предложения. Расставьте знаки препинания:

Макар̀ че се страху̀ваше от лъ̀ва... — Къл̀кото по̀вече машинѝ има в завода... — След кат̀о докълдчикът свѣ̀рши... — Щом закрь̀ха съ-бра̀нието... — Накъ̀дето и да поглѣ̀днеш... — Предѣ Шибил да се засмѣ̀е...

5. Из данных пар простых предложений составьте сложноподчиненные с придаточными обстоятельственными предложениями:

Присѣ̀ствуващите затай̀ха дѣ̀х. Чу̀ се дрѣ̀нкане на железà. — По-тиснатите сѣ̀ляни тръ̀гнаха след Левски. Сѣ̀ляните копнѣ̀ха за свобода̀. — Левски бѣ̀ше осѣ̀ден на смър̀т. Левски подг̀отвяше наро̀да за въ̀стание. — Работниците отчит̀ат изпълнѣ̀нието на производствения си пла̀н. Годината е към кра̀я си. — Партизàните натр̀упаха на дв̀ора куп

книжà. Партизàните запàлиха книжàта. — Тегл̀ото на наро̀да ще бѣ̀де прекратѣ̀но. Борбата е по-смѣ̀ла. — Партизàните бя̀ха само петима. Тѣ завзѣ̀ха сѣ̀лото.

Образец: Присѣ̀ствуващите затай̀ха дѣ̀х. Чу̀ се дрѣ̀нкане на же-лезà. — Присѣ̀ствуващите затай̀ха дѣ̀х, когàто се чу̀ дрѣ̀нкане на железà.

СЕДЕМДЕСЕТ И ДЕВЕТИ УРОК

Подчинено обстоятелствено изречение. Подчинителни обстоятелствени съюзи (продължение)

ИДЕ ЛИ?

Примир̀ето стàна. Войниците започ̀наха да си идват в от̀пуск. И във Вѣ̀трен се завър̀наха ня̀колко д̀уши. Само Стоѣ̀нчо го няма — ни нѣ̀го, ни вѣ̀ст никаква. Загр̀йжи се ба̀ба Цѣ̀на, нѣ̀хубави мисли ѝ идват.

Ця̀лото сѣ̀ло се е разд̀вижило. Посрѣ̀ща п̀рвия пол̀к, кѣ̀то се връ̀ща. — Тря̀бва да посрѣ̀щнете ба̀тко си, как̀то правят друг̀ите х̀ора — каза ба̀ба Цѣ̀на на Кина и Раду̀лчо.

Деца̀та се затича̀ха към заснеж̀ената у̀лица и изля̀зоха на шос̀ето. А ба̀ба Цѣ̀на оста̀на на врат̀нята да ча̀ка.

На шос̀ето тук-там се чернѣ̀ха посрѣ̀ща̀чи: девѣ̀йки, деца̀, ба̀би. Двѣ̀те деца̀ отидо̀ха най-на̀пред, за да видят п̀рви Стоѣ̀нчо. Тѣ ще го познàят, макар̀ че снегът им замр̀ежда очите.

Дв̀ама войници се зад̀одоха, цѣ̀ли обсы̀пани в сняг. Не ѣ̀ той.

— Иде ли отг̀оре войска̀? — по̀пита Кина войниците.

— Не з̀нам, девѣ̀йко. Ког̀о ча̀кате?

— Ба̀тко! — отг̀овори Раду̀лчо.

Умор̀ените п̀тници зам̀инаха.

Часов̀ете мина̀ват. Плавинският вят̀р бру̀ли лица̀та им, развя̀ва дрѣ̀хите на деца̀та, но тѣ не си отиват.

Зад̀аде се к̀онница. Кининото с̀ърце трѣ̀пна. Тол̀кова м̀ного войници! Навя̀рно ба̀тко ѝ е там. Тя ча̀ка, бѣ̀з да мигне.

— Капитàне, ба̀тко иде ли? — по̀пита тя просъл̀зено.

— Кѣ̀й ти е ба̀тко?

— Ба̀тко Стоян! На̀шият ба̀тко! — изв̀ика нетър̀пеливо Раду̀лчо.

— Ня̀ма го при нàс, деца̀. Вър̀нете се в сѣ̀ло, че ще измр̀зните.

Кина и Раду̀лчо се разплàкаха. Посрѣ̀ща̀чите бя̀ха се вѣ̀че при-бра̀ли, понѣ̀же се мр̀кваше. Вят̀рът рѣ̀жеше всѣ̀ по-̀остро. То̀гава двѣ̀те деца̀ потѣ̀глиха към сѣ̀ло.

Нош̀та па̀даше. С р̀ъцѣ̀, му̀шнати в пàзви, тѣ вър̀вяха, кат̀о хл̀ен-чѐха т̀ихо.

Един нов файтѝн с три ко̀ня мина край тях. Кина ма̀хна, като чѐ искаше да го спрѝ.

— Госпо̀дине, войска̀ иде ли ощѐ?

Файтѝнѝт стрѝлна край тях и не сѝ чу̀, не сѝ видя̀ из тѝмнината̀. А снѐжната виѝлица стра̀шно виѝше, ся̀каш отговаря̀ше на децата̀. Тя̀ идешѐ откѝм бойното̀ полѝ, кѝдето̀ сегѝ засипвашѐ грѝба на Стоѝнчо̀.

Ива̀н Ва̀зов

Выражения из текста

1. Идват ми мисли. — Приходят мысли.
2. Снегѝт замрѝзва очитѐ. — Снег залепляет глаза̀.
3. Сърцѝто ми трѝва. — Сердце вздрагивает.
4. Вя̀търѝт рѝже. — Ветер сечет.
5. Нош̀та па̀да. — Спускается ночь.
6. Не сѝ чу̀, не сѝ видя̀. — здесь: Ни слуху, ни духу.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Грѝжите на ба̀ба Цѐна.
2. Кина и Ра̀дулчо̀ на шосѝто̀.

II. Составьте предложения с сочетаниями, данными в разделе *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ. ПОДЧИНИТЕЛЬНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ СОЮЗЫ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

1. Придаточные обстоятельственные предложения образа действия. Отвечают на вопрос *как*.

Например:

Кина ча̀ка, бѐз да мѝгне. (Как ча̀ка?)

бѐз да

Двѐте деца̀ вѝрвят, като̀ хлѝнчат тѝхо. (Как вѝрвят?)

като̀

Придаточные предложения образа действия могут быть заменены деепричастным оборотом.

Например: Двѐте деца̀ вѝрвяха, като̀ хлѝнчеха тѝхо.
Двѐте деца̀ вѝрвяха, хлѝнчейки тѝхо.

2. Придаточное сравнительное предложение. Отвечает на вопрос *как*.

Например:

Кина ма̀хна с рѝка̀, като̀ чѐ искашѐ да спрѝ файтѝна. (Как ма̀хна?)

като̀ чѐ

Снѐжната виѝлица виѝше, ся̀каш тя̀ отговаря̀ше на децата̀. (Как виѝше?)

ся̀каш

3. Придаточное обстоятельственное предложение причины. Отвечает на вопрос *защо̀*.

Например:

Посрещачитѐ се бяха̀ прибра̀ли, понѐже мрѝквашѐ. (Защо̀ се бяха̀ прибра̀ли?)

понѐже

Вѝрнетѐ се в сѐло, чѐ щѐ измрѝзнетѐ. (Защо̀ да се вѝрнат?)

чѐ = за̀що̀то̀

Двѐте деца̀ запла̀каха, тѝй като̀ ба̀тко им не сѝ завѝрна. (Защо̀ запла̀каха?)

тѝй като̀

4. Придаточное предложение цели. Отвечает на вопрос *защо̀*.

Например:

Кина и Ра̀дулчо̀ отидоха̀ най-напѝред, за да̀ видят пѝрви ба̀тко си. (Защо̀ отидоха̀?)

за да̀

Ба̀ба Цѐна оста̀на на вратнята̀ да ча̀ка. (Защо̀ оста̀на?)

да = за да̀

Знаки препинания

Запятая ставится перед подчинительными союзами.

Перед союзом *да* запятая ставится только в случае его повторения.

Например: Тѐ отидоха̀ да посрещнат Стоѝнчо̀, да го доведат̀ в кѝщи.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте нужный союз:

Войницитѐ се завѝрнаха, ... настѝпи мѝр. — Пѝтѝр отидѐ у Христо̀ви, ... ги поканѝ на гостѝ. — Футбо̀листитѐ игра̀еха, ... усѝчат умо̀ра. — Зрителѝтѐ напѝснаха̀ стадиѝна, ... разговаря̀ха оживѝно. — Ра̀ботницитѐ стачку̀ват, ... завоюват̀ осемча̀сов ра̀ботен дѐн. — Тѐ се вѝлну̀ваха, ... побѝдата̀ бѐше тяхна̀.

2. Допишите предложения:

Двете деца заплакаха, защото ... — Студентите ще дойдат през лятото в стопанството, за да ... — Трудещите се минаваха край трибуната, като ... — Цвета вървеше, без да ... — Болният беше затворил очи, сякаш ...

3. Составьте сложные предложения. Данные предложения употребите как придаточные:

..., тъй като играта беше много интересна. — ..., за да видят фермите. — ..., за да уча български език. — ... да си купя учебници. — ..., без да правя грешки. — ..., както мога. — ... като викаха радостно. — ..., за да спечелим съревнованието.

4. От данных пар простых предложений образуйте сложноподчиненные предложения с придаточными образа действия, цели или причины.

Децата се разплакаха. Батко им не се върна. — Левски обикаляше страната. Вдъхва кураж на народа. — Левски отговори смело. Не се колебаеше. — Той не съжаляваше за нищо. Беше изпълнил дълг си към народа.

Образец: Децата се разплакаха. Батко им не се върна. — Децата се разплакаха, защото батко им не се върна.

5. Подчеркните придаточные обстоятельственные предложения. Определете их вид. Расставьте запятыя.

ЕДНА БЪЛГАРКА

Илийца тръгна към Черепишкия манастир въпреки че беше вече късно. На гърдите си носеше болното си внуче. Когато минаваше през гората из нея излезе момък в чудати дрехи и с пушка. „Бабо, хляб! Умирам от глад!“ — каза той като застана на пътя. Тя веднага се сети: „От ония е дето ги гонят сега!“ Извади от торбата парче хляб и го подаде на момъка.

— Бабо, в това село може ли да се скрия? — попита той.

— Не може, синко, не може! — каза му тя като гледаше мило-стиво измъченото му лице. — Там сега е огън. Ще те хванат турците.

Илийца замълча сякаш размисляше нещо. Сетне каза:

— Скрый се, синко, сега в гората! Тая нощ ме чакай тук. Ще ти донеса хляб и някоя дреха..., с тия не бива.

Очите на Илийца се наляха със сълзи. Тя се спусна тичешком надолу. Реша да вземе хляб и дрехи от манастира и щом мръкне веднага да тръгне.

И тя бързаше сега с утроена сила за да спаси ако даде бог два живота.

По Иван Вазов

ОСЕМДЕСЕТИ УРОК

Условно наклонение
Условно изречение

КЪМ ПОБЕДА

Дивизията се движеше стремително напред. Беше получила бойна задача да атакува врага и да освободи окупираните от него унгарски села. Спряхме се на висок хълм. Оттук се виждаше селото, където се беше укрепил врагът.

Командирите на полка се събраха, за да обсъдят плана за атака. Оформи се две предложения: да нападнем веднага врага или да чакаме настъпването на нощта. Коё да изберем?

Ако нападнем неприятеля веднага, през деня, щяхме да го изненадаме. Победата щеше да бъде сигурна, но ние щяхме да дадем много жертви. Преди да достигнем селото, противникът би ни забелязал и би започнал да ни обстрелва.

Макар и да бързахме да изгоним неприятеля час по-скоро, решихме да чакаме нощта. Изпълнихме ли този план успешно, бихме постигнали целта си с най-малко жертви и бихме успели да заловим пленници.

Вечертá настъпи. Бойците заеха позиция и чакаха заповед. В осем часа червена ракета се изви над височината. Чу се мощното „ура“ на пехотата. Противникът, изненадан, започна да стреля безречно.

В 10 часа стрелбата утихна. Чуваха се тук-там единични изстрели на отстъпващия неприятел.

След сражението на бойното поле настъпи спокойствие. **Да не са труповете, локвите кръв, никой не би допуснал, че преди малко тук е имало кървава битка.**

Жестока, ужасна война! Седя в окопа и си мисля: „Колко щастливи ще бъдат хората, ако на земята настъпи мир!“

Выражения из текста

1. Получавам задача. — Получать задание.
2. Давам жертви. — здесь: Нести потери.
3. Час по-скоро. — Как можно скорее.
4. Постигам целта си. — Достигать цели.
5. Заемам позиция. — Занимать позицию, рубеж.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Составьте план текста. Расскажите текст по плану.
- II. Подберите синонимы к словам:
окупатор, враг, сражение, нападение, нападам.

III. Подыщите родственные слова к словам:
бѡен, атака, сражѣние, стрелба, успѣшен.

Составьте с полученными выражениями предложения.

ГРАММАТИКА

I. УСЛОВНОЕ НАКЛОНЕНИЕ

1. Образование

Условное наклонение образуется от особой формы вспомогательного глагола съм — *бѣх, бѣи, бѣхме, бѣхте, бѣха* и действительного причастия прошедшего совершенного времени данного глагола.

Формы условного наклонения
спечѣля

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. бѣх спечѣлил (-а, -о) 2 л. бѣи спечѣлил (-а, -о) 3 л. бѣи спечѣлил (-а, -о)	бѣх ли спечѣлил (-а, -о) бѣи ли спечѣлил (-а, -о) бѣи ли спечѣлил (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. бѣхме спечѣлили 2 л. бѣхте спечѣлили 3 л. бѣха спечѣлили	бѣхме ли спечѣлили бѣхте ли спечѣлили бѣха ли спечѣлили
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не бѣх спечѣлил (-а, -о) 2 л. не бѣи спечѣлил (-а, -о) 3 л. не бѣи спечѣлил (-а, -о)	не бѣх ли спечѣлил (-а, -о) не бѣи ли спечѣлил (-а, -о) не бѣи ли спечѣлил (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не бѣхме спечѣлили 2 л. не бѣхте спечѣлили 3 л. не бѣха спечѣлили	не бѣхме ли спечѣлили не бѣхте ли спечѣлили не бѣха ли спечѣлили

2. Порядок слов

Вспомогательный глагол *съм* ставится обычно перед причастием.

Краткие падежные формы личных местоимений, возвратно-личные местоимения *се, си* и частица *ли* ставятся между вспомогательным глаголом и причастием.

Например: Бѣх **я** прочѣл за един дѣн.

Бѣх **се** разхѡдил из пѡрка.

Не бѣх **си** кѡпил тѡзи писѡлка.

Бѣхте **ли** изпѣлнили тѡзи задѡча?

3. Значение и употребление

Условное наклонение обозначает действие, которое может совершиться в определенных условиях.

Например: Акѡ изпѣлнехме успѣшно тѡзи задѡча, бѣхме постигнули целтѡ си.

Акѡ напѡднехме през дѣнѡ, врагѣт бѣи ни забелѣзал.

Например: Акѡ изпѣлнехме успѣшно тѡзи задѡча, бѣхме постигнули целтѡ си.

Акѡ напѡднехме през дѣнѡ, врагѣт бѣи ни забелѣзал.

Условное наклонение также обозначает:
а) Желание.

Например: С удовѡлствие бѣх стѡнал летѣц.

Бѣхме посетили нѡвата худѡжествена излѡжба.

За нѣго — Живѡта —
напѡвил бѣх всѣчко. —
Летѣл бѣх

с пробна ракѣта в небѣто,
бѣх влѣзнал вѣв взривна

ракѣта, самѣчѣк
бѣх тѣрсил

в простѡра
далѣчна
планѣта.

Н. Й. Вапцѡров

б) Просьбу. Используется вопросительная форма условного наклонения.

Например: Бѣхте ли ми дѡли Вашѣя учебник? (вместо: Мѡля, дѡйте ми Вашѣя учебник.)

Бѣхте ли превѣли товѡ стихотворѣние? (вместо: Превѣдѣте, мѡля, товѡ стихотворѣние.)

II. УСЛОВНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Сложноподчиненное предложение, состоящее из условия (придаточное условное предложение) и заключения (главное предложение) называется условным предложением.

Глагол в условном предложении может стоять в прошедшем и будущем времени.

Условие	Заключение	
Ако на земята настъпи мър,	хората ще живѣят щастливо (хората бѣха живѣли щастливо).	В условия глагол в настоящем времени, а в заключении — в будущем времени или в условном наклонении.
Ако на земята настъпеше (беше настъпил) мър,	хората щяха да живѣят щастливо (хората бѣха живѣли щастливо).	В условия глагол в прошедшем несовершенном или прошедшем предварительном времени, а в заключении — в будущем времени в прошедшем или в условном наклонении.

Примечание. Вместо будущего и будущего в прошедшем времени в заключении может быть употреблено условное наклонение.

Посредством будущего и будущего в прошедшем времени выражается уверенность в совершении действия, а посредством условного наклонения — только возможность действия.

Выражает уверенность в совершении действия.

Выражает возможность действия.

Ако имам свободно време, ще разгледам града, } бѣх разгледал
Ако имах свободно време, щях да разгледам града, } града.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните в тексте формы условного наклонения глаголов. Определите их значение :

УЧИТЕЛЯТ

Реших да покажа моите стихотворения на новия учител. Ако той ги беше прочёл, навярно би ме насърчил и аз щях да заработя с по-голямо желание.

Един ден, когато учителят излезе от класа, аз му подадох сгънат лист.

— Едно стихотворение — казах свенливо.

Учителят го взе. На другия ден ми каза :

— Хареса ми стихотворението. Ти навярно си писал и други. Бих желал да прочета и тях. Ако ги донесеш в къщи, ще си поговорим повече.

След три дни отидох у учителя.

— Добри са — каза той, като прочете стихотворенията. — Ако ги поправиш, биха ги напечатали.

По Т. Г. Влѣйков

2. Напишете в отрицательной и вопросительно-отрицательной форме условного наклонения глаголы в данных предложениях :

Бих пътувал тази вечер. — Вие бихте искали да говорите с тях. — Те биха купили фотоапарата. — Бих се научил да плувам за няколко дни.

3. Образуйте формы условного наклонения от глаголов :

идвам, летя, науча, отговоря, прочета.

Составьте с ними предложения.

4. Переделайте будущие времена условного наклонения в прошедшие :

Ако видят ба̀тко си, Кина и Радѹлчо ще го познаят отдалѣч. — Децата ще се радват, ако ба̀тко им се завърне. — Ако изпълним предсрочно плана, ще спечелим съревнованието. — Ако не изгорят спийсците, властта ще събере данъците от селяните. — Ако животните не се опитаят, няма да служат на човека.

5. Определите, какие глаголы из упражнения № 1 выражают определенные действия, а какие — только возможные.

ОСЕМДЕСЕТ И ПЪРВИ УРОК

Сложно съставно изречение с повече подчинени изречения

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

Великият син на българския народ Георги Димитров е роден на 18 юни 1882 година в село Ковачевци, Радомырско.

Георги Димитров произхожда от бедно занаятчийско семейство. След като завършва шести клас, става печатарски работник, за да изкарва прехраната си. Жаден за знание, младежът непрекъснато четѣ и се самообразова.

Твърде рано Димитров се запознава с произведенията на Маркс и Енгелс. От прочетената марксистическа литература прави изводи за задачите на работническата класа в България. Тя ще извоюва победа над буржоазията, ако води последователна и настойчива борба, ако се сплоти

около Партията. Георги Димитров става смел борец и изпитан ръководител на българското работническо движение.

През 1923 година Димитров заедно със своя пръв другар и съратник Васил Коларов организира и ръководи славното Септемврийско въстание. След разгрома на въстанието той отива в чужбина и оттам насърчава българските работници, вдъхва им вяра в бъдещата победа.

За своята революционна дейност Георги Димитров е осъден от фашисткия съд два пъти на смърт.

През 1933 година немските фашисти обвиняват комунистите в подпалването на Райхстага. Георги Димитров, който по това време се намира в Германия, е арестуван. На Лайпцигския процес той се опълчва героически срещу фашисткия съд и от обвиняем става обвинител. Целият прогресивен свят се удивява на революционната му смелост. Благодарение на своето героично държане пред съда Георги Димитров е оправдан. След като е освободен от затвора, Димитров заминава за Съветския съюз и оттам като генерален секретар на Коминтерна ръководи работническото движение в целия свят.

През 1942 година по предложение на Димитров се създава Отличественият фронт в България.

След Девети септември 1944 г. Георги Димитров се завръща в родината, за да поеме кормилото на новата държава, която тръгва по пътя на социализма.

На 2 юли 1949 година българският народ претърпя тежка загуба — Георги Димитров почина.

Днес нашият народ осъществява заветите на своя мъдър ръководител.

ГОРДЕЯ СЕ, ЧЕ СЪМ СИН НА БЪЛГАРСКАТА РАБОТНИЧЕСКА КЛАСА

Когато Георги Димитров застана пред имперския съд на хитлеристка Германия, той не мислеше да защитава само себе си. По важно беше да защити правото дело на комунистите и да изложи хитлеризма пред целия свят.

Още в първия момент председателят на съда се обърна строго към подсъдимия:

— Димитров, през време на следствието Вие сте се държали твърде недисциплинирано. Длъжен съм да Ви предупредя, че се намирате пред върховния имперски съд, че трябва да промените държането си.

Димитров отговори:

— Ако Вие бяхте лежали невинен седем месеца в затвора, бихте разбрали, че човек загубва спокойствието си.

— Бярно е — продължи Димитров, — че съм болшевик, че съм пролетарски революционер. Член съм и на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал. Ето защо съм отговорен ръководещ комунист за всички решения и действия на Българската комунистическа партия и на Комунистическия интернационал. И именно затова

аз не съм авантюрист, не съм заговорник, не съм подпалвач. Аз съм за пролетарската революция и за победата на комунизма — това съставя съдържанието на моя живот. Бих желал да поживя за комунизма поне още двайсет години и тогава спокойно да умра.

Публиката го слушаше с явен интерес, защото той говореше за всичко, за което не можеше да се говори в Германия.

Димитров изобличи героически истинските подпалвачи на Райхстага, даде заслужен отговор на враговете и защити достойно своя народ:

„Българският народ, който 500 години живя под чуждо йго, без да загуби своя език и националност, не може да бъде див и варварски. Диваци и варвари в България са само фашистите. Българският народ се е борил с всички сили против чуждото йго. Ето защо протестирам против нападките срещу него. Нямам причини да се срамувам, че съм българин. Гордея се, че съм син на българската работническа класа.“

По К. Калчев

Выражения из текста

1. Произхождам от... — Происходить из...
2. Изкарвам прехраната си. — Зарабатывать на хлеб.
3. Извоювам победа над... — Победить...
4. Сплотяваме се около... — Сплачиваться около...
5. Опълчвам се срещу... — Выступать против...
6. Благодарение на... — Благодаря (кому)...
7. Поемам кормилото на... — Принимать бразды правления...
8. Претърпявам загуба. — Нести потери.
9. Осъществявам заветите на... — Осуществлять заветы (кого).
10. През време на... — Во время...
11. Аз съм за... — Я за...
12. Давам заслужен отговор. — Давать достойный ответ.
13. Живя под чуждо йго (робство). — Жить под чужим игом (в рабстве).

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Расскажите биографию Георгия Димитрова.
- II. Напишите сочинение на тему *Героичното държане на Георги Димитров пред съда*.
- III. Напишите краткую биографию одного из национальных героев вашей страны, употребляя следующие слова и сочетания:
произхождам от..., изкарвам прехраната си, получавам образование, запознавам се с..., вода борба, ръководя, организирам, сплотявам се около, работническо движение, насърчавам, вдъхвам смелост, защитавам, опълчвам се срещу..., изобличавам, лежа в затвор, революционна смелост, извоювам победа.
- IV. Составьте словарь на тему *Съд*.
- V. Подберите существительные к словам:
последователен, устойчив, демократичен, изпитан, мъдър, героичен, заслужен.

Составьте с ними предложения.

VI. Напишите родственные слова к словам:

подпалавам, успявам, обвинявам, ръководя, действавам, съдя.

ГРАММАТИКА

СЛОЖНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С НЕСКОЛЬКИМИ ПРИДАТОЧНЫМИ ПРЕДЛОЖЕНИЯМИ

Структура сложных предложений с несколькими придаточными предложениями

Сложноподчиненное предложение может иметь несколько придаточных предложений.

Придаточные предложения в составе сложного предложения могут пояснять главное предложение и могут быть последовательно подчинены.

а) Соподчиненные придаточные предложения

Например: След като завършва шестия клас, Георги Димитров става печатарски работник, за да изкарва прехраната си.

(придаточное предложение) (главное предложение)

Работническата класа ще извоюва победа над буржоазията, ако води последователна и настойчива борба,

(главное предложение)

ако се сплотят около партията.

(придаточное предложение)

Знаки препинания

Придаточные предложения выделяются запятыми.

Перед союзом и запятая ставится лишь тогда, когда он связывает две части главного предложения, между которыми находятся придаточные предложения.

Например: Работниците, които бяха експлоатирани, и селяните, които нямаша земя, се наредиха под знамето на Отечествения фронт.

Перед союзом *да* запятая ставится в случае его повторения.

Например: Искам да работя, да бъда полезен на родината си.

б) Последовательно подчиненные придаточные предложения.

Например: След Девети септември 1944 година Георги Димитров се завръща в родината, за да поеме кормилото на новата държава, която тръгва по пътя на социализма.

(главное предложение)
(придаточное предложение поясняет главное предложение)
(придаточное предложение поясняет предыдущее придаточное)

Знаки препинания

Последовательно подчиненные предложения выделяются запятыми. Перед союзом *да* запятая не ставится даже в случае повторения. *Например:* Желая да замъина в чужбина да продължи образованието си.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните сложные предложения с несколькими придаточными в тексте *Гордея се, че съм син на българската работническа класа.*

2. Составьте сложные предложения с несколькими придаточными, используя данные простые предложения:

Тъжната история отнесе Лазо в тяхното село. Песента разправяше тъжната история. На село беше Пенка. — Тъ ще го познаят. Сняг вали. Снегът им замръзва очите. — Косачите се събудиха. Косачите видяха. Лазо го нямаше. — Това бяха петима селяни. Селяните бяха дошли в далечна Тракия. Тъ търсеха работа. — Въстанието е разгромено. Георги Димитров отива в чужбина. От чужбина насърчава работниците. — Георги Димитров заявява. Българският народ не може да бъде див и варварски. Диваци и варвари в България са само фашистите. — Работниците вземат властта в свои ръце. Георги Димитров се завръща в България. Той поема кормилото на новата държава. — Партизанинът говореше на селяните. Теглото ще бъде прекачено. Свободата скоро ще дойде.

Образец: Тъжната история отнесе Лазо в тяхното село. Песента разправяше тъжната история. На село беше Пенка. — Тъжната история, която разправяше песента, отнесе Лазо в тяхното село, където беше Пенка.

ДАЖЕ И В ЗАТВОРА АЗ СЕ УЧЕХ

Скъпи другарю Ханс,

Ти искаш да знаеш как живях в затвора? Наистина ме мъчиха по цели дни и нощи. Най-лошо беше оковането на ръцете. Пет месеца моите ръце бяха оковани една с друга. Аз бях принуден даже да пиша с оковани ръце, а нощем не можех да спя, както трябва, тъй като ръцете ми отичаха и се вцепяваха. С тези издевателства искаха да ме сломят.

Но аз знаех, че трябва да изпълня дълга си на революционер, на войник на пролетарската революция. Направих всичко, за да запазя своите сили. Даже в затвора се учех.

От затворническата библиотека вземах книги, и преди всичко онези, от които изучавах историята на Германия. Всичко, което ми се струваше особено важно, записвах ... с оковани ръце. По-късно в съда на мене ми послужи нещо от това.

Освєн товà аз изучавах фрєнски и англїйски език. Аз мнòго четях и изучавах, за да ми е пò-лєсно да преодолявам морàлните и физическите бòлки. Ёто защò нацистите не успяха да ме надвият.

Москвà, 24 юли 1934 г.

по Г. Димїтров

Выражения из текста

1. По цєли дни и нòщи. — Целыми днями и ночами.
2. Както трябва. — Как следует.
3. Послужва ми. — Требуется, надобится.
4. Освєн товà. — Кроме этого.
5. Ёто защò. — Вот почему.

РЕЧНИК
СЛОВАРЬ

СЪКРАЩЕНИЯ

СОКРАЩЕНИЯ

безличный глагол	— безл.
возвратный глагол	— възвр.
единственное число	— ед.
междометие	— междум.
местоимение	— мест.
множественное число	— мн.
наречие	— нар.
неизменяемое слово	— неизм.
глагол несовершенного вида	— несв.
обыкновенно	— обикн.
обращение	— обр.
предлог	— предл.
глагол совершенного вида	— св.
имя существительное женского рода	— с. ж.
имя существительное мужского рода	— с. м.
имя существительное среднего рода	— с. ср.
страдательный	— стр.
имя существительное уменьшительное	— умал.
частица	— част.
имя числительное	— числ.

А

а, *связь* а
а, *част.* а
абонамент, *мн.* -и, *с. м.* абонемент
годишен ~ годовой абонемент
абона̀т, *мн.* -и, *с. м.* абонент
абонирам, -аш, *несв.* и *св.* абонировать
абонирам се, *възвр.* абонироваться
абониран, -а, -о, *мн.* -и абонированный
авантюрист, *мн.* -и, *с. м.* авантюрист
август, *мн.* няма, *с. м.* август
австрийски, -а, -о, *мн.* -и австрийский
автобус, *мн.* -и, *с. м.* автобус
автомат, *мн.* -и, *с. м.* автомат
автомобил, *мн.* -и, *с. м.* автомобиль
автор, *мн.* -и, *с. м.* автор
ага, *мн.* -й, *с. м.* ага
агне, *мн.* -ета, *с. ср.* ягненок
агресия, *мн.* -ии, *с. ж.* агрессия
администратор, *мн.* -и, *с. м.* администратор
адрес, *мн.* -и, *с. м.* адрес
азбука, *мн.* -и, *с. ж.* азбука
ако, *связь* если
активен, -вна, -вно, *мн.* -вни активный
активно, *нар.* активно
альбум, *мн.* -и, *с. м.* альбом
алжирец, *мн.* алжирци, *с. м.* алжирец
алжирка, *мн.* -и, *с. ж.* алжирка
амй, *связь* но, но и; а
амин, *неизм.* аминь
амфитеатрално *нар.* амфитеатром
ангажйрам, -аш, *несв.* и *св.* ангажировать, приглашать (*артиста*)
ангажйрам се, *възвр.* брать на себя обязательство
ангина, *с. ж.* ангина
английски, -а, -о, *мн.* -ски английский
англичанин, *мн.* англичани, *с. м.* англичанин
англичанка, *мн.* -и, *с. ж.* англичанка
анекдот, *мн.* -и, *с. м.* анекдот
антифашист, *мн.* -и, *с. м.* антифашист
антифашистки, -а, -о, *мн.* -и антифашистский
антракт, *мн.* -и, *с. м.* антракт
апарат, *мн.* -и, *с. м.* аппарат
апартамент, *мн.* -и, *с. м.* квартира
аперитив, *мн.* -и, *с. м.* аперитив

апетит, *мн.* -и, *с. м.* аппетит
апостол, *мн.* -и, *с. м.* апостол
април, *мн.* няма, *с. м.* апрель
аптека̀р, *мн.* -и, *с. м.* аптекарь
ара̀бски, -а, -о, *мн.* -и арабский
арестувам, -аш, *несв.* и *св.* арестовывать/арестовать
арестуван, -а, -о, *мн.* -и арестованный
армия, *мн.* -ии, *с. ж.* армия
Червена ~ Красная армия
Свьетска ~ Советская армия
аромат, *мн.* -и, *с. м.* аромат
ароматен, -тна, -тно, *мн.* -тни ароматный
артист, *мн.* -и, *с. м.* артист
артистка, *мн.* -и, *с. ж.* артистка
асансьор, *мн.* -и, *с. м.* лифт
астрaгaнен, -а, -о, *мн.* -и каракулевый
астронавт, *мн.* -и, *с. м.* астронавт
астрономия, *мн.* няма, *с. ж.* астрономия
асфалтиран, -а, -о, *мн.* -и асфальтированный
асфалтов, -а, -о, *мн.* -и асфальтовый
атакувам, -аш, *несв.* и *св.* атаковать
ателне, *мн.* -ета, *с. ср.* ателье, мастерская
атлетика, *мн.* няма, *с. ж.* атлетика
лека ~ легкая атлетика
тежка ~ тяжелая атлетика
атмосфера, *мн.* -и, *с. ж.* атмосфера
атомен, -мна, -мно, *мн.* -мни атомный
аудитория, *мн.* -ии, *с. ж.* аудитория
ах, *междум.* ах

Б

баба, *мн.* -и, *с. ж.* бабушка
бавен, -вна, -вно, *мн.* -вни медленный, медлительный
бавно, *нар.* медленно
багаж, *мн.* -и, *с. м.* багаж
бай, *мн.* байовци, *с. м.* дядя (обращение к старшему мужчине)
баклава, *мн.* -й, *с. ж.* баклава
балкан, *мн.* -и, *с. м.* гора, горы
Балкан, *с. м.* Стара-Планина
Балканѝте, *мн.* Балканы
балкон, *мн.* -и, *с. м.* балкон
балтон, *мн.* -и, *с. м.* зимнее пальто (мужское)
банан, *мн.* -и, *с. м.* банан

банка, *мн. -и, с. ж.* банк
банкнота, *мн. -и, с. ж.* бумажные деньги, банкнот
баня, *мн. -и, с. ж.* баня
баскетбол, *мн. няма, с. м.* баскетбол
баскетболен, -лна, -лно, *мн. -лни* баскетбольный
баскетболист, *мн. -и, с. м.* баскетболист
бáтко, *обр.* от бaтьo старший брат
баща, *мн. -й, с. м.* отец
бегач, *мн. -и, с. м.* бегун
беден, -дна, -дно, *мн. -дни* бедный; несчастный
без, *предл.* без
безкраен, -йна, -йно, *мн. -йни* бесконечный
безоблачен, -чна, -чно, *мн. -чни* безоблачный
бeплáтно *нар.* бесплатно
бeзпoкoйствo, *мн. -а, с. ср.* беспокойство
бeзпoкoй, -йш, *нecв.* беспокоить
бeзпoкoй ce, *взвр.* беспокоиться
бeзпpимepен, -рна, -рно, *мн. -рни* беспримерный
бeзpaбoтницa, *мн. няма, с. ж.* безработица
бeзpeднo, *нар.* беспорядочно
бeзpeзyлтáтeн, -тна, -тно, *мн. -тни* безрезультатный
бeзсмъртeн, -тна, -тно, *мн. -тни* бессмертный
бeзспир, *нар.* безостановочно
бeзстpáшeн, -шна, -шно, *мн. -шни* бесстрашный
бeзшумнo, *нар.* бесшумно
бeлeжка, *мн. -и, с. ж.* записка, заметка, примечание
зaёмнa ~ бланк библиотечный
бeлeжник, *мн. -ци, с. м.* записная книжка, блокнот
бeлeя ce, -eш ce, *нecв.* белеть, белеться (в дали)
бepá, -eш, *нecв.* * брать, собирать (цветы, фрукты)
бepитбa, *мн. няма, с. ж.* уборка, сбор урожая
бeсилкa, *мн. -и, с. ж.* виселица
бeсилo, *мн. -а, с. ср.* виселица
библиoтeкa, *мн. -и, с. ж.* библиотека
библиoтeчeн, -чна, -чно, *мн. -чни* библиотечный
бивa, само в 3 л. надо, можно
бивaм, -аш, *нecв.* быть, бывать
бизoн, *мн. -и, с. м.* бизон
билeт, *мн. -и, с. м.* билет
пepoнeн ~ перронный билет
~ за запáзeнo мýстo плaцкapтa
биoгpафия, *мн. -ни, с. ж.* биография
биoлoгия, *мн. няма, с. ж.* биология

бира, *мн. -и, с. ж.* пиво
бисквит, *мн. -и, с. м.* печенье
бистър, -тра, -тро, *мн. -три* прозрачный (о воде)
битка, *мн. -и, с. ж.* битва
бия, *бйеш, нecв.* бить
бия ce, *взвр.* биться, драться
блáго, *мн. -à, с. ср.* благо
блaгoдáрнoст, *мн. -и, с. ж.* благодарность
блaгoдáря, -йш, *нecв.* благодарить
блaгoпoжeлáниe, *мн. -ия, с. ср.* пожелание добра
блaгopoдeн, -дна, -дно, *мн. -дни* благодарный
блaгoслoвeн, -а, -o, *мн. -и* благословенный
блáнкa, *мн. -и, с. ж.* бланк
блeд, -а, -o, *мн. -и* бледный
блeстя, -йш, *нecв.* блестеть
блeстящ, -а, -o, *мн. -и* блестящий
блйзо, *нар.* близко, около
блйзък, -зка, -зко, *мн. -зки, прил.* близкий
блйзък, м., близка, *ж.*, близки, *мн., свц.* близкий, родственник
блйкам, -аш, *нecв.* бить ключом; устремляться
блйкнa, -eш, *св.* забить ключом; устремиться
блoк, *мн. -oвe, с. м.* блок, квартал
жйлищeн ~ жилой корпус
кooпepaтивeн ~ кооперативная земля
~ за рисувaнe aльбoм для pисoвaния
блýзa, *мн. -и, с. ж.* блуза
блýзкa, *мн. -и, с. ж.* блузка
блян, *мн. блянове, с. м.* мечта
бoг, *мн. -oвe, с. м.* бог
бoгáт, -а, -o, *мн. -и* богатый
бoгáтствo, *мн. -а, с. ср.* богатство
пoдзeмни бoгáтствa богатства недр
бoгoслyжeбeн, -бнa, -бнo, *мн. -бни* богослужебный
бoдър, -дрa, -дрo, *мн. -дри* бодрый
бoен, -йна, -йно, *мн. -йни* боевой
бoeц, *мн. бойци, с. м.* боец, бойцы
бoжe, *обр.* от бoг бoжe
бoй, *мн. боевe, с. м.* бой
бoксoр, *мн. -и, с. м.* боксер
бoлeдýвaм, -аш, *нecв.* болеть
бoдeн, -лна, -лно, *мн. -лни* большой
бoлeст, *мн. -и, с. ж.* болезнь
бoли, *гл.* само в 3 л. болит
бoлкa, *мн. -и, с. ж.* болезнь
бoлницa, *мн. -и, с. ж.* больница
бoмбa, *мн. -и, с. ж.* бомба
бoмбapдиpовáч, *мн. -и, с. м.* бомбардировщик
бoнбoн, *мн. -и, с. м.* конфета
бop, *мн. -oвe, с. м.* сосна
бopбá, *мн. -й, с. ж.* борьба

бopд, *мн. -oвe, с. м.* борт
бopeц, *мн. борци, с. м.* борец
бopчe, *мн. -eтa, с. ср.* сосенка
бopя ce, -иш ce, *нecв.* бороться
бoя, *мн. бой, с. ж.* краска —
~ за oбyвки кpeм для oбyви
бoя ce, -йш ce, *нecв.* бояться
бpáвo, *мeждyм.* браво
бpáдвa, *мн. -и, с. ж.* топор
бpáк, *мн. -oвe, с. м.* брак
бpáт, *мн. бpáтия, с. м.* брат
бpáтoв, -а, -o, *мн. -и* братский, братов
бpáтoвчeд, *мн. -и, с. м.* двоюродный брат
бpáтoвчeдкa, *мн. -и, с. ж.* двоюродная сестра
бpáтски, -а, -o, *мн. -ски*, братский
бpáтствo, *мн. няма, с. ср.* братство
бpáтyшкa, *мн. -и, с. м.* братишка, браток
бpáтчe, *мн. -eтa, с. ср.* братец
бpáшнo, *мн. -à, с. ср.* мука
брe, *част.* — эй! ну и ну!
брeзá, *мн. -й, с. ж.* береза
бpигáдa, *мн. -и, с. ж.* бригада
бpигáдйр, *мн. -и, с. м.* бригадир
брoй, *мн. бpoевe, с. м.* число, номер
брoя, -йш, *нecв.* считать
брýля, -иш, *нecв.* сбивать плоды с дерева
бpяг, *мн. бpeгoвe, с. м.* берег
брýснa, -eш, *нecв.* брить
брýснa ce, *взвр.* бриться
бýдeн, -днa, -дно, *мн. -дни* бодрый; смысленный; интеллигентный
бyдйлик, *мн. -ци, с. м.* будильник
бýeн, -йна, -йно, *мн. -йни* буйный
бýк, *мн. -oвe, с. м.* бук
бyкeт, *мн. -и, с. м.* букет
бyкeтчe, *мн. -eтa, с. ср.* букетик
бyлeвáрд, *мн. -и, с. м.* бульвар
бýлкa, *мн. -и, с. ж.* молодая женщина
бyльoн, *мн. -и, с. м.* бульон
бyнтoвник, *мн. -ци, с. м.* бунтовщик, мятежник
бyнтoвничeски, -а, -o, *мн. -ски* бунтарский, мятежный
бyржoáзия *мн. няма, с. ж.* буржуазия
бyркáн, *мн. -и, с. м.* стеклянная банка
бyтилкa, *мн. -и, с. ж.* бутылка
бýхaл, *мн. -и, с. м.* филин
бýхвaм, -аш, *нecв.* вспыхивать
бýхнa, -eш, *св.* вспыхнуть
бyчкa, *мн. -и, с. ж.* кусок, кусочек, комок
бýдeшe, *мн. няма, с. ср.* будущее
бýлгapин, *мн. бýлгapи, с. м.* болгарин
бýлгapски, -а, -o, *мн. -ки* болгарский
бýрз, -а, -o, *мн. -и* быстрый
бýрзaм, -аш, *нecв.* спешить
бyрo, *мн. -à, с. ср.* бюро

бyфeт, *мн. -и, с. м.* буфет
~ на гáрa вoкзaльнй бyфeт
бýгaнe, *мн. -ия, с. ср.* бег
щaфeтнo ~ эстафетный бег
бýл, -а, -o, *мн. бeли* белый
В
вaгoн, *мн. -и, с. м.* вагон
спáлeн ~ спальный вагон
~ рeстopáнт вaгoн-рeстopáн
~ за пyшáчи вaгoн для кyрящих
~ за мáйки и дeцá дeтский вaгoн
вáжeн, -жнa, -жнo, *мн. -жни* важный
вáзa, *мн. -и, с. ж.* ваза
вaкáнция, *мн. -ни, с. ж.* каникулы
вaлýтa, *мн. -и, с. ж.* валюта
вaля, -йш, *нecв.* само в 3 л. валить идет дождь, снег
вáрвapин, *мн. вáрвapи, с. м.* варвар
вáрвapски, -а, -o, *мн. -ски* варварский
вáя, вáeш, *нecв.* ваять
вдйгaм, -аш, *нecв.* поднимать
вдйгaм ce, *взвр.* подниматься
вдйгaнe, *мн. -ия, с. ср.* поднятие
вдйгнa, -eш, *св.* поднять
вдйгнa ce, *взвр.* подниматься
вдoвeц, *мн. вдoвцй, с. м.* вдовец
вдoвницa, *мн. -и, с. ж.* вдова
вдъхвaм, -аш, *нecв.* вдыхать, внушать
вдъхнa, -eш, *св.* вдохнуть, внушить
вдйвaм, -аш, *нecв.* вденать
вдйвнa, вдeнeш, *св.* вдеть
вeднáгa, *нар.* сразу, внезапно, немедленно
вeднáж, *нар.* однажды, один раз
вeжлa, *мн. -и, с. ж.* бровь
вeзнй, *мн., ед. (рядко)* везна, с. ж. весы
вeк, *мн. -oвe, с. м.* век, столетие
вeлик, -а, -o, *мн. -и* великий
вeличáв, -а, -o, *мн. -и* величавый
вeличeствeн, -а, -o, *мн. -и* величественный
вeличчe, *мн. -ия, с. ср.* величие
вeрeн, вйг нa, вйрнo, *мн. вeрни* верный
вeрйгa, *мн. -и, с. ж.* цепь
плaнинскa ~ горная цепь
вeрoйтнo, *нар.* вероятно
вeсeл, -а, -o, *мн. -и* веселый
вeсeлиe, *мн. -я, с. ср.* веселье
вeсeлo, *нар.* весело
вeсeлoст, *мн. няма, с. ж.* веселость
вeст, *мн. -и, с. ж.* весть
вeстник, *мн. -ци, с. м.* газета
вeчe, *нар.* уже
вeчep, *мн. -и, с. ж.* вечер
вeчepeн, -рнa, -рнo, *мн. -рни* вечерный

вечѐра, *мн. -и, с. ж.* ужин
вечѐрам, -яш, *несв.* ужинать
вѐчно, *нар.* вечно
вѐщ, *мн. -и, с. ж.* вещь, предмет
взѐма, -еш, *св.* взять
взѐмам, -аш, *несв.* брать, принимать
взймам, *вжс.* вземам
взривен, -вна, -вно, *мн. -вни* взрывной
вид, *мн. -ове, с. м.* вид
виден, -дна, -дно, *мн. -дни* видный, из-
вестный
видя, видиш, *св.* видеть
видѐлица, *мн. -и, с. ж.* метель
виѐне, *мн. -ия, с. ср.* вой
виждам, -аш, *несв.* видеть
виза, *мн. -и, с. ж.* виза
византийски, -а, -о, *мн. -ски* византийский
вик, *мн. -ове, с. м.* крик
викам, -аш, *несв.* кричать; звать
викна, -еш, *св.* крикнуть; позвать
вилѐца, *мн. -и, с. ж.* вилка
вилѐчка, *мн. -и, с. ж.* вилочка
десѐртна ~ десертная вилочка
винаги, *нар.* всегда, постоянно
винен, -а, -о, *мн. -и* винный
вино, *мн. вина, с. ср.* вино
виновен, *нар.* виновато
вирѐя, -ѐеш, *несв.* произрастать
висина, *мн. -й, с. ж.* высота
висок, -а, -о, *мн. -и* высокий
високоговорител, *мн. -и, с. м.* громко-
говоритель
висота, *мн. -й, с. ж.* высота, высь
височина, *мн. -й, с. ж.* возвышенность
виш, -а, -е, *мн. -и* высший
витрина, *мн. -и, с. ж.* витрина; стенд
вишнев, -а, -о, *мн. -и* вишневый
виѐ, виѐш, *несв.* вить
виѐ се, *взвр.* виться, кружиться
вкарам, -аш, *св.* ввести, вставить
вкарвам, -аш, *несв.* вводить, вставлять
включа, -иш, *св.* включить
включвам, -аш, *несв.* включать
вкус, *мн. -ове, с. м.* вкус
вкусен, -сна, -сно, *мн. -сни* вкусный
влага, *мн. няма, с. ж.* влага, сырость
влак, *мн. -ове, с. м.* поезд
бърз ~ скорый поезд
пътнически ~ пассажирский поезд
товарен ~ товарный поезд
власт, *мн. -и, с. ж.* власть, власти
митническа ~ таможенные власти
влека, влечѐш, *несв.* волочить, тащить
влѐя се, влѐеш се, *св., взвр.* влиться
вливам се, -аш се, *несв., взвр.* вливаться
вдизам, -аш, *несв.* входить
влизане, *мн. -ия, с. ср.* вход
влиѐнце, *мн. -ия, с. ср.* влияние
влюбвам се, -аш се, *несв.* влюбляться
влюбя се, -иш се, *св.* влюбиться

влюбено, *нар.* влюбленно
вляза, -еш, *св.* войти
вместо, *предл.* вместо
внѐсям, -яш, *несв.* вносить, ввозить
внеса, -ѐш, *св.* внести, ввести
вниманѐе, *мн. -ия, с. ср.* внимание
внимателен, -лна, -лно, *мн. -лни* внима-
тельный
внос, *мн. няма, с. м.* взнос; ввоз
внуќ, *мн. -ци, с. м.* внуќ
внуќе, *мн. -ѐта, с. ср.* внуќек
внуќча, *мн. -и, с. ж.* внуќча
вода, *мн. -й, с. ж.* вода
газирана ~ газированная вода
водач, *мн. -и, с. м.* вожак, руководитель
воден, -дна, -дно, *мн. -дни* водный, вода-
ной
воденица, *мн. -и, с. ж.* мельница
воденичар, *мн. -и, с. м.* мельник, муко-
мол
воденичка, *мн. -и, с. ж.* маленькая мель-
ница
водица, *умал. от вода, с. ж.* водичка
водопад, *мн. -и, с. м.* водопад
водя, -иш, *несв.* вести, водить
войвода, *мн. -и, с. м.* воевода
войводски, -а, -о, *мн. -ски* воеводский
воѐн, *мн. -и, с. м.* воѐн
воѐна, *мн. -й, с. ж.* воѐна
воѐник, *мн. -ци, с. м.* солдат
воѐска, *мн. -й, с. ж.* воѐско, армия
вол, *мн. -ове, с. м.* вол
волейбол, *мн. няма, с. м.* волейбол
волно, *нар.* волно, свободно
воля, *мн. няма, с. ж.* воля, свобода
впечатлѐние, *мн. -ия, с. ср.* впечатление
впивам, -аш, *несв.* впиваться
вписвам, -аш, *несв.* вписывать, записы-
вать
впиша, -еш, *св.* вписать, записать
впия, -ѐеш, *св.* впитаться
впрѐгна, -еш, *св.* впрячь
впрѐгам, -аш, *несв.* впрягать
врабѐчѐ, *мн. -ѐта, с. ср.* воробушек
враќ, *мн. -вѐ, с. м.* враќ
врата, *мн. -й, с. ж.* дверь
вратар, *мн. -и, с. м.* вратарь
вратња, *мн. -и, с. ж.* ворота
врѐдя, -иш, *несв.* вредить
врѐме, *мн. -на, с. ср.* время
врѐзка, *мн. -и, с. ж.* связь
телефонна ~ телефонная связь
приятелски врѐзки дружеские связи
врѐх, *мн. врѐховѐ, с. м.* вершина
врѐщам, -аш, *несв.* возвращать
врѐщам се, *взвр.* возвращаться
всѐ, *нар.* все
всѐки, всѐка, всѐко, *мн. всѐки, мест.*
каждый, любой
вселѐна, *мн. няма, с. ж.* вселенная

всѐйќи, *мест.* все
всѐйќо, *мест.* все
втѐри, -а, -о, *мн. втѐри* второй
втѐрник, *мн. -ци, с. м.* вторник
втрѐчено, *нар.* пристально
втрѐщен, -а, -о, *мн. -и* ошарашенный,
остолбеневший
вуйчо, *мн. -овци, с. м.* дядя (*по ма-
тери*)
вход, *мн. -ове, с. м.* вход
входен, -дна, -дно, *мн. -дни* входной
вшепеня, -иш, *св.* оцепенеть, окоченеть
вцепенявам, -аш, *несв.* цепенеть, коче-
неть
вчѐра, *нар.* вчера
вѐглища, *мн., ед. няма* уголь
каменни ~ каменный уголь
взвѐствявам, -аш, *несв.* возвѐщать, сооб-
щать
взвѐствя, -иш, *св.* объявить, сообщить
взвѐшнен, -а, -о, *мн. -и* возвышенный
взвѐглавица, *мн. -и, с. ж.* подушка
взвѐглед, *мн. -и, с. м.* взгляд на что-л.
взвѐдшка, *мн. -и, с. ж.* вздох
взвѐдх, *мн. няма, с. м.* воздух
взвѐдѐхам, -аш, *несв.* вздыхать
взвѐдѐхна, -еш, *св.* вздохнуть
взвѐклькам, -аш, *несв.* воскликнуть
взвѐклькна, -еш, *св.* воскликнуть
взвѐлагам, -аш, *несв.* возлагать
взвѐлѐжа, -иш, *св.* возложить
взмутя, -иш, *св.* возмутить
взмутя се, *взвр.* возмутиться
взмущавам, -аш, *несв.* возмущать
взмущавам се, *взвр.* возмущаться
взъниквам, -аш, *несв.* возникать
взъникна, -еш, *св.* возникнуть
взъпя, -ѐеш, *св.* воспеть
взъпитавам, -аш, *несв.* воспитывать
взъпитам, -аш, *св.* воспитать
взъпитанѐе, *мн. няма, с. ср.* воспитание
взъпявам, -аш, *несв.* воспевать
взърѐждане, *мн. няма, с. ср.* возрожде-
ние
взъраст, *мн. -и, с. ж.* возраст
взърастен, -стна, -стно, *мн. -стни* по-
жилой
взѐторжен, -а, -о, *мн. -и* восторжен-
ный
взѐторжено, *нар.* восторженно
взѐхнѐ се, -иш се, *св., взвр.* восхитить-
ся
взѐхнѐвам се, -аш се, *несв., взвр.*
восхищаться
взѐхнѐние, *мн. -ия, с. ср.* восхищение
взѐход, *мн. няма, с. м.* восход, подъем
вѐлк, *мн. -ци, с. м.* волк
вѐлна, *мн. няма, с. ж.* шерсть
вѐлнен, -а, -о, *мн. -и* шерстяной
вѐлнение, *мн. -ия, с. ср.* волнение

вълнувам, -аш, *несв.* волновать
вълнувам се, *взвр.* волноваться
вълшѐбен, -бна, -бно, *мн. -бни* волшеб-
ный
вѐн, *нар.* вне, снаружи
вѐншен, -шна, -шно, *мн. -шни* внеш-
ний
вѐпрѐс, *мн. -и, с. м.* вопрос
вѐрба, *мн. -й, с. ж.* верба, ива
вѐрвя, -иш, *несв.* идти, ходить
вѐрна, -еш, *св.* вернуть
вѐрна се, *взвр.* возвращаться
вѐршѐя, -ѐеш, *несв.* молотить
вѐршитба, *мн. -и* молотѐба
вѐршѐвен, -вна, -вно, *мн. -вни* верховный
вѐстанѐе, *мн. -ия, с. ср.* восстание
вѐстанѐчески, -а, -о, *мн. -ски* повстан-
ческий
вѐтре, *нар.* внутри
вѐтрѐшен, -шна, -шно, *мн. -шни* внут-
ренний
вѐра, *мн. вѐри, с. ж.* вера
вѐрвам, -аш, *несв.* верить
вѐтѐр, *мн. ветровѐ, с. м.* ветер
вѐтѐрен, -рна, -рно, *мн. -рни* ветре-
ный; ветряной
~ вѐтѐрна мѐлница ветряная мельница

Г

гайда, *мн. -и, с. ж.* гайда, волынка
гайтан, *мн. -и, с. м.* шпурок, галун
гайтанен, -а, -о, *мн. -и* из шпурка (*для
украшения*)
галантерѐя, *мн. няма, с. ж.* галантерея
галѐрия, *мн. -ни, с. ж.* галерея
Национална художествена ~ Нацио-
нальная художественная галерея
гара, *мн. -и, с. ж.* вокзал, станция
гараж, *мн. -и, с. м.* гараж
гардерѐб, *мн. -и, с. м.* гардероб
гарнитурa, *мн. -и, с. ж.* гарнитур, гар-
нир
гасна, -еш, *несв.* тухнуть
гастрѐном, *мн. -и, с. м.* гастрѐном
гвинѐец, *мн. гвинѐйци, с. м.* гвинѐец
гвинѐйка, *мн. -и, с. ж.* гвинѐйка
германец, *мн. -нци, с. м.* немец
германка, *мн. -и, с. ж.* немка
германски, -а, -о, *мн. -ски* немецкий
геройзѐм, *мн. няма, с. м.* героизм
героѐйна, *мн. -и, с. ж.* героѐиня
героѐйчен, -чна, -чно, *мн. -чни* героичный,
героический
герѐй, *мн. -ѐи, с. м.* герой
герѐйски, -а, -о, *мн. -ски* геройский
гигант, *мн. -и, с. м.* гигант
гимназия, *мн. -ии, с. ж.* гимназия
гйна, -еш, *несв.* погибать

гише, *мн.* -эта, *с. ср.* окошечко
глава, *мн.* -й, *с. жс.* голова
~ на книга глава книги
главен, -вна, -вно, *мн.* -вни главный
гладен, -дна, -дно, *мн.* -дни голодный
глас, *мн.* -овё, *с. м.* голос
гласувам, -аш, *несв.* и *св.* голосовать
гледам, -аш, *несв.* смотреть
гледка, *мн.* -и, *с. жс.* вид
глоба, *мн.* -и, *с. жс.* штраф
глобус, *мн.* -и, *с. м.* глобус
глупак, *мн.* -ци, *с. м.* дурак
гнездó, *мн.* -а, *с. ср.* гнездо
гняв, *мн. няма, с. м.* гнев
говоря, -иш, *несв.* говорить
годёж, *мн.* -и, *с. м.* помолвка
годевица, *мн.* -и, *с. жс.* невеста
година, *мн.* -и, *с. жс.* год
годишен, -шна, -шно, *мн.* -шни годовой,
ежегодный
годишно време время года
годя, -иш, *несв.* помолвить, сговорить, об-
ручить
годя се, *взвр.* обручиться
годявам, -аш, *несв.* сговаривать, обру-
чать
годявам се, *взвр.* обручаться
гол, -а, -о, *мн.* -и голый
гол, *мн.* -ове, *с. м.* гол
големина, *мн.* -й, *с. жс.* величина, размер
гольф, *мн.* -ове, *с. м.* гольф
голям, -а, -о, *мн.* големи большой
гоня, -иш, *несв.* гнать
гора, *мн.* -й, *с. жс.* лес
горд, -а, -о, *мн.* -и гордый
горделиво, *нар.* горделиво
гордѐя се, -ѐеш се, *несв.* гордиться
гордо, *нар.* гордо
гордость, *мн. няма, с. жс.* гордость
горе, *нар.* выше, вверх, наверху
горен, -рна, -рно, *мн.* -рни верхний
гореш, -а, -о, *мн.* -и горячий, жаркий
горещина, *мн.* -й, *с. жс.* жара
горещо, *нар.* горячо, жарко
горист, -а, -о, *мн.* -и лесной, лесистый
горски, -а, -о, *мн.* -ски лесной
горчив, -а, -о, *мн.* -и, горький
горя, -иш, *несв.* гореть
господар, *мн.* -и, *с. м.* хозяин, господин
господин, *мн.* -и, *с. м.* господин
гост, *мн.* -и, *с. м.* гость
готвене, *мн. няма, с. ср.* готовка, стряпня
готвено, *мн. няма, с. ср.* кушанье
готвя, -иш, *несв.* готовить
готòв, -а, -о, *мн.* -и готовый
грабвам, -аш, *несв.* захватывать
грабна, -еш, *св.* захватить
грабляв, -а, -о, *мн.* -и грабительский
граблява птица хищная птица
град, *мн.* -овё, *с. м.* город

градивен, -вна, -вно, *мн.* -вни строи-
тельный; творческий
градина, *мн.* -и, *с. жс.* сад
градинар, *мн.* -и, *с. м.* садовник
градински, -а, -о, *мн.* -ски садовый
градски, -а, -о, *мн.* -ски городской
градче, *мн.* -ѐта, *с. ср.* городок
градя, -иш, *несв.* строить, создавать
гражданин, *мн.* граждани, *с. м.* граж-
данин
граждански, -а, -о, *мн.* -ски гражданский
гражданство, *мн. няма, с. ср.* граждан-
ство
граматика, *мн.* -и, *с. жс.* грамматика
грандиозен, -зна, -зно, *мн.* -зни гран-
диозный
гранница, *мн.* -и, *с. жс.* граница
гранича, -иш, *несв.* граничить
грѐбане, *мн.* -ия, *с. ср.* гребля
грѐбен, *мн.* -и, *с. м.* гребень
грѐйвам, -аш, *несв.* всходить (о солнце)
грѐйна, -еш, *св.* взойти (о солнце)
греша, -иш, *несв.* грешить, ошибаться
грѐшка, *мн.* -и, *с. жс.* ошибка
грѐя, -ѐеш, *несв.* светить; греть
грива, *мн.* -и, *с. жс.* грива
грйжа се, -иш се, *несв.*, *взвр.* забо-
титься
грип, *мн. няма, с. м.* грипп
грис, *мн. няма, с. м.* манная крупа
грòб, *мн.* -ове, *с. м.* могила
грòзде, *мн. няма, с. ср.* виноград
грòздобѐр, *мн. няма, с. м.* сбор вино-
града
грòзен, -зна, -зно, *мн.* -зни некрасивый;
безобразный
груб, -а, -о, *мн.* -и грубый
група, *мн.* -и, *с. жс.* группа
грѐден, -дна, -дно, *мн.* -дни груд-
ной
грѐк, *мн. гѐрци, с. м.* грек
губя, -иш, *несв.* терять
губя се, *взвр.* теряться
гузно, *нар.* виновато; подозрительно
гума, *мн.* -и, *с. жс.* резина; шина
гуша се, -иш се, *несв.* прижиматься
гушна се, -еш се, *св.* прижаться
гѐба, *мн.* -и, *с. жс.* гриб, губка
гърди, *мн., редко ед.* гърда, *с. жс.* грудь
гъркиня, *мн.* -и, *с. жс.* гречанка
гърлен, -а, -о, *мн.* -и гортанный
гърмѐж, *мн.* -и, *с. м.* гром, выстрел
гѐска, *мн.* -и, *с. жс.* гусь
гѐст, -а, -о, *мн.* -и густой
гьон, *мн.* -ове, *с. м.* подошва

Д

давам, -аш, *несв.* давать
далѐч, *нар.* далеко

далѐчен, -чна, -чно, *мн.* -чни далеский,
дальный
далечина, *мн.* -й, *с. жс.* даль; рассто-
яние; дальность
дали, *част.* ли
дам, дадѐш, *св.* дать
дамски, -а, -о, *мн.* -и дамский
данък, *мн.* -ци, *с. м.* налог
дар, *мн.* -ове, *с. м.* подарок
дарба, *мн.* -и, *с. жс.* способность, одарен-
ность
два, *числ.* м. р. два
две, *числ.* жс. и ср. р. две, два
двигател, *мн.* -и, *с. м.* двигатель
движа се, -иш се, *несв.*, *взвр.* двигаться
движение, *мн.* -ия, *с. ср.* движение
двоен, -йна, -йно, *мн.* -йни двойной
двор, *мн.* -ове, *с. м.* двор
двубой, *мн. няма, с. м.* дуэль, поеди-
нок
девојка, *мн.* -и, *с. жс.* девушка
дежурен, -рна, -рно, *мн.* -рни дежур-
ный
дейност, *мн.* -и, *с. жс.* деятельность
действие, *мн.* -ия, *с. ср.* действие
действително, *нар.* действительно
действувам, -аш, *несв.* действовать
декември, *мн. няма, с. м.* декабрь
делегация, *мн.* -ии, *с. жс.* делегация
делѐние, *мн.* -ия, *с. ср.* деление
делò, *мн.* -а, *с. ср.* дело
деля, -иш, *несв.* делить
демократичен, -чна, -чно, *мн.* -чни де-
мократичный
демократически, -ска, -ско, *мн.* -ски де-
мократический
демонстрация, *мн.* -ии, *с. жс.* демонстра-
ция
дѐн, *мн.* дни, *с. м.* день
денонòщие, *мн.* -ия, *с. ср.* сутки
денонòшно, *нар.* круглосуточно, днем и
ночью
дѐсен, дясна, дясно, *мн.* дѐсни правый
десѐрт, *мн.* -и, *с. м.* десерт
десетилѐтие, *мн.* -ия, *с. ср.* десятилетие
десѐтка, *мн.* -и, *с. жс.* десятка
детѐ, *мн.* деца, *с. ср.* ребенок, дети
детски, -а, -о, *мн.* -ски детский
джòб, *мн.* -ове, *с. м.* карман
джòбен, -бна, -бно, *мн.* -бни карма-
нный
джунгла, *мн.* -и, *с. жс.* джунгли
диагноза, *мн.* -и, *с. жс.* диагноз
див, -а, -о, *мн.* -и дикий
диван, *мн.* -ци, *с. м.* дикарь
диван, *мн.* -и, *с. м.* диван
дивизия, *мн.* -ии, *с. жс.* дивизия
дйгам, -аш, *несв.* поднимать
дйгане, *мн. няма, с. ср.* поднятие, подъем
дйгна, -еш, *св.* поднять

димя, -иш, *несв.* дымить, коптить
дня, *мн.* -и, *с. жс.* арбуз
дирѐктор, *мн.* -и, *с. м.* директор
дишам, -аш, *несв.* дышать
длѐжен, -жна, -жно, *мн.* -жни должный,
обязанный
днѐвен, -вна, -вно, *мн.* -вни дневной
~ рѐд повестка дня
днѐс, *нар.* сегодня, ныне
днѐска, *нар.* сегодня, нынче
днѐшен, -шна, -шно, *мн.* -шни сегодня-
шний, нынешний
до, *предл.* до
добив, *мн.* -и, *с. м.* добыча, доход
добивам, -аш, *несв.* достигать, получать
добия, -ѐш, *св.* достигнуть, получить
добитък, *мн.* -ци, *с. м.* скот
ѐдър рогат ~ крупный рогатый скот
добиче, *мн.* -ета, *с. ср.* скотинка
добрѐ, *нар.* хорошо
доброкачествен, -а, -о, *мн.* -и доброка-
чественный
добър, -брà, -брò, *мн.* -бри добрый
довѐда, -ѐш, *св.* довести, привести
довѐждам, -аш, *несв.* доводить, приво-
дить
довѐчера, *нар.* сегодня вечером
довòлен, -лна, -лно, *мн.* -лни доволь-
ный
догарям, -яш, *несв.* догорать
дòговор, *мн.* -и, *с. м.* договор
дòгодина, *нар.* на будущий год, через
год
догоря, -иш, *св.* догореть
дòйда, -еш, *св.* прийти, приехать
докàрам, -аш, *св.* пригнать, привести
докàрвам, -аш, *несв.* пригонять, приводить
доклад, *мн.* -и, *с. м.* доклад
докладчик, *мн.* -ци, *с. м.* докладчик
доклѐ, *нар.* пока
дòктор, *мн.* -и, *с. м.* доктор
документ, *мн.* -и, *с. м.* документ
документален, -лна, -лно, *мн.* -лни до-
кументальный
дòл, *мн.* -òве, *с. м.* овраг
дòлен, -лна, -лно, *мн.* -лни нижний
долина, *мн.* -й, *с. жс.* долина
долинкà, *мн.* -й, *с. жс.* маленькая долина
дòлу, *нар.* внизу, вниз, ниже
дòм, *мн.* -овѐ, *с. м.* дом
партиен ~ дом партии
почивен ~ дом отдыха
домàкня, *мн.* -и, *с. жс.* хозяйка дома,
домашняя хозяйка
домàт, *мн.* -и, *с. м.* помидор
донàсям, -яш, *несв.* приносить, доносить
донѐса, -ѐш, *св.* принести, донести
допйрам, -аш, *несв.* дотрагиваться
доплатя, -иш, *св.* доплатить

доплащам, -аш, *несв.* доплачивать
допра, -еш, *св.* догнаться
допускам, -аш, *несв.* допускать
допуска, -еш, *св.* допустить
допълнително, *нар.* дополнительно
дори, *нар.* даже
досега, *нар.* до сих пор
доста *нар.* довольно, достаточно
доставям, -яш, *несв.* доставлять
доставя, -иш, *св.* доставить
достатъчно, *нар.* достаточно
достигам, -аш, *несв.* достигать
достигна, -еш, *св.* достичь
дотам, *нар.* до того
дотогава, *нар.* до тех пор
доубивам, -аш, *несв.* добивать
доубия, -иеш, *св.* добить
доходждам, -аш, *несв.* приходиться, приез-
жать
драго, *нар.* мило, приятно
драма, *мн.* -и, *с. ж.* драма
дробен, -бна, -бно, *мн.* -бни мел-
кий
дрезгавина, *мн.* -й, *с. ж.* сумерки; хрип,
хрипота
дремя, -еш, *несв.* дремать
дреха, *мн.* -и, *с. ж.* одежда, платье
друг, -а, -о, *мн.* -и другой
другар, *мн.* -и, *с. м.* товарищ
другарю, *обр.* товарищ
другарка, *мн.* -и, *с. ж.* товарищ
другарко, *обр.* товарищ
другарче, *мн.* -ета, *с. ср.* дружок
другояче, *нар.* иначе
дружба, *мн.* няма, *с. ж.* дружба
дружески, *нар.* дружеский
дружина, *мн.* -и, *с. ж.* дружина, батальон
дружно, *нар.* дружно
дрямка, *мн.* няма, *с. ж.* дрема
дрянов, -а, -о, *мн.* -и кизилловый
дръвчѐ, *мн.* -ѐта, *с. ср.* дерево
овдично ~ фруктовое дерево
дрънкане, *мн.* -ия, *с. ср.* бречание
дрънна, -еш, *св.* дернуть
дрънна се, дернуться; отойти в сторону
дъма, *мн.* -и, *с. ж.* слово
дъх, *мн.* -овѐ, *с. м.* дух
дъхам, -аш, *несв.* дуть
дъхване, *мн.* -ия, *с. ср.* дуновение
дъхна, -еш, *св.* дунуть
духовенство, *мн.* няма, *с. ср.* духовен-
ство
дъхом, *нар.* духом
душa, *мн.* -й, *с. ж.* душа
душa, -иш, *несв.* душить
дъб, *мн.* -ове, *с. м.* дуб
дъжд, *мн.* -овѐ, *с. м.* дождь
дълг, *мн.* -ове, *с. м.* долг
дългометражен, -жна, -жно, *мн.* -жни
полнометражный

дължа, -йш, *несв.* быть в долгу
дълъг, -лга, -лго, *мн.* -лги длинный
дълнер, *мн.* -и, *с. м.* ствол
дълно, *мн.* -а, *с. ср.* дно
дървен, -а, -о, *мн.* -и деревянный
дърво, *мн.* дървета, *с. ср.* дерево
дърва (за горене) дрова
дърводѐлец, *мн.* дърводѐлци, *с. м.* плот-
ник, столяр
държа, -йш, *несв.* держать
държа се, *взвр.* держаться
държава, *мн.* -и, *с. ж.* государство
държане, *мн.* няма, *с. ср.* манера дер-
жать себя
дърпам, -аш, *несв.* дергать; тянуть
дърпам се, -аш се, *несв.*, *взвр.* дергать-
ся; тянуться
дъскa, *мн.* -й, *с. ж.* доска
дъх, *мн.* няма, *с. м.* запах
дъщеря, *мн.* -й, *с. ж.* дочь
дюля, *мн.* -и, *с. ж.* айва
дюна, *мн.* -и, *с. ж.* дюна
дюшѐк, *мн.* -ци, *с. м.* матрац
дядо, *мн.* -овци и дедѐй, *с. м.* дед

Е

е, *част.* ну
ѐвтин, -а, -о, *мн.* -и дешёвый
егойст, *мн.* -и, *с. м.* эгоист
едва-едва, *нар.* едва-едва, еле-еле
едйн, -днa, -днo, *мн.* -дни один
единичен, -чна, -чно, *мн.* -чни одини-
чный
единствен, -а, -о, *мн.* -и единственный
еднакво, *нар.* одинаково
едновременно, *нар.* одновременно
едногласно, *нар.* единогласно
ѐдър, -дра, -дро, *мн.* -дри крупный
ездa, *мн.* няма, *с. ж.* езда (*верхом*)
ездaч, *мн.* -и, *с. м.* всадник
ѐзеро, *мн.* -я, *с. ср.* озеро
езък, *мн.* -ци, *с. м.* язык
ѐквам, -аш, *несв.* отзываться, откликаться
ѐкземпляр, *мн.* -и, *с. м.* экземпляр
ѐкна, -еш, *св.* отозваться, откликнуться
ѐкран, *мн.* -и, *с. м.* экран
ѐкскурзия, *мн.* -ни, *с. ж.* экскурсия
ѐксплоататор, *мн.* -и, *с. м.* эксплуататор
ѐкспрес, *мн.* -и, *с. м.* экспресс
ѐлектрифициран, -а, -о, *мн.* -и электри-
фицированный
ѐлектрически, -а, -о, *мн.* -ски электри-
ческий
ѐлектропровод, *мн.* -и, *с. м.* электро-
провод
ѐлектростанция, *мн.* -ни, *с. ж.* элект-
ростанция
ѐлектротехник, *мн.* -ци, *с. м.* электро-
техник

ѐлен, *мн.* -и, *с. м.* олень
ѐлхa, *мн.* -й, *с. ж.* ольха; елка
ѐмигрант, *мн.* -ски, *с. м.* эмигрант
ѐнергично, *нар.* энергично
ѐнергия, *мн.* няма, *с. ж.* энергия
ѐнциклопедически, -а, -о, *мн.* -ски энци-
клопедический
ѐпоха, *мн.* -и, *с. ж.* эпоха
ѐпохален, -лна, -лно, *мн.* -лни эпохаль-
ный
ѐргѐн, *мн.* -и, *с. м.* холостяк
ѐретик, *мн.* -ци, *с. м.* еретик
ѐсен, *мн.* няма, *с. ж.* осень
ѐсенен, -нна, -нно, *мн.* -нни осенний
ѐскалатор, *мн.* -и, *с. м.* эскалатор
ѐстѐственно, *нар.* естественно
ѐтаж, *мн.* -и, *с. м.* этаж
ѐтажѐрка, *мн.* -и, *с. ж.* этажерка
ѐтап, *мн.* -и, *с. м.* этап
ѐтикет, *мн.* -и, *с. м.* этикет
ѐто, *част.* вот
ѐх, *междум.* эх
ѐчемѐк, *мн.* -ци, *с. м.* ячмень

Ж

жаден, -дна, -дно, *мн.* -дни чувствую-
щий жажду
жадувам, -аш, *несв.* жаждать
жакѐт, *мн.* -и, *с. м.* жакет
жалко, *нар.* жалко
желание, *мн.* -ия, *с. ср.* желание
желая, -аеш, *несв.* желать
желѐзен, желаязна, желаязно, *мн.* же-
лѐзны железный
желѐзопѐтен, -тна, -тно, *мн.* -тни же-
лезнодорожный
желаязо, *мн.* желѐзa, *с. ср.* железо, ме-
талл; кандалы
женa, *мн.* -й, *с. ж.* женщина, жена
жѐнен, -а, -о, *мн.* -и женатый
жѐнитба, *мн.* -и, *с. ж.* женитьба
жѐня, -иш, *несв.* женить
жѐня се, *взвр.* жениться
жѐртва, *мн.* -и, *с. ж.* жертва
жѐсток, -а, -о, *мн.* -и жестокий
жѐстоко *нар.* жестоко
жив, -а, -о, *мн.* -и живой
живѐя, -ѐеш, *несв.* жить
живо-здраво, *нар.* все в порядке
живописен, -сна, -сно, *мн.* -сни живо-
писный
живѐт, *мн.* няма, *с. м.* жизнь
животѐрен, -рна, -рно, *мн.* -рни живот-
ворный
животно, *мн.* -и, *с. ср.* животное
домашно ~ домашнее животное
дѐво ~ дикое животное
хищно ~ хищное животное
жѐлѐст, -а, -о, *мн.* -и жилистый
жѐлище, *мн.* -а, *с. ср.* жилище

жѐлищен, -щна, -щно, *мн.* -щни жи-
лищный
жител, *мн.* -и, *с. м.* житель
житен, -тна, -тно, *мн.* -тни зерновой
житница, *мн.* -и, *с. ж.* житница
жито, *мн.* -а, *с. ср.* зерновой хлеб
жѐйца, *мн.* -и, *с. ж.* проволока, провод
журнал, *мн.* -и, *с. м.* журнал
жѐлт, -а, -о, *мн.* -и желтый
жѐлтица, *мн.* -и, *с. ж.* золотая монета
жѐлтѐд, *мн.* -и, *с. м.* желудь
жѐзна, -еш, *несв.* жать
жѐтва, *мн.* -и, *с. ж.* жатва
жѐтварка, *мн.* -и, *с. ж.* жница

З

за, *предл.* за, для, о, к, на, в
забавен, -вна, -вно, *мн.* -вни забавный,
смешной
забавлявам, -аш, *несв.* и *св.* забавлять,
развлекать
забавлявам се, *взвр.* забавляться, развлека-
ться
забелѐжа, -иш, *св.* заметить
забелѐжителен, -лна, -лно, *мн.* -лни
замечательный
забелѐжка, *мн.* -и, *с. ж.* примечание, за-
мечание
забелявам, -аш, *несв.* замечать
заблѐстя, -йш, *св.* заблестеть
заблѐстявам, -аш, *несв.* начинать блеснуть
забравя, -иш, *св.* забыть
забравям, -яш, *несв.* забывать
забраня, *мн.* -и, *с. ж.* запрещение
забраняя, -иш, *св.* запретить
забранявам, -аш, *несв.* запрещать
забрѐмчa, -иш, *св.* заужужать
забрѐмчaвам, -аш, *несв.* начинать жу-
жжать
забрѐрам, -аш, *св.* заспешить
забрѐрзам, -аш, *несв.* начинать спешить
завалѐя, -иш, *св.* само в 3 л. ед. ч. за-
валѐй пойдет дождь, снег
завалѐям, -аш, *несв.*, само в 3 л. ед. ч.
завалѐява идет дождь, снег
завѐдѐ, -ѐш, *св.* отвести
завѐждам, -аш, *несв.* водить
завѐса, *мн.* -и, *с. ж.* занавес
завѐт, *мн.* -и, *с. м.* завет, завещание
завѐзмaне, *мн.* -ия, *с. ср.* захват
завѐивам, -аш, *несв.* заворачивать
завѐинаги, *нар.* навсегда
завѐися, -иш, *несв.* зависеть
завѐя, -йеш, *св.* завернуть
завѐд, *мн.* -и, *с. м.* завод
завѐовaние, *мн.* -ия, *с. ср.* завоевание
завѐи, *мн.* завѐи, *с. м.* поворот
завѐръщам се, -аш се, *несв.*, *взвр.* воз-
вращаться

завръщане, *мн. -ня, с. ср.* возвращение
 завържа, -еш, *св.* завязать, связать
 завързвам, -аш, *несв.* завязывать
 завърна се, -еш се, *св.* вернуться
 завърша, -иш, *св.* закончить, окончить
 завършвам, -аш, *несв.* заканчивать
 загасвам, -аш, *несв.* гаснуть, гасить
 загасна, -еш, *св.* погаснуть, угаснуть
 загасявам, -аш, *несв.* тушить
 загася, -йш, *св.* потушить
 загивам, -аш, *несв.* погибать
 загина, -еш, *св.* погибнуть
 заглавие, *мн. -ия, с. ср.* заглавие
 загледам, -аш, *св.* начать смотреть
 загледам се, *взвр.* заглядеться
 заглеждам, -аш, *несв.* заглядывать на
 кого-л.
 заглеждам се, *взвр.* заглядываться
 заглъхвам, -аш, *несв.* глухнуть
 заглъхна, -еш, *св.* заглухнуть
 заговорвам, -аш, *несв.* заговаривать
 заговорник, *мн. -ци, с. м.* заговорщик
 заговоря, -иш, *св.* заговорить
 заградя, -йш, *св.* загородить
 заграждам, -аш, *несв.* загораживать
 загрижа се, -иш се, *св., взвр.* позабо-
 титься
 загрижвам се, -аш се, *несв., взвр.* на-
 чинать заботиться
 загрижен, -а, -о, *мн. -и* озабоченный
 загуба, *мн. -и, с. ж.* убыток, потеря
 загубвам, -аш, *несв.* терять
 загубвам се, *взвр.* теряться
 загубя, -иш, *св.* потерять
 загубя се, *взвр.* потеряться
 загърмя, -йш, *св.* загреметь
 загърмявам, -аш, *несв.* начинать греметь
 зад, *предл.* за, позади
 задавам, -аш, *несв.* задавать
 задавам се, *взвр.* показываться, появляться
 задам, *зададеш, св.* задать
 задам се, *взвр.* показаться, появиться
 задача, *мн. -и, с. ж.* задача
 задочно, *нар.* заочно
 задухам, -аш, *св.* задуть
 задухвам, -аш, *несв.* задувать
 задълбочен, -а, -о, *мн. -и* углубленный
 задълбочено, *нар.* углубленно
 задължителен, -лна, -лно, *мн. -лни* обя-
 зательный
 задържа, -йш, *св.* задержать
 задържа се, *взвр.* задержаться
 задържам, -аш, *несв.* задерживать
 задържам се, *взвр.* задерживаться
 задъхан, -а, -о, *мн. -и* запыхавшийся
 заедно, *нар.* вместе, сообща
 заек, *мн. зайци, с. м.* заяц
 заем, *мн. -и, с. м.* заем
 заема, -еш, *св.* занять
 заемам, -аш, *несв.* занимать

заёт, -а, -о, *мн. -и* занятый
 занзвивам, -аш, *несв.* начинать поворачи-
 вать; крутить
 занзвивя, -йеш, *св.* повернуть
 закача, -йш, *св.* повесить
 закачалка, *мн. -и, с. ж.* вешалка
 закачвам, -аш, *несв.* вешать
 закачка, *мн. -и, с. ж.* придирка, шутка
 заключа, -иш, *св.* заключить, запереть
 заключавам, -аш, *несв.* заключать, запи-
 рать
 закова, -деш, *св.* забить (*гвоздями*)
 заковавам, -аш, *несв.* забивать (*гвоздями*)
 закован, -а, -о, *мн. -и* заколоченный, за-
 кованный
 закръча, -иш, *св.* зашагать
 закръчвам, -аш, *несв.* начинать шагать
 закривам, -аш, *несв.* закрывать
 закривя, -яш, *св.* защитит
 закривям, -яш, *несв.* защищать
 закривя, -йеш, *св.* закрыть
 закусвам, -аш, *несв.* завтракать
 закуска, *мн. -и, с. ж.* завтрак
 закуся, -иш, *св.* позавтракать
 закръпвам, -аш, *несв.* штопать
 закръпя, -иш, *св.* заштопать
 закъснение, *мн. -ия, с. ср.* опоздание
 закъсня, -деш, *св.* опоздать
 закъснявам, -аш, *несв.* опаздывать
 зала, *мн. -и, с. ж.* зал
 залавям се, -яш се, *несв.* приниматься за
 дело
 залёжи, *мн., ед. няма, с. м.* залежь
 залепвам, -аш, *несв.* заклеивать
 залепвам се, *взвр.* приклеиваться
 залепна, -еш, *св.* приклеить
 залепна се, *взвр.* приклеиться
 залепя, -йш, *св.* заклеить, зеленить
 залепя се, *св.* заклеиться
 залепям, -яш, *несв.* приклеивать
 залепям се, *несв. взвр.* заклеиваться
 залив, *мн. -и, с. м.* залив
 заловя се, -йш се, *св.* приняться за дело
 залъза, -деш, *св.* зайти, закатиться
 залъзвам, -аш, *несв.* заходить, закаты-
 ваться
 замаян, -а, -о, *мн. -и* ошеломленный,
 изумленный
 замечтан, -а, -о, *мн. -и* погруженный в
 мечты
 замйна, -еш, *св.* уехать
 замнинавам, -аш, *несв.* уезжать
 замрѣжа, -иш, *св.* заштопать
 замрѣжвам, -аш, *несв.* штопать
 замълча, -йш, *св.* замолчать
 замълчвам, -аш, *несв.* замолчать
 занаят, *мн. -и, с. м.* ремесло, занятие
 занаятчия, *мн. -йи, с. м.* ремесленник
 занимавам, -аш, *несв.* занимать
 занимавам се, *взвр.* заниматься

занимая, -деш, *св.* занять
 занима се, *взвр.* заняться
 занимание, *мн. -ия, с. ср.* занятие, дело
 занятие, *мн. -ия, с. ср.* занятие
 заобикалям, -яш, *несв.* окружать, обхо-
 дить
 заобиколя, -йш, *св.* окружить, обойти
 заоблен, -а, -о, *мн. -и* закругленный
 запад, *мн. няма, с. м.* запад
 запазвам, -аш, *несв.* сохранять
 запазя, -иш, *св.* сохранить
 запазен, -а, -о, *мн. -и* сохраненный
 запалвам, -аш, *несв.* зажигать
 запаля, -иш, *св.* зажечь
 запая, -деш, *св.* запаять
 запис, *мн. -и, с. м.* запись
 пощенски ~ почтовый перевод
 записвам, -аш, *несв.* записывать
 запиша, -еш, *св.* записать
 заплаквам, -аш, *несв.* начинать плакать
 заплама, *мн. -и, с. ж.* зарплата
 заплаля, -йш, *св.* заплатить, уплатить
 заплача, -еш, *св.* заплакать
 заплаша, -иш, *св.* запугать
 заплашвам, -аш, *несв.* запугивать
 заплащам, -аш, *несв.* уплачивать
 заповед, *мн. -и, с. ж.* приказ, распоря-
 жение
 заповядам, -аш, *св.* приказать
 заповядвам, -аш, *несв.* приказывать
 запознавам се, -аш се, *несв., взвр.* зна-
 комиться
 запозна се, -деш се, *св., взвр.* позна-
 комиться
 запомня, -иш, *св.* запомнить
 запомням, -яш, *несв.* запоминать
 започвам, -аш, *несв.* начинать
 започване, *мн. -ия, с. ср.* начало
 започна, -еш, *св.* начать
 заприкажа, -еш, *св.* заговорить
 заприказвам, -аш, *несв.* заговаривать
 запътвам се, -аш се, *несв., взвр.* пускаться
 в путь; отправляться
 запътя се, -иш се, *св., взвр.* пуститься в
 путь; отправиться
 запявам, -аш, *несв.* запевать
 заработвам, -аш, *несв.* начинать рабо-
 тать
 заработя, -иш, *св.* начать работать, зара-
 ботать
 заради, *предл.* ради, из-за
 Заразен, -зна, -зно, *мн. -зни* заразный,
 заразительный
 заразен, -ѐна, -ѐно, *мн. -ѐни* заражен-
 ный
 зарзала, *мн. -и, с. ж.* абрикос
 зарисувам, -аш, *несв.* начинать рисовать
 заруменѐя, -деш, *св.* покраснеть
 заруменѐвам, -аш, *несв.* становиться крас-
 ным, краснеть

засадя, -йш, *св.* засадить
 засаждам, -аш, *несв.* сажать
 засвяткам, -аш, *св.* засверкать
 засвяткам, -аш, *несв.* начинать сверкать
 засвяткам се, *взвр., само в 3 л. ед. ч.*
 засвятка се засверкать (*о молнии*)
 засвятквам се, *взвр., само в 3 л. ед. ч.*
 засвятка се начинать сверкать (*о мол-
 нии*)
 засега, *нар.* в настоящее время, пока
 засегна, -еш, *св.* коснуться
 засея, -деш, *св.* засеять
 засилвам, -аш, *несв.* усиливать
 засилвам се, *взвр.* усиливаться
 засия, -иш, *св.* усилить
 засия се, *взвр.* усилиться
 засипвам, -аш, *несв.* засыпать, насыпать
 засипя, -еш, *св.* засыпать, насыпать
 заслужа, -иш, *св.* заслужить
 заслужавам, -аш, *несв.* заслуживать
 заслужен, -а, -о, *мн. -и* заслуженный
 засмѐя се, -деш се, *св., взвр.* засмеяться
 засмѐям се, -аш се, *несв., взвр.* начи-
 нать смеяться
 засрамено, *нар.* пристыженно
 засрамя се, -иш се, *св.* засстыдиться
 заставам, -аш, *несв.* вставать, стано-
 виться
 застапа, -еш, *св.* встать, стать
 застраша, -йш, *св.* запугать
 застрашвам, -аш, *несв.* пугать, угро-
 жать
 засявам, -аш, *несв.* засеивать
 засягам, -аш, *несв.* касаться
 затай, -айш, *св.* скрыть, затаить
 затайвам, -аш, *несв.* скрывать, таить
 затварям, -яш, *несв.* закрывать
 затвор, *мн. -и, с. м.* тюрьма
 затворен, -а, -о, *мн. -и* закрытый
 затворнически, -а, -о, *мн. -и* тюремный
 затворя, -иш, *св.* закрыть
 затека се, затечѐш се, *св., взвр.* бро-
 ситься бежать
 затичвам се, -аш се, *несв., взвр.* бро-
 саться бежать
 затова, *нар.* съюз поэтому
 затопля, -иш, *св.* согреть
 затопля се, *взвр.* согреться
 затоплям, -яш, *несв.* согревать; разогре-
 вать
 затоплям се, *взвр.* согреваться
 зауча, -иш, *св.* заучить
 заучавам, -аш, *несв.* заучивать
 захар, *мн. няма, с. ж.* сахар
 зачакам, -аш, *св.* начать ждать
 зачаквам, -аш, *несв.* начинать ждать
 зачервен, -а, -о, *мн. -и* покрасневший
 зачервя, -йш, *св.* покраснеть
 зачервя се, *взвр.* румяниться
 зачервявам, -аш, *несв.* краснеть

зачервявам се, *взвр.* раскраснеться, раз-
румяниться
зачетá, -ёш, *св.* начать читать; почитать,
уважать
зачита́м, -аш, *несв.* начинать читать; уважать
зачу́дено, *нар.* удивленно
зашива́м, -аш, *несв.* зашивать
зашйя́, -йеш, *св.* зашить
зашумя́, -йш, *св.* зашуметь
зашумя́вам, -аш, *несв.* начинать шуметь
вашитя́, -йш, *св.* зашитить
защища́вам, -аш, *несв.* защищать
защо́, *нар.* почему
защо́то, *св.* потому что
заявля́, -йш, *св.* заявить
заявля́вам, -аш, *несв.* заявлять
звезда́, *мн.* -й, *с. ж.* звезда
звѣнѣц, *мн.* звѣнци́, *с. м.* звонок
звѣня́, -йш, *несв.* звонить
звѣр, *мн.* зве́ровѣ, *с. м.* зверь
здáние, *мн.* -ия, *с. ср.* здание
здрав, -а, -о, *мн.* -и здоровый, крепкий
здрáч, *мн.* ня́ма, *с. м.* сумерки
зе́ле, *мн.* ня́ма, *с. ср.* капуста
цвѣтно́ ~ цветная капуста
зелѣн, -а, -о, *мн.* -и зеленый
зелени́на, *мн.* ня́ма, *с. ж.* зелень
зеленчу́к, *мн.* -ци, *с. м.* овощи
земедѣ́лски, -а, -о, *мн.* -ски земледельческий
зе́мен, -мна, -мно, *мн.* -мни земляной,
земной
земля́нка, *мн.* -и, *с. ж.* землянка
земя́, *мн.* -й, *с. ж.* земля
зѣт, *мн.* зѣтѣвѣ, *с. м.* зять
зѣд, *мн.* -ове, *с. м.* стена, ограда
зѣма, *мн.* -и, *с. ж.* зима
зѣмен, -мна, -мно, *мн.* -мни зимний
зла́тен, -тна, -тно, *мн.* -тни золотой
злати́ст, -а, -о, *мн.* -и золотистый
злѣ́, *нар.* плохо
змя́, *мн.* змя́и, *с. ж.* змея
отро́вна ~ ядовитая змея
зна́к, *мн.* зна́ци и зна́кове, *с. м.* знак
зна́ме, *мн.* -енá, *с. ср.* знамя, флаг
Самáрско ~ Самарское знамя
знаменит, -а, -о, *мн.* -и знаменитый
знаменосѣц, *мн.* знаменосѣци, *с. м.* знаме-
носец
зна́ние, *мн.* -ия, *с. ср.* знание
зна́ча, -иш, *несв.*, само *Зл. ед. ч.* значи
значить
значѣ́ние, *мн.* -ия, *с. ср.* значение
зна́я, -аеш, *несв.* знать
зовá, -ёш, *несв.* звать
зоологическа, -о, *мн.* -ски зоологический
~ гради́на зоологический сад
зоотехник, *мн.* -ци, *с. м.* зоотехник
зрѣлостен, -тна, -тно, *мн.* -тни абиту-
риентский, выпускной

зрелостник, *мн.* -ци, *с. м.* абитуриент
зрѣя́, -ёш, *несв.* зреть
зрител, *мн.* -и, *с. м.* зритель
зѣб, *мн.* -и, *с. м.* зуб
зѣболѣкар, *мн.* -и, *с. м.* зубной врач
зѣболѣкарка, *мн.* -и, *с. ж.* зубной врач
(женщина)
зѣрно, *мн.* -á, *с. ср.* зерно
зюмбю́л, *мн.* -и, *с. м.* гиацинт

И

и, *св.* союз и
йвица, *мн.* -и, *с. ж.* полоса, лента
игли́ка, *мн.* -и, *с. ж.* первоцвет
игра́, *мн.* -й, *с. ж.* игра
игра́ч, *мн.* -и, *с. м.* игрок
игра́чка, *мн.* -и, *с. ж.* игрушка
игра́я, -аеш, *несв.* играть
игри́в, -а, -о, *мн.* -и игривый, резвый
игри́ще, *мн.* -а, *с. ср.* площадка для игр,
стадион
йда́, *вж.* йдвам
йдвам, -аш, *несв.* приходиться
идеоло́г, *мн.* идеоло́зи, *с. м.* идеолог
идѣя, *мн.* -и, *с. ж.* идея
йз, *предл.* из, по, с
йзба́, *мн.* -и, подвал
избера́, -ёш, *св.* избирать, выбрать
избира́м, -аш, *несв.* избирать, выбирать
йзбор, *мн.* -и, *с. м.* выбор
избу́хам, -аш, *несв.* вспыхивать
избу́хна, -еш, *св.* вспыхнуть
избу́рзам, -аш, *св.* поспешить
избу́рзам, -аш, *св.* спешить
избу́рсвам, -аш, *несв.* вытирать
избу́рша, -еш, *св.* вытереть
изва́дя, -иш, *св.* вынуть; вычесть
изва́ждам, -аш, *несв.* вынимать; вычитать
изва́ждане, *мн.* -ия, *с. ср.* снятие, извле-
чение, вычитание
изва́ра, *мн.* ня́ма, *с. ж.* творог
изведа́, -ёш, *св.* вывести
изведна́ж, *нар.* сразу, разом, вдруг
извежда́м, -аш, *несв.* выводить
извѣстен, -тна, -тно, *мн.* -тни известный
извѣстие, *мн.* -ия, *с. ср.* известие
извѣстия́, -йш, *св.* сообщать
извѣстя́вам, -аш, *несв.* сообщать
извѣива́м, -аш, *несв.* извивать
извѣива́м, -аш, *св.* вызывать, вскрикнуть
извѣива́м, -аш, *несв.* вызывать, вскрикивать
извинѣ́ние, *мн.* -ия, *с. ср.* извинение
извини́тельно, *нар.* извинительно
извиня́, -йш, *св.* извинить
извиня́вам, -аш, *несв.* извинять
извѣира́м, -аш, *несв.* бить ключом; брать
начало
извѣива́м, -аш, *несв.* извивать
извѣия́, -йеш, *св.* извить
йзвод, *мн.* -и, *с. м.* вывод

йзвор, *мн.* -и, *с. м.* ключ, источник
извою́вам, -аш, *несв.* и *св.* завоевывать,
завоевать
извѣврѣден, -дна, -дно, *мн.* -дни чрез-
вычайный
извѣврша́, -иш, *св.* сделать
извѣвршам, -аш, *несв.* делать
изга́рям, -яш, *несв.* сгорать
изга́ряне, *мн.* -ия, *с. ср.* выгорание, сго-
рание; ожог
изгася́, -йш, *св.* погасить
изгася́вам, -аш, *несв.* гасить
йзглед, *мн.* -и, *с. м.* вид
изгледа́м, -аш, *св.* воспитать
изглежда́м, -аш, *несв.* выглядеть; воспиты-
вать
изго́нвам, -аш, *несв.* выгонять
изго́ня, -иш, *св.* выгнать
изгоря́, -йш, *св.* сгореть
изградя́, -йш, *св.* выстроить
изгражда́м, -аш, *несв.* строить
изгражда́не, *мн.* -ия, *с. ср.* сооружение,
строительство
изгрѣя́, -ёш, *св.* взойти
изгрѣя́вам, -аш, *несв.* всходить (о солнце)
изгърмя́, -йш, *св.* выстрелить
изгърмя́вам, -аш, *несв.* выстреливать
изда́вам, -аш, *несв.* издавать
изда́м, издаде́ш, *св.* издать (отпечатать)
изда́ние, *мн.* -ия, *с. ср.* издание
изда́тельство, *мн.* -а, *с. ср.* издательство
издева́тельство, *мн.* -а, *с. ср.* издевательство
изде́лие, *мн.* -ия, *с. ср.* изделие
издѣ́гам, -аш, *несв.* поднимать
издѣ́гам се, *взвр.* подниматься
издѣ́гна, -еш, *св.* поднять
издѣ́гна се, *взвр.* подняться
издѣ́ржа́, -йш, *св.* выдерживать
издѣ́ржам, -аш, *несв.* выдерживать
йз, *предл.* из, по, в
йзза́д, *нар.* сзади
йззвѣня́, -йш, *св.* позвонить
йззвѣня́вам, -аш, *несв.* звонить
йзигра́вам, -аш, *несв.* играть
йзигра́я, -аеш, *св.* сыграть
йзка́жа, -еш, *св.* высказать
йзка́жа се, *взвр.* высказаться
йзка́звам, -аш, *несв.* высказывать
йзка́звам се, *взвр.* высказываться
йзка́зване, *мн.* -ия, *с. ср.* высказывание,
выступление
йзка́рам, -аш, *св.* выгнать скот; сдать
экзамен
йзка́рвам, -аш, *несв.* выгонять скот;
~ йзпит славить экзамен
йзкача́, -йш, *св.* поднять
йзкача́ се, *взвр.* подняться
йзка́чвам, -аш, *несв.* поднимать
йзка́чвам се, *взвр.* подниматься
йзклася́, -йш, *св.* выколоситься

йзклася́вам, -аш, *несв.* колоситься
йзключо́, -иш, *св.* исключить
йзключо́вам, -аш, *несв.* исключать
йзключо́чен, -а, -о, *мн.* -и исключенный
йзку́ствен, -а, -о, *мн.* -и искусственный
йзкъ́пвам, -аш, *несв.* купать
йзкъ́пвам се, *взвр.* купаться
йзкъ́пя, -еш, *св.* выкупать
йзкъ́пя се, *взвр.* искупаться
йзла́гам, -аш, *несв.* объяснять, излагать
йзлеку́вам, -аш, *несв.* и *св.* вылечивать;
вылечить
йзлетя́, -йш, *св.* вылететь
йзли́зам, -аш, *несв.* выходить
йзли́зане, *мн.* -ия, *с. ср.* выход
йзли́там, -аш, *несв.* вылетать
йзложá, -иш, *св.* изложить, объяснить
йзложо́ен, -а, -о, *мн.* -и изложенный
йзложѣ́ние, *мн.* ня́ма, *с. ср.* изложение
йзлѣ́гам, -аш, *несв.* обманывать
йзлѣ́жа, -еш, *св.* обмануть
йзля́за, йзля́зеш, *св.* выйти
йзмене́ние, *мн.* -ия, *с. ср.* изменение; пе-
ремена
йзмѣ́рвам, -аш, *несв.* измерять
йзмѣ́ря, -иш, *св.* измерить
йзмѣ́ива́м, -аш, *несв.* вымывать
йзмѣ́ивам се, *взвр.* умыть
йзмѣ́ия, -йеш, *св.* вымыть
йзмѣ́ия се, *взвр.* умыться
йзморѣ́н, -а, -о, *мн.* -и усталый
йзморя́, -йш, *св.* утомить
йзморя́ се, *взвр.* утомиться
йзморя́вам, -аш, *несв.* утомлять
йзморя́вам се, *взвр.* и *страд.* утомляться
йзмрѣ́зам, -аш, *несв.* замерзать
йзмрѣ́зна, -еш, *св.* замерзнуть
йзмѣ́ча, -иш, *св.* измучить
йзмѣ́чвам, -аш, *несв.* мучить
йзмѣ́чен, -а, -о, *мн.* -и измученный
йзнаме́ря, -иш, *св.* открыть, избобрести
йзнаме́рам, *несв.* открывать, избобрести
йзна́сям, -яш, *несв.* выносить, вывозить
йзненáда, *мн.* -и, *с. ж.* неожиданность
йзненáдам, -аш, *св.* застать врасплох
йзненáдан, -а, -о, *мн.* -и удивленный; за-
хваченный врасплох
йзненáдам, -аш, *несв.* заставить врасплох
йзнесá, -ёш, *св.* вынести, вывезти
йзно́с, *мн.* ня́ма, *с. м.* вывоз
йзобли́ча́, -йш, *св.* разобличить
йзобли́ча́вам, -аш, *несв.* разобличать
йзорá, -ёш, *св.* вспахать
йзорáвам, -аш, *несв.* пахать
йзоста́вам, -аш, *несв.* отставать
йзоста́вя, -иш, *св.* покинуть
йзоста́вам, -яш, *несв.* покидать
йзоста́на, -еш, *св.* отстать
йзперá, -ёш, *св.* выстирать
йзпѣя́, -ёш, *св.* спеть, пропеть

изпйвам, -аш, *несв.* выпивать
изпйрам, -аш, *несв.* выстирывать
йспит, *мн.* -и, *с. м.* экзамен
йспйт, -а, -о, *мн.* -и испитой
йспйтам, -аш, *св.* испытать
йспйтателно, *нар.* испытующе
йспйтвам, -аш, *несв.* испытывать, экза-
меновать
изпйя, -йеш, *св.* выпить
изплатя, -йш, *св.* уплатить, выплатить
изплатша, -иш, *св.* испугать
изплатшвам, -аш, *несв.* пугать
изплатшен, -а, -о, *мн.* -и испуганный
изплатшам, -аш, *несв.* уплачивать, вы-
плачивать
изплета, -еш, *св.* сплести, связать
изплетам, -аш, *несв.* сплетать, вязать
изпдлузам, -аш, *несв.* использовать
изпръя, -иш, *св.* выпрямить; поставить
на ноги
изпръя се, *взвр.* выпрямляться; выпря-
миться
изпръям, -яш, *несв.* исправлять; ставить
на ноги
изпръям се, *взвр.* выпрямляться
изпръятя, -иш, *св.* послать
изпръщам, -аш, *несв.* посылать
изпръщач, *мн.* -и, *с. м.* отправитель, про-
вожающий
изпўскам, -аш, *несв.* выпускать, упускать
изпўсна, -еш, *св.* выпустить, упустить
изпўша, -иш, *св.* выкурить
изпўшвам, -аш, *несв.* выкуривать
изпўквам, -аш, *несв.* выделяться
изпўкна, -еш, *св.* выделиться
изпўлвам, -аш, *несв.* исполнять
изпўлвам се, *страд.* и *взвр.* наполняться
изпўлнение, *мн.* -ия, *с. ср.* осуществление,
выполнение
изпўлня, -иш, *св.* выполнить
изпўлнявам, -аш, *несв.* наполнять, вы-
полнять
изпўлням се, *страд.* и *взвр.* напол-
ниться, исполниться
изпьявам, -аш, *несв.* переставать пить
изработвам, -аш, *несв.* выработать
изработя, -иш, *св.* выработать
изравня, -йш, *св.* выровнять
изравнявам, -аш, *несв.* выравнивать
изражэние, *мн.* -ия, *с. ср.* выражение
йзраз, *мн.* -и, *с. м.* выражение
изразя, -йш, *св.* выразить
изразя се, *взвр.* выразиться
изразявам, -аш, *несв.* выражать
изразявам се, *взвр.* выражаться
израсна, -еш, *св.* вырасти
израствам, -аш, *несв.* вырастать
изсвйрвам, -аш, *несв.* переставать свистеть;
переставать играть
изсвйря, -иш, *св.* свистнуть; сыграть

изскачам, -аш, *несв.* выскакивать
изскача, -иш, *св.* выскочить
изтёгля, -иш, *св.* вытащить
изтёглям, -яш, *несв.* вытаскивать
йзток, *мн.* няма, *с. м.* восток
йзточен, -чна, -чно, *мн.* -чни восточный
изтрёбвам, -аш, *несв.* истреблять
изтрёбя, -иш, *св.* истребить
изстрёлвам, -аш, *несв.* выстреливать
изстрелям, -яш, *св.* выстрелить
изтрйвам, -аш, *несв.* вытирать
изтрйя, -йеш, *св.* вытереть
изтрйгвам се, -аш се, *несв.*, *взвр.* выры-
ваться
изтрйгна се, -еш се, *св.*, *взвр.* вырваться
изуча, -иш, *св.* изучить
изучавам, -аш, *несв.* изучать
йзход, *мн.* няма, *с. м.* выход
йзходен, -дна, -дно, *мн.* -дни исходный
изцяло, *нар.* целиком
изчэзвам, -аш, *несв.* исчезать
изчэзна, -еш, *св.* исчезнуть
изчёрпан, -а, -о, *мн.* -и исчерпанный
изяждам, -аш, *несв.* съедать
изям, изядеш, *св.* съесть
изясня, -йш, *св.* объяснить, разъяснить
изясня се, *взвр.* объясниться, проясниться
изяснявам, -аш, *несв.* разъяснять, объяс-
нять
изяснявам се, *взвр.* объясняться, прояс-
няться
икондмика, *мн.* няма, *с. ж.* экономика
икондмически, -а, -о, *мн.* -ски экономичес-
кий
илй, *сюз* или
иллюстрवान, -а, -о, *мн.* -и иллюстрирован-
ный
иллюстрвана картичка художественная
открытка
ймам, -аш, *несв.* иметь
йме, *мн.* -еня, *с. ср.* имя
йменно, *нар.* именно
император, *мн.* -и, *с. м.* император
имперски, -а, -о, *мн.* -ски имперский
индйец, *мн.* -ййци, *с. м.* индеец, индус
индйика, *мн.* -ййки, *с. ж.* индианка
индустриален, -лна, -лно, *мн.* -лни ин-
дустриальный
индустрия, *мн.* -ии, *с. ж.* индустрия, про-
мышленность
инжекция, *мн.* -ии, *с. ж.* инъекция, укол
инженёр, *мн.* -и, *с. м.* инженер
инженёрство, *мн.* няма, *с. ср.* специаль-
ность инженера
строително ~ специальность инженера
строителя
институт, *мн.* -и, *с. м.* институт
интелигентен, -тна, -тно, *мн.* -тни интел-
лигентный
интерёс, *мн.* -и, *с. м.* интерес

интерёсен, -на, -сно, *мн.* -сни интересный
интересувам се, -аш се, *несв.*, *взвр.*
интересоваться
интернационализъм, *мн.* няма, *с. м.*
интернационализм
йскам, -аш, *несв.* хотеть
испански, -а, -о, *мн.* -ски испанский
йстина, *мн.* -и, *с. ж.* истина, правда
йстински, -а, -о, *мн.* -ски истинный, настоя-
щий
исторически, -а, -о, *мн.* -ски исторический
история, *мн.* -ии, *с. ж.* история

К

кабина, *мн.* -и, *с. ж.* кабина
телефонна ~ телефонная кабина
кабинет, *мн.* -и, *с. м.* кабинет
кажа, -еш, *св.* сказать
казвам, -аш, *несв.* говорить
казвам се, *взвр.* называться, именоваться,
говориться
казйно, *мн.* -а, *с. ср.* казино
кайшка, *мн.* -и, *с. ж.* ремешок
как, *нар.* как
какъо, *мн.* няма, *с. ср.* какоо
какъв, каква, какво, *мн.* каквий, *мест.* какой
каллак, *мн.* -ци, *с. м.* меховая шапка
каменен, -нна, -нно, *мн.* -нии каменный
камериёрка, *мн.* -и, *с. ж.* камеристка
камйла, *мн.* -и, *с. ж.* верблюд
камйон, *мн.* -и, *с. м.* грузовик
камък, *мн.* камъни, *с. м.* камень
канапё, *мн.* -ёта, *с. ср.* диван
кавя, -иш, *несв.* приглашать
капиталистически, -а, -о, *мн.* -ски капи-
талистический
капитан, *мн.* -и, *с. м.* капитан
капка, *мн.* -и, *с. ж.* капля
карам, -аш, *несв.* погонять, водить авто-
мобиль; перевозить; заставлять
карамфил, *мн.* -и, *с. м.* гвоздика
карёта, *мн.* -и, *с. ж.* карета
картина, *мн.* -и, *с. ж.* картина
картичка, *мн.* -и, *с. ж.* карточка, от-
крытка
картоф, *мн.* -и, *с. м.* картофель
пържени картофи жареный картофель
картофен, -а, -о, *мн.* -и картофельный
каса, *мн.* -и, *с. ж.* касса
касиёрка, *мн.* -и, *с. ж.* кассирша
каталог, *мн.* -зи, *с. м.* каталог
катастрофа, *мн.* -и, *с. ж.* катастрофа
железопътна ~ железнодорожная ка-
тастрофа
катедра, *мн.* -и, *с. ж.* кафедра
като, *нар.*, *сюз* как
като че (като че ли), *нар.* как будто
кафё, *мн.* -ёта, *с. ср.* кофе

кафйя, -а, -о, *мн.* -и коричневый
кацвам, -аш, *несв.* садиться (*о* птице, са-
молете)
кацна, -еш, *св.* сесть (*о* птице, самолё-
те)
кача, -йш, *св.* поднять
кача се, *взвр.* подняться
качвам, -аш, *несв.* поднимать
качвам се, *взвр.* подниматься
качество, *мн.* -а, *с. ср.* качество
кашлица, *мн.* -и, *с. ж.* кашель
кашлям, -яш, *несв.* кашлять
квадратен, -тна, -тно, *мн.* -тни квадрат-
ный
квартал, *мн.* -и, *с. м.* квартал
квартйра, *мн.* -и, *с. ж.* квартира
кебапче, *мн.* -ета, *с. ср.* кебапче (*бол-
гарское национальное блюдо*)
келнер, *мн.* -и, *с. м.* официант
кехай, *мн.* -ай, *с. м.* сельский глаша-
тай; старший пастух
килим, *мн.* -и, *с. м.* ковер
килий, *мн.* -йи, *с. ж.* келья, камера
килограм, *мн.* -и, *с. м.* килограмм
километър, *мн.* километри, *с. м.* кило-
метр
кинематография, *мн.* няма, *с. ж.* ки-
немаграфия
кингалёрия, *мн.* няма, *с. ж.* галантерея
кино, *мн.* -а, *с. ср.* кино
кинооператор, *мн.* -и, *с. м.* кинооператор
кинорежисьор, *мн.* -и, *с. м.* кинорежиссер
кинофестивал, *мн.* -и, *с. м.* кинофестиваль
кйпвам, -аш, *несв.* вскипать
кйпна, -еш, *св.* вскипеть
кйсел, а, -о, *мн.* -и кислый
китаец, *мн.* китайци, *с. м.* китаец
китайка, *мн.* -и, *с. ж.* китайка
китайски, -а, -о, *мн.* -ски китайский
кйтен, -тна, -тно, *мн.* -тни нарядный
кйтка, *мн.* -и, *с. ж.* букет
кйфла, *мн.* -и, *с. ж.* булочка (сдобная)
кйхам, -аш, *несв.* чихать
кйхна, -еш, *св.* чихнуть
кляденче, *мн.* -ёта, *с. ср.* небольшой
колодец, родник
клас, *мн.* -овё, *с. м.* класс
жйтен ~ колос
класов, -а, -о, *мн.* -и классовый
класови противоречия классовые про-
тиворечия
клята, -иш, *несв.* шатать, колебать
клекна, -еш, *св.* присесть на корточки
клетка, *мн.* -и, *с. ж.* клетка
клиентка, *мн.* -и, *с. ж.* клиентка
климат, *с. м.* климат
кюзёт, *мн.* -и, *с. м.* уборная
кльон, *мн.* кльони и кльонове, *с. м.* ветвь,
отрасль

пощенск ~ почтовое отделение
клуб, *мн. -ове, с. м.* клуб
ключ, *мн. -ове, с. м.* ключ
клякам, -аш, *несв.* приседать на корточки
книга, *мн. -и, с. ж.* книга
книгохранилище, *мн. -а, с. ср.* книгохранилище
книжка, *мн., ед. няма* бумаги
книжар, *мн. -и, с. м.* продавец книг
книжарница, *мн. -и, с. ж.* книжный магазин
книжковен, -вна, -вно, *мн. -вни* книжный, литературный
князь, *мн. -ё, с. м.* князь
кобилица, *мн. -и, с. ж.* коромысло
кога, *нар.* когда
когато, *нар.* съюз когда, в то время как
кожа, *мн. -и, с. ж.* кожа, шкура, мех
кожен, -а, -о, *мн. -и* кожный, меховой
коза, *мн. -й, с. ж.* коза
козина, *мн. няма, с. ж.* шерсть
козуначен, -а, -о, *мн. -и* колючий
кой, кой, коё, *мн. кой, мест.* кто
кокиче, *мн. -ета, с. ср.* подснежник
кокошка, *мн. -и, с. ж.* курица
коля, *мн. -й, с. ж.* автомобиль, машина
лёка ~ легковая машина
коляр, *мн. -и, с. м.* возица, кучер
коляси, само *мн.* колбасные изделия
колебание, *мн. -ния, с. ср.* колебание
колега, *мн. -и, с. м.* коллега
колектив, *мн. -и, с. м.* коллектив
колективно, *нар.* коллективно
колело, *мн. -а и -ета, с. ср.* колесо; велосипед
коленича, -иш, *несв.* становиться на колени
колёт, *мн. -и, с. м.* почтовая посылка
колко, *мест.* сколько
колкото, *съюз* сколько
коловоз, *мн. -и, с. м.* колея, рельсы
коляно, *мн.* коленá и коленё, *с. ср.* колено
командир, *мн. -и, с. м.* командир
комбайн, *мн. -и, с. м.* комбайн
комбайнер, *мн. -и, с. м.* комбайнер
комбинат, *мн. -и, с. м.* комбинат
комедия, *мн. -ии, с. ж.* комедия
комедиант, *мн. -и, с. м.* комедиант
коментирам, -аш, *несв.* комментировать
комин, *мн. -и, с. м.* дымоход; труба
комисар, *мн. -и, с. м.* комиссар
комитет, *мн. -и, с. м.* комитет
централен ~ центральный комитет
изпълнителен ~ исполнительный комитет
комитетски, -а, -о, *мн. -ски* комитетский
компания, *мн. -и, с. ж.* компания
комплекс, *мн. -и, с. м.* комплекс

компот, *мн. -и, с. м.* компот
компрес, *мн. -и, с. м.* компресс
комсомолец, *мн. комсомолци, с. м.* комсомолец
комсомолка, *мн. -и, с. ж.* комсомолка
комунизъм, *мн. няма, с. м.* коммунизм
комунистически, -а, -о, *мн. -ски* коммунистический
кон, *мн. -ё, с. м.* лошадь
конвенционал, *мн. няма, с. м.* трансъевропейский поезд
кондуктор, *мн. -и, с. м.* кондуктор
конец, *мн. конци, с. м.* нитка
кониик, *мн. -ци, с. м.* всадник
конница, *мн. няма, с. ж.* конница, кавалерия
коноп, *мн. няма, с. м.* конопля
консерва, *мн. -и, с. ж.* консервы
конституция, *мн. -ии, с. ж.* конституция
континент, *мн. -и, с. м.* континент
контрабанда, *мн. няма, с. ж.* контрабанда
конфитюр, *мн. -и, с. м.* варенье, джем
концерт, *мн. -и, с. м.* концерт
кооперативен, -вна, -вно, *мн. -вни* кооперативный
кооператор, *мн. -и, с. м.* кооператор, член сельскохозяйственного кооператива
кооператорка, *мн. -и, с. ж.* кооператор (женщина)
кооперация, *мн. -ии, с. ж.* кооперация
коопериран, -а, -о, *мн. -и* кооперированный
копая, -аеш, *несв.* копать
копнеж, *мн. -и, с. м.* страстное желание, мечта
копнёя, -ёеш, *несв.* страстно желать
коприна, *мн. -и, с. ж.* шелк
копринен, -а, -о, *мн. -и* шелковый
копче, *мн. -ета, с. ср.* пуговица
кора, *мн. -й, с. ж.* кора
кораб, *мн. -и, с. м.* корабль, судно
корав, -а, -о, *мн. -и* жесткий, черствый
корейски, -а, -о, *мн. -ски* корейский
корен, *мн. -и, с. м.* корень
коридор, *мн. -и, с. м.* коридор
корича, *мн. -и, с. ж.* обложка
кормило, *мн. -а, с. ср.* руль судна
корпус, *мн. -и, с. м.* корпус
кос, *мн. -ове, с. м.* дрозд
коса, *мн. -й, с. ж.* коса; волосы; коса (орудие)
косач, *мн. -и, с. м.* косарь
космически, -а, -о, *мн. -ски* космический
космонавт, *мн. -и, с. м.* космонавт
космос, *мн. няма, с. м.* космос
костюм, *мн. -и, с. м.* костюм
бански ~ купальный костюм
котка, *мн. -и, с. ж.* кошка
кош, *мн. -ове, с. м.* корзина

кочше, *мн. -ета, с. ср.* корзинка
крава, *мн. -и, с. ж.* корова
край, *мн. краища и краёве, с. м.* конец, край
край, *предл.* возле, около, у, под
крак, *мн. -а, с. м.* нога
крал, *мн. -ё, с. м.* король
красив, -а, -о, *мн. -и* красивый
крася, -йш, *несв.* украшать
крача, -иш, *несв.* шагать
крачка, *мн. -и, с. ж.* шаг
крем, *мн. -ове, с. м.* крем
~ за лице крем для лица
~ карамел карамельный крем
крив, -а, -о, *мн. -и* кривой, дурной
крилат, -а, -о, *мн. -и* крылатый
крило, *мн. крила, с. ср.* крыло
критика, *мн. -и, с. ж.* критика
крой, -ойш, *несв.* кроить
кройч, *мн. -и, с. м.* закройщик, портной
круша, *мн. -и, с. ж.* груша
крушка, *мн. -и, с. ж.* лампочка
электрическа ~ электрическая лампочка
кръв, *мн. кърви, с. ж.* кровь
крвожаден, -дна, -дно, *мн. -дни* кровожадный
кръгъл, -гла, -гло, *мн. -гли* круглый
кръст, *мн. -ове, с. м.* крест; поясница
кръчма, *мн. -и, с. ж.* трактир
кубинец, *мн. кубинци, с. м.* кубинец
кубинка, *мн. -и, с. ж.* кубинка
кукла, *мн. -и, с. ж.* кукла
кукувица, *мн. -и, с. ж.* кукушка
кукумявка, *мн. -и, с. ж.* сова
кукуряк, *мн. -ци, с. м.* морозник
кулоар, *мн. -и, с. м.* кулуары
култура, *мн. -и, с. ж.* культура
културен, -рна, -рно, *мн. -рни* культурный
күп, *мн. -ове, с. м.* куча, нагромождение
купё, *мн. -ета, с. ср.* купе
купувам, -аш, *несв.* покупать
купувачка, *мн. -и, с. ж.* покупательница
купчина, *мн. -и, с. ж.* куча
купа, -иш, *св.* купить
кураж, *мн. няма, с. м.* смелость
курорт, *мн. -и, с. м.* курорт
курс, *мн. -ове, с. м.* курс
курсейст, *мн. -и, с. м.* курсант
куршүм, *мн. -и, с. м.* пуля
кутия, *мн. -йи, с. ж.* коробка, ящик
пощенска ~ почтовый ящик
куфар, *мн. -и, с. м.* чемодан
куфарче, *мн. -ета, с. ср.* чемоданчик
кухня, *мн. -и, с. ж.* кухня
күче, *мн. -ета, с. ср.* собака
күченце, *мн. -а, с. ср.* собачка
кушетка, *мн. -и, с. ж.* кушетка

күде, *нар.* куда, где
күдето, *нар. - съюз* куда, где
күлбó, *мн. күлба и күлбета, с. ср.* шар; клубок
күлвач, *мн. -и, с. м.* дятел
күм, *предл. к, у*
күнкй, *мн., ед. (рядко)* күнка коньки
күпя, -еш, *несв.* купать
күпя се, *взвр.* купаться
күрвав, -а, -о, *мн. -и* кровавый
күрпа, *мн. -и, с. ж.* плавок
~ за лице личное полотенце
~ за ръце ручное полотенце
күрпя, -иш, *несв.* штопать, чинить
күс, -а, -о, *мн. -и* короткий
күсам, -аш, *несв.* рвать, разрывать
күсен, -сна, -сно, *мн. -сни* поздний
күсно, *нар.* поздно
күсометражен, -жна, -жно, *мн. -жни* короткометражный
күща, *мн. -и, с. ж.* дом
күщен, -щна, -щно, *мн. -щни* домашний
күщи, *нар. :*
в ~ дома; домой
óколо ~ возле дома
кюфтё, *мн. -ета, с. ср.* котлета, фрикаделька
Л
лаборатория, *мн. -ии, с. ж.* лаборатория
лагер, *мн. -и, с. м.* лагерь
лак, *мн. -ове, с. м.* лак
~ за нокти лак для ногтей
лакът, *мн. лакти, с. м.* локоть
лалё, *мн. -ета, с. ср.* тюльпан
лампа, *мн. -и, с. ж.* лампа
ластовица, *мн. -и, с. ж.* ласточка
лая, лаеш, *несв.* лаять
лев, *мн. -ове, с. м.* лев (болг. денежная единица)
легло, *мн. -а, с. ср.* постель, кровать
лөгна, -еш, *св.* лечь
лежа, -йш, *несв.* лежать
лөк, -а, -о, *мн. -и* легкий
лекар, *мн. -и, с. м.* врач
лекарски, -а, -о, *мн. -ски* врачебный
лекарство, *мн. -а, с. ср.* лекарство
лөко, *нар.* легко
лекүвам, -аш, *несв.* лечить
лекция, *мн. -ии, с. ж.* лекция
лелёя, -ёеш, *несв.* лелеять
леля, *мн. -и, с. ж.* тетя
лениво, *нар.* лениво
лөсен, -сна, -сно, *мн. -сни* легкий, удобный
лөтен, лятна, лятно, *мн. лөтни* летний

летѣц, *мн.* летци, *с. м.* летчик
летяще, *мн.* -а, *с. ср.* аэродром
летовище, *мн.* -а, *с. ср.* место летнего
отдыха, лагерь
летуване, *мн.* -ня, *с. ср.* летний отдых
летя, -йш, *несв.* летать, лететь
лехъ, *мн.* -й, *с. ж.* грядка, клумба
лечѣбен, -бна, -бно, *мн.* -бни лечебный
лѣя, -ѣеш, *несв.* лить
леяр, *мн.* -и, *с. м.* литейщик
лейрен, -рна, -рно, *мн.* -рни литейный
ливъада, *мн.* -и, *с. ж.* луг
ликувам, -аш, *несв.* ликовать
ликъор, *мн.* -и, *с. м.* ликер
лимон, *мн.* -и, *с. м.* лимон
лѣния, *мн.* -ни, *с. ж.* линия
железопѣтна ~ железнодорожная ли-
ния
липа, *мн.* -й, *с. ж.* липа
лист, *мн.* -а и -ове, *с. м.* лист
~ на дърво лист дерева
~ за ястия меню
~ хартия бумага
литература, *мн.* -и, *с. ж.* литература
научна ~ научная литература
техническа ~ техническая литература
художествена ~ художественная лите-
ратура
марксистеска ~ марксистская литера-
тура
литър, *мн.* литри, *с. м.* литр
лицѣ, *мн.* -а, *с. ср.* лицо
личен, -чна, -чно, *мн.* -чни личный
лодкар, *мн.* -и, *с. м.* лодочник
лѣжа, *мн.* -и, *с. ж.* ложка
лѣзе, *мн.* лѣзи и лѣзета, *с. ср.* вино-
градник
лѣзунг, *мн.* -и, *с. м.* лозунг
лѣква, *мн.* -и, *с. ж.* лужа
локомотив, *мн.* -и, *с. м.* локомотив
локомотивен, -вна, -вно, *мн.* -вни локо-
мотивный; паровозный
локѣм, *мн.* -и, *с. м.* рахат-локум
лопата, *мн.* -и, *с. ж.* лопата
лош, -а, -о, *мн.* -и плохой
лѣд, -а, -о, *мн.* -и сумасшедший
лук, *мн.* нѣма, *с. м.* лук
луканка, *мн.* -и, *с. ж.* сорт свиной кол-
басы
луна, *мн.* нѣма, *с. ж.* луна
лѣв, *мн.* -ове, *с. м.* лев
лѣвица, *мн.* -и, *с. ж.* лѣвица
лѣвче, *мн.* -ета, *с. ср.* лѣвенок
лѣжа, *мн.* -й, *с. ж.* ложь
лѣжа, -еш, *несв.* лгать, обманывать
лѣжа се, *взвр.* обманываться
лѣжйца, *мн.* -и, *с. ж.* ложка
супена ~ суповая ложка
лѣжйчка, *мн.* -и, *с. ср.* ложечка

чаена ~ чайная ложка
лѣхам, -аш, *несв.* веять
лѣхна, -еш, *св.* повеять
лѣх, *мн.* -й, *с. м.* луч
любѣзно, *нар.* любезно
любим, -а, -о, *мн.* -и любимый
любител, *мн.* -и, *с. м.* любитель
любѣв, *мн.* нѣма, *с. ж.* любовь
любопытство, *мн.* нѣма, *с. ср.* любопыт-
ство
любя, -иш, *несв.* любить
лѣгам, -аш, *несв.* ложиться
лѣгам си, *взвр.* ложиться
лѣто, *мн.* летъ, *с. ср.* лето

М

мавзолѣй, *мн.* -ѣи, *с. м.* мавзолей
магазин, *мн.* -и, *с. м.* магазин
Централен универсален магазин
(ЦУМ)
Центральный универсальный магазин
(ЦУМ)
магданѣз, *мн.* нѣма, *с. м.* петрушка
магнитофѣн, *мн.* -и, *с. м.* магнитофон
маза, *мн.* -й, *с. ж.* погреб, подвал
май, *мн.* нѣма, *с. м.* май
майка, *мн.* -и, *с. ж.* мать
маймѣна, *мн.* -и, *с. ж.* обезьяна
майонѣза, *мн.* -и, *с. ж.* майонез
яйца с ~ яйца под майонезом
майстор, *мн.* -и, *с. м.* мастер
макара, *мн.* -й, *с. ж.* катушка
макарѣни, *само мн.* макароны
малко, *нар.* мало
малолѣтен, -тна, -тно, *мн.* -тни мало-
летний
малѣк, -лка, -лко, *мн.* -лки малый, не-
большой
мама, *мн.* нѣма, *с. ж.* мама
манастѣр, *мн.* -и, *с. м.* монастырь
манифѣстация, *мн.* -ии, *с. ж.* demonstra-
ция
маргаритка, *мн.* -и, *с. ж.* маргаритка,
ромашка
марка, *мн.* -и, *с. ж.* марка
пощенска ~ почтовая марка
март, *мн.* нѣма, *с. м.* март
мас, *мн.* нѣма, *с. ж.* жир, сало
маса, *мн.* -и, *с. ж.* стол
маслина, *мн.* -и, *с. ж.* маслина
масло, *мн.* -а, *с. ср.* масло
розово ~ розовое масло
мастилница, *мн.* -и, *с. ж.* чернильница
мастило, *мн.* -а, *с. ср.* чернила
математика, *мн.* нѣма, *с. ж.* математика
матѣрия, *мн.* -ии (тѣкан), *с. ж.* материя-
ткань
махам, -аш, *несв.* махать
махна, -еш, *св.* махнуть

мач, *мн.* -ове, *с. м.* матч
машина, *мн.* -и, *с. ж.* машина
шевѣна ~ шевная машинка
пишѣща ~ пишущая машинка
машинист, *мн.* -и, *с. м.* машинист
мѣбел, *мн.* -и, *с. ж.* мебель
мебелиран, -а, -о, *мн.* -и мебелирован-
ный
мед, *мн.* нѣма, *с. ж.* медь
медѣк, *мн.* -ци, *с. м.* медик
медицина, *мн.* нѣма, *с. ж.* медицина
медицински, -а, -о, *мн.* -ски медицинский
мѣдник, *мн.* мѣнци, *с. м.* медный котел
с ручкой
междѣ, *предл.* между, *среди*
международен, -дна, -дно, *мн.* -дни
международный
мѣлница, *мн.* -и, *с. ж.* мельница
мелничар, *мн.* -и, *с. м.* мельник
мѣля, -еш, *несв.* молотъ
мѣнци, *вжс.* медник
мѣря, -иш, *несв.* мерить
месѣ, *мн.* -а, *с. ср.* мясо
тѣлешко ~ телятина
свѣнско ~ свинина
говѣждо ~ говядина
агнешко ~ молодая баранина
месѣц, *мн.* -и, *с. м.* месяц
месѣчен, -чна, -чно, *мн.* -чни месячный
мѣстен, -сна, -сно, *мн.* -стни местный
местоположѣние, *мн.* -ия, *с. ср.* место-
положение
месторождѣние, *мн.* -ия, *с. ср.* место
рождения
мѣстя, -иш, *несв.* перемещать
метъ, -ѣш, *несв.* мести
металургичен, -чна, -чно, *мн.* -чни метал-
лургический
метеорологически, -а, -о, *мн.* -ски метео-
рологический
мѣтър, *мн.* мѣтри, *с. м.* метр
механик, *мн.* -ци, *с. м.* механик
механичен, -чна, -чно, *мн.* -чни меха-
нический, механический
мѣцанин, *мн.* нѣма, *с. м.* мезонин
мѣчка, *мн.* -и, *с. ж.* медведь
мѣчтъ, *мн.* -й, *с. ж.* мечта
мѣчтая, -ѣеш, *несв.* мечтать
мѣвка, *мн.* -и, *с. ж.* умывальник
миг, *мн.* -ове, *с. м.* миг
мигвам, -аш, *несв.* моргать
мигна, -еш, *св.* моргнуть
миѣне, *мн.* нѣма, *с. ср.* мытье
микроскоп, *мн.* -и, *с. м.* микроскоп
мил, -а, -о, *мн.* -и милый
мѣлвам, -аш, *несв.* ласкать
милиционер, *мн.* -и, *с. м.* милиционер
милостиво, *нар.* милостиво
миѣна, *мн.* -и, *с. ж.* рудник, шахта

миѣна, -еш, -ш, *прити*
минавам, -аш, *несв.* проходить
миѣнал, -а, -о, *мн.* -и прошлый
миѣнало, *мн.* нѣма, *с. ср.* прошлое, про-
шедшее
миѣнен, -нна, -нно, *мн.* -нни минный,
горный
минерален, -лна, -лно, *мн.* -лни минераль-
ный
минзухарче, *мн.* -ета, *с. ср.* безвремен-
ник
министѣрство, *мн.* -а, *с. ср.* министерство
~ на народната просвѣта Министер-
ство народного просвещения
~ на вѣншните работи Министерство
иностранных дел
~ на вѣншната търговия Министер-
ство внешней торговли
минѣта, *мн.* -и, *с. ж.* минута
миньор, *мн.* -и, *с. м.* шахтер, горняк
миѣр, *мн.* нѣма, *с. м.* мир
миѣрен, -рна, -рно, *мн.* -рни мирный
миѣрси, *мн.* нѣма, *с. м.* запах, аромат
миѣриша, -еш, *несв.* пахнуть
миѣролюбѣв, -а, -о, *мн.* -и миролюбивый
миѣролюбѣе, *мн.* нѣма, *с. ср.* миролюбие
миѣсия, *мн.* -ии, *с. ж.* миссия
миѣсля, -иш, *несв.* думать
миѣсль, *мн.* миѣсли, *с. ж.* мысль
миѣтинг, *мн.* -ги, *с. м.* митинг
миѣтнически, -а, -о, *мн.* -ски таможенный
миѣто, *мн.* -а, *с. ср.* пошлина
миѣя, -йеш, *несв.* умывать
миѣя се, *несв.* *взвр.* мыться, умываться
млѣдъ, -а, -о, *мн.* -и молодой
млѣдѣж, *мн.* -и, *с. м.* молодой человек,
юноша
млѣдѣж, *мн.* нѣма, *с. ж.* молодежь
млѣдост, *мн.* нѣма, *с. ж.* молодость
млѣкар, *мн.* -и, *с. м.* молочник (продавец
молока)
млѣквам, -аш, *несв.* умолкать, замолкать
млѣкна, -еш, *св.* замолчать, умолкнуть
млѣко, *мн.* млѣка, *с. ср.* молоко
многѣ, *нар.* много
многѣкратен, -тна, -тно, *мн.* -тни мно-
гократный
многѣчислен, -а, -о, *мн.* -и многочислен-
ный
мога, можеш, *несв.* мочь
могѣщество, *мн.* -а, *с. ср.* могущество
мода, *мн.* -и, *с. ж.* мода
модел, *мн.* -и, *с. м.* модель, фасон
~ реглан реглан
модѣрен, -рна, -рно, *мн.* -рни современ-
ный, современный
може би, *нар.* может быть
моѣй, -я, -е, *мн.* -и, *мест.* мой
молаба, *мн.* -й, *с. ж.* мольба просьба

нахално, нар. нахально
нахранвам, -аш, *несв.* кормить
нахранвам се, *взвр.* наедаться
нахраня, -иш, *св.* накормить
нахраня се, *взвр.* наестся
нацист, *мн. -и, с. м.* нацист
национален, -лна, -лно, *мн. -лни,* национальный
националност, *мн. -и, с. ж.* национальность
началник, *мн. -ци, с. м.* начальник
начало, *мн. -а, с. ср.* начало
начин, *мн. -и, с. м.* способ
наяждам се, -аш се, *несв.* наедаться
найм се, наядеш се, *св.* наестся
не, *част.* не, нет
небё, *мн. -еса, с. ср.* небо
невёрен, невярна, невярно, *мн. невярни*
неверный
невиждан, -а, -о, *мн. -и* невиданный
невинен, -нна, -нно, *мн. -нии* невинный
невёля, *мн. -и, с. ж.* неволя
невяста, *мн. невесты, с. ж.* молодая жена, молодка
неграмотен, -тна, -тно, *мн. -тни* неграмотный
недалёч, нар. неподалеку
неделя, *мн. -и, с. ж.* воскресенье
недисциплинирано, нар. не дисциплинировано
недоволен, -лна, -лно, *мн. -лни* недовольный
недовольство, *мн. -а, с. ср.* недовольство
недоумение, *мн. няма, с. ср.* недоумение
недра, *мн., ед. няма, с. ср.* недра
нежен, -жна, -жно, *мн. -жни* нежный
нежность, *мн. -и, с. ж.* нежность
незабелязано, нар. незаметно
незнаен, -айна, -айно, *мн. -айни* неизвестный
неизвестен, -стна, -стно, *мн. -стни* неизвестный
неизлечим, -а, -о, *мн. -и* неизлечимый
неизчерпаем, -а, -о, *мн. -и* неисчерпаемый
нейде, нар. где-то
нека, *част.* пусть
немец, *мн. немцы, с. м.* немец
немкия, *мн. -и, с. ж.* немка
немоощен, -щна, -щно, *мн. -щни* немощный
немски, -а, -о, *мн. -ски* немецкий
ненадёжно, нар. неожиданно
необходим, -а, -о, *мн. -и* необходимый
необяген, -тна, -тно, *мн. -тни* необязательный
неонов, -а, -о, *мн. -и* неоновый
неосъществён, -а, -о, *мн. -и* неосуществлённый
неочаквано, нар. неожиданно
непознат, -а, -о, *мн. -и* незнакомый
неправилен, -лна, -лно, *мн. -лни* неправильный

непрекъснато, нар. непрерывно
непременно, нар. непременно
непрестанен, -нна, -нно, *мн. -нии* непрерыванный
неприятел, *мн. -и, с. м.* неприятель
неравен, -вна, -вно, *мн. -вни* неравный
нервен, -вна, -вно, *мн. -вни* нервный
нередовно, нар. нерегулярно, неровно
нерешително, нар. нерешительно
несгѡда, *мн. -и, с. ж.* неудобство, несчастье
несръчен, -чна, -чно, *мн. -чни* невольный, неуклюжий
нетърпеливо, нар. нетерпеливо
нетърпение, *мн. няма, с. ср.* нетерпение
неудобен, -бна, -бно, *мн. -бни* неудобный
неуместно, нар. неуместно
неуморно, нар. неустанно, неустойчиво
неуспех, *мн. -и, с. м.* неудача
неуцтив, -а, -о, *мн. -и* невежливый
нефтепреработвателен, -лна, -лно, *мн. -лни* нефтеперерабатывающий
несчастие, *мн. -ия, с. ср.* несчастье
нещо, *мн. -а, с. ср.* вещь
низина, *мн. -и, с. ж.* поле
низина, *мн. -и, с. ж.* низменность
никкой, никоя, никое, *мн. никои, мест. -никто*
нисък, -ска, -ско, *мн. -ски* низкий
ниѡто, *сѡюз* ни
нищо, *мн. няма, мест., сѡц.* ничто
но, *сѡюз* но
нов, -а, -о, *мн. -и* новый
новина, *мн. -и, с. ж.* новость
новогодишен, -шна, -шно, *мн. -шни* новогодний
новоосвободён, -а, -о, *мн. -и* недавно освобождённый
ноёмври, *мн. няма, с. м.* ноябрь
нож, *мн. -ѡве, с. м.* нож
ножици, *мн., ед. ножица* ножницы
ножче, *мн. -ета, с. ср.* ножник
~ за бръснене лезвие для бритвы
нокт, *мн. нѡкти, с. м.* ноготь
номер, *мн. -а, с. м.* номер
нос, *мн. носѡве, с. м.* нос
носач, *мн. -и, с. м.* носильщик
нося, -иш, *несв.* носить, нести
нощ, *мн. -и, с. ж.* ночь
нощувам, -аш, *несв.* ночевать
нрав, *мн. -и, с. м.* нрав, характер
нужда, *мн. -и, с. ж.* нужда
~ имам ~ иметь потребность
нуждая се, -аеш се, *несв.* нуждаться
нужен, -жна, -жно, *мн. -жни* нужный
някой, -оя, -ое, *мн. -ои, мест. -некоторый, кто-то*
няколко неизм. *мест. - числ.* несколько
някъде, нар. где-то
нямам, -аш, *несв.* не иметь

О

обадя, -иш, *св.* известить
обадям се, *взвр.* откликнуться
обаждам, -аш, *несв.* извещать
обаждам се, *взвр.* откликаться
обвинител, *мн. -и, с. м.* обвинитель
обвинителен, -лна, -лно, *мн. -лни* обвинительный
обвиня, -иш, *св.* обвинить
обвинявам, -аш, *несв.* обвинять
обвиняем, -а, -о, *мн. -и* обвиняемый
обградя, -иш, *св.* огородить, окружить
обграждам, -аш, *несв.* ограживать, окружать
ѡбед, *мн. -и, с. м.* обед
обединя, -иш, *св.* объединить
обединявам, -аш, *несв.* объединять
обезпокой, -ойш, *св.* беспокоить
обезпокоявам, -аш, *несв.* беспокоивать
обект, *мн. -и, с. м.* объект
обера, -еш, *св.* обобрать
обесвам, -аш, *несв.* вешать
обесване, *мн. -ия, с. ср.* повешение
обеса, -иш, *св.* повесить
обещавам, -аш, *несв.* обещать
обещая, -аеш, *св.* пообещать
обзаведен, -а, -о, *мн. -и* обставленный
обидно, нар. обидно
обидя, -иш, *св.* обидеть
обиждам, -аш, *несв.* обижать
обикалям, -яш, *несв.* обходить вокруг, объезжать
обыковён, -а, -о, *мн. -и* обыкновенный
обыколя, -иш, *св.* обойти вокруг, объехать
обырам, -аш, *несв.* обирать
обычай, *мн. -ай, с. м.* обычай
обычам, -аш, *несв.* любить
обкръжа, -иш, *св.* окружить
обкръжавам, -аш, *несв.* окружать
ѡбласт, *мн. -и, с. ж.* область
ѡблачен, -чна, -чно, *мн. -чни* облачный
облека, облечеш, *св.* одеть, надеть
облека се, *взвр.* одеться
облекло, *мн. -а, с. ср.* одежда
~ гѡтѡво ~ готовое платье
~ по поръчка платье на заказ
облекча, -иш, *св.* облегчать
облекчавам, -аш, *несв.* облегчать
облечен, -а, -о, *мн. -и* одетый
облячам, -аш, *несв.* одевать, надевать
облячам се, *взвр.* одеваться
обменя, -иш, *св.* обменивать
обменям, -яш, *несв.* обменивать
обмитяване, *мн. -ия, с. ср.* обложение таможенной пошлиной
обмяна, *мн. ѡбмени, с. ж.* обмен
обновя, -иш, *св.* обновить
обновявам, -аш, *несв.* обновлять

ободрён, -а, -о, *мн. -и* ободренный
ѡбѡз, *мн. -и, с. м.* обоз
ѡбор, *мн. -и, с. м.* хлев, загон для скота
ѡбработвам, -аш, *несв.* обрабатывать
ѡбработя, -иш, *св.* обработать
ѡбраз, *мн. -и, с. м.* образ
образец, *мн. образцы, с. м.* образец
образование, *мн. няма, с. ср.* образование
ѡбречен, -а, -о, *мн. -и* обреченный
ѡбръсвам, -аш, *несв.* брить
ѡбръсвам се, *взвр.* бриться
ѡбръсна, -еш, *св.* побрить
ѡбръсна се, *взвр.* побриться
ѡбръщам, -аш, *несв.* переводить, обращать
ѡбръщам се, *взвр.* поворачиваться, обращаться
ѡбсерватория, *мн. -ии, с. ж.* обсерватория
ѡбсипвам, -аш, *несв.* обсыпать
ѡбсипя, -еш, *св.* обсыпать
ѡбслужа, -иш, *св.* обслужить
ѡбслужам, -аш, *несв.* обслуживать
ѡбстановка, *мн. -и, с. ж.* обстановка
~ домашна ~ домашняя обстановка
ѡбстрелвам, -аш, *несв.* обстреливать
ѡбстрелям, -яш, *св.* обстрелять
ѡбсъдя, -иш, *св.* обсудить
ѡбсъждам, -аш, *несв.* обсуждать
ѡбъвам, -аш, *несв.* обувать
ѡбъвам се, *взвр.* обуваться
ѡбъвка, *мн. -и, с. ж.* обувь
ѡбъча, -иш, *св.* обучить
ѡбучавам, -аш, *несв.* обучать
ѡбучение, *мн. -ия, с. ср.* обучение
ѡбуча, *мн., ед. няма* обувь
ѡбъя, -уеш, *св.* обути
ѡбъя се, *взвр.* обути
ѡбхваам, -еш, *св.* охватить
ѡбхващам, -аш, *несв.* охватывать
ѡбхѡдя, -иш, *св.* обойти
ѡбхѡждам, -аш, *несв.* обходить
ѡбширен, -рна, -рно, *мн. -рни* обширный
ѡбщ, -а, -о, *мн. -и* общий
ѡбщежитие, *мн. -ия, с. ср.* общежитие
ѡбщина, *мн. -ѡй, с. ж.* община
ѡбъркан, -а, -о, *мн. -и* запутанный
ѡбъркам, -аш, *св.* запутать
ѡбъркам се, *взвр.* запутаться, сбиться
ѡбърквам, -аш, *несв.* запутывать
ѡбърквам се, *взвр.* сбиваться
ѡбърна, -еш, *св.* обернуть
ѡбърсвам, -аш, *несв.* вытирать
ѡбърша, -еш, *св.* вытереть
ѡбъява, *мн. -и, с. ж.* объявление
ѡбъявя, -иш, *св.* объявлять
ѡбъявям, -аш, *несв.* объявлять
ѡбъявам, -аш, *несв.* обедать
ѡбясня, -иш, *св.* объяснить
ѡбяснявам, -аш, *несв.* объяснять

овёс, *мн. няма, с. м. овес*
овлажня́я, -ёш, *св.* стать влажным
овлажня́вам, -аш, *несв.* увлажнять
ово́шка, *мн. -и, с. ж.* фруктовое дерево
ово́щен, -щна, -щно, *мн. -щни* плодовой,
фруктовый
ови́д, *мн. -ё, и -й, с. ж.* овца
овчи, -а, -о, *мн. овчи* овечий
оглася́, -йш, *св.* огласить
оглася́м, -яш, *несв.* оглашать
огледа́ло, *мн. -а, с. ср.* зеркало
огледа́м, -аш, *св.* оглядеть
огледа́м се, *взвр.* оглядеться, осмотреться
оглежда́м, -аш, *несв.* оглядывать
оглежда́м се, *взвр.* оглядываться, осма-
триваться
огне́н, -а, -о, *мн. -и* огненный
огра́да, *мн. -и, с. ж.* ограда
оградя́, -йш, *св.* огородить
огражда́м, -аш, *несв.* огораживать
огре́я, -ёш, *св.* согреть, озарить
огро́мен, -мна, -мно, *мн. -мни* огромный
огря́вам, -аш, *несв.* согрывать, озарять
огъ́н, *мн. огньо́ве, с. м.* огонь, костер
одеколóн, *мн. -и, с. м.* одеколон
оженя́м, -аш, *несв.* женить
оженя́м се, *взвр.* жениться
оженя́, -иш, *св.* женить
оженя́ се, *взвр.* жениться
оживёно, *нар.* оживленно
одея́ло, *мн. -а, с. ср.* одеяло
оживе́я, -ёш, *св.* остаться в живых
оживле́ние, *мн. няма, с. ср.* оживление
оживя́вам, -аш, *несв.* оставаться в живых
ожъя́на, -еш, *св.* убрать урожай (о зер-
новых)
ожъя́вам, -аш, *несв.* убирать урожай
(о зерновых)
озвуче́н, -а, -о, *мн. -и* озвученный
оздраве́я, -ёш, *св.* выздороветь
оздравя́вам, -аш, *несв.* выздоравливать
озлобе́но, *нар.* озлобленно
озова́ се, -ёш се, *св.* оказаться
озова́вам се, -аш се, *несв.* оказываться
озъ́рна се, -еш се, *св., взвр.* оглянуться
озъ́ртам се, -аш се, *несв., взвр.* огля-
дываться
ока́жа, -еш, *св.* оказать
ока́жа се, *взвр.* оказаться
оказва́м, -аш, *несв.* оказывать
оказва́м се, оказываться
океа́н, *мн. -и, с. м.* океан
оки́ча, -иш, *св. здесь:* убрать цветами
оки́чвам, -аш, *несв. здесь:* убирать цветами
око́, *мн. очй, с. ср.* глаз
окова́н, -а, -о, *мн. -и* закованный (в кан-
далах)
око́лен, -лна, -лно, *мн. -лни* окрестный
око́лност, *мн. -и, с. ж.* окрестность
около́, *предл.* вокруг, возле

оконча́тельно, *нар.* окончательно
око́п, *мн. -и, с. м.* окоп
окося́, -йш, *св.* скосить
окося́вам, -аш, *несв.* скашивать
окри́ля, -йш, *св.* окрылить
окри́лям, -яш, *несв.* окрылять
окто́мври, *мн. няма, с. м.* октябрь
окупи́ран, -а, -о, *мн. -и* оккупированный
о́лно, *мн. няма, с. ср.* масло (раститель-
ное)
о́лво, *мн. няма, с. ср.* свинец
о́мраза, *мн. няма, с. ж.* ненависть
омъ́жа, -иш, *св.* выдать замуж
омъ́жа се, *св.* выйти замуж
омъ́жвам, -аш, *несв.* выдавать за муж
омъ́жвам се, *несв.* выходить замуж
омъ́жена (жена), *мн. -и* замужняя (жен-
щина)
опа́зване, *мн. няма, с. ср.* охрана
опа́сен, -сна, -сно, *мн. -сни* опасный
опа́сно, *нар.* опасно
опа́сност, *мн. -и, с. ж.* опасность
опа́шка, *мн. -и, с. ж.* хвост; очередь
опера́, *мн. -и, с. ж.* опера
опера́, -ёш, *св.* выстирать
описа́м, -аш, *несв.* описывать
о́пит, *мн. -и, с. м.* опыт
о́питен, -тна, -тно, *мн. -тни* опытный
о́питомя́, -йш, *несв.* приручить
о́питомя́вам, -аш, *св.* приручать
о́пийша, -еш, *св.* описать
о́правда́вам, -аш, *несв.* оправдывать
о́правда́я, -аеш, *св.* оправдать
о́преде́лен, -а, -о, *мн. -и* определенный
о́пълча́ се, -иш се, *св., взвр.* ополчиться
о́пълча́вам се, -аш се, *несв., взвр.* опол-
чаться
о́пълче́нец, *мн. -нци, с. м.* ополченец
ора́, -ёш, *несв.* пахать
ора́торски, -а, -о, *мн. -и* ораторский
о́рбита, *мн. -и, с. ж.* орбита
организа́тор, *мн. -и, с. м.* организатор
организа́йрам, -аш, *несв. и св.* организо-
вывать
организа́йран, -а, -о, *мн. -и* организованный
оре́л, *мн. орлы, с. м.* орел
орли́ца, *мн. -и, с. ж.* орлица
о́рех, *мн. оре́хи, с. м.* орех
ори́з, *мн. нлма, с. м.* рис
оръ́жие, *мн. -ия, с. ср.* оружие
осве́н, *нар.* кроме
осветле́ние, *мн. -ия, с. ср.* освещение,
разъяснение
осветя́, -йш, *св.* осветить, освятить
осветя́вам, -аш, *несв.* освещать, освящать
освобо́дите́л, *мн. -и, с. м.* освободитель
освобо́дите́лен, -лна, -лно, *мн. -лни* осво-
болительный
освобо́дя́, -йш, *св.* освободить
освобо́дя́ се, *взвр.* освободиться

освобо́жда́вам, -аш, *несв.* освобождать
освобо́жда́вам се, *взвр.* освобождаться
освобо́жда́ване, *мн. -ия, с. ср.* освобож-
дение
освобо́жде́ние, *мн. -ия, с. ср.* освобож-
дение
основа́, -ёш, *св.* основать
основа́вам, -аш, *несв.* основывать
основа́тел, *мн. -и, с. м.* основатель
основе́н, -вна, -вно, *мн. -вни* основной
особе́н, -а, -о, *мн. -и* особенный
особе́но, *нар.* особенно
оста́вам, -аш, *несв.* оставаться
оста́вам, -яш, *несв.* оставлять
оста́ва, -иш, *св.* оставить
оста́на, -еш, *св.* остаться
о́стров, *мн. -и, с. м.* остров
о́стрый, -стра, -стро, *мн. -стри* острый
о́суден, -а, -о, *мн. -и* осужденный
о́судя, -иш, *св.* осудить
о́сужда́м, -аш, *несв.* осуждать
о́существя́, -йш, *св.* осуществить
о́существя́вам, -аш, *несв.* осуществлять
от, *предл.* от, с, у, к
отбо́р, *мн. -и, с. м.* команда, отбор
отва́рям, -яш, *несв.* открывать
отве́сен, -сна, -сно, *мн. -сни* вертикаль-
ный, отвесный
отвисо́ко, *нар.* сверху, свысока
отво́д, *мн. -и, с. м.* отвод
о́творо, *мн. -и, с. м.* отверстие, дыра
отво́рен, -а, -о, *мн. -и* открытый
отво́ря, -иш, *св.* открыть
отво́рщам, -аш, *несв.* отвечать
отво́рна, -еш, *св.* ответить
отгле́дам, -аш, *св.* вырастить
отгле́жда́м, -аш, *несв.* выращивать
отгова́рям, -яш, *несв.* отвечать
отгово́р, *мн. -и, с. м.* ответ
отгово́рен, -рна, -рно, *мн. -рни* ответ-
ственный
отгово́рник, *мн. -ци, с. м.* ответствен-
ный (человек), староста
отгово́ря, -иш, *св.* ответить
отда́вам, -аш, *несв.* отдавать
отда́вам се, *взвр.* отдаваться
отда́вна, *нар.* давно, издавна
отдале́ча, -йш, *св.* удалиться
отдале́ча́вам, -аш, *несв.* удалять
отдале́ча́ се, *взвр.* удалиться
отдале́ча́вам се, *взвр.* удаляться
отда́м, отдаде́ш, *св.* отдать
отда́м се, *взвр.* отдаться
отде́л, *мн. -и, с. м.* отдел
~ за ко́жени изде́лия отдел меховых
изделий
~ за да́мско бельо́ отдел дамского белья
~ за гото́во облекло́ отдел готового
платья
~ за трикота́ж отдел трикотажа

~ за дома́шни потре́би отде́л предме-
тов домашнего обихода
~ за спо́ртни принадле́жности отде́л
спортивных принадлежностей
~ за элект́рически уре́ди отде́л элек-
трических приборов
~ за ме́бели отде́л мебели
~ за де́тски игра́чки отде́л детских
игрушек
отде́ля, -йш, *св.* отделить
отде́ля́ се, *взвр.* отделяться
отде́ля́м, -яш, *несв.* отделять
отде́ля́м се, *взвр.* отделяться
отдо́лу, *нар.* снизу
отека́, -чёш, *св.* опухнуть
оте́чество, *мн. няма, с. ср.* отчизна
отзовá се, -еш се, *св., взвр.* отзоваться
отзова́вам се, -аш се, *несв., взвр.* отзы-
ваться
оти́вам, аш, *несв.* идти
оти́да, -еш, *св.* пойти
отйа́м, -аш, *несв.* отекать, опухать
отка́жа, -еш, *св.* отказать
отка́звам, -аш, *несв.* отказывать
отко́лково, *сюз* нежел, чем
открывá, -аш, *несв.* открывать
открýт, -а, -о, *мн. -и* открытый
открýтие, *мн. -ия, с. ср.* открытие
открýя, -йш, *св.* открыть
откупýвам, -аш, *несв.* выкупать
откупя́, -иш, *св.* выкупить
отлетя́, -йш, *св.* улететь
отле́я, -ёш, *св.* отлить
отлива́м, -аш, *несв.* отливать
отлита́м, -аш, *несв.* улетать
отличник, *мн. -ци, с. м.* отличник
отме́тна, -еш, *св.* отбросить, отметить
отми́на, -еш, *св.* пройти, отойти
отмина́вам, -аш, *несв.* проходить, отходить
отмъ́стя́, -йш, *св.* отомстить
отмъ́ща́вам, -аш, *несв.* мстить
отмя́там, -аш, *несв.* отбрасывать, отмечать
отна́сям, -яш, *несв.* уносить
отнача́ло, *нар.* сначала
отне́ма, -еш, *св.* отнять
отне́мам, -аш, *несв.* отнимать
отнесá, -ёш, *св.* унести
отно́во, *нар.* снова
отопле́ние, *мн. няма, с. ср.* отопление
отпра́вя, -иш, *св.* отправить
отпра́вя се, *взвр.* отправиться
отпра́вям, -яш, *несв.* отправлять
отпра́вям се, *взвр.* отправляться
отпре́д, *нар.* спереди, впереди
отпу́ск, *мн. -ки, с. м.* отпуск
отпу́вен, -вна, -вно, *мн. -вни* ядовитый,
отравленный
отру́пан, -а, -о, *мн. -и* загроможденный
отсе́дна, -еш, *св.* остановиться
отстраи́, *нар.* со стороны, сбоку

отстраняване, *мн. -ня, с. ср.* устраниение
отстъпвам, -аш, *несв.* отступать, уступать
отстъпване, *мн. -ня, с. ср.* отход, уступка
отстъпя, -иш, *св.* отступить, уступить
отсъствавам, -аш, *несв.* и *св.* отсутство-
вать

отсядам, -аш, *несв.* останавливаться
оттам, *нар.* оттуда
отчаяно, *нар.* отчаянно
отчета, -еш, *св.* отчитаться
отчетен, -тна, -тно, *мн. -тни* отчетный
отчитам, -аш, *несв.* отчитываться
оформя, -иш, *св.* оформить
оформя се, *възвр.* оформиться
оформям, -яш, *несв.* оформлять
оформям се, *възвр.* оформляться
оцет, *мн. няма, с. м.* укус
очаквам, -аш, *несв.* ожидать
очертavam, -аш, *несв.* очерчивать
очертavam се, *възвр.* очерчиваться
очертая, -аеш, *св.* очертить
очертая се, *възвр.* очертиться
още, *нар.* еще

П

па, *съюз* и, но, да
павилион, *мн. -и, с. м.* будка, киоск; па-
вильон
навйран, -а, -о, *мн. -и* мошеный
падам, -аш, *несв.* падать
падам се, *несв., възвр.* попадаться
падна, -еш, *св.* упасть
падна се, *св., възвр.* попасться
пазар, *мн. -и, с. м.* рынок, базар
пазач, *мн. -и, с. м.* сторож
пазя, -иш, *несв.* сторожить
панайр, *мн. -и, с. м.* ярмарка
пак, *нар.* снова, еще
пакет, *мн. -и, с. м.* пакет
пакостя, -иш, *несв.* вредить, пакостить
палавник, *мн. -ци, с. м.* непоседа, шалун
палто, *мн. -а, с. ср.* пальто, пиджак
паметник, *мн. -ци, с. м.* памятник
памук, *мн. -ци, с. м.* вата
памучен, -чна, -чно, *мн. -чни* ватный,
хлопчато-бумажный
панталони, *мн., ед. (рядко)* панталон,
с. м. брюки
пантера, *мн. -и, с. ж.* пантера
папа, *мн. -и, с. м.* папа (*римский*)
пара, *мн. -и, с. ж.* монета
пара, *мн. -и, с. ж.* пар
параход, *мн. -и, с. м.* пароход
парен, -рна, -рно, *мн. -рни* паровой
парй, *мн., ед. няма* деньги
дрёбни ~ мелкие деньги
едри ~ крупные деньги
парижки, -а, -о, *мн. -и* парижки париж-
ский

парк, *мн. -ове, с. м.* парк

Парк на свободата Парк свободы
партёр, *мн. няма, с. м.* партер
партйен, -йна -йно, *мн. -йни* партийный
партизанин, *мн. партизани, с. м.* партизан
партизански, -а, -о, *мн. -ски* партизанский
парття, *мн. -ни, с. ж.* партия

Комунистическа ~ Коммунистическая
партия
парфюм, *мн. -и, с. м.* духи
парфюмерия, *мн. -ни, с. ж.* парфюмерия
парче, *мн. -ета, с. ср.* кусок
паса, -еш, *несв.* пасти
паспорт, *мн. -и, с. м.* паспорт
паспортен, -тна, -тно, *мн. -тни* паспорт-
ный
паста, *мн. -и, с. ж.* паста
~ за зъби зубная паста
патица, *мн. -и, с. ж.* утка
патладжан, *мн. -и, с. м.* баклажан
патриот, *мн. -и, с. м.* патриот
патриотизъм, *мн. няма, с. м.* патриотизм
патриотичен, -чна, -чно, *мн. -чни* па-
триотический

пациент, *мн. -и, с. м.* пациент
певец, *мн. певци, с. м.* певец
пекa, печеш, *несв.* печь
пекa се, *възвр.* печься
пенсионер, *мн. -и, с. м.* пенсионер
пепел, *мн. няма, с. ж.* пепел, зола
пепелянка, *мн. -и, с. ж.* гадюка
пеперуда, *мн. -и, с. ж.* бабочка
перга, -еш, *несв.* стирать (*белье*)
пергел, *мн. -и, с. м.* циркуль
перде, *мн. -ета, с. ср.* занавеска
перон, *мн. -и, с. м.* перрон
песен, *мн. песни, с. ж.* песня
песнопоец, *мн. -пойци, с. м.* исполнитель
песен; человек, любящий петь
петел, *мн. петли, с. м.* петух
петрол, *мн. няма, с. м.* нефть
пётък, *мн. -ци, с. м.* пятница
пехота, *мн. -ци, с. ж.* пехота
печалба, *мн. -и, с. ж.* доход, выигрыш
печат, *мн. -и, с. м.* печатать
печатам, -аш, *несв.* печатать
печатар, *мн. -и, с. м.* печатник
печатарски, -а, -о, *мн. -и* типограф-
ский
печатница, *мн. -и, с. ж.* типография
печеля, -иш, *несв.* выигрывать
печка, *мн. -и, с. ж.* печка
пеш, *нар.* пешком
пешеходец, *мн. -дци, с. м.* пешеход
пещ, *мн. -и, с. ж.* пещь
пёя, пёеш, *несв.* петь
пиано, *мн. -а, с. ср.* пианино
пиеса, *мн. -и, с. ж.* пьеса
пийвам, -аш, *несв.* выпивать немного
пийна, -еш, *св.* выпить немного

пйкколо, *мн. няма, с. ср.* пикколо

пйло, *мн. -ета, с. ср.* щипленок
~ пёчено жареный щипленок
пилот, *мн. -и, с. м.* пилот
пионер, *мн. -и, с. м.* пионер
пионерски, -а, -о, *мн. -ски* пионерский
пинпер, *мн. няма, с. м.* перец
чёрен ~ черный перец
червён ~ красный перец
писалнице, *мн. -а, с. ср.* письменный стол
писалка, *мн. -и, с. ж.* ручка
писател, *мн. -и, с. м.* писатель
писвам, -аш, *несв.* писать, начинать во-
пить
писец, *мн. писци, с. м.* перо
писменост, *мн. няма, с. ж.* письменность
писмо, *мн. -а, с. ср.* письмо
~ до пойскване письмо до востребова-
ния
~ за провинцията письмо в провинцию
~ за чужбина письмо за границу
~ с въздушна поща письмо авиапоч-
той
препоръчано ~ заказное письмо
обикновено ~ обычное письмо
затворено ~ закрытое письмо
~ с обратна разписка письмо с обрат-
ной распиской

писна, -еш, *св.* пискнуть, запищать,
завопить
писъмце, *мн. -а, с. ср.* письмецо
питаам, -аш, *несв.* спрашивать
питие, *мн. -ета, с. ср.* напиток
пйша, -еш, *несв.* писать
пйя, пйеш, *несв.* пить
плавам, -аш, *несв.* плавать, плыть
плаж, *мн. -ове, с. м.* пляж
плабвам, -аш, *несв.* вспыхивать
пламенен, -нна, -нно, *мн. -нни* пламен-
ный
пламна, -еш, *св.* вспыхнуть
пламък, *мн. -ци, с. м.* пламя
пламъче, *мн. -ета, с. ср.* огонек
план, *мн. -ове, с. м.* план
месечен ~ месячный план
годйшен ~ годовой план
производствен ~ производственный
план
планета, *мн. -и, с. ж.* планета
планина, *мн. -и, с. ж.* гора
планински, -а, -о, *мн. -ски* горный
плат, *мн. -ове, с. м.* ткань, материя
платно, *мн. -а, с. ср.* полотно
~ на улица уличное полотно
платя, -иш, *св.* заплатить
плато, *нар.* робко; испуганно
плача, -еш, *несв.* плакать
плащам, -аш, *несв.* платить
племе, *мн. -енa, с. ср.* племя
племеник, *мн. -ци, с. м.* племянник

племеница, *мн. -и, с. ж.* племянница
плённый, *мн. -ци, с. м.* пленный
плесница, *мн. -и, с. ж.* пощечина
плетя, -еш, *несв.* плести, вязать
плик, *мн. -ове, с. м.* конверт
плод, *мн. -ове, с. м.* плод, фрукт
плодов, -а, -о, *мн. -и* плодовой, фрукто-
вый

плодороден, -дна, -дно, *мн. -дни* плодо-
родный
плоха, *мн. -и, с. ж.* складка
площ, *мн. -и, с. ж.* поверхность
площад, *мн. -и, с. м.* площадь (*в нас. пун-
кте*)
плавам (плавам), -аш, *несв.* плавать, плыть
плувец, *мн. плувци, с. м.* пловец
пруг, *мн. -ове, с. м.* плуг
плюя, -юеш, *несв.* плевать
по, *предл.* по, в
побёда, *мн. -и, с. ж.* победа
победен, -а, -о, *мн. -и* побежденный
победя, -иш, *св.* победить
побеждавам, -аш, *несв.* побеждать
побледнея, -деш, *св.* побледнеть
побледнявам, -аш, *несв.* бледнеть
повдйгам, -аш, *несв.* поднимать
повдйгам се, *възвр.* подниматься
повдйгна, -еш, *св.* поднять
повдйгна се, *възвр.* подняться
повест, *мн. -и, с. ж.* повесть
повече, *нар.* больше
повреден, -а, -о, *мн. -и* поврежденный
повтарям, -яш, *несв.* повторять
повторя, -иш, *св.* повторить
повърхнинa, *мн. -и, с. ж.* поверхность
повйрвам, -аш, *св.* поверить
погладя, -иш, *св.* погладить
поглаждам, -аш, *несв.* гладить
поглед, *мн. -и, с. м.* взгляд
погледна, -еш, *св.* взглянуть
погледжам, -аш, *несв.* поглядывать
поглъщам, -аш, *несв.* поглощать
поговорвам, -аш, *несв.* поговаривать
поговорка, *мн. -и, с. ж.* поговорка
поговоря, -иш, *св.* поговорить
погрешен, -шна, -шно, *мн. -шни* ошибоч-
ный
погрижа се, -иш се, *св., възвр.* позабо-
титься
погрижвам се, -аш се, *несв., възвр.* за-
ботиться
погълна, -еш, *св.* поглотить
погърчване, *мн. няма, с. ср.* обращение
в греч.скую веру
под, *мн. -ове, с. м.* пол
под, *предл.* под
подавам, -аш, *несв.* подзывать
подавам се, *възвр.* появляться, показы-
ваться
подам, подадеш, *св.* подать

поддам се, *взвр.* появиться, показаться
подарък, *мн. -ци, с. м.* подарок
подаря, *-иш, св.* подарить
подарявам, *-аш, неск.* дарить
подател, *мн. -и, с. м.* податель, отпра-
витель
подвиг, *мн. -зи, с. м.* подвиг
подвиквам, *-аш, неск.* покрикивать
подвикна, *-еш, св.* крикнуть
подвързан, *-а, -о, мн. -и* переплетенный
подвързия, *мн. -йи, с. ж.* переплет
подгътвя, *-иш, св.* подготавливать
подгътвям, *-яш, неск.* подготавливать
подготовка, *мн. няма, с. ж.* подготовка
поддавам се, *поддадеш се, неск.* подда-
ваться
поддам се, *поддадеш се, св.* поддаться
поддръжка, *мн. -и, с. ж.* поддержка
поддръжам, *-аш, неск.* поддерживать
подём, *мн. няма, с. м.* подъем
подземен, *-мна, -мно, мн. -мни* подземный
подзе́мни богатства богатства недр
подкося, *-иш, св.* подкосить
подкося се, *взвр.* подкопаться
подкосявам, *-аш, неск.* подкашивать
подкосявам се, *взвр.* подкашиваться
подкрепя, *-иш, св.* поддерживать, укрепить
подкрепям, *-яш, неск.* поддерживать,
укреплять
подлец, *мн. -йи, с. м.* подлец
подметка, *мн. -и, с. ж.* подметка
~ от гьон кожаная подметка
гүмена ~ резиновая подметка
помладя, *-иш, св.* помолодеть; омоло-
дить
помладя се, *взвр.* омолодиться; помо-
лодеть
помладявам, *-аш, неск.* молодеть; моло-
дить
помладявам се, *взвр.* омоложиваться;
молодеть
поднасям, *-аш, неск.* подносить
поднеса, *-еш, св.* поднести
поднос, *мн. -и, с. м.* поднос
подобря, *-иш, св.* улучшать
подобрявам, *-аш, неск.* улучшать
подобряване, *мн. няма, с. ср.* улучше-
ние
подозрително, *нар.* подозрительно
подпалване, *мн. -ия, с. ср.* поджог
подпалвач, *мн. -и, с. м.* поджигатель
подпирам, *-аш, неск.* подпирает
подпис, *мн. -и, с. м.* подпись
подписвам, *-аш, неск.* подписывать
подпиша, *-еш, св.* подписать
подплата, *мн. -и, с. ж.* подкладка
подплата, *-иш, св.* подставить подкладку
подплатявам, *-аш, неск.* ставить подкладку
подплъивам, *-аш, неск.* слегка плескать
снизу

подпльисна, *-еш, св.* немного плеснуть
снизу
подпра, *-еш, св.* подпереть
подправка, *мн. -и, с. ж.* подделка; при-
права
подраня, *-иш, св.* встать утром рано
подранявам, *-аш, неск.* вставать утром
рано
подреден, *-а, -о, мн. -и* убранный
подробност, *мн. -и, с. ж.* подробность
подскажа, *-еш, св.* подсказать
подсъдйм, *-а, -о, мн. -и* подсудимый
подтиквам, *-аш, неск.* подстрекать, под-
талкивать
подтична, *-еш, св.* подстрекнуть, подтолк-
нуть
подуша, *-иш, св.* обнюхать, учуять
подушвам, *-аш, неск.* обнюживать,
чуять
подхвърля, *-иш, св.* подбросить
подхвърлям, *-яш, неск.* подбрасывать
подчертавам, *-аш, неск.* подчеркивать
подчерта, *-аш, св.* подчеркнуть
подчиня, *-иш, св.* подчинить
подчинявам, *-аш, неск.* подчинять
подшивам, *-аш, неск.* подшивать
подшя, *-йеш, св.* подшить
подържа *-иш, св.* поддерживать
поезия, *мн. -ии, с. ж.* поэзия
поема, *мн. -и, с. ж.* поэма
поен, *-йна, -йно, мн. -йни* певчий
(о птице)
поёт, *мн. -и, с. м.* поэт
пожар, *мн. -и, с. м.* пожар
пожелавам, *-аш, неск.* желать
пожелая, *-аш, св.* пожелать
пожъна, *-еш, св.* сжечь, жечь
пожъвам, *-аш, неск.* сжигать, жечь
позвъня, *-иш, св.* позвонить
позвънявам, *-аш, неск.* звонить
поздрав, *мн. -и, с. м.* привет
поздравителен, *-лна, -лно, мн. -лни*
поздравительный
поздравя, *-иш, св.* поздоровиться, поздра-
вить
поздравявам, *-аш, неск.* здороваться, поз-
дравлять
позлатен, *-а, -о, мн. -и* позолоченный
познавам, *-аш, неск.* узнавать, знать
познат, *-а, -о, мн. -и* знакомый
позна, *-аш, св.* узнать
покажа, *-еш, св.* показать
покажа се, *взвр.* показаться
показвам, *-аш, неск.* показывать
показвам се, *взвр.* показываться
поканвам, *-аш, неск.* приглашать
поканен, *-а, -о, мн. -и* приглашенный
поканя, *-иш, св.* пригласить
покланям се, *-яш се, неск.* кланяться
поклоня се, *-йш се, св.* поклониться

поколебавам се, *несв.* колебаться (*немно-*
го)
поколебая се, *-аш, св.* поколебать
покоря, *-иш, св.* покорить
покорявам, *-аш, неск.* покорять
покрив, *мн. -и, с. м.* крыша
покривка, *мн. -и, с. ж.* покрывало
~ за легло покрывало на постель
~ за маса скатерть
покупка, *мн. -и, с. ж.* покупка
пола, *мн. -йи, с. ж.* юбка
права ~ прямая юбка
набрана ~ юбка в сборку
плисирана ~ плисированная юбка
разкроена ~ расклешенная юбка
поле, *мн. -ета и поля, с. ср.* поле
полегна, *-еш, св.* прилечь
полезен, *-зна, -зно, мн. -зни* полезный
полет, *мн. -и, с. м.* полет
ползувам, *-аш, неск.* использовать
поликлиника, *мн. -и, с. ж.* поликлиника
политика, *мн. няма, с. ж.* политика
политически, *-а, -о, мн. -ски* политический
полицай, *мн. -аи, с. м.* полицейский
полк, *мн. -ове, с. м.* полк
половин, *неизм. прил.* половинный, пол
половина, *мн. -и, с. ж.* половина
положение, *мн. -ия, с. ж.* положение
польски, *-а, -о, мн. -ски* польский, полевой
полувреме, *мн. -еня, с. ср.* полувремя
полнощ, *мн. няма, с. ж.* полночь
полуостров, *мн. -и, с. м.* полуостров
Балкански ~ Балканский полуостров
получа, *-иш, св.* получить
получавам, *-аш, неск.* получать
полягам, *-аш, неск.* ложиться ненадолго
поляк, *мн. -ци, с. м.* поляк
полякня, *мн. -и, с. ж.* полька
поляна, *мн. -и, с. ж.* поляна
помага, *-аш, неск.* помогать
помета, *-еш, св.* подмести, смести
помечтавам, *-аш, неск.* мечтать
помечтая, *-аш, св.* помечтать
помещение, *мн. -ия, с. ср.* помещение
помижавам, *-аш, неск.* мигать время от
времени
помисля, *-иш, св.* подумать
помислям, *-яш, неск.* подумывать
помитам, *-аш, неск.* подметать, сметать
помня, *-иш, неск.* помнить
помогна, *-еш, св.* помочь
помощ, *мн. -и, с. ж.* помощь
помощник, *мн. -ци, с. м.* помощник
помълча, *-йш, св.* помолчать
помълчавам, *-аш, неск.* молчать некото-
рое время
понасям, *-яш, неск.* терпеть, переносить
понё, *нар.* хотя бы, по крайней мере
понедельник, *мн. -ци, с. м.* понедельник
понёже, *свюз* потому что

понёмчване, *мн. няма, с. ср.* немечание
понеса, *-еш, св.* понести, вынести
понякога, *нар.* иногда
попивам, *-аш, неск.* выпитывать
попитавам, *-аш, св.* спросить
попитвам, *-аш, неск.* спрашивать
попйя, *-йеш, св.* выпить
поправка, *мн. -и, с. ж.* починка, исправ-
ление
поправка, *-иш, св.* поправить, починить
поправка се, *взвр.* поправиться
поправям, *-яш, неск.* поправлять, чинить
поправям се, *взвр.* поправляться
попълвам, *-аш, неск.* пополнять
попълня, *-иш, св.* пополнить
поработвам, *-аш, неск.* работать (*немного*)
поработа, *-иш, св.* поработать (*немного*)
поради, *предл.* ради, *из-за*
поражение, *мн. -ия, с. ср.* поражение
поразен, *-а, -о, мн. -и* пораженный
порази, *-иш, неск.* поразить
порасна, *-еш, св.* вырасти
пораствам, *-аш, неск.* вырастать
поробвам, *-аш, неск.* поработать
поробен, *-а, -о, мн. -и* порабощенный
поробя, *-иш, св.* поработить
порта, *мн. -и, с. ж.* ворота, дверь
портнер, *мн. -и, с. м.* портье, швейцар,
привратник
портмонё, *мн. -ета, с. ср.* портмоне
портюкал, *мн. -и, с. м.* апельсин
портрет, *мн. -и, с. м.* портрет
порцеланов, *-а, -о, мн. -и* фарфоровый
поръбвам, *-аш, неск.* подрубить
поръбя, *-иш, св.* подрубить
поръчам, *-аш, св.* поручить, заказать
поръчвам, *-аш, неск.* поручать, заказывать
поръчка, *мн. -и, с. ж.* поручение, за-
каз
дрёха по ~ платье на заказ
посетител, *мн. -и, с. м.* посетитель
посетя, *-иш, св.* посетить
посещавам, *-аш, неск.* посещать
посещение, *мн. -ия, с. ср.* посещение
посея, *-еш, св.* посеять
после, *нар.* после
последен, *-дна, -дно, мн. -дни* послед-
ний
последователен, *-лна, -лно, мн. -лни*
последовательный
послушам, *-аш, св.* послушать; послу-
шаться
послушвам, *-аш, неск.* слушать; слу-
шаться
посолство, *мн. -а, с. ср.* посольство
посоча, *-иш, св.* указать
посочвам, *-аш, неск.* указывать
посрещам, *-аш, неск.* встречать
посрещач, *мн. -и, с. м.* человек, встре-
чающий кого-либо

посрещна, -еш, св. встретить
поставка, мн. -и стенд
поставя, -иш, св. поставить
поставям, -яш, неств. ставить
постановка, мн. -и, с. ж. постанова
постеля, -еш, св. постелить
постепенно, нар. постепенно
постижение, мн. -ия, с. ср. достижение
постилам, -аш, неств. стелить
постлан, -а, -о, мн. -и посланный
постоянен, -нна, -нно, мн. -нни постоянный
постоянно, нар. постоянно
постройка, мн. -и, с. ж. постройка
пострся, -ойш, св. постронть
построй се, възвр. постройся
построявам, -аш, неств. строить
построявам се, възвр. строиться
посявам, -аш, неств. сеять
потанцувам, -аш, св. потанцевать
потегля, -иш, св. потянуть
потеглям, -яш, неств. тянуть
потискам, -аш, неств. подавлять
потисна, -еш, св. подавать
потиснат, -а, -о, мн. -и угнетенный
потребно, нар. нужно
потрепървам, -аш, неств. вздрагивать
потрепъра, -еш, св. вздрогнуть
потропам, -аш, св. постучать
потропявам, -аш, неств. постукивать
потушя, -йш, св. подавить
потушявам, -аш, неств. подавливать
потушяване, мн. -ия, с. ср. подавление;
тушение
потушен, -а, -о, мн. -и подавленный;
потушенный
потъвам, -аш, неств. тонуть
потъна, -еш, св. потонуть
потърсвам, -аш, неств. искать
потърся, -иш, св. поискать
почакам, -аш, св. подождать
почаквам, -аш, неств. поджидать
почернѣя, -ѣеш, св. почернеть, загореть
почернявам, -аш, неств. чернеть, загорать
почивам, -аш, неств. отдыхать
почивам си, -аш си, възвр. покоиться
почивка, мн. -и, с. ж. отдых
почина, -еш, св. отдохнуть
почина си, възвр. отдохнуть
почина, 3 л. ед. ч., св. вр. умер
почистване, мн. няма, с. ср. чистка
почувствувам, -аш, св. почувствовать
почукам, -аш, св. постучать
почукам, -аш, неств. постукивать
пошегувам се, -аш се, св., възвр. пошутить
поща, мн. -и, с. ж. почта
централна ~ центральная почта
бърза ~ спешная почта
въздушна ~ авиапочта
пощенски, -а, -о, мн. -и почтовый
появя се, -йш се, св., възвр. появиться

появявам се, -аш се, неств., възвр. появляться
прабългарин, мн. прабългари, с. м. пра-
болгарин
прав, -а, -о, мн. -и правый, стоящий, вы-
прямленный
правилен, -лна, -лно, мн. -лни правиль-
ный
правилно, нар. правильно
правило, мн. -а, с. ср. правило
правителство, мн. -а, с. ср. правительство
право, нар. прямо
право, мн. -а, с. ср. право
правоъгълен, -лна, -лно, мн. -лни прямо-
угольный
правя, -иш, неств. делать
праг, мн. -ове, с. м. порог
празен, -зна, -зно, мн. -зни пустой
празник, мн. -ци, с. м. праздник
празничен, -чна, -чно, мн. -чни празд-
ничный
празнувам, -аш, неств. и св. праздновать
празнуване, мн. -ия, с. ср. празднование
практика, мн. няма, с. ж. практика
практичен, -чна, -чно, мн. -чни практический
практически, -а, -о, мн. -си и практический
пранѣ, мн. -ѣта, с. ср. стирка
праסקова, мн. -и, с. ж. персик
пратя, -иш, св. послать
прах, мн. -овѣ, с. м. пыль, порошок
пращам, -аш, неств. посылать
преведя, -ѣш, св. переводить
превеждам, -аш, неств. переводить (на
другой язык)
превозвам, -аш, неств. перевозить
превозя, -иш, св. перевезти
превърщам, -аш, неств. превращать
превърна, -еш, св. превратить
преглед, мн. -и, с. м. обозрение, осмотр
прегледам, -аш, св. осмотреть, просмотреть
преглеждам, -аш, неств. осматривать, про-
сматривать
преградя, -йш, св. преградить
преграждам, -аш, неств. преграждать
прегръщам, -аш, неств. обнимать
прегърбен, -а, -о, мн. -и сгорбленный
прегърна, -еш, св. обнять
пред, предл. перед
предя, -ѣш, неств. прятать
предавам, -аш, неств. передавать; препо-
давать; преподавать
предавам се, възвр. сдаваться
предам, предадеш, св. предать, преподать
предам се, възвр. сдать
предан, -а, -о, мн. -и преданный
предател, мн. -и, с. м. предатель
предварително, нар. предварительно
преддверие, мн. -ия, с. ср. вестибюль, сеня
предене, мн. няма, с. ср. прядение
предя, нар. перед, до того как, раньше
предлагам, -аш, неств. предлагать

предложя, -иш, св. предложить
предложение, мн. -ия, с. ср. предложение
предмет, мн. -и, с. м. предмет
предпазливо, нар. осторожно
предпий вам, -аш, неств. предписывать
предпийша, -еш, св. предписать
предполагам, -аш, неств. предполагать
предположа, -иш, св. предположить
предпоследен, -дна, -дно, мн. -дни пред-
последний
предприятие, мн. -ия, с. ср. предприятие
предсрочно, нар. досрочно
представление, мн. -ия, с. ср. представ-
ление
представя, -иш, св. представить
представя си, възвр. представить себе
представям, -яш, неств. представлять
представям си, възвр. представлять себе
предстоя, -йш, неств. предстоять
предстоящ, -а, -о, мн. -и предстоящий
предупредя, -йш, св. предупредить
предупреждавам, -аш, неств. предупреж-
дать
през, предл. через, сквозь, во время
прекарам, -аш, св. провести
прекарам, -аш, неств. проводить
прекрасен, -сна, -сно, мн. -сни прекрас-
ный
прекратя, -йш, св. прекратить
прекратявам, -аш, неств. прекращать
прекъсвам, -аш, неств. прерывать
прекъсна, -еш, св. прервать
прекъснат, -а, -о, мн. -и прерванный
прелетен, -тна, -тно, мн. -тни прелет-
ный
прелъствам, -аш, неств. перелистывать
прелъстя, -иш, св. перелистать
пременен, -а, -о, мн. -и разодетый
пременя се, -йш се, св., възвр. нарядиться
премявам се, -аш се, неств., възвр. на-
ряджаться
пр-мина, -еш, св. перейти, проехать
преминавам, -аш, неств. переходить, про-
езжать
пренасям, -яш, неств. переносить
пренасяне, мн. -ия, с. ср. переезд
пренеса, -ѣш, св. перенести
преоблекя, преоблечеш, св. переодеть
преоблекя се, възвр. переодеваться
преоблечен, -а, -о, мн. -и переодетый
преобличам, -аш, неств. переоденать
преобличам се, възвр. переодеваться
преодоля, -ѣеш, св. преодолеть
преодолявам, -аш, неств. преодолевать
препасвам, -аш, неств. опоясывать
препаша -еш, св. опоясать
преписвам, -аш, неств. переписывать, спи-
сывать
преписване, мн. -ия, с. ср. переписывание,
списывание

препиха, -еш, св. преписать, списать
преподам, преподадеш, св. преподавать
преподавам, -аш, неств. преподавать
преподавател, мн. -и, с. м. препода-
ватель
препорѣка, мн. -и, с. ж. рекомендация
препорѣчам, -аш, св. рекомендовать
препорѣчвам, -аш, неств. рекомендовать
препрѣча, -иш, св. преградить
препрѣчам, -аш, неств. преграждать
прередя, -йш, св. опередить (в очереди)
прередявам, -аш, неств. опережать (в оче-
реди)
пресекя, -чеш, св. пересечь
пресен, прясна, -о, мн. прѣсни свежий
пресѣчка, мн. -и, с. ж. перекресток, по-
перечная улица
пресичам, -аш, неств. пересекать
преслѣдвам, -аш, неств. преследовать
преслѣдване, мн. -ия, с. ср. преследова-
ние
преслушам, -аш, св. выслушать (больного)
преслушвам, -аш, неств. выслушивать (боль-
ного)
пресрѣчам, -аш, неств. выходить навстре-
чу движущемуся
пресрѣщане, -еш, св. выйти навстречу
движущемуся
престилка, мн. -и, с. ж. передник, фар-
тук
престой, мн. -ои, с. м. пребывание
престоря се, -иш се, св. притвориться
преструвам се, -аш се, неств. претво-
ряться
престъпление, мн. -ия, с. ср. преступление
претоварен, -а, -о, мн. -и перегружен-
ный
претопяване, мн. няма, с. ср. переплавка
претрупан, -а, -о, мн. -и перегруженный,
заваленный
претърпя, -йш, св. претерпеть
претърпявам, -аш, неств. претерпевать
претърсвам, -аш, неств. обшаривать
претърся, -иш, св. обшарить
прехраня, мн. няма, с. ж. пропитание
преценка, мн. -и, с. ж. оценка
прецѣфтя, -йш, св. отвести
прецѣфтявам, -аш, неств. отвѣчать
преяждам, -аш, неств. объедаться, пере-
едавать
преям, преядеш, св. объестись, переесть
при, предл. при, у, возле
прибор, мн. -и, с. м. прибор
прибавя, -иш, св. прибавить
прибавям, -яш, неств. прибавлять
прибера, -ѣш, св. убрать
прибера се, възвр. прийти домой
прибрам, -аш, неств. убирать
прибрам се, възвр. идти домой
приближа, -йш, св. приблизить

пшеница, *мн. няма, с. ж.* пшевица
пшеничен, -чна, -чно, *мн. -чни* пшеничный
пък, *сюз* же
пълен, -лна, -лно, *мн. -лни* полный
пълнолетен, -тна, -тно, *мн. -тни* совершеннолетний
пън, *мн. -ове, с. м.* пеня
пъпеш, *мн. -и, с. м.* дыня
първенец, *мн. -ци, с. м.* первенец
първенство, *мн. -а, с. ср.* первенство
първи (пръв), първа, първо, *мн. първи* первый
първокласен, -сна, -сно, *мн. -сни* первоклассный
първоначален, -лна, -лно, *мн. -лни* первоначальный
пъргав, -а, -о, *мн. -и* быстрый, проворный
пържа, -иш, *несв.* жарить
пържѐла, *мн. -и, с. ж.* котлета (отбивная)
свинска ~ свиная отбивная
пързаям се, -яш се, *несв., възвр.* кататься
пързаяне, *мн. -ия, с. ср.* катание
пъстроцветен, -тна, -тно, *мн. -тни* разноцветный
пъстър, -тра, -тро, *мн. -три* пестрый
път, *мн. -ища, с. м.* путь, дорога
пътека, *мн. -и, с. ж.* дорожка
пътепис, *мн. -и, с. м.* путевые заметки
пътѐчка, *мн. -и, с. ж., умал.* тропинка
пътник, *мн. -ци, с. м.* путник, пассажир
пътувам, -аш, *несв.* путешествовать
пътуване, *мн. -ия, с. ср.* путешествие
пъхам, -аш, *несв.* совать
пъхна, -еш, *св.* сунуть
пюрѐ, *мн. -ѐта, с. ср.* пюре
~ от картофи картофельное пюре
пясъчен, -чна, -чно, *мн. -чни* песчаный

Р
работа, *мн. -и, с. ж.* работа, дело
домашна ~ домашняя работа
работен, -тна, -тно, *мн. -тни* рабочий
работилница, *мн. -и, с. ж.* мастерская
работлив, -а, -о, *мн. -и* трудолюбивый
работник, *мн. -ци, с. м.* рабочий
~ специалист специалист рабочий
общ ~ разнорабочий
работничество, *мн. няма, с. ср.* рабочий класс
работничка, *мн. -и, с. ж.* работница
работя, -иш, *несв.* работать
равен, -вна, -вно, *мн. -вни* равный, ровный
равенство, *мн. -а, с. ср.* равенство
равнина, *мн. -и, с. ж.* равнина
радвам се, -аш се, *несв., възвр.* радоваться
радио, *мн. няма, с. ср.* радио

радост, *мн. -и, с. ж.* радость
радостен, -стна, -стно, *мн. -стни* радостный
разберѐа, -ѐш, *св.* понять
разбираем, -а, -о, *мн. -и* понятный
разбирам, -аш, *несв.* понимать
разбит, -а, -о, *мн. -и* разбитый
разбягам се, -аш се, *св.* разбежаться
разбягам се, -аш се, *несв.* разбегаться
разваляй, -иш, *св.* разрушить, испортить
разваля се, *возвр.* разрушиться, испортиться
развалям, -яш, *несв.* разрушать, портить
развалям се, *возвр.* разрушаться, портиться
разведен, -а, -о, *мн. -и* разведенный
развѐа, -ѐш, *св.* развеять
развѐа се, *возвр.* развеяться
развлечение, *мн. -ия, с. ср.* развлечения
развълнуван, -а, -о, *мн. -и* взволнованный
развявам, -аш, *несв.* развеивать; развеивать
развявам се, *возвр.* развеиваться
развят, -а, -о, *мн. развети* развеиваемый
разгарям, -аш, *несв.* разжигать
разгарям се, *возвр.* разгораться
разгледам, -аш, *св.* рассмотреть
разглеждам, -аш, *несв.* рассматривать
разговарям, -яш, *несв.* разговаривать
разговор, *мн. -и, с. м.* разговор
разговоря, -иш, *св.* развлечь разговором
разгоря, -иш, *св.* разжечь
разгоря се, *возвр.* разгораться
разгром, *мн. -и, с. м.* разгром
раздавач, *мн. -и, с. м.* раздачик, разносчик
пощенски ~ почталъон
раздвижа, -иш, *св.* привести в движение
раздвижа се, *возвр.* задвигаться; подвигаться
раздвигвам, -аш, *несв.* приводить в движение
раздвигвам се, *возвр.* начинать двигаться
разделяй, -иш, *св.* разделить
разделя се, *возвр.* делиться, расставаться
разделям, -яш, *несв.* разделять
разделям се, *возвр.* разделяться, расставаться
раздѐла, *мн. няма, с. ж.* разлука
раззеленѐа се, -ѐш се, *св.* зазеленеть
раззеленявам се, -аш се, *несв.* начинать зеленеть
разискване, *мн. -ия, с. ср.* обсуждение
разказ, *мн. -и, с. м.* рассказ
разказвам, -аш, *несв.* рассказывать
разкажа, -еш, *св.* рассказать

разкривам, -аш, *несв.* раскрывать
разкрива, -иш, *св.* раскрыть
разкроѐа, -а, -о, *мн. -и* раскрасенный, расклеванный
разлиствам, -аш, *несв.* листать
разлиствам се, *возвр.* покрываться листвою
разлистя, -иш, *св.* перелистать
разлистя се, *возвр.* покрываться листвою
различен, -чна, -чно, *мн. -чни* различный, отличный
размисля, -иш, *св.* передумать, раздумать
размислям, -яш, *несв.* передумывать, раздумывать
размножа, -иш, *св.* размножить
размножавам, -аш, *несв.* размножать
размѐтам, -аш, *несв.* мутить
размѐтя, -иш, *св.* замутить
разнасям, -яш, *несв.* разносить
разнасям се, *возвр.* разноситься
разнесѐа, -ѐш, *св.* разнес и
разнесѐа се, *возвр.* разнестись
разнообразен, -зна, -зно, *мн. -зни* разнообразный
разоръжаване, *мн. -ия, с. ср.* разоружение
разписание, *мн. -ия, с. ср.* расписание
~ на влаковете расписание поездов
разписка, *мн. -и, с. ж.* расписка
разпит, *мн. -и, с. м.* вопрос
разпитавам, -аш, *св.* допросить
разпитвам, -аш, *несв.* допрашивать
разплаквам се, -аш се, *несв.* начинать плакать
разплача се, -еш се, *св.* расплакаться
разположен, -а, -о, *мн. -и* расположенный
разпоредител, *мн. -и, с. м.* распорядитель
разпорѐждане, *мн. -ия, с. ср.* распоряжение
разпра, *мн. -и, с. ж.* ссора, спор
разправя, -иш, *св.* рассказать
разправям, -яш, *несв.* рассказывать
разпространѐване, *мн. няма, с. ср.* распространение
разпрѐсвам, -аш, *несв.* разбрасывать, раскидывать
разпрѐсвам се, *стр. и възвр.* рассеиваться
разпрѐсна, -еш, *св.* разбросать, рассеять
разпрѐсна се, *стр. и възвр.* рассеяться
разрѐшение, *мн. -ия, с. ср.* разрешение
разсмѐа, -ѐш, *св.* рассмешить
разсмѐа се, *возвр.* рассмешиться
разсмивам, -аш, *несв.* смешить
разсмивам се, *возвр.* смеяться
разстрѐл, *мн. -и, с. м.* расстрел
разстрѐлам, -аш, *несв.* расстреливать
разстрѐлям, -яш, *св.* расстрелять
разсъма се, *несв., само 3 л. ед. ч.* рассвело

разсъмване, *мн. няма, с. ср.* рассвет
разсъмне се, *св., само 3 л. ед. ч.* рассветет
разтварям, -яш, *несв.* растворять, раскрывать
разтвѐря, -иш, *св.* растворить, раскрыть
разтревожено, *нар.* встревоженно
разтрепѐран, -а, -о, *мн. -и* дрожащий
разходка, *мн. -и, с. ж.* прогулка
разходѐа се, -иш се, *св., възвр.* прогуляться
разходѐам се, -аш се, *несв., възвр.* прогуливаться
разчувам се, -аш се, *несв., само 3 л. ед. ч.* разчува се становится широко известным
разчѐа се, -ѐш се, *св., само 3 л. ед. ч.* разчѐе се станет широко известным
разширя, -иш, *св.* расширить
разширявам, -аш, *несв.* расширять
разясня, -иш, *св.* разъяснить
разяснявам, -аш, *несв.* разъяснять
район, *мн. -и, с. м.* район
рак, *мн. няма, с. м.* рак
ракѐта, *мн. -и, с. ж.* ракета
балистична ~ баллистическая ракета
ракѐя, *мн. -иш, с. ж.* болгарская водка
рамо, *мн. -и, с. м.* рамена и раменѐ, *с. ср.* плечо
ранѐн, -а, -о, *мн. -и* раненный
ранен, -нна, -нно, *мн. -нни* ранний
раница, *мн. -и, с. ж.* рюкзак, ранец
рано, *нар.* рано
раняй, -иш, *св.* поранить
ранявам, -аш, *несв.* ранить
расна, -еш, *св.* вырасти
растѐа, -ѐш, *несв.* расти
растѐние, *мн. -ия, с. ср.* растение
житни растѐния зерновые растения
рафт, *мн. -ове, с. м.* полка
рационализатор, *мн. -и, с. м.* рационализатор
реакционен, -нна, -нно, *мн. -нни* реакционный
реѐлен, -лна, -лно, *мн. -лни* реальный
ревѐа, -ѐш, *несв.* реветь
ревѐр, *мн. -и, с. м.* отворот, лацкан
ревѐна, -еш, *св.* зареветь
революционен, -нна, -нно, *мн. -нни* революционный
революционер, *мн. -и, с. м.* революционер
революция, *мн. -ии, с. ж.* революция
рѐд, *мн. -ове, с. м.* ряд
редактирам, -аш, *несв. и св.* редактировать
редѐя, *мн. -и, с. ж.* ряд
редѐвен, -вна, -вно, *мн. -вни* регулярный
редѐвно, *нар.* регулярно
редяй, -иш, *несв.* расставлять
редя се, *возвр.* становиться в ряд, в очередь

режа, -еш, *несв.* резать
режим, *мн.* -и, *с. м.* режим
режисёр, *мн.* -и, *с. м.* режиссер
результат, *мн.* -и, *с. м.* результат
река́, *рече́ш, св.* сказать
реквизи́ран, -а, -о, *мн.* -и реквизи-
рованный
реко́лта, *мн.* -и, *с. ж.* урожай
религи́озен, -зна, -зно, *мн.* -зни рели-
гиозный
релса, *мн.* -и, *с. ж.* рельс
ремсис́т, *мн.* -и, *с. м.* ремсисст (член ра-
бочего союза молодежи, РСМ)
 рентге́ноло́г, *мн.* -зи, *с. м.* рентгенолог
ресту́блика, *мн.* -и, *с. ж.* республика
ресто́, *мн.* *няма, с. ср.* слача
рестора́нт, *мн.* -и, *с. м.* ресторан
реце́пта, *мн.* -и, *с. ж.* рецепт
рече́, *мн.* -и, *с. ж.* речь

обвини́тельна ~ обвинительная речь
рече́ник, *мн.* -ци, *с. м.* словарь
реше́, -иш, *несв.* расчесывать
реше́ се, *взвр.* причесываться
реша́, -йш, *св.* решить
реша́ се, *взвр.* решиться
реша́вам, -аш, *несв.* решать
реша́вам се, *взвр.* решаться
решите́лен, -лна, -лно, *мн.* -лни реши-
тельный

решите́льно, *нар.* решительно
ры́ба, *мн.* -и, *с. ж.* рыба
пържена ~ жареная рыба
ры́бен, -бна, -бно, *мн.* -бни рыбный
ры́за, *мн.* -и, *с. ж.* рубашка, сорочка
рискү́ване, *мн.* *няма, с. ср.* риск
рисү́вам, -аш, *несв.* рисовать
рисү́ване, *мн.* *няма, с. ср.* рисование
бло́к за ~ альбом для рисования

ро́б, *мн.* -и, *с. м.* раб
ро́бски, -а, -о, *мн.* -ски рабский
ро́бство, *мн.* *няма, с. ср.* рабство
ро́г, *мн.* ро́гове и рога́, *с. м.* рог
ро́гче, *мн.* -ета, *с. ср., умал.* рожок
роде́н, -де́на, -де́но, *мн.* роде́ни, рож-
денный

роде́н, -дна, -дно, *мн.* -дни родной
родина́, *мн.* -и, *с. ж.* родина
родите́ль, *мн.* -и, *с. м.* родитель
родни́на, *мн.* -и, *с. м.* родственник
родолю́бец, *мн.* -бци, *с. м.* патриот
родолю́бив, -а, -о, *мн.* -и патриотичный
рожде́н, -а, -о, *мн.* -и день рождения, род-
ной (о родителях или детях)

ро́за, *мн.* -и, *с. ж.* роза
ро́ля, *мн.* -и, *с. ж.* роль
ромáн, *мн.* -и, *с. м.* роман
истори́чески ~ исторический роман
авантюри́стичен ~ авантюристический
роман

социа́лен ~ социальный роман
ро́та, *мн.* -и, *с. ж.* рота
ру́да, *мн.* -и, *с. ж.* руда
руднича́р, *мн.* -и, *с. м.* рудокоп, горняк
руме́н, -а, -о, *мн.* -и румынский
руме́нец, *мн.* -нци, *с. м.* румын
руме́нка, *мн.* -и, *с. ж.* румынка
руме́нски, -а, -о, *мн.* -ски румынский
ру́с, -а, -о, *мн.* -и русский, белокурый
ру́син, *мн.* ру́си, *с. м.* русский
ру́ски, -а, -о, *мн.* -ски русский
руски́ня, *мн.* -и, *с. ж.* русская
русна́к, *мн.* -ци, *с. м.* русский
ру́б, *мн.* -ове, *с. м.* шов, рубец
чора́пи без ~ чулки без шва
ру́ж, *мн.* *няма, с. ж.* рожь
ру́ка, *мн.* ру́це, *с. ж.* рука
ру́кав, *мн.* -и, *с. м.* рукав
ру́кавица, *мн.* -и, *с. ж.* перчатка, вареж-
ка

ру́ководи́тел, *мн.* -и, *с. м.* руководитель
ру́ководство, *мн.* -а, *с. ср.* руководство
ру́ководя́, -иш, *несв.* и *св.* руководить
ру́копля́скам, -аш, *несв.* и *св.* аплодиро-
вать

ру́кувам се, -аш се, *несв.* и *св.* пожи-
мать, пожать руку
ру́мжа́, -йш, *несв.* ворчать, рычать
ру́мжэ́не, *мн.* -ия, *с. ср.* ворчание, ры-
чание

ру́ст, *мн.* -ове, *с. м.* рост
ру́чен, -чна, -чно, *мн.* -чни ручной
ру́дко, *нар.* редко
ру́дък, ру́дка, ру́дко, *мн.* ре́дки ред-
кий, жидкий

С

саботаж, *мн.* -и, *с. м.* саботаж
са́бя, *мн.* -и, *с. ж.* сабля
са́дя, -йш, *несв.* сажать, садить
сакáт, -а, -о, *мн.* -и увечный, искалечен-
ный

сакó, *мн.* -а́, *с. ср.* пиджак
сала́м, *мн.* -и, *с. м.* колбаса
сала́та, *мн.* -и, *с. ж.* салат
зеле́на ~ зеленый салат
ру́ска ~ салат оливье
салфе́тка, *мн.* -и, *с. ж.* салфетка
са́м, -а́, -о́, *мн.* -й, *мест.* сам, самый
самйчъ́к, -чка, -чко, *мн.* -чки один-оди-
нешенек

са́мо, *нар.* только
самоу́рсна́чка, *мн.* -и, *с. ж.* безопасная
бритва
самокрити́ка, *мн.* -и, *с. ж.* самокри-
тика

самолёт, *мн.* -и, *с. м.* самолет
самообра́звам се, -аш се, *несв.* заниматься,

заниматься самообразованием
самосто́ятелен, -лна, -лно, *мн.* -лни са-
мостоятельный
санатори́ум, *мн.* -и, *с. м.* санаторий
мо́рски ~ морской санаторий
сантиме́тър, *мн.* -три, *с. м.* сантиметр
сапу́н, *мн.* -и, *с. м.* мыло
сарде́ла, *мн.* -и, *с. ж.* сардина
сбогу́вам се, -аш се, *несв.* и *св.* про-
шаться; попрощаться
сбо́рник, *мн.* -ци, *с. м.* сборник
сваля́, -йш, *св.* снять
сваля́м, -яш, *несв.* снимать
сва́тба, *мн.* -и, *с. ж.* свадьба
све́ж, -а, -о, *мн.* -и свежий
свенли́во, *нар.* стеснительно
сверя́, -йш, *св.* сверить
сверя́вам, -аш, *несв.* сверять
све́т, -а́, -о́, *мн.* свети́ святой, священный
све́там, -аш, *несв.* вспыхивать, блестеть
свети́ня, *мн.* -и, *с. ж.* святыня
светли́на, *мн.* -й, *с. ж.* свет
све́тна, -еш, *св.* вспыхнуть, блеснуть
свето́вен, -вна, -вно, *мн.* -вни мировой,
всемирный

светофа́р, *мн.* -ове, *с. м.* светофор
све́тъл, -тла, -тло, *мн.* -тли светлый
све́тя, -иш, *несв.* светить, блестеть
све́щ, *мн.* -и, *с. ж.* свеча
сви́вам, -аш, *несв.* свертывать
свидете́лство, *мн.* -а, *с. ср.* свидетель-
ство, удостоверение
сви́кам, -аш, *св.* созвать
сви́квам, -аш, *несв.* созывать
сви́ня, *мн.* -е́ и сви́ни, *с. ж.* сви́нья
сви́рка, *мн.* -и, *с. ж.* свисток

~ на локомотив гудок паровоза
сви́ркам, -аш, *несв.* посвистывать
сви́ря, -иш, *несв.* свистеть; играть на
музыкальном инструменте
сви́я, -йеш, *св.* свернуть
свобода́, *мн.* -й, *с. ж.* свобода
свободен, -дна, -дно, *мн.* -дни свободный
сво́й, -я, -е, *мн.* -и, *мест.* свой
свѣ́ржа, -еш, *св.* связать
свѣ́рзвам, -аш, *несв.* связывать
свѣ́рша, -иш, *св.* выполнить, кончить
свѣ́ршвам, -аш, *несв.* выполнять, кончать
свят, *мн.* светове́, *с. м.* мир, свет
сгóтвя, -иш, *св.* сготовить (о кушанье)
сгóтвям, -аш, *несв.* готовить (о кушанье)
сгѣ́вам, -аш, *несв.* складывать
сгѣ́на, -еш, *св.* сложить
сдружа́ се, -йш се, *св.* сдружиться
сдружа́вам се, -аш се, *несв.* дружить
сдѣ́ржа́ се, -йш се, *св.* сдержаться
сдѣ́ржам се, -аш се, *несв., взвр.* и *страд.*
сдержива́ться
се́ (всѣ), *нар.* все́
себесто́йност, *мн.* *няма, с. ж.* себестоимость

се́вер, *мн.* *няма, с. м.* север
се́верен, -рна, -рно, *мн.* -рни северный
сега́, *нар.* теперь, сейчас
седа́лице, *мн.* -а, *с. ср.* сидение, место-
нахождение

седемча́сов, -а, -о, *мн.* -и семичасовой
се́дмница, *мн.* -и, *с. ж.* неделя
се́дна, -еш, *св.* сесть
се́дя, -йш, *несв.* сидеть
сезо́н, *мн.* -и, *с. м.* сезон
сейтба́, *мн.* -и, *с. ж.* сев
сека́, се́чеш, *несв.* рубить
секретар, *мн.* -и, *с. м.* секретарь
секу́нда, *мн.* -и, *с. ж.* секунда
секунда́рник, *мн.* -ци, *с. м.* секундная
стрелка

се́лице, *мн.* -а, *с. ср.* селение
се́ло, *мн.* -а́, *с. ср.* село
се́лски, -а, -о, *мн.* -ски сельский
се́лце, *мн.* -а́, *с. ср., умал.* деревушка
се́ляк, *мн.* -ци, *с. м.* крестьянин
се́лянин, *мн.* се́ляни, *с. м.* крестьянин
семѣ́йство, *мн.* -а, *с. ср.* семейство, семья
семѣ́стър, *мн.* семѣ́стри, *с. м.* семестр
семина́р, *мн.* -и, *с. м.* семинар
септѣ́мври, *мн.* *няма, с. м.* сентябрь
сервита́рка, *мн.* -и, *с. ж.* подавальщи-
ца

серизо́ен, -зна, -зно, *мн.* -зни серьезный
серизо́но, *нар.* серьезно
сестра́, *мн.* -й, *с. ж.* сестра
сестри́че, *мн.* -ета, *с. ср., умал.* сестрен-
ка

сечивó, *мн.* -а́, *с. ср.* орудие, инструмент
земеде́лски сечивá сельскохозяйствен-
ные орудия

се́я, се́еш, *несв.* сеять
си́в, -а, -о, *мн.* -и серый, седой
сигна́л, *мн.* -и, *с. м.* сигнал
сигна́тура, *мн.* -и, *с. ж.* сигнатура
си́гурно, *нар.* несомненно, наверное
си́ла, *мн.* -и, *с. ж.* сила
си́лен, -лна, -лно, *мн.* -лни сильный
си́лно, *нар.* сильно
симфо́ния, *мн.* -ни, *с. ж.* симфония
си́н, *мн.* -ове́, *с. м.* сын
си́нко, *обр.* от си́н сынок
си́раче, *мн.* -ета, *с. ср.* сиротка
си́рене, *мн.* -ета, *с. ср.* брынза
си́риец, *мн.* си́рийци, *с. м.* сириец
си́рийка, *мн.* -и, *с. ж.* сирийка
си́роп, *мн.* -и, *с. м.* сироп, микстура
систѣ́ма, *мн.* -и, *с. ж.* система
систѣ́мно, *нар.* систематически
си́тен, -тна, -тно, *мн.* -тни мелкий
си́тно, *нар.* мелко
си́яние, *мн.* -ня, *с. ср.* сияние
си́яя, -яеш, *несв.* сиять
скала́, *мн.* -й, *с. ж.* скала, утес
скарлати́на, *мн.* *няма, с. ж.* скарлатина

скъчам, -аш, несов. прыгать
скй, ед. скъ, с. ж. лыжи
скиор, мн. -и, с. м. лыжник
склопвам, -аш, несов. закрывать
склопя, -иш, св. закрыть глаза
сключа -иш, св. заключить
сключвам, -аш, несов. заключать
скоро, нар. скоро, быстро, недавно
скорост, мн. -и, с. ж. скорость
скоча, -иш, св. прыгнуть
скреж, мн. няма, с. м. иней, изморозь
скривам, -аш, несов. скрывать
скривам се, възвр. скрываться
скрия, -иеш, св. скрыть
скрия се, възвр. скрыться
скрит, -а, -о, мн. -и скрытый
скубя, -еш, несов. рвать, дергать
скъп, -а, -о, мн. -и дорогой
скъпоценен, -нна, -нно, мн. -ни драгоценный
скъсам, -аш, св. разорвать
скъсан, -а, -о, мн. -и разорванный
скъсвам, -аш, несов. разрывать
скъся, -иш, св. сократить, укоротить
скъсывам, -аш, несов. сокращать, укорачивать
слаб, -а, -о, мн. -и слабый, худой
слабичък, -чка, -чко, мн. -чки слабенький, худенький
слабост, мн. -и, с. ж. слабость
славей, мн. -ей, с. м. соловей
славен, -вна, -вно, мн. -вни славный
слава, -иш, несов. славить
слава се, възвр. славиться
славянобългарски, -а, -о, мн. славяно-български славяноболгарский
славянски, -а, -о, мн. -и славянский
слагам, -аш, несов. класть
сладка, мн. -и, с. ж. пирожное
сладкарница, мн. -и, с. ж. кондитерская
сладолёд, мн. -и, с. м. мороженое
сладък, -дка, -дко, мн. -дки сладкий
след, предл. за, после
следвам, -аш, несов. следовать; учиться в высшем учебном заведении
следващ, -а, -о, мн. -и следующий
следният, -дната, -дното, мн. -дните, само членув. следующий
следобед, мн. -и, с. м. послеобеденное время, вторая половина дня
следствие, мн. -ия, с. ср. следствие
следя, -иш, несов. следить, наблюдать
слива, мн. -и, с. ж. слива
слизам, -аш, несов. сходить
слово, мн. -а, -а, с. ср. слово
сложа, -иш, св. положить
сломя, -иш, св. сломать, преодолеть
сломявам, -аш, несов. сламывать; преодолевать
слон мн. -ове, с. м. слон

слуга, мн. -и, с. м. слуга
служа, -иш, несов. служить
служба, мн. -и, с. ж. служба
служител, мн. -и, с. м. служитель
случа се, -иш се, св. случиться
случвам се, -аш се, несов. случаться, попадать случайно
случаен, -йна, -йно, мн. -йни случайный
случай, мн. -аи, с. м. случай
по ~ по случаю
слушалка, мн. -и, с. ж. трубка
слушам, -аш, несов. слушать
слънце, мн. -а, с. ср. солнце
слънчев, -а, -о, мн. -и солнечный
слънчоглед, мн. -и, с. м. подсолнух; подсолнечник
сляза, слезеш, св. сойти, опуститься
сляп, -а, -о, мн. слепи слепий
смел, -а, -о, мн. -и смелый
сметка, мн. -и, с. ж. счет
смеля, -ееш, несов. сметь
смеля се, -ееш се, възвр. смеяться
смысль, мн. няма, с. м. смысл
смутен, -а, -о, мн. -и смущенный
смутя, -иш, св. смутить
смутя се, възвр. смутиться
смущавам, -аш, несов. смущать
смущавам се, възвр. смущаться
смущение, мн. -ия, с. ср. смущение
смятам, -аш, несов. считать
смях, мн. смеховё, с. м. смех
смърт, мн. няма, с. ж. смерть
снаха, мн. -й, с. ж. сноха
снежен, -жна, -жно, мн. -жни снежный
снежинка, мн. -и, с. ж. снежинка
снёма, -еш, св. снять
снёмам, -аш, несов. снимать
снимка, мн. -и, с. ж. снимок
снощи, нар. вчера вечером
сняг, мн. снеговё, с. м. снег
собственник, мн. -ци, с. м. собственник, притяжатель
сок, мн. -ове, с. м. сок
сокол, мн. -и, с. м. сокол
сол, мн. няма, с. ж. соль
солён, -а, -о, мн. -и соленый
солидарност, мн. няма, с. ж. солидарность
солница, мн. -и, с. ж. солонка
сонда, мн. -и, с. ж. зонд, бур
сорт, мн. -ове, с. м. сорт
софийски, -а, -о, мн. -ски софийский
софиянец, мн. -нци, с. м. житель Софии
социалдемократически, -а, -о, мн. -ски социал-демократический
социален, -лна, -лно, мн. -лни социальный
социализъм, мн. няма, с. м. социализм
соча, -иш, несов. показывать, указывать
сочен, -чна, -чно, мн. -чни сочный
спазвам, -аш, несов. соблюдать, сохранять

спазя, -иш, св. соблюдать, сохранить
спалня, мн. -и, с. ж. спальня
спасён, -а, -о, мн. -и спасенный
спася, -иш, св. спасти
спася се, възвр. спастись
спасявам, -аш, несов. спасать
спасявам се, възвр. спастись
специалитет, мн. -и, с. м. фирменное блюдо
спечёлвам, -аш, несов. приобретать, выигрывать
спечеля, -иш, св. приобрести, выиграть
спирам, -аш, несов. останавливать
спирам се, възвр. останавливаться
спирка, мн. -и, с. ж. остановка
списание, мн. -ия, с. ср. журнал
научно ~ научный журнал
технически ~ технический журнал
иллюстрировано ~ иллюстрированный журнал
списък, мн. -ци, с. м. список
сплотя се, -иш се, св. сплотиться
сплотявам се, -аш се, несов., страд. и възвр. спланиваться
споделя, -иш, св. поделиться
споделям, -аш, несов. делиться
спокойствие, мн. няма, с. ср. спокойствие
спокойно, нар. спокойно
сполучлив, -а, -о, мн. -и удачный
спомен, мн. -и, с. м. воспоминание, память
спомня си, -иш си, св. вспомнить
спомням си, -иш си, несов. вспоминать
според, предл. по, смотря по
спорен, -рна; -рно, мн. -рни спорный
спорт, мн. -ове, с. м. спорт
спортен, -тна, -тно, мн. -тни спортивный
спортист, мн. -и, с. м. спортсмен
спортувам, -аш, несов. заниматься спортом
спортуване, мн. няма, с. ср. занятия спортом
способност, мн. -и, с. ж. способность
спра, спреш, св. остановить
спра се, възвр. остановиться
справедливост, мн. няма, с. ж. справедливость
спускам, -аш, несов. спускать
спускам се, възвр. спускаться, бросаться
спусна, -еш, несов. спустить
спусна се, възвр. спуститься, броситься
спътник, мн. -ци, с. м. спутник
спя, -иш, несов. спать
сражавам се, -аш се, несов. сражаться
сражение, мн. -ия, с. ср. сражение
сразя, -иш, св. сразить
сразявам, -аш, несов. сражать
сражение, мн. -ия, с. ср. сражение
срам, мн. -ове, с. м. стыд, срам
срамувам се, -аш се, несов. стыдиться

срамя се, -иш се, св. срамиться
сребрён, -рна, -рно, мн. -рни серебряный
сред, предл. среди
среда, мн. -и, с. ж. среда; середина
среден, -дна, -дно, мн. -дни средний
средновековие, мн. няма, с. ср. средневековье
среднощ, нар. ночью
среща, мн. -и, с. ж. встреча, свидание
футболна ~ встреча футбольная, матч
срещам, -аш, несов. встречать
срещам се, възвр. встречаться
срещен, -щна, -щно, мн. -щни встречный
срещна, -еш, св. встретить
срещна се, възвр. встретиться
срещу, предл. против, напротив
сръчен, -чна, -чно, мн. -чни ловкий, умелый
сряда, мн. няма, с. ж. среда (день недели)
ставам, -аш, несов. становиться, делаться, наступать; вставать
стадион, мн. -и, с. м. стадион
стайчка, мн. -и, с. ж., умал. комнатка
стан, мн. -ове, с. м. стан; табор
стана, -еш, св. встать, стать; наступать
станция, мн. -ии, с. ж. станция
почивна ~ дом отдыха
стар, -а, -о, мн. -и старый
старец, мн. старци, с. м. старик
старост, мн. няма, с. ж. старость
статия, мн. -ии, с. ж. статья
статуя, мн. -уи, с. ж. статуя
стачка, мн. -и, с. ж. стачка, забастовка
стачкувам, -аш, несов. и св. бастовать
стачник, мн. -ци, с. м. забастовщик
стая, мн. -и, с. ж. комната
дневна ~ общая комната
детска ~ детская комната
учебна ~ класс
стёгна, -еш, св. затянуть, сжать
стёгна се, възвр. затянуться, сжаться
стена, мн. -и, с. ж. стена
стенен, -нна, -нно, мн. -ни стеной
стеснение, мн. няма, с. ср. стеснение
стесня, -иш, св. сузить, стеснить
стесня се, възвр. сузиться, стесниться
стеснявам, -аш, несов. сужать, стеснять
стеснявам се, възвр. сужаться, стесняться
стигам, -аш, несов. достигать
стигна, -еш, св. достичь
стигнат, -а, -о, мн. -и сжатый; скупо
стих, мн. -ове, с. м. стихотворение
стихосбирка, мн. -и, с. ж. сборник стихов
стихотворение, мн. -ия, с. ср. стихотворение
сто, числ. сто

стойность, *мн. -и, с. ж.* стоймость
сто́лка, *мн. -и, с. ж.* товар
сто́л, *мн. -о́ве, с. м.* стуль
сто́лица, *мн. -и, с. ж.* столица
стома́х, *мн. -си, с. м.* желудок
стопа́нски, *-а, -о, мн. -ски* хозяйственный
стопа́нство, *мн. -а, с. ср.* хозяйство
стопа́нни, *мн. стопа́ни, с. м.* хозяин, домохозяин
се́лски ~ крестьянин
сто́пля, *-иш, св.* согреть
сто́пля се, *страд. и възвр.* согреться
сто́плям, *-яш, неск.* согревать
сто́плям се, *страд. и възвр.* согреваться
сто́пя, *-йш, св.* растопить
сто́пя се, *страд. и възвр.* растопиться, растаять
сто́пявам, *-аш, неск.* растапливать
сто́пявам се, *страд. и възвр.* растапливаться, таять
сто́тинка, *мн. -и, с. ж.* сотинка
сто́тица, *мн. -и, с. ж.* сотня
сто́я, *-ойш, неск.* стоять
страда́ние, *мн. -ия, с. ср.* страдание
стража́р, *мн. -и, с. м.* стражник, полицейский
стра́на, *мн. -й, с. ж.* страна
стра́ница, *мн. -и, с. ж.* страница
стра́нно, *нар.* странно
стра́стен, *-стна, -стно, мн. -стни* страстный
стра́х, *мн. -ове, с. м.* страх
страхли́во, *нар.* трусливо
страху́вам се, *-аш се, неск. и св.* бояться, трусить
стра́шен, *-шна, -шно, мн. -шни* страшный
стрелба́, *мн. -й, с. ж.* стрельба
стрелвам, *-аш, неск.* стрелять
стрелна, *-еш, св.* стрельнуть
стрелка́, *мн. -й, с. ж.* стрелка
стреля́м, *-яш, неск.* стрелять
стремительно́, *нар.* стремительно
стресна се, *-еш се, св.* встряхнуть, вздрогнуть; испугаться
стро́г, *-а, -о, мн. -и* строгий
стро́ж, *мн. -и, с. м.* стройка
стро́ен, *-йна, -йно, мн. -йни* стройный
стройтел, *мн. -и, с. м.* строитель
стройтелен, *-лна, -лно, мн. -лни* строительный
стройтельство, *мн. няма, с. ср.* строительство
стро́й, *мн. -еве, с. м.* строй
обществен ~ общественный строй
първобитнообщинен ~ первобытнообщинный строй
робовладе́лски ~ рабовладельческий строй
строша́, *-йш, св.* разбить, сломать
строша́вам, *-аш, неск.* разбивать, ломать

стро́й, *-ойш, неск.* строить
строй се, *възвр.* строиться
стройвам, *-аш, неск.* выстраивать
стройвам се, *възвр.* выстраиваться
стру́вам, *-аш, неск.* стоить
стру́ва ми се, *възвр.* мне кажется
струга́р, *мн. -и, с. м.* токарь
стря́скам се, *-аш се, неск., възвр. и страд.* вздрагивать, пугаться
студ, *мн. -ове, с. м.* холод, стужа
студе́н, *-а, -о, мн. -и* холодный
студе́нт, *мн. -и, с. м.* студент
студе́нтка, *мн. -и, с. ж.* студентка
студе́нтски, *-а, -о, мн. -ски* студенческий
стѳблѳ, *мн. -а́, с. ср.* стебель
стѳклѳ, *мн. -а́, с. ср.* стекло; бутылка, склянка
стѳлб, *мн. -ове, с. м.* стол
стѳлба, *мн. -и, с. ж.* лестница
стѳлбичка, *мн. -и, с. ж.* умал. лесенка
стѳпвам, *-аш, неск.* ступать
стѳпка, *мн. -и, с. ж.* шаг
стѳпя, *-иш, св.* ступить
стя́гам, *-аш, неск.* стягивать, сжимать
стя́гам се, *възвр.* стягиваться, сжиматься
су́кно, *мн. -а́, с. ср.* сукно
султа́н, *мн. -и, с. м.* султан
су́па, *мн. -и, с. ж.* суп
су́рва, *неизм. прил.:*
~ година с Новым годом!
сурва́кам, *-аш, неск.* поздравлять с Новым годом ударом кизиловой веточки, желать здоровья, счастья
сурови́й, *мн., ед. няма* сырьё
су́трин, *мн. -и, с. ж.* утро
су́х, *-а, -о, мн. -и* сухой
су́хо, *нар.* сухо
сѳена, *мн. -и, с. ж.* сцена
сѳена́рий, *мн. -ии, с. м.* сценарий
сѳѳпвам, *-аш, неск.* разбивать, ломать
сѳѳпя, *-иш, св.* разбить, сломать
сѳбера́, *-еш, св.* собрать
сѳбера́ се, *възвр.* собраться
сѳбира́м, *-аш, неск.* собирать
сѳбира́м се, *възвр.* собираться
сѳбира́не, *мн. -ия, с. ср.* собрание, сбор
сѳбы́тие, *мн. -ия, с. ср.* событие
сѳбота, *мн. няма, с. ж.* суббота
сѳбра́ние, *мн. -ия, с. ср.* собрание
профсѳю́зно ~ профсоюзное собрание
сѳбу́вам, *-аш, неск.* разувать
сѳбу́вам се, *възвр.* разуваться
сѳбу́ден, *-а, -о, мн. -и* разбуженный; бойкий
сѳбу́дя, *-иш, св.* разбудить
сѳбу́дя се, *възвр.* проснуться
сѳбу́ждам, *-аш, неск.* будить
сѳбу́ждам се, *възвр.* просыпаться
сѳбу́я, *-ѳеш, св.* разуть
сѳбу́я се, *възвр.* разуться

сѳвѳстно, *нар.* совестно, добросовестно
сѳвѳтвам, *-аш, неск.* советовать
сѳвѳтвам се, *възвр.* советоваться
сѳвѳтски, *-а, -о, мн. -ски* советский
сѳвѳместен, *-тна, -тно, мн. -тни* совместный
сѳвпаде́ние, *мн. -ия, с. ср.* совпадение
сѳввре́мене́н, *-нна, -нно, мн. -нни* современный
сѳвсѳем, *нар.* совсем
сѳвѳрше́н, *-а, -о, мн. -и* совершенный
сѳгласен, *-сна, -сно, мн. -сни* согласный
сѳд, *мн. няма, с. м.* суд; сосуд
сѳде́бен, *-бна, -бно, мн. -бни* судебный
сѳдействие, *мн. няма, с. ср.* содействие
сѳдѳйлище, *мн. -а, с. ср.* суд (помещение)
сѳдия, *мн. -йи, с. м.* судья
сѳдѳржа́ние, *мн. няма, с. ср.* содержание
сѳжалѳение, *мн. -ия, с. ср.* сожаление
сѳжалѳя́, *-йш, св.* пожалеть
сѳжалѳя́рам, *-аш, неск.* жалеть
сѳзда́вам, *-аш, неск.* создавать
сѳзда́м, *сѳздаде́ш, св.* создать
сѳзы́рам, *-аш, неск.* замечать
сѳзы́ра, *-еш, св.* заметить
сѳквартира́нтка, *мн. -и, с. ж.* соквартирантка; соседка по квартире
сѳкруше́н, *-а, -о, мн. -и* сокрушенный
сѳлза́, *мн. -и, с. ж.* слеза
сѳмва (се), *неск., само 3 л. ед. ч.* светать (3-е л. ед. ч. светет)
сѳмне (се), *св. безл.* рассветет
сѳн, *мн. -ища, с. м.* сон
сѳну́вам, *-аш, неск. и св.* снится; видеть во сне
сѳобща́вам, *-аш, неск.* сообщать
сѳобщя́, *-йш, св.* сообщить
сѳорѳже́ние, *мн. -ия, с. ср.* сооружение
сѳпроти́ва, *мн. няма, с. ж.* сопротивление
сѳпру́г, *мн. -зи, с. м.* супруг, муж
сѳпруга́, *мн. -ги, с. ж.* супруга, жена
сѳра́тник, *мн. -ци, с. м.* соратник
сѳрдѳчен, *-чна, -чно, мн. -чни* сердечный
сѳрдя́ се, *-иш се, неск., възвр.* сердиться
сѳрѳвнова́ние, *мн. -ия, с. ср.* соревнование
сѳрна́, *мн. -й, с. ж.* серна
сѳрп, *мн. -оне, с. м.* серп
сѳрце́, *мн. -а́, с. ср.* сердце
сѳсе́д, *мн. -и, с. м.* сосед
сѳсе́дство, *мн. няма, с. ср.* соседство
сѳсе́лянин, *мн. сѳсе́ляни, с. м.* односельчанин
сѳсредоточе́н, *-а, -о, мн. -и* сосредоточенный

сѳста́в, *мн. -и, с. м.* состав
драматичѳски ~ драматическая труппа
сѳста́вя, *-иш, св.* составлять
сѳста́вям, *-яш, неск.* составлять
сѳстеза́ние, *мн. -ия, с. ср.* состязание, соревнование
сѳстеза́тел, *мн. -и, с. м.* участник состязания
сѳсто́я се, *-ойш се, неск., възвр.* состояться
сѳсто́яние, *мн. -ия, с. ср.* состояние
~ на безтегловност состояние невесомости
сѳстуде́нт, *мн. -и, с. м.* товарищ по университету, сокурсник
сѳтру́дничество, *мн. -а, с. ср.* сотрудничество
сѳучени́к, *мн. -ци, с. м.* школьный товарищ, соученик
сѳхна́, *-еш, неск.* сохнуть
сѳчи́ние, *мн. -ия, с. ср.* сочинение
сѳчка, *мн. -и, с. ж.* стебель; хворост; щепка
сѳщ (сѳщи), *-а, -о, мн. -и* настоящий, истинный
сѳщѳствѳване, *мн. -ия, с. ср.* существование
сѳщѳ, *нар.* также, так же как
сѳюз, *мн. -и, с. м.* союз
сѳя́дам, *-аш, неск.* садиться
сѳякаш, *нар.* как будто, словно
сѳянка, *мн. се́нки, с. ж.* тень

Т

табѳлка, *мн. -и, с. ж.* надпись; табличка
тава́н, *мн. -и, с. м.* потолок
та́ен, *-йна, -йно, мн. -йни* тайный
тайна́, *мн. -и, с. ж.* тайна
тайнствен, *-а, -о, мн. -и* таинственный
такá, *нар.* так
та́м, *нар.* там
та́нц, *мн. -и, с. м.* танец
танѳва́м, *-аш, неск.* танцевать
тарифа́, *мн. -и, с. ж.* тариф
та́тко, *мн. -овци, с. м.* папа
тѳвѳрд, *-а, -о, мн. -и* твердый
тѳвѳрде́, *нар.* очень
тѳвѳрдя́, *-йш, неск.* твердить, утверждать
театѳр, *мн. -три, с. м.* театр
Нарѳден ~ Народный театр
тебѳшѳр, *мн. -и, с. м.* мел
тегѳл, *мн. -и, с. м.* строчка, шов
тегѳл, *мн. -а́, с. ср.* вес
тегѳля́, *-иш, неск.* тянуть; взвешивать; страдать, терпеть
тежа́, *-йш, неск.* весить
те́жко, *нар.* тяжело
то́жък, *-жка, -жко, мн. -жки* тяжелый

тека́, теchéш, *несв.* течь
тeкст, *мн.* -ове, *с. м.* текст
тeкстилeн, -лнa, -лнo, *мн.* -лннн тeкстиль-
ный
тeлeвизия, *мн.* нямa, *с. ж.* тeлeвидeниe
тeлeвизop, *мн.* -и, *с. м.* тeлeвизop
тeлeгрaмa, *мн.* -и, *с. ж.* тeлeгрaммa
тeлeгрaфeн, -фнa, -фнo, *мн.* -фннн тeлe-
грaфный
тeлeфoн, *мн.* -и, *с. м.* тeлeфoн
тeлeфoннрaм, -aщ, *несв.* и *св.* тeлeфo-
ннрoвaть
тeлeшкн, -a, -o, *мн.* -и тeлeчнй
тeлeшкo, *мн.* нямa, *с. ср.* тeлeтннa
~ зaдушeнo тyшeнaя тeлeтннa
тeмeнyжкa, *мн.* -и, *с. ж.* фнaлкa, aн-
тннн глaзкн
тeмпeрaтyрa, *мн.* -и, *с. ж.* тeмпeрaтyрa
тeннc, *мн.* нямa, *с. м.* тeнннc
тeopнa, *мн.* -нн, *с. ж.* тeopнa
тepeн, *мн.* -и, *с. м.* пoвepxнocть мecтнo-
cтн
тeсeн, тяснa, тяснo, *мн.* тeснн узкнй
тeслa, *мн.* -й, *с. ж.* тeслo (*рoд тoпopa*)
тeтpэдкa, *мн.* -и, *с. ж.* тeтpэд
тeхннк, *мн.* -цн, *с. м.* тeхннк
тeхннкa, *мн.* нямa, *с. ж.* тeхннкa
тeхннчeскн, -a, -o, *мн.* -cкн тeхннчeскнй
тнгр, *мн.* тнгрн, *с. м.* тнгр
тнфyc, *мн.* нямa, *с. м.* тнф
тнх, -a, -o, *мн.* -и тнхнй, cпoкoйннй
тнхo, *нар.* тнхo
тнчaм, -aш, *несв.* бeгaть, бeжaть
тнчeшкoм, *нар.* бeгoм
тншннa, *мн.* нямa, *с. ж.* тншннa
тoвa, *мecт.* эгo
тoвa-oнoвa, *мecт.* тo-ce
тoвap, *мн.* -и, *с. м.* гpyз
тoгaвa, *нар.* тoгдa
тoзн, тaзн, тoвa, *мн.* тeзн, *мecт.* этoт
тoкy-щo, *нар.* тoлькo чтo
тoлкoвa, *мecт.* чнcл. cтoлькo
тoм, *мн.* -oвe, *с. м.* тoм
тoпкa, *мн.* -и, *с. ж.* мячнк, шap
тoплнйкa, *мн.* -и, *с. ж.* бyлaвкa
тoплннa, *мн.* -й, *с. ж.* тeплoтa, тeплo
тoпля, -нш, *несв.* грeть
тoпoвeн, -внa, -внo, *мн.* -вннн opyднй-
ннй
тoпoлa, *мн.* -и, *с. ж.* тoпoль
тoпъл, -плa, -плo, *мн.* -плн тeплнй
тoпн, -йш, *несв.* тoпнть, плaвнть
тop, *мн.* -oвe, *с. м.* yдoбpeннe
тopбa, *мн.* -й, *с. ж.* мeшoк, cyma
тopтa, *мн.* -и, *с. ж.* тopг
тocт, *мн.* -oвe, *с. м.* тocт
тoчeн, -чнa, -чнo, *мн.* -чннн тoчнй
тoчнo, *нар.* тoчнo
тoя, тaя, тoвa, *мн.* тaя, *мecт.* этoт

тpагeднa, *мн.* -нн, *с. ж.* тpагeднa
тpакaм, -aш, *несв.* cтyчaть; тapaxтeть
тpактop, *мн.* -и, *с. м.* тpактop
тpактopнcт, *мн.* -и, *с. м.* тpактopнcт
тpамвaeн, -aйнa, -aйнo, *мн.* -aйнн тpам-
вaйннй
тpамвaй, *мн.* -aй, *с. м.* тpамвaй
тpaнзнтeн, -тнa, -тнo, *мн.* -тннн тpaнзнт-
ннй
тpaпeзa, *мн.* -и, *с. ж.* oбeдннй cтoл
тpaя, -eш, *несв.* cyщecтвoвaть, длнтьcя
тpeвa, *мн.* -й, *с. ж.* тpавa
тpeвoжкa, -нш, *несв.* тpeвoжнть
тpeвoжкa ce, *cтpaд.* и *взвp.* тpeвoжнтьcя
тpeньop, *мн.* -и, *с. м.* тpeнep
тpeпвaм, -aш, *несв.* вздpaгнвaть
тpeпepлнв, -a, -o, *мн.* -и дpoжaщнй,
пyглнвнй
тpeпepя, -eш, *несв.* дpoжaть
тpeпнa, -eш, *св.* вздpoгнyть
тpeca, -eш, *несв.* тpяcтн
тpeca ce, -eш ce, *взвp.* тpяcтнcя
тpecкaв, -a, -o, *мн.* -и лнхopaлoчннй
тpeтн, -a, -o, *мн.* тpeтн тpeтнй
тpнбyнa, *мн.* -и, *с. ж.* тpнбyнa
тpнгoдншeн, -шнa, -шнo, *мн.* -шнн тpex-
лeтннй, тpexгoднчнй
тpнмeсeчнe, *мн.* -нн, *с. ср.* квapтaл (*гoдa*)
тpнзгълннк, *мн.* -цн, *с. м.* тpeyгoльннк
тpoгнaт, -a, -o, *мн.* -и тpонyтнй, pacтpo-
гaнннй
тpoлeй, *мн.* -eй, *с. м.* тpoлeйбyc
тpoмaв, -a, -o, *мн.* -н нeпoвopтoлнвнй,
нeyклoжнй
тpoпнчeскн, -a, -o, *мн.* -cкн тpoпнчeскнй
тpoпoсвaм, -aш, *несв.* нaмeгннaть
тpoпoскa, *мн.* -и, *с. ж.* нaмeткa
тpotoap, *мн.* -и, *с. м.* тpotoap
тpyд, *мн.* -oвe, *с. м.* тpуд
тpудeн, -днa, -днo, *мн.* -днн тpудннй
тpудeш ce, *мн.* тpудeщн ce, *с. м.* тpуд-
дaщнйcя
тpyднo, *нар.* тpуднo
тpуднocт, *мн.* -и, *с. ж.* тpуднocть
тpудoв, -a, -o, *мн.* -и тpудoвoй
тpудoлюбнв, -a, -o, *мн.* -и тpудoлю-
бнвнй
тpудя ce, -нш ce, *несв.* тpуднтьcя
тpyп, *мн.* -oвe, *с. м.* тpуп, cтвoл дepeвa
тpыгвaм, -aш, *несв.* oтпpaвлятьcя
тpыгвaнe, *мн.* нямa, *с. ср.* oтпpaвлeннe
тpыгнa, -eш, *св.* oтпpaвнтьcя
тpябвa, *несв.*, *бeзл.* нyжнo, cлeдyeт
тyбepкyлoзa, *мн.* нямa, *с. ж.* тyбep-
кyлeз
тyк, *нар.* здeсь, cюдa
тyнeл, *мн.* -и, *с. м.* тyннeль
тyрбннa, *мн.* -и, *с. ж.* тyрбннa
тyрcкн, -a, -o, *мн.* -cкн тyрeцкнй
тyрчнн, *мн.* тyрцн, *с. м.* тyрoк

тyрям, -яш, *несв.* клaсть, cтaвнть
тyш, *мн.* -oвe, *с. м.* тyшь, тyш
тyгa, *мн.* -й, *с. ж.* тoскa, пeчaль
тyжeн, -жнa, -жнo, *мн.* -жнн гpycтннй,
пeчaльннй
тyкa, тyчeш, *несв.* ткaть
тyкaнe, *мн.* нямa, *с. ср.* ткaнe
тyлпa, *мн.* -й, *с. ж.* тoлпa
тyмeн, -мнa, -мнo, *мн.* -мнн тeмннй,
мpачннй
тyмно, *нар.* тeмнo
тyмнocнн, -я, -yo, *мн.* -и тeмнo-cннй
тyнък, -нкa, -нкo, *мн.* -нкн тoнкнй
тyргoвeц, *мн.* тyргoвцн, *с. м.* тoргoвeц,
кyпeц
тyргoвня, *мн.* -нн, *с. ж.* тoргoвня
вншнa ~ внeшння тoргoвня
внтpeшнa ~ внyтpeнння тoргoвня
тyргoвcкн, -a, -o, *мн.* -cкн тoргoвнй
тyргyвaм, -aш, *несв.* и *св.* тoргoвaть
тyржeштвeн, -a, -o, *мн.* -и тoржeштвeнннй
тyржeштвeнo, *нар.* тoржeштвeннo
тyржeштвo, *мн.* -a, *с. ср.* тoржeштвo, чe-
cтoвaннe
тyрпн, -йш, *несв.* тepпeть
тyрcя, -нш, *несв.* нcкaть, тpeбoвaть
тyтюн, *мн.* -и, *с. м.* тaбaк
тyлo, *мн.* тeлa, *с. ср.* тeлo, пpeдмeт

У

yбeдя, -йш, *св.* yбeднть
yбeждaвaм, -aш, *несв.* yбeждaть
yбeждeннe, *мн.* -нн, *с. ср.* yбeждeннe
yбнвaм, -aш, *несв.* yбнвaть
yбнт, -a, -o, *мн.* -и yбнтнй
yбня, -йeш, *св.* yбнть
yвaжa, -йш, *св.* пoчнтнть
yвaжaвaм, -aш, *несв.* yвaжaть
yвaжeннe, *мн.* -нн, *с. ср.* yвaжeннe
yвeлнчa, -йш, *св.* yвeлнчнть
yвeлнчaвaм, -aш, *несв.* yвeлнчнвaть
yвeлнчeннe, *мн.* -нн, *с. ср.* yвeлнчeннe,
пoвышeннe
~ нa нaдннцнтe yвeлнчeннe пoдeннoй
плaты
~ нa зaплaтнтe yвeлнчeннe зapaбoт-
нoй плaты
yвepeн, -a, -o, *мн.* -и yвepeнннй
yвepтюрa, *мн.* -и, *с. ж.* yвepтюрa
yвepя, -йш, *св.* yвepнть
yвepявaм, -aш, *несв.* yвepнть
yвнвaм, -aш, *несв.* зaвepтывaть, cкpyчн-
вaть
yвня, -йeш, *св.* звepнyть, зaкpyчнть
yвлeкa, yвлeчeш, *св.* yвлeчь
yвлeкa ce, *взвp.* yвлeчьcя
yвлнчaм, -aш, *несв.* yвлeкaть
yвлнчaм ce, *взвp.* yвлeкaтьcя
yгacя, -йш, *св.* пoгacнть

yгacявaм, -aш, *несв.* гacнть, тyшнть
yгoвapям, -яш, *несв.* yгoвapнвaть
yгoвapям ce, *взвp.* yгoвapнвaтьcя, дoгo-
вapнвaтьcя
yгoвopя, -нш, *св.* yгoвopнть
yгoвopя ce, *взвp.* дoгoвopнтьcя, yгoвop-
нтьcя
yдap, *мн.* -и, *с. м.* yдap
нaкaзaтeлeн ~ штpaфнoй yдap
yдapннк, *мн.* -цн, *с. м.* yдapннк
yдapя, -нш, *св.* yдapнть
yдвoeн, -a, -o, *мн.* -и yдвoeнннй
yднвнвaм, -aш, *несв.* yднвнть
yднвн, -йш, *св.* yднвнть
yдoбeн, -бнa, -бнo, *мн.* -бнн yдoбнй
yдoбoлвcтнe, *мн.* -нн, *с. ср.* yдoбoлвcтнe
yдpям, -яш, *несв.* yдapнть
yдължa, -йш, *св.* пpoдoлжнть, пpoдлнть
yдължaвaм, -aш, *несв.* пpoдoлжaть, пpo-
длeнaть
yжac, *мн.* -и, *с. м.* yжac
yжaceн, -cнa, -cнo, *мн.* -cнн yжacннй
yзнaвaм, -aш, *несв.* yзнaвaть
yзнaя, -aеш, *св.* yзнaть
yзpeя, -eеш, *св.* coзpeть, пoспeть
yзpявaм, -aш, *несв.* coзpeвaть, пoспeвaть
yкaзaтeл, *мн.* -и, *с. м.* yкaзaтeл
yкpaceн, -a, -o, *мн.* -и yкpaceнннй
yкpacя, -йш, *св.* yкpacнть
yкpacявaм, -aш, *несв.* yкpacнть
yкpепвaм, -aш, *несв.* yкpeплaть
yкpепнa, -eш, *св.* yкpeплнть
yкpeпн ce, -йш ce, *св.*, *взвp.* yкpeплнтьcя
yкpепям ce, -яш ce, *несв.*, *взвp.* yкpeпл-
нтьcя
yлaвям, -яш, *несв.* yлaвлнвaть, cхвaтывaть
yлнцa, *мн.* -и, *с. ж.* yлнцa
yлнчeн, -чнa, -чнo, *мн.* -чнн yлнчнй
yлoвн, -нш, *св.* yлoвнть, cхвaтнть
yм, *мн.* -oвe, *с. м.* yм
yмeн, -мнa, -мнo, *мн.* -мнн yмннй
yмepeн, -a, -o, *мн.* -и yмepeнннй
yмeя, -eеш, *несв.* yмeть
yмлнтeлeн, -лнa, -лнo, *мн.* -лннн yмлн-
лнтeлннй
yмнрaм, -aш, *несв.* yмнрaть
yмнoжa, -йш, *св.* yмнoжнть, yвeлнчнть
yмнoжaвaм, -aш, *несв.* yмнoжaть, yвeлн-
чнвaть
yмнoжeннe, *мн.* нямa, *с. ср.* yмнoжeннe
yмopa, *мн.* нямa, *с. ж.* yтoмлeннe, ycтa-
лocть
yмopeн, -a, -o, *мн.* -и yтoмлeнннй, ycтaлнй
yмpя, yмpeш, *св.* yмepeть
yмpял, -a, -o, *мн.* yмpeлн yмepшнй
yмcтвeн, -a, -o, *мн.* -и yмcтвeнннй
yнacям, -яш, *несв.* yнocнть, зaбывaтьcя
yнгapeц, *мн.* yнгapцн, *с. м.* вeнгp
yнгapкa, *мн.* -и, *с. ж.* вeнгepкa
yнгapcкн, -a, -o, *мн.* -cкн вeнгepcкнй

унеса́, -ёш, *св.* унести, забыть
университе́т, *мн. -и, с. м.* университет
унифо́рма, *мн. -и, с. ж.* форменная одес-
да, униформа
унищожа́, -йш, *св.* уничтожить
унищожа́вам, -аш, *несв.* уничтожать
унищожа́ване, *мн. няма, с. ср.* уничто-
жение, истребление
упла́шено, *нар.* испуганно
упори́т, -а, -о, *мн. -и* упорный, упрямый
упори́то, *нар.* упрямо, упорно
употре́ба, *мн. няма, с. ж.* употребление
употре́бя, -йш, *св.* употребить
употре́бявам, -аш, *несв.* употреблять
упра́вител, *мн. -и, с. м.* управляющий
упра́вник, *мн. -ци, с. м.* правитель
упражне́ние, *мн. -ия, с. ср.* упражнение
упражнѝ, -йш, *св.* заняться каким-либо делом
упражнѝ се, *страд. и възвр.* поупраж-
няться
упражня́вам, -аш, *несв.* заниматься ка-
ким-либо делом
упражня́вам се, *страд. и възвр.* упраж-
няться
упѝтвам, -аш, *несв.* направлять; руководить
упѝтвам се, *возвр.* направляться
упѝтъ, -иш, *несв.* направлять, наставить
упѝтъ се, *возвр.* направиться
ура́, *междум.* ура
у́ред, *мн. -и, с. м.* аппарат, прибор
электри́чески у́реди электрические при-
боры
уро́к, *мн. -ци, с. м.* урок
усе́тя, -иш, *св.* почувствовать; понять
усе́щам, -аш, *несв.* чувствовать, понимать
усйлен, -лна, -лно, *мн. -лни* усиленный;
тяжелый, трудный
усйлено, *нар.* усиленно
услѝжа, -иш, *св.* услужить
услѝжвам, -аш, *несв.* услуживать
услѝхвам се, -аш се, *несв., възвр.* улы-
баться
услѝхна се, -еш се, *св., възвр.* улынуться
усойница, *мн. -и, с. ж.* гадюка рогатая
успѝх, *мн. -и, с. м.* успех
успѝшно, *нар.* успешно
успѝя, -деш, *св.* успеть, суметь
успокой, -ойш, *св.* успокоить
успокой се, *возвр.* успокоиться
успокойвам, -аш, *несв.* успокаивать
успокойвам се, *возвр.* успокаиваться
успоредно, *нар.* параллельно
успявам, -аш, *несв.* успевать
уста́, *мн. няма, с. ж.* рот
устано́вя, -йш, *св.* установить
устано́вя се, *возвр.* установиться
устано́вявам, -аш, *несв.* устанавливать
устано́вявам се, *возвр.* устанавливаться
устойчи́в, -а, -о, *мн. -и* устойчивый
устройвам, -аш, *несв.* устраивать

устро́я, -оиш, *св.* строить
утвердѝ, -йш, *св.* утверждать
утвердѝ се, *возвр.* утвердиться
утвержда́вам, -аш, *несв.* утверждать
утвержда́вам се, *возвр.* утверждаться
ути́хвам, -аш, *несв.* утихать, успокаивать-
ся
ути́хна, -еш, *св.* утихнуть, успокоиться
у́тре, *нар.* завтра
у́тро, *мн. -а, с. ср.* утро
у́троен, -на, -но, *мн. -ни* утроенный
ухо́, *мн. ушѝ, с. ср.* ухо
у́ча, -иш, *несв.* учить, учиться
уча́ствувам, -аш, *несв. и св.* участвовать
уча́стие, *мн. няма, с. ср.* участие
уча́щ се, -ща се, -що се, *мн. -щи* се
учащи́йся
уче́бник, *мн. -ци, с. м.* учебник
учен, *мн. -и, с. м.* ученый
у́чене, *мн. няма, с. ср.* обучение
уче́ние, *мн. -ия, с. ср.* учение
учени́к, *мн. -ци, с. м.* ученик, школьник
учени́чески, -а, -о, *мн. -ски* ученический
учѝлище, *мн. -а, с. ср.* училище, школа
учѝлищен, -щна, -щно, *мн. -щни* школьный
учѝтел, *мн. -и, с. м.* учитель
учрежде́ние, *мн. -ия, с. ср.* учреждение
учтѝв, -а, -о, *мн. -и* вежливый
учѝдвам, -аш, *несв.* изумлять, удивлять
учѝдвам се, *возвр.* изумляться, удивляться
учѝден, -а, -о, *мн. -и* изумленный, удив-
ленный
учѝдя, -иш, *св.* изумить, удивить
учѝдя се, *возвр.* изумиться, удивиться
ушен, -шна, -шно, *мн. -шни* ушной
ушѝвам, -аш, *несв.* сшивать
ушѝя, -йеш, *св.* сшить
уѝотен, -тна, -тно, *мн. -тни* уютный

Ф

фа́брика, *мн. -и, с. ж.* фабрика
файто́н, *мн. -и, с. м.* фээтон
фамйлен, -лна, -лно, *мн. -лни* фамиль-
ный, семейный
фантасти́чен, -чна, -чно, *мн. -чни* фан-
тастичный; фантастический
фа́р, *мн. -ове, с. м.* фара
фасу́л, *мн. няма, с. м.* фасоль
фаши́зм, *мн. няма, с. м.* фашизм
фаши́ст, *мн. -и, с. м.* фашист
февруа́ри, *мн. няма, с. м.* февраль
фейлето́н, *мн. -и, с. м.* фелетон
феодали́зм, *мн. няма, с. м.* феодализм
фе́рма, *мн. -и, с. ж.* ферма
кравефе́рма молочная ферма
сви́нефе́рма свиноферма
фехто́вка, *мн. няма, с. ж.* фехтование
фѝгура, *мн. -и, с. ж.* фигура

фѝзически, -а, -о, *мн. -ски* физический
фѝзика, *мн. няма, с. ж.* физика
фѝлм, *мн. -и, с. м.* фильм
филоло́гия, *мн. няма, с. ж.* филология
филосо́ф, *мн. -и, с. м.* философ
фирма, *мн. -и, с. ж.* фирма; торговый
дом
фѝш, *мн. -ове, с. м.* талон, фишка
флѝт (флѝота), *мн. флѝтове (рядко), с. м.*
флѝо
фоайе́, *мн. -ета, с. ср.* фойе
фотоапа́рат, *мн. -и, с. м.* фотоаппарат
фотографѝчески, -а, -о, *мн. -ски* фото-
графический
францу́зин, *мн. францу́зи, с. м.* французин
французойка, *мн. -и, с. ж.* француженка
френски, -а, -о, *мн. -ски* французский
фрѝнт, *мн. -ове, с. м.* фронт
фура́жка, *мн. -и, с. ж.* фуражка
футбо́л, *мн. няма, с. м.* футбол
футболе́н, -лна, -лно, *мн. -лни* футболь-
ный

Х

хавлѝя, *мн. -йи, с. ж.* купальный халат
хайве́р, *мн. няма, с. м.* икра
хайде́, *част.* айла, ну
хайдѝтин, *мн. хайдѝти, с. м.* гайдук;
повстанец
хайдѝшки, -а, -о, *мн. -шки* повстанческий;
гайдуцкий
халва́, *мн. няма, с. ж.* халва
хамба́р, *мн. -и, с. м.* амбар, житница
ха́п, *мн. -ове, с. м.* пилюля
ха́пя, -еш, *несв.* кусать, грызть
характе́р, *мн. -и, с. м.* характер
харѝсам, -аш, *св.* понравиться (мне по-
наврится)
харѝсам се, *возвр. и страд. несв.* нравить-
ся (мне нравиться)
харѝсвам, -аш, *несв.* нравиться (мне нра-
вится)
харѝсвам се, *страд.* нравиться (я нрав-
люсь)
хартѝя, *мн. -йи, с. ж.* бумага
хва́на, -еш, *св.* взять, тронуть
хва́щам, -аш, *несв.* брать, трогать
хврѝкна, -еш, *св.* взлететь
хврѝря, -иш, *св.* бросить, кинуть
хврѝрям, -иш, *несв.* бросать, кидать
хврѝрча́, -йш, *несв.* летать
хе́, *междум.* гей
хигиени́чен, -чна, -чно, *мн. -чни* гигие-
нический
хѝжа, *мн. -и, с. ж.* туристическая база
хѝляда, *обикн. мн. хѝляди, с. ж.* тыся-
ча
хиру́рг, *мн. -зи, с. м.* хирург
хитрѝсти́ки, -а, -о, *мн. -ски* гитлеровский

хѝтър, -тра, -тро, *мн. -три* хитрый
хищен, -щна, -щно, *мн. -щни* хищный
хла́ден, -дна, -дно, *мн. -дни* прохлад-
ный; хладнокровный
хлади́на (хлади́ниа), *мн. няма, с. ж.*
прохлада, холодок
хлебозаво́д, *мн. -и, с. м.* хлебозавод
хлѝнча, -иш, *несв.* хныкать
хлѝб, *мн. хлѝбове, с. м.* хлеб
хѝбо́т, *мн. -и, с. м.* хобот
хо́дя, -иш, *несв.* ходить
хокеѝст, *мн. -и, с. м.* хоккеист
хо́кей, *мн. няма, с. м.* хоккей
хо́л, *мн. -ове, с. м.* холл
хо́ра, *мн., ед.* чо́век люди, человек
хоризѝнт, *мн. -и, с. м.* горизонт
хотѝл, *мн. -и, с. м.* отель, гостиница
храна́, *мн. -йи, с. ж.* пища, еда
хранене́, *мн. няма, с. ср.* питание
хранѝтелен, -лна, -лно, *мн. -лни* пище-
вой, питательный
хра́ня, -иш, *несв.* кормить, питать
хра́ня се, *возвр.* кормиться, питаться
хра́ст, *мн. -и, с. м.* куст
хре́ма, *мн. -и, с. ж.* насморк
хре́мав, -а, -о, *мн. -и* страдающий нас-
морком
хру́пкам, -аш, *несв.* хрупать
хру́пна, -еш, *св.* хрупнуть
хубав, -а, -о, *мн. -и* красивый, хороший
хубаво, *нар.* хорошо, ладно
хубѝст, *мн. няма, с. ж.* красота, краса
худѝжествен, -а, -о, *мн. -и* художествен-
ный
хѝквам, -аш, *несв.* бросаться бежать
хѝкна, -еш, *св.* броситься бежать
хумане́н, -нна, -нно, *мн. -ни* гуман-
ный
хѝлм, *мн. -ове, с. м.* холм

Ц

ца́р, *мн. -е, с. м.* царь
ца́ревица, *мн. -и, с. ж.* кукуруза
ца́ревичен, -чна, -чно, *мн. -чни* куку-
рузный
ца́рски, -а, -о, *мн. -ски* царский
ца́ря, -йш, *несв.* царить
цѝвете́, *мн. -йи, с. ср., умал.* цветок
цѝвете́нце, *мн. -а, с. ср.* цветочек
цѝвете́но зе́ле, *мн. няма, с. ср.* цветная
капуста
цѝя́т, *мн. цѝтове́, с. м.* цвет; цветок
це́л, *мн. -и, с. ж.* цель
цѝлу́вам, -аш, *несв.* целовать
цѝлу́на, -еш, *св.* поцеловать
це́на, *мн. -йи, с. ж.* цена
це́нтра́лен, -лна, -лно, *мн. -лни* цент-
ральный
це́нтър, *мн. це́нтрове, с. м.* центр

цѣх, *мн. -ове, с. м. цех*
цивилѣн, *-лна, -лно, мн. -лни* граждан-
ский, штатский
цигѣра, *мн. -и, с. ж.* папироса, сигарета
цимент, *мн. няма, с. м.* цемент
цинк, *мн. няма, с. м.* цинк
циферблат, *мн. няма, с. м.* циферблат
цѣркам, *-аш, неск.* чарикать, стрекотать
цѣфвам, *-аш, неск.* расцветать, распускаться
цѣфна, *-еш, св.* расцвести, распуститься

Ч

чадѣр, *мн. -и, с. м.* зонтик
чай, *мн. чайове, с. м.* чай
чакалня, *мн. -и, с. ж.* зал ожидания
чакам, *-аш, неск.* ждать, ожидать
чапта, *мн. -и, с. ж.* сумка, портфель
пѣтническа ~ дорожная сумка
чѣршаф, *мн. -и, с. м.* простыня
час, *мн. -овѣ, с. м.* час
часовник, *мн. -ци, с. м.* часы
часть, *мн. -и, с. ж.* часть
чаша, *мн. -и, с. ж.* стакан, бокал, рюмка
челйчен, *-а, -о, мн. -и* стальной
чѣлник, *мн. -ци, с. м.* передовик
чѣло (челѣ), *мн. -ѣ, с. ср.* лоб
червѣн, *-а, -о, мн. -и* красный
червило, *мн. -ѣ, с. ср.* губная помада
чѣрен, *-рна, -рно, мн. -рни* черный
чѣрѣша, *мн. -и, с. ж.* черешня
чѣрна дѣска, *мн. чѣрни дѣскы, с. ж.*
классная доска
чѣрнѣя се, *-ѣеш се, неск., възвр.* чернеть,
виднѣться
чѣрномѣрски, *-а, -о, мн. -ски* черноморский
чѣрпя, *-иш, неск.* потчевать, угощать
чѣрта, *мн. -й, с. ж.* черта, линия
чѣрта, *-ѣеш, неск.* чертить
чѣст, *мн. няма, с. ж.* честь
чѣстнувам, *-аш, неск.* и *св.* чувствовать
чѣстйт, *-а, -о, мн. -и* счастливый, уд чный
чѣстйтка, *мн. -и, с. ж.* поздравительная
открытка
чѣститѣ, *-йш, неск.* и *св.* поздравлять, поз-
дравить
чѣсто, *нар.* часто
чѣсѣн, *мн. няма, с. м.* чеснок
чѣта, *мн. -и, с. ж.* отряд
чѣта, *-ѣеш, неск.* читать
чѣтвѣрт, *мн. няма, с. ж.* четверть
чѣтвѣртйт, *-а, -о, мн. -и* квадратный, че-
тырехугольный
чѣтвѣртѣк, *мн. -ци, с. м.* четверг
чѣтене, *мн. няма, с. ср.* чтение
чѣтка, *мн. -и, с. ж.* щетка
~ за зѣби зубная щетка
~ за дрѣхи платяная щетка
~ за обувки обувная щетка
чѣткам, *-аш, неск.* чистить (щеткой)

чѣтник, *мн. -ци, с. м.* четник
чѣх, *мн. -и, с. м.* чех
чѣхкыня, *мн. -и, с. ж.* чешка
чѣшки, *-а, -о, мн. чѣшки* чешский
чѣн, *мн. -ове, с. м.* парта, чин
чѣнййка, *мн. -и, с. ж., умал.* тарелочка
чѣнйя, *мн. -йи, с. ж.* тарелка
число, *мн. -ѣ, с. ср.* число
чѣст, *-а, -о, мн. -и* чистый
чѣстене, *мн. няма, с. ср.* чистка, уборка
чѣстя, *-иш, неск.* чистить
читалня, *мн. -и, с. ж.* читальня
чѣфт, *мн. -ове, с. м.* пара
чѣчо, *мн. -овци, с. м.* дядя
чѣчов, *-а, -о, мн. -и* дядин
члѣн, *мн. -ове, с. м.* член
члѣнски, *-а, -о, мн. -ски* членский
~ внѣс членский взнос
човѣк, *мн. -ци, с. м.* человек
човѣчество, *мн. няма, с. ср.* человечество
човѣшки, *-а, -о, мн. -шки* человеческий
гуманный
чорѣп, *мн. -и, с. м.* чулок, носок
чорбаджйя, *мн. -йи, с. м.* чорбалжия,
богач, хозяин
чѣрлав, *-а, -о, мн. -и* растрепанный,
взѣрошенный
чѣвам, *-аш, неск.* слышать, слушать
чѣвствувам, *-аш, неск.* и *св.* чувствовать
чѣвствувам се, *възвр.* чувствоваться
чугун, *мн. няма, с. м.* чугун
чудат, *-а, -о, мн. -и* странный, необыч-
ный

чѣден, *-дна, -дно, мн. -дни* чудный, чуд-
ной
чудѣсен, *-сна, -сно, мн. -сни* чудес-
ный
чудѣсно, *нар.* чудесно
чѣдя се, *-иш се, неск., възвр.* удив-
ляться, изумляться
чужбына, *мн. няма, с. ж.* чужбина, чу-
жая сторона
чужденѣ, *мн. чужденѣй, с. м.* иностра-
нец
чуждестранен, *-нна, -нно, мн. -нни* ино-
странный
чѣк, *мн. -ове, с. м.* молоток
чѣкам, *-аш, неск.* стучать, ковать
чѣкна, *-еш, св.* стукнуть
чѣчулыга, *мн. -и, с. ж.* жаворонок
чѣу, чѣуш, *св.* услышать

Щ

шѣвам, *-аш, неск.* двигаться, шевелиться
шѣпка, *мн. -и, с. ж.* шапка, шляпа
шѣрен, *-а, -о, мн. -и* разноцветный, пе-
стрый
шѣхмат, *мн. няма, с. м.* шахматы
шахматист, *мн. -и, с. м.* шахматист

шегѣ, *мн. -й, с. ж.* шутка, насмѣшка
шеговйт, *-а, -о, мн. -и* шуточный
шеговито, *нар.* шуточно
шегувам се, *-аш се, неск., възвр.* шу-
тить, насмѣхаться, подтрунивать
шейна, *мн. -й, с. ж.* сани
шѣпа, *мн. -и, с. ж.* горсть, пригоршня
шивѣч, *мн. -и, с. м.* портной
шивѣчка, *мн. -и, с. ж.* портниха
шивѣшки, *-а, -о, мн. -шки* портняжный,
швейный
шѣене, *мн. няма, с. ср.* шитье, пошивка
широк, *-а, -о, мн. -и* широкий
шишѣ, *мн. -ѣта, с. ср.* бутылка
шишѣнце, *мн. -а, с. ср., умал.* буты-
лочка
шышче, *мн. -ета, с. ср.* шашлык
шыя, *-йеш, неск.* шить
шкаф, *мн. -ове, с. м.* шкаф
шкафче, *мн. -ета, с. ср., умал.* шкафчик
нощно ~ тумбочка
шлыфер, *мн. -и, с. м.* пыльник, плащ
шлѣсер, *мн. -и, с. м.* слесарь
шныцел, *-и, с. м.* шницель
~ натѣр натуральный шницель
~ панйран панированный шницель
шоколад, *мн. -и, с. м.* шоколад
шоколадов, *-а, -о, мн. -и* шоколадный
шосѣ, *-ѣта, с. ср.* шоссе
шофѣр, *мн. -и, с. м.* шофер, водитель
шпынин, *мн. шпыни, с. м.* шпион
шѣм, *мн. -ове, с. м.* шум, суматоха
шѣмно, *нар.* шумно
шѣмѣ, *-йш, неск.* шуметь, буянить
шѣнка, *мн. няма, с. ж.* ветчина, окорок

Щ

щѣйга, *мн. -и, с. ж.* ящик (для фруктов,
овощей)
щѣнд, *мн. -ове, с. м.* стенд, прилавок
щѣстие, *мн. няма, с. ср.* счастье
щѣстлив, *-а, -о, мн. -и* счастливый
щѣстливо, *нар.* счастливо
щѣпя, *-еш, неск.* щипать
щурѣ, *мн. щурй, с. м.* сверчок
щурѣвам, *-аш, неск.* и *св.* щурмовать
щѣркел, *мн. -и, с. м.* анст

Ъ

ѣгъл, *мн. ѣгли, с. м.* угол

Ю

ѣг, *мн. няма, с. м.* юг
ѣгойзток, *неизм.* юго-восток
ѣгойзточен, *-чна, -чно, мн. -чни* юго-
восточный
ѣгославйнин, *мн. ѣгославйни, с. м.*
ѣгослав
ѣгославйнка, *мн. -и, с. ж.* ѣгославка
ѣжен, *-жна, -жно, мн. -жни* южный
ѣзина, *мн. -и, с. ж.* электростанция
ѣюли, *мн. няма, с. м.* июль
ѣюнак, *мн. -ци, с. м.* молодец, храбрец,
богатырь
ѣюни, *мн. няма, с. м.* июнь
ѣюрган, *мн. -и, с. м.* стеганое ватное оде-
яло
ѣюфка, *мн. няма, с. ж.* лапша

Я

я, *част.* ну, ну-ка
ѣблок, *мн. -и, с. ж.* яблоко (плод) ѣблонѣ
(дерево)
ѣвен, *-вна, -вно, мн. -вни* явный
ѣвѣ се, *-йш се, св.* явиться
ѣвѣвам се, *-аш се, неск.* являться
ѣгода, *мн. -и, с. ж.* земляника, клубничка
ѣгодов, *-а, -о, мн. -и* земляничный, клуб-
ничный
ѣд, *мн. -ове, с. м.* гнев, злость
~ ме е мне досадно, я зол
ѣдене, *мн. -ета, с. ср.* еда, пища, съест-
ное
ѣдѣсам, *-аш, св.* разгневать, рассердить
ѣдѣсан, *-а, -о, мн. -и* гневный, раздражен-
ный
ѣдѣсвам, *-аш, неск.* гневить, сердить
ѣдрен, *-а, -о, мн. -и* ядерный
ѣдѣя, *-иш, неск.* ездить верхом
ѣзовйр, *мн. -и, с. м.* водохранилище
ѣйцѣ, *мн. -ѣ, с. ср.* яйцо
ѣяк, *мн. -й, с. ж.* воротник
ѣм, ѣдѣш, *неск.* есть, кушать
ѣмурлѣк, *мн. -ци, с. м.* бурка из шерстя-
ной домотканой материн
ѣнуѣри, *мн. няма, с. м.* январь
ѣрем, *мн. -и, с. м.* ярмо
ѣсен, *-сна, -сно, мн. -сни* ясный
ѣстие, *мн. -ия, с. ср.* еда, кушанье
ѣто, *мн. -ѣ, с. ср.* стая (птиц)

ГЕОГРАФСКИ НАЗВАНИЯ
ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ

Австри	Австрия
Азия	Азия
Алжир	Алжир
Америка	Америка
Англия	Англия
Арда	Арда
Африка	Африка
Балчик	Балчик
Берлин	Берлин
Бургас	Бургас
Бяло морѐ	Эгейское море
Варна	Варна
Вит	Вит
Витоша	Витоша
Германска демократическа република (ГДР)	Германская Демократическая Республика (ГДР)
Гвинея	Гвинея
Гърция	Греция
Дамаск	Дамаск
Димитровград	Димитровград
Добруджа	Добруджа
Европа	Европа
Златни пясъци	Золотые пески
Искър	Искр
Караибско морѐ	Карибское море
Каспийско морѐ	Каспийское море
Китай	Китай
Куба	Куба
Лайпциг	Лейпциг
Латинска Америка	Латинская Америка
Марйца	Марица
Москва	Москва
Осъм	Осьм
Париж	Париж
Пирин	Пирин
Плевен	Плевен
Плиска	Плиска
Пловдив	Пловдив
Рила	Рила
Родопи	Родопы
Розова долина	Долина роз
Румъния	Румыния
Русе	Русе
Сирия	Сирия
Слънчев бряг	Солнечный берег
София	София

Средиземно морѐ
Средна гора
Стара Загора
Стара планина
Странджа планина
Съветски съюз (СССР)
Тихи океан
Тракия
Тунджа
Велико Търново
Унгария
Франция
Хавана
Цариград
Черно морѐ
Чехословакия
Югославия
Янтра

Средиземное море
Средна-гора
Стара-Загора
Балканские горы
Странджа
Советский Союз (СССР)
Тихий океан
Фракия
Тунджа
Велико-Тырново
Венгрия
Франция
Гавана
Царьград, Стамбул
Черное море
Чехословакия
Югославия
Янтра

СЪКРАЩЕНИЯ
СОКРАЩЕНИЯ

араб.	—	арабски
вм.	—	вместо
гр.	—	гръски
диал.	—	диалектно
ит.	—	италиански
лат.	—	латински
нар.	—	народно
остар.	—	остаряло
перс.	—	персийски
поет.	—	поетически
пренебр.	—	пренебрежително
прен.	—	преносна употреба
разг.	—	разговорно
съкр.	—	съкратено
тур.	—	турски
фр.	—	френски
хумор.	—	хумористично

ХРИСТО БОТЕВ
(1849—1876)

ХАДЖИ ДИМИТЪР

Жив е той, жив е! Там на Балкана,
потънал в кърви, лежи и пъшка
юнак с дълбока на гърди рана,
юнак във младост и сила мъжка.

На една страна захвърлил пушка,
на друга сабя на две строшена;
очи тъмнеят, глава се люшка,
уста проклинат цяла вселена!

Лежи юнакът, а на небето
слънцето спряно сърдито пече.
Жътварка пее нѐйде в полето
и кръвта още по-силно тече!

Жътва е сегà... Пѐйте, робини,
тѐз¹ тѐжни пѐсни! Грѐй и ти, слѐнце,
в тãз² рѐбска земя! Ще да загине³
и тѐя юнак ... Но млѐкний, сѐрце!

Тѐз⁴, кѐйто падне в бѐй за свобѐда,
тѐй не умира: нѐго жалѐят⁵
земя и нѐбо⁶, звѐр и природã
и певцѝ пѐсни за нѐго пѐят ...

Дѐнем му сѐнка пãзи орлица
и вѐлк му крѐтко рãната блѝже;
над нѐго сокѐл, юнашка птица,
и тѐ се за брãт, за юнак грижи.

Настãне вѐчер, мѐсец изгрѐе,
звездѝ обсыпа т свѐда небѐсен,
горã зашуми, вѝтър повѐе,
Балкãнът пѐе хайдѹшка пѐсен!

И самодиви в бяла премяна,
чудни, прекрасни, пѣсен поѣмнат, —
тихо нагъзят тревъ зелѣна
и при юнака дойдат, та седнат.

Една му с билки раната върже,
друга го прѣсне с вода студѣна,
трѣта го в уста целуне бърже⁷, —
и той я гледа — мила, засмяна!

„Кажѣ ми, сѣстро, дѣ⁸ е Караджата?
Дѣ е и мойта⁹ вярна дружина?
Кажѣ ми, пък ми вземѣ душата, —
аз ѣскам, сѣстро, тук да загина!“

И плѣснат с рѣце, па се прегърнат
и с пѣсни хврѣкнат тѣ в небесата. —
Летят и пѣят, дордѣ¹⁰ осъмнат,
и търсят духа на Караджата ...

Но сѣмна вече! И на Балкана
юнакът лежи, кръвтѣ му течѣ, —
вълкът му ближе лютата рана,
и слънцето пак печѣ ли — печѣ.

1. Тѣз диал. Тѣзи. 2. Тѣз диал. Тѣзи. 3. Ще да загине остар. Ще загине. 4. Тѣз диал., в оригинала Той. Тѣзи. 5. Нѣго жалѣят вм. Жалѣят го. 6. Нѣбо диал. Небѣ. 7. Бърже вм. Бързо. 8. Дѣ вм. Къдѣ. 9. Мойта разг. Моятъ. 10. Дордѣ диал. Докато.

ИВАН ВЪЗОВ

(1850—1921)

Народният поет Иван Възов е роден в гр. Сопот (Възовград). Произхожда от заможно търговско семейство.

Като поет Възов се оформя по време на националноосвободителните борби на българския народ против турското робство. Той заживява с копнѣжите на българската революционна младеж за освобождение.

След Освобождението Иван Възов участвува в политическия и културния живот на страната.

Иван Възов е най-бележитият класик на българската литература. Неговото творчество е широка реалистична картина на живота на българския народ под турското робство и на националноосвободителното движение. С голямо художествено майсторство поетът обезсмъртява светлите образи на героите от епохата на Възраждането. Изразява лю-

бовта на българския народ към Русия. Поетът патриот вдъхновено възпява родната природа, възхищава се от звучната родна рѣч.

Съчиненията на Възов са събрани в 20 тома. Най-известните му творби са: романът „Под ѣгото“, повестите „Немйли-недраги“, разказите „Една българка“ и „Дядо Йоцо гледа“, сборката „Епопея на забравените“.

ДЕ Е БЪЛГАРИЯ

Българийо, драга, мила,
земя пълна с добрини¹,
земя, що си ме кърмила,
моя поклон приемѣ!

Любя твойте² балкани,
твойте реки и гори,
твойте весели поляни,
дѣ бог всичко наспори³;

твойте мъки и страдания,
твойта славна старина,
твойте възпоменания⁴,
твойта свѣтла бъднина⁵.

Дѣто⁶ ази⁷ и да ѣда —
за теб мисля и горя,
в теб родих се и желая
в теб свободен да умра.

1. Добрини прен. Богатства. 2. Твойте вм. Твоите. 3. Наспори нар. Дадѣ в изобилие. 4. Възпоменания (рус.). Спомени за миналото. 5. Бъднина остар. Бъдеще. 6. Дѣто нар. разг. Където. 7. Ази диал. Аз.

ОТЕЧЕСТВО ЛЮБЕЗНО¹, КАК ХУБАВО СИ ТИ!

Отечество любезно, как хубаво си ти!
Как чудно се синѣе небѣто ти безкрайно!
Как твоите картини меняват се омайно!
При всеки поглед нови², по-нови красоти:
тук весели долини, там планини гиганти,
земята пълна с цвѣте, небѣто със брилянти...
Отечество любезно, как хубаво си ти!

Коя земя от теб³ е по-пѣстра, по-богата?
ти събираш⁴ в едно всички блага и дарове:
хляб, свила⁵, рѣзи, нектар, цвѣтя и плодове,
на Истока⁶ светлика⁷, на Юга⁸ аромата;

горите ти са пълни с хармония и хлад,
долините с трендафил, гърдите с благодат.
Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?
Отечество, не си ли достойно за любов?

1. Любезно вм. Мило. 2. Нови остар. Нов. 3. Теб диал. Тебе. 4. Събираш диал. Събираш. 5. Свѣла диал. Коприна. 6. Изток тук същ. собств. Страните от Европа, Азия. 7. Светлик нар. поет. Светлина. 8. Юг тук същ. собств. Южните, топлие стран.

РАДОСТНА СРЕЩА

Едва днес, по тъмно, Огнянов можѣ да трѣгне от манастира, за да посетѣ Рада. Тя живѣеше у баба Лиловица, отдѣлно в една стѣичка, в дѣното на длѣгнестия и бѣхнал¹с листнати² овѣшки двѣр.

Нѣй³ се изглѣдаха очите да чака двѣ дни. Тя дѣлги часове, пълни с трѣпета на очакването с вълнения и безпокойства, ѣ се стѣриха по-дѣлги от векове. В нетърпението си тя излѣзе вѣн на двѣра.

Нощта напредваше. Звездите блещукаха като живѣ брилянти на небѣто.

Рада копнѣеше ...

Когато най-после Огнянов трѣпна на вратната⁴, тя усѣти, че краката ѣ се подвѣват, но тя хврѣкна и отвори.

Двѣмата се прегърнаха и слепѣха ѣстните си в дѣлга горѣща целѣвка.

— Аз трѣгвам, Радо.

— Ти трѣгваш пак? Когѣ трѣгваш? Как, оставяш мене?

— Тѣя нѣщ ѣще, след двѣ часа — каза Огнянов, като поглѣдна часѣвника си и пак го мѣшна в пазвата на абѣчката⁵ си.

Рада преблѣднѣ.

— Ти трѣгваш тѣй скѣро! Не съм те ѣще видѣла!

— Трѣбва да осѣмна в К. Аз съм с мѣсия, па освѣн товѣ не мѣга вѣче да остана в Бѣла Чѣрка. Жѣлко, че не успѣх даже да благодарѣ на бай Мѣрко за неговото великодѣшие към тебе... Та и към мене малко ли го показѣ? ... Ах, благородни души ѣма между нас, Радке, и товѣ ме кара да обѣчам ѣще по-силно Бѣлгарѣя ... Обѣчам я тѣй силно и за товѣ, че тя ражда прѣлестни създѣния като тебе ...

— Бѣйчо, защѣ отиваш? Ах, бѣжичко... Нѣ, по-добре отведѣ и мене — ти трѣбва да ходиш — ти си се пожѣртувал за Бѣлгарѣя — изведѣ ме из тѣя чѣрен град, заведѣ ме в някое сѣло, дѣто по-чѣсто да те виждам ... нѣ, ако щѣш⁶, накарай и мѣн нѣщо да работѣ за народа, и аз съм бѣлгарка ... и твѣят идеѣл е мѣй, Бѣйчо, а ако ти умрѣш за Бѣлгарѣя, и аз ще умрѣ с тебе ... Но да не се делим, страшно е пак да остана самѣ, да берѣ хиляди страховѣ за тебе, да слушам все чѣрни из-

вѣстия за тебе... Бѣже, как е сегѣ добре! — И тѣ си тѣри рѣцѣте на раменѣте му.

— Ах, Бѣйчо, Бѣйчо, ако ме оставиш пак, чѣни ми се, че ще те изгубѣ завинаги, че няма да те видѣ вѣче — продѣума Рада и очѣте ѣ овлажняха. После прибѣви тихо и умолитѣлно: — Не мѣ оставѣй тѣка, Бѣйчо; живѣеш ли, мрѣш ли, ѣскам да бѣда при тебе... Аз няма да ти бѣда прѣпятствѣ, аз ще ти бѣда помѣщница. Аз ще направа всѣчко ... само нѣка те виждам по-чѣсто.

— Нѣ, ти не можѣш нищо ... , революцията изѣсква мѣжка сила, крѣвожадност ... , безпощадност ... , а ти си ѣнгел ... Ти извѣрши вѣче дѣлга си: лѣвското⁷ знаме, дѣто изработѣ твѣята рѣка, ще ни разпѣля и вѣодушевѣва ... Товѣ е дѣста за една бѣлгарска момѣ.

После, като помѣсли, прибѣви:

— Слушѣй, Радо, ще дойдѣ ли в Клисѣра, на гѣсти у госпожѣ Муратлийска? Тя живѣе сегѣ в Клисѣра. Аз ще уредѣ товѣ ... И там са опасности ... , но понѣ да се отгѣрвѣш от тѣкашните интриги.

— Навсѣкъде, дѣто тебе бѣх виждала...

— Аз съм агитѣтор в онѣзи околности. В Бѣла Чѣрка ще дойдѣ пак — само да повдѣгна вѣстѣнието ... Дотогѣва ще се виждаме, Радо, после бѣг знаѣ кой ще излѣзе жив из борбата ... Тя ще бѣде крѣвава и велика. Стѣга бѣг да благословѣ орѣжието ни, стѣга отѣчеството ни, товѣ наше измѣчено отѣчество, да възкрѣсне из борбата окрѣвавѣно, но свободно, та аз с радост ще умрѣ за него ... Една тѣга ще ми остане на тѣя свѣт: че тѣя смѣрт ще ме раздели от тебе, вѣрно ... Защѣто те обѣчам безпрѣделно, мѣло дѣте, защѣто ти владѣеш мѣето сѣрце ... , тѣ е твѣе ... , но живѣтѣт ми, ѣ, тѣй принадлежѣ на Бѣлгарѣя ... И ще знаѣ, че ще ѣма барѣм⁸ една душѣ на земѣта, която да ме пожѣли и да пролѣе сѣлзи на мѣя неизвѣстен грѣб.

По Бѣйчовото лицѣ мѣна ѣблѣк.

Рада го хвѣна за рѣцѣте развѣлнѣвана.

— Бѣйчо, но ти ще оцѣлѣеш, бѣг ще запѣзи такѣва герѣи за Бѣлгарѣя и ти ще бѣдѣш слѣвен, Бѣйчо, и аз тѣй щѣстлива тогѣва!

Бѣйчо поклѣти главѣ недоверчивѣо.

— Радке, каквѣто и да се случѣ, аз ѣскам да бѣде съвестѣта ми спокойна ... Аз може да загѣна, аз почти чѣвствувам товѣ ...

— Мѣлчѣй, Бѣйчо!

— Слушѣй, аз може да загѣна, Радо, защѣто отивам да срѣщам смѣртѣта, но ѣскам да бѣда малко спокоѣн за тебе. Ти свѣрза с мене сѣдбата си, с мене, осѣдения; ти ме направи най-щѣстлив с любовѣта си, ти ми пожѣртува нѣщо по-скѣпо от живѣта си: честѣта си; и горко⁹ изпѣти¹⁰ за товѣ от свѣта; ти забрѣви всѣчко за мене! ѣскам, ако умрѣ, да знам, че ти оставаш понѣ чѣстна женѣ пред бѣга и пред хѣрата, ако нѣ щѣстлива ... , ѣскам да нѣсиш мѣето ѣме, ѣмето Огнянов; тѣ не ѣ с нищо безчѣстно, запѣтнѣно, Радо, товѣ ѣме. Когѣто дойдѣш в Клисѣра, аз ще повѣкам свѣщѣника да ни венчѣе и благословѣ и там ще помѣсля за твѣето обезпѣчѣние. Бащѣ ми е замѣжен, и ме

обича ... Той ще изпълни последната воля на едничкия си син ... Аз бих направил това тук, но е невъзможно сега; ние можем само друго да сторим ... Аз нямам пръстен, Радо, да ти дам, ни златен, ни железен ... Желязото, що нося, то е за неприятелите ... Но няма нужда, над нас стои господ.

И като я улови за ръката, той коленичи.

— Да се закълнем пред неговото лице. Той ще благослови нашата честна връзка.

Тя коленичи.

И устните им промълвиха¹¹ някакви слова, чути само от вишния¹² ...

Из „Под игото“

ЕЛИН ПЕЛИН

(1878—1949)

Елин Пелин е роден в с. Байлово, Софийско. Произхожда от средно селско семейство.

Елин Пелин е един от най-талантливите представители на критическия реализъм в българската литература в началото на XX век, забележителен майстор на художествената проза. В своите разкази и повести увлекателно и правдиво разкрива живота на българския селянин. С любов и състрадание разказва за трудовите хора.

Най-значителни произведения на Елин Пелин са повестите „Герациите“ и „Земля“. Широко известни са разказите му „На браздата“, „Напасть божия“, „На оня свят“, „Андрешко“, „Старият вол“, „По жътва“.

КУМОВИ ГОСТИ

Колко му е на пролетния ден! Свърши се като всички божии дни. Нищо ново не се случи в село, нищо необикновено. Ся¹ същите бедя, същите тъги и радости. Утре е празник и пукнатата черковна камбана с трепкав ек извести това на селото. Чува работници в полето и побързаха да се приберат преди залез. Из кривите селски улици заскърцаха кола, загълчаха² орачи, па настана тишина и предпразничен покой. И хората, и добитъкът ще си почиват. Полето безшумно ще се попече на пролетното слънце, ще станат черни угари и златно семе, и златни надежди ще се зароят там да чакат плод.

Слънцето заседна³ червено, кърваво и падна здрач. На кладенеца изпод селото се понесе хороводна песен и кръшни момински смехове високо егнаха.

Мирно и тихо навсякъде.

Само у Дражови радостно гълчеха.

Син му Стойчо и снаха му Яна — млада булка, доведена преди месец в къщи — се готвят за дълъг път. На кум Милен нагости ще отидат, през три села в четвърто. Цяла нощ ще пътуват, заран⁴ рано там ще осъмнат.

Старият свекър чичо Дражо сам мажеше и стягаше колата, постлана със сеню.

Свекървата припикаше ту до избата, ту до къщи и носеше шарени торби с дарове, весела и пъргава като момиче. Стойчо, пременен, обръснат, стегнат, нетърпеливо държеше за юларите младите впрегнати юнци и гледаше крадешком от старите булката си Янка, нагиздена като за венчило. Тя стоеше смилено отстрана и свенливо държеше писана⁵ бъклица⁶ с вино.

Чичо Дражо прегледа още веднаж колата, попогледна и своя млад Стойчо, млад — още момче, и рече бащински:

— Па си отваряй очите, да не стане пакост ... Ха сега! Тегли!

Стойчо дръпна оглавниците⁷, прекръсти се и тръгна. Янка целуна ръка на свекър и на свекърва и се запъти към колата, изпращана от старците с благословия и триста заръки⁸ за много здраве на кум Милен.

Безшумно излезе колата от тесните улици и спря зад село. Дватамата се качиха на меката постилка от сеню, Стойчо смуши воловете и колата тръгна по-бързо, затрака и заприказва нещо на младите.

Тяха нощ галено прегърна всичко. От небето хиляди звездици, като ангелски очици, устремиха взор⁹ надолу и с любов загледаха греховната земя. Пълнолика месечинка¹⁰ изплава зад ридове, засмя се сладко и като спря за миг, разгледа-разгледа, па спокойно тръгна сред звездите, като млад овчар сред стадо.

За таа нощ Янка и Стойчо са мечтали цял ден! Самички в колата, из пустия път! Мрак и тишина! Няма ни стар свекър да кашля, ни ревнива свекърва да подслушва. Кой може да иска по-голямо блаженство от това?

И Стойчо подвижна на воловете, замаяха заканително остен и мътна юнашка ръка през Янкина снага.

— Недей, Стойчо, ще ни видят — рече плахо Янка и се притисна до него.

— Не смей в село да ни видят — отговори Стойчо и почна да я милва по младото червено лице.

— Ух, боже, аз пък не се сещам, че сме в полето! — засмя се Янка.

— Кум Милен е човек весел, ще ни посрещне царски¹¹ — взе да мечтае Стойчо.

— Какъв ли дар¹² ми е приготвил?

— Хеле¹³ кумата, що¹⁴ е припрѣна, цяла нощ няма да мигне¹⁵, ако знае, че идем.

— Каква радост ще е! — плесна ръцѣ Янка.

— Кум Милѣн е човек гостололюбив — колко вино ще пролѣе! —

рече Стойчо от сърцѣ.

— Бѣ¹⁶, ти за пиене все мислиш! — укори го мило Янка.

— Янке, не мѣ корѣ, ще те целѣна по гущката!

— Брѣ! Я го гледай!... Много ти прилича!

— Чакай да видиш, не прилича ли ми!

— Недѣй, брѣ! Их, Стойчо, какъв си — измѣчка ми забрѣдката.

— Не вдигај шум!

— Ами да мълча ли?

В колѣта ѣкна смѣх и кикот и започна боричкане, вълно и вѣсело.

Над ритлите изчѣзна бяла Янкина пребрѣдка и лѣко се отпусна

дѣлѣг остѣн...

Всичко се потай.

Млади волѣве спряха на срѣд пѣтя спокѣйно и безгрѣжно. Буен

глас не ги подкара, дѣлѣг остѣн заканително не сѣ размаха над тях.

Тѣ постояха тѣй, помислиха, па лѣгнаха с ярѣма и запреживяха рав-

нодушнo и сладко...

Блѣд мѣсец лукаво се усмихна на небѣто и пришѣпна на немѣр-

ните звездѣци нѣщо там на нѣгов си езѣк. Тѣ лукаво се взрѣха надѣлу,

закачливо си смѣгнаха и гледаха дѣлго-дѣлго, докато зора се пѣкна и

небеса побелѣха.

Златното слѣнце изгрѣ зад планините, извиси се, прѣти топли

лѣчи наврѣд и помѣлва колѣта, която ѡще стоѣше неподвижно на срѣд

пѣтя. Волѣвете, доволни от почивката, лежаха и си преживяха. Стойчо

сѣпнато се вдигна и задѣрпа Янка.

— Янке, слѣнцето е на пладнина¹⁷!

Янка се разбуди, поглѣдна плахо наоколо и плесна с ръцѣ

Дружен сърдѣчен смѣх безгрѣжно и вълно ѣкна сред ширѣкото полѣ

1. Сѣ вѣм. Всѣ. 2. Загълчѣха нар. Заговѣриха с висѣк глас, завѣкаха. 3. Слѣн-

цето засѣдна нар. Слѣнцето залѣзе. 4. Зѣран диал. Сутринта. 5. Писана нар.

Украшена с рисѣнки. 6. Бѣклица нар. Плѣсѣк дѣрвен сѣд за вино. 7. Оглавни-

ците вѣм. Юларите. 8. Зарѣки нар. Порѣчка, порѣка. 9. Взор вѣм. Поглѣд-

ците вѣм. Юларите. 10. Месечѣнка нар. Луна. 11. Цѣрски вѣм. Богѣто. 12. Дѣр нар. Подѣрѣк.

13. Хѣле (тур.) разг. Осѣбено пѣк. 14. Щѣ разг. Колкото. 15. Няма да мѣгне разг.

Няма да спи цяла нощ. 16. Бѣ разг. Брѣй. 17. На пладнина нар. На ѡбед.

АЛѢКО КОНСТАНТИНОВ

(1863—1897)

Алѣко Константинов е родѣн в гр. Свищѣв. Произхѣжда от за-

мѣжно семейство. Завѣршава право в Русѣя.

Алѣко Константинов е един от бележитите бѣлгарски писатели-

хуморѣсти, ярѣк представител на критическия реализѣм в бѣлгарската

литература.

В своите произведения писателят-демократ ѡстро критикува от-

рицѣтелните страни на буржоазното общество от началото на ХХ вѣк.

Тѣй остава и живи описѣния на красиви кѣтове от природата.

Алѣко Константинов е извѣстен със сбѣрника разкази „Бѣй Ганьо“,

сѣс своите фейлетѣни и с пѣтеписѣ си „До Чикаго и назад“.

ПРЕЗ МАРТА¹ НА ЧѢПИНО

— Я ми кажѣ ти, отиваш ли² да те заведѣ аз тѣбе на Чѣпино?

— На Чѣпино? О, да, с голямо удовѣлствие. Ама аз ѣмам и другѣр.

— Добрѣ, и нѣго ще взѣмем. В сѣбота по пладне³ на гарата, приѣто?

— Приѣто.

Наистина не му бѣше мѣй врѣмето за полски и горски разхѣдки

през мѣрт, но аз тѣлкова хвалбѣ бѣх чувал за тѣй Чѣпино, че на дрѣго

сърцѣ приѣх любѣзната покѣна на мѣя приятел. В сѣбота по пладне

се качѣхме на Софѣйската гара и ѡколо чѣтири часа слязохме на стан-

цията Бѣлово, откѣдето на конѣ потѣглихме през върха Алабак за

Чѣпино. Едва изминахме сѣлото и сѣтен дѣждѣц ни зарѣси върхѣ огѣ-

лените бѣловски хѣлмове. Сѣляните, които смѣкваха от върховѣте чѣ-

мови трѣпове⁴ и бѣрзаха да се приберѣт в Бѣлово, изглѣждаха ни полуучѣ-

дено, полуиронически, като чѣ ѣскаха да ни кажѣт: „Абѣ вѣе шегѣвате ли

се, или серѣзно сте намѣслили в такава нощ да минѣвате Алабак?“ Но

нашето странствуване нѣкак не приличаше на шегѣ, когато ни една

тѣчка от горните ни дрѣхи не остава сѣха и осѣбено пѣк когато дѣж-

дѣт, тлѣскан от вѣтѣра, забрѣска лицѣта ни. Ама тѣрпѣ бабо за хѣ-

бост... Тѣрпѣм и нѣе, жѣжки-жѣжки⁵ туристи, зѣр⁶ малѣдушѣе ще по-

кажем, ако остаѣм на един мѣртенски дѣждѣц да угасѣ пламенното

ни ламтѣние кѣм природните красѣти на Бѣлгарѣя. Но правѣчката да

си кажѣм, като се добрѣхмѣ до горската барака на върха, се позарѣд-

вахмѣ. Тѣк е сѣхо и тѣпло: напѣлената до червѣно жѣлѣзна пѣчка

пращѣше от разпламналите смѣлѣсти главни. Сушим се, закѣсѣваме,

надѣваме Винка Лѣзѣчка⁷ и ни е вѣсело и лѣко.

Един едниѣк си ѣмаме жѣнски мѣсец — Мѣрта, да ни е жѣ-

вичка, ама пазѣ бѣже! Ковѣрно и измѣнчиво сѣздѣние. Нали уж тѣмна

нощ бѣше, нали уж вѣтѣр и дѣжд блѣскаха в очѣте, а пѣк излѣ-

заме из барѣката, и каквѣ да ѣдим? Катѣ грѣйнала онаѣ ми ти⁸ мѣсе-

чѣна и покрѣла островѣрхите лесѣсти хѣлмове с една блѣда мѣка

светлина и глѣдаш смѣтни грамади от върховѣ, висѣки и пѣ-нѣски,

блѣзки и далѣчни, свѣтли и тѣмни, и всѣчко това, колкото се снишѣва,

тѣмнѣе, тѣмнѣе и пропада в мѣра на огрѣмните долища. Дѣлбѣк ли

е долѣт, ширѣк ли е, далѣч ли е, през там ли ще минем нѣе, през

тѣка ли, онѣй там дѣлу ѣзеро ли е, снѣг ли е, или гѣста млѣчна мѣг-

ла — знаѣм ли нѣе! Ще кажѣш — ще сбѣркаш. Не грѣе слѣнце да

го ѣдим ѣсно. Всѣчко покѣрито с тѣйнствената и фантастѣчна лѣтна нѣщ.

Мѣже да не е дѣнем тѣй хѣбаво, тѣй величественѣо — кѣй знаѣ, но илюзия-

та го прави сегѣ феѣрично и нѣе сме доволни, вѣсели, възхѣтѣни,

екзалтѣрани (и конѣкѣт помѣгна мѣлко дѣ, недѣй си крѣви душѣта⁹...).

— Я чакайте да опитаме има ли ёхо!
И гръмна първата пушка. Гръм с гръм посрещна първият хълм и през дола с рев го предаде на втория, с ръмжене го пое третият, въздишка изтръгна от четвъртия и тази дълбока въздишка се слъх диханието¹⁰ на нощта. Но ние не оставихме на мира¹¹ дремливите хълмове. Едва ехтението от първия гръм изчезна в пространството, гръмна втора пушка, гръмна трета пушка и тръгна от хълм през дола, разбудихме нощта.

— Ё-хее! — обади се някой от височините.

— Ё-хее! — отговорихме ние на замръкналия заблуден пътник.

— Ё-хє-хє-хє! — отзова се той отчаяно и ни предизвика да му отговорим със същия възглас. И едно нескончаемо¹² „ё-хее“ се почна между нас и ни накара да направим сума предположения: дърварин ли е замръкнал, контрабандист ли е с тютюн от турската граница.

— Това е птица, господине, не е човек — обади се равнодушно нашият водач Хюсейн.

— Птица ли? Как птица!

— Е така, птица — поясни той, за да разсее моят крайно учудване, — тя така си вика като човек, ама не е човек.

Вярвайте, да бях умрял до този момент, нямаше да зная, че съществуват такива птици. Едва ли ще ти бъде твърде леко на душата да изпаднеш нощно време сам в някоя непозната гора, че да ти се обадят такива птички из тъмнината!

Но ние бяхме тъй възхитени от нощната картина и тъй въодушевени, че печалният рев на нощната птица не можеше да повлияе на вѐселото ни настроение. Като разбудихме веднаж нощта с пушечните гръмове, ние не престанахме да я тревожим с гласовете си. То беше едно пѐене, един вик до небесата!¹³

1. През март астар. През март. 2. Отиваш ли? разг. Би ли отишъл? 3. По пладне разг. На обяд. 4. Ча мови трупове разг. Борови трупи (отсечени дебели дървета). 5. Жє жки нар. Пламени, страсти. 6. Зєр (перс.-тур.) нар. разг. Разбира се. 7. Вийка Лозичка разг. хумор. Вино. 8. Оняя ми ти разг. Изразява се възхищение или недоволство от нещо. 9. Недей си кривй душата разг. Не лъжи умислено. 10. Диханието поет. Дъх, дишане. 11. Не оставихме на мира (някого) разг. Непрекъснато безпокойхме (някого). 12. Нескончаемо книж. Безкрайно, продължително. 13. Вик до небесата разг. Много силен вик.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

(1880—1937)

Йордан Йовков е роден в с. Жєравна, Котленско, но по-голяма част от живота си прекарва като учител в Добруджа.

Йовков е писател-хуманист, класик на българския художествен разказ и тѐнък познавач на народния език. В своите произведения той представя правдиво живота на българския селянин в началото на на-

шия век, разкрива привързаността му към труда, земята и добитъка, майсторски рисува добруджанския пейзаж. В едни от най-хубавите си разкази Йовков пресъздава художествено преданията за историческото минало — турското робство. В тях показва силата и красотата на българския народ.

Творчеството на Йовков е събрано в пет тома. Най-известните му творби са разказите от „Старопланински легенди“, „Край Мѐста“, „Ако можеш да говориш“, повестта „Земляци“, драмите „Албена“, „Боряна“ и „Милионѐрт“.

СЕРАФИМ

Един чудноват човек, нито селянин, нито гражданин, дрипав, окъсан, идеше към Ёньовото кафенє и сам Ёньо, седнал пред кафенєто на сянка, не можеше да го познає кой е. Посрєд лятото, в тази страшна жєга¹, той човек беше навлякъл дълго зимно палто, като попско рєсо, на главата му беше нахлупено смачкано бомбє, а краката му бяха обути с цървули. Но най-често очите на Ёньо се връщаха върху палтото на непознатия: едно време то ще е било синьо, ще е било от един плат, но сегашно не личеше — орѐфано², разнищено, наврєд продупчено, наврєд кѐрпено.

Човекът дойде на две-три крачки и се спря. Той разбра, че Ёньо не може да го познає и, малко обиден, с подигнати вежди, леко усмихнат, остави се да го глєда Ёньо и зачака.

— А брє³ Серафиме, ти ли си? — извика най-после Ёньо. — Не мога да те позная, брє...

— Аз съм, бай Ёньо, аз. Натурален като жив..., тѐй да се каже...

— Аз гѐк рєкох, че е таласъм. Помислих, че плашилото от Тодоровата бахча⁴ иде насам.

Серафим се засмя тѐхо, беззвучно, като поклещаше глава, а влажните му очи свѐтнаха повече. Бєз да бѐрза, той подпря на пѐйката тоягата си, снє и чувалчето, коєто нєсеше на рамото си. Всяка година, а понякога през година и през две, той се явяваше по тѐя местата по Гергѐвден или по Димитровден, когато слугите смѐнят господарите си. Той беше от града, но тѐрсеше работа по селата. Можеше да работи само лека, маловажна работа.

— Дє⁵ беше тѐй лятото? — попита го Ёньо. — Рано си напуснал, щѐркелите още не са си отишли. Дє беше?

— В Белица бях тѐй лятото, на една керемидарница. Има един Панийот там, при него бях. Керемидите му пазех.

Той говореше ниско, като чє се боєше да не го чѐе някой, с разширени и учудени очи, а после изведнаж се засмиваше и между посинелите му устни свѐтваха зѐбите му.

— Сѐхо беше тѐй лятото — продължи той, — добра стока изкараха хората. Ама и берекѐтя⁶ нататък по селата беше добѐр. А нашите българи, бай Ёньо, кога⁷ имат пари, кѐщи правят. Като мина хар-

ман⁸, че като надойдоха ония турлаци⁹ с талигите, извѣха що¹⁰ керемиди имаше...

— Хъм... Взѣха ги?

— До една. Три голѣми колелѣта бѣха. Свършиха се. И чорбаджията, Панайот: нямам, кай¹¹, нѣжда от пазач, бай Серафиме, свободен си. Дѣде ми хака¹² и ... отряза ми квитанцията¹³, тѣй да се каже...

Като каза това, Серафим се усмихна и тѣй като бѣше съблякъл палтото си, стоѣше сегѣ мѣничек, слабичек. Щом остави палтото си на пѣйката, той тозчас се попипа над кръста, по пазвата. Ёньо разбрѣ, че там нѣйде ще е скѣтал¹⁴ парите си.

— Че вземѣ да си купиш едно палтѣ! — посѣди го стрѣго Ёньо. — Всѣ трябва да си изкарал някоя пара. Да си купиш едно палтѣ!

— Ще си купя, бай Ёньо. Едно палтѣ ще си купя. Ще си купя, защото туй вѣче за нищо го не бива. — Той поглѣдна палтото и се усмихна: — То е, тѣй да се каже, добрѣ за музѣя...

— Седни, седни да си починеш — каза Ёньо, след туй стана и влѣзе в кафенѣто.

Серафим, гологлав, със сплѣстѣна посивѣла коса, седѣше на пѣйката, рѣжеше по малко с едно нѣжче от хляба си и сладко-сладко дѣвчеше сѣхите зѣлци.

Двѣ-три врабѣта подскѣчаха към Серафима и той се пазеше да не мрѣдне, за да могат да си вземат някоя трохичка.

Една женѣ влѣзе в кафенѣто, но Серафим не ѝ поглѣдна. След малко женѣта заприказва висѣко и той дѣде ухѣ:

— ... Скѣпо, всѣчко скѣпо, кръстник Ёньо! Каквѣ да купим с двѣ-три яйцѣ, дѣто ги вземаме сѣутрин от кокошките? Едвам свърваме¹⁵ да си вземем сол и калѣп сапѣн, та да се оперѣм. Туй кибрит, газ — забравили сме го. Че барѣм да сме добрѣ, да сме здрави, кръстник Ёньо, а то ...

— Каквѣ прави Иван? Как е сегѣ?

— Как ще е Иван — лежи. Отдѣ дойдѣ тѣз болест, кръстник Ёньо, отдѣ дойдѣ. Сегѣ по светѣ Богородица ще стане седѣм мѣсеца как не ѣ похвѣнал работа¹⁶. Души го нѣщо в гърдите, подпира го ѣй тѣка ѣ. Отслабна, да го дѣхнеш, ще падне. Не ѣ добрѣ, кръстник Ёньо, жѣлт, чѣрен, като прѣст. Думат ми¹⁷: заведи го в болницата, тури го на колѣта и го заведи в болницата.

— За болницата трябват пари — каза Ёньо.

— Трябват ами, как да не трябват — женѣта въздѣхна, след туй продължи: — че нали ни умрѣ онзи дѣн, кръстник Ёньо, и биволицата. Изкарах я сутринтѣ здрава и читава, нищо ѝ нямаше, а вечертѣ, като си дойдѣ, гѣтна се¹⁸ пред вратника и умрѣ. Душѣта ми се обѣрна, плакали сме, като чѣ умрѣ човек...

— Болест ѣма по добитѣка — каза Ёньо. — И на мѣне ми умрѣ една телица.

Женѣта замѣлчѣ, но като се ослуша по-добрѣ, Серафим разбрѣ, че се шѣпне. Изведнѣж Ёньо извика:

— Нямам пари аз! Отдѣ ще ти взема пари да ти дам? Нямам...

— Не дѣмай тѣй, кръстник Ёньо, не мѣ връщай. Ти ще ми помѣнеш, ти ще ми дадѣш... Че при когѣ другигѣ да ѣда, кръстник Ёньо..., при когѣ, злочѣста¹⁹ аз... Кръстник Ёньо..., мѣля ти се като на гѣспод...

— Остави ме, ти казвам, нямам пари! — изкрѣщѣ Ёньо.

Женѣта млѣкна и заплака. Серафим ѝ слушаше как хѣлца и как вѣе като пребѣта. Ядѣсан, Ёньо се показѣ на вратѣта и поглѣдна надалѣч, бѣз да спиращи очи нѣкъде. Серафим тихичко прибра хляба си и се изправи. Женѣта излѣзе от кафенѣто и си отидѣ.

— Пари ли ѣска? — пошѣпна той на Ёньо.

— Пари ѣска. Отдѣ да ѝ ги взема, аз банка ли съм? Ўскала да води мѣжѣ си на болницата. Добрѣ, амѣ като нямам? Като нямам, каквѣ да ѝ дам? — сѣрдеше се още Ёньо.

— Значи, сиромашѣя. Сиромашѣя до шѣя²⁰, а? Тѣй да се каже...

Вечертѣ Серафим остана на гѣсти на Ёньо, но отказа да спи в кафенѣто.

На другия дѣн Ёньо се забави и кѣсно дойдѣ да отвѣри. Той завари Серафима седнал на пѣйката и, както вѣчера, рѣжеше си хляб с нѣжчето и закусваше. Ёньо се изправи пред нѣго, изглѣда го продължително, след туй каза:

— Ти каквѣ си направил?

— Каквѣ съм направил. Нѣкому нищо не съм направил — крѣтко отвѣрна Серафим.

— Дал си пари на Павлина, оназ, която снощи бѣше тѣка, дѣто ѣскаше пари от мѣне. Аз сегѣ бѣх у тѣх, тѣ ми каза. Как така даваш пари на човек, когѣто не познаваш? Че мѣже да те излѣже, мѣже да не ти ги вѣрне.

— Ба, ще ми ги вѣрне тѣ. Нѣка заведѣ мѣжѣ си на болницата, мѣже да му помѣгнат дѣкторите. А пѣк мѣите пари ще ги вѣрне. На нас, помеждѣ ни, услѣвието знаѣш ли как е? — Когѣто гѣспод на нѣя, и тѣ на мѣне. Аз не бѣрзам.

Ёньо прѣхѣпа ѣстните си и замѣлчѣ.

— А палтѣ? С каквѣ ще си купиш палтѣ? — каза той.

— Че нали ѣмам палтѣ? Ёто го! — Серафим взѣ палтѣто от пѣйката и го разгѣна. — Хубаво си е то, мѣето палтѣ, нищо не мѣ е...

Той се усмихваше и лѣко поклѣщаше главѣ, като чѣ броѣше крѣпките или като чѣ си спѣмняше нѣщо. Дѣсет и повѣче години ѣма, откакто се кѣни да си купи палтѣ. Докато бѣше млад, каквѣто изкарваше, изпиваше го. Сегѣ вѣче не пиѣше, защото твѣрде не бѣше здрав, но чѣсто даваше нѣкому парите си, както бѣше ги дал тѣя сѣутрин на Павлина. Оттогѣз на палтѣто му взѣха да се явяват тѣя голѣми крѣпки.

— Хубаво си е то, мѣйто палтѣ — продължи той с нѣкаква особѣна радѣст в гласѣ си. — Аз като го поизкѣрпя пѣк, ще прекѣрам с нѣго и тѣзи зѣма. Пѣк, акѣ ми е писано²¹, с нѣго мѣже да се предѣставя и пред бѣга. То там, на онзи свѣт, туй палтѣ мѣже да ми помѣгне. Мѣже пѣк там да ми дадѣт ново зѣмно палтѣ, златно, тѣй да се каже, скѣпоцѣнно...

Серафим говореше на Еньо, но не го гледаше. Той пусна палтото на колената си, позагледа се пред себе си и се усмихна.

1. Жѐга нар. Горещина. 2. Орѣфано разг. Скѣсано по краищата. 3. Брѣ разг. При обръщение. 4. Бахча (перс.) нар. Зеленчукова или овошна градина. 5. Дѣ разг. Къде. 6. Берекѣт (араб.) разг. Плодородие. 7. Когато разг. Когато. 8. Харман (перс.) нар. Вършитба. 9. Турлаци диал. Торлаши — название на сѣляни от планинската част на България. 10. Що нар. Кълкото. 11. Кай нар.-разг. Казва. 12. Хак (араб.) нар. Заплата, парично възнаграждение. 13. Отрѣза ми квитанцията разг. Отказа ми рязко. 14. Скѣтал нар. Скрил. 15. Свѣрваме разг. Успяваме. 16. Не ѣ похвалявал работа разг. Никак не ѣ работил. 17. Думат ми нар. Казват ми. 18. Гѣтна се диал. Повали се. 19. Злочѣста нар. Нещастна. 20. Сиромашия дошия нар. Голяма бѣдност. 21. Ако ми е писано разг. Ако ми е предопределено от съдбата.

ПЕЙО ЯВОРОВ (1877—1914)

Пейо Яворов е роден в гр. Чирпан. Произхожда от бедно занаятчийско семейство.

Поѣзията на Яворов има голяма художествена сила и обществено значение. В нея са отразени реалистично и вълнуващо страданията на бедните сѣляни по време на ранното развитие на капитализма в България.

Със стихотворенията на Яворов „Градѹшка“, „На нивата“, „Арменци“, „Двѣ хубави очи“, „Калиѡпа“ българската поѣзия достига до голямо съвършенство, до изящество и виртуозност в стих и език.

Творчеството на Яворов е събрано в пет тома: стихотворните сбирки „Стихотворения“, „Безсъници“, „Подир сенките на облаците“ и драмите „В полите на Витоша“ и „Когато грѣм удари“.

КАЛИѡПА (Откъс)

„Дѣ, момчѣ, умѣ ти хвѣрка?
Всѣ навѣн ти са очите!
Дявол някой тѹк се бѣрка.
пак разтѣглихме ушите.¹“

Палешник² ли тѹй ще стѣва,
или за носѣ ти брѣнка?
Кѡш кюмѹр³ се достѡпява,
а ти глѣдай ѡще вѣнка!⁴...“

— Трак-чѹк, жан-жин, трака-чѹка! —
наковѣлната възглася⁵.
И духѣлото се пука:
дѣха⁶, пѣха⁷ и приглася.

Глѣдай искри рѡй звездици
от желязо нажежено,
глѣдай ѡгнени езици
от ѡгнище разжарено.

„Хѣй, момчѣ!...“
— Жжин! чѹка-трака... —

Нѣка стария нарѣжда!⁸
Щѡ ли момѣк трѣпен⁹ чака,
чѣсто-чѣсто вѣн поглѣжда?

— Там-сам! Зѣн-вѣн... бива-бива...
Кѣли-Кѣли-Калиѡпа! —

Наковѣлната звѣнливо,
присмехѹлка вѣрла¹⁰ хлѡпа.

— Зѣн-вѣн, трак-мрак!
— Бѡже мйли,

ѡще няма я зорѣта...
Удря момѣк, удря, сйли¹¹ —
на гърди навѣл главѣта.

За гидия¹² от небѣто
слѣнце сѹтрин не изгрѣва,
срѣща¹³, хѣ — отзад пердѣто,
нѣму¹⁴ тѡ се навѣстява.

Стар болярин¹⁵ — зѣл лихвѣрин
в края наш се слави;
той палѣти¹⁶ най-богати
сред градѣ направи.

Пѣзи старо грѡзно хѣро¹⁷
Калиѡпа красна¹⁸,
катѡ клѣтка зад решѣтка
птичка сладкогласна.

Стар болярин — зѣл лихвѣрин
вѣрди я сѣраливо,
от светѡвен вѡр грехѡвен
крй¹⁹ я завистливо.

Но зорѣта в небесѣта
заран щѡм се пѹкне,
стар болярин кѣм пазѣра
глѣдаш го че хѹкне.

1. Ушите прен. Част на рѣло. 2. Палешник — желязната част на рѣло. 3. Кюмѹр нар. Вѣглища. 4. Вѣнка нар. Вѣн. 5. Възглася тѹк вѣка. 6. Дѣха диал. Дѣша. 7. Пѣха нар. Дѣша. 8. Нарѣжда прен. тѹк Говѡри бѣвно и напѣвно. 9. Трѣпен (поет.) прен. Безпокоен. 10. Вѣрла диал. Злѣ. 11. Сйли разг. Напѣга се. 12. Гидия (тур.) смѣл, решителен млад човѣк. 13. Срѣща вм. Отсрѣща. 14. Нѣму ост. На него. 15. Болярин ост. Богѣт човѣк. 16. Палѣти тѹк Хубави кѣщи. 17. Старо-хѣро нар. Стар и противен човѣк. 18. Красна нар. Красива, прекрасна. 19. Крйй вм. Крйе. 20. Сирѡтиня нар. Нещѣстница. 21. Отвалѣва нар. Отдрѣзва. 22. Момѣйна юначйна нар. Спѣжен хубав младѣж. 23. Хубавѣлек нар. Хубавѣц. 24. Шйй вм. Шйе. 25. Любав нар. Човѣк за обичане. 26. Знѡйно вм. Горѣщо.

Боляркѣня сирѡтиня²⁰
трѣпетна тогѣва,
катѡ в трѣска там завѣска
бѣрже отвѣлява²¹.

А отсрѣца я посрѣща
с поглѣд буйнопламен
млад момѣйна юначйна²²,
хубавѣлек²³ хвѣлен...

Шйй²⁴ грижѡвно хубавица
и любѡвно
през прозѡреца поглѣжда,
па си шѣпне и нарѣжда:

„Вѡлен, хубав, мѡй сокѡле,
млад и любав²⁵,
брѣт бѣди ми, враг не бивай,
ѡгѣн поглѣд тѹк не вийвай,

че горѣ ме твѡя поглѣд, —
уморѣ ме! ...
Щѡ ѣ слѣнце на лѡзѣта,
жадна, бѡлна за росѣта?

Нѣи — драга — мѡй сокѡле,
дѣй ѣ влага!
Слѣнцето тогѣз да грѣе
и лѡзѣ ще зеленѣе!

Двѣ сѣрцѣ се знѡйно²⁶ любѣт,
старо-хѣро ги дѣли:
дали врѣмето си гѹбят,
или бѡг ще се смили?

ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ

(1866—1912)

Пенчо Славейков е роден в град Трявна. Син е на видния възрожденски поет и общественик Петко Рачев Славейков. Следва философия и литература в Германия.

Пенчо Славейков е един от класиците на българската литература. В поезията си възпява героизма на българския народ в освободителната борба. Умело преработва мотиви от народното творчество. Славейков е майстор на кратките лирични творби.

Най-известни произведения на Пенчо Славейков са сборките „Момини сълзи“, „Епически песни“, „На острова на блажените“, „Блянове“, „Сън за щастие“ и поемата „Кървава песен“.

НИ ЛЪХ НЕ ДЪХВА...

Ни лъх не дъхва над полени¹,
ни трепва лист по дървеса²,
оглежда ведър лик небето
в морѐ от бисерна роса.

В зори ранил на път, аз дышам
на лятно утро свежестта —
и милва ми душата бодра
за лек път охолна³ мечта.

За лек път, за почивка тиха
през ясна вечер в роден кът,
където ме с милувки чака
на мойто щастие сънят.

1. Полени диал. Поляни. 2. Дървеса (поет.) Дървета. 3. Охолна тук Красива.

ТИХО ВЕЕ...

Тихо вее вечерна прохлада
и полѐка мрака нощен пада.
Всичко вѐч¹ прибира се за сън.
Трепнаха звездици в небесата.
Из полѐто нѐйде² от чердата³
се зачува тих, залутан звън.

Пъпчиците към земя привѐждат,
морни⁴, росно чѐло и изглеждат
как се мило милва лист със лист...
Дневна скръб в душа се притайва
и сърцето с кротост упоява
аромата нощен благ и чист.

1. Вѐч (съкр. поет.) Вече. 2. Нѐйде нар. Някъде. 3. Чердата вм. Стадото говѐда. 4. Морни нар. (поет.) Уморени.

ВЪВ СТАИЧКАТА ПРЪСКА АРОМАТ...

Във стаичката пръска аромат
оставена от тебе китка цвѐте,
този¹ аромат душата ми в мечти
при теб унася, свѐдно моѐ дете.

И виждам те унесена в мечти
за мен, подпряла чѐло на ръцете...
Във стаичката пръска аромат
от теб оставената китка цвѐте.

1. Този диал. Този.

ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ

(1887—1916)

Димчо Дебелянов е роден в гр. Копривница. Произхожда от бедно занаятчийско семейство. Убит е като офицер през Първата световна война.

Стихотворенията на Дебелянов са събрани в един том. Те са художествен документ на епохата около Първата световна война и на настроенията на честната българска интелигенция тогава.

Дебеляновата поезия се отличава със задушѐвност, с искреност и дълбочина на чувствата, с изящество и музикалност на стиха.

СКРИТИ ВОПЛИ

Да се завърнеш в бащината къща,
когато вечерта смирѐно гасне
и тихи пазви тиха нощ разгрѐща
да приласкае скръбни и нещастни.
Кат¹ брѐме хвърлил черната умора,
щѐ безутѐшни дни ти завещаха —
ти с плахи стѐпки да събудиш в двора
пред гѐстенин очакван радост плаха.
Да те пресрѐщне старата на прага
и, сложил чѐло на безсилно рамо,
да чѐзнеш в нейната усмивка блага
и дълго да повтаряш: мамо, мамо...
Смирѐно влязъл в стаята позната,
последна твоя пристан и заслѐна,

да шепнеш тихи дѹми в тишината,
впйл мѹрен поглед в старата икона:
аз дѹйдох да дочакам мирен заник,
че мойто слѣнце своѹ пѣт измѣна...

О, скрити вопли на печален странник,
напразно спомнил майка и родина!

¹ Кат обл. Катѹ.

ХРИСТО СМІРНЕНСКИ (1898—1923)

Христо Смирненски е роден в гр. Кукуш (Македѹния). Произхѹжда от бедно семейство.

Смирненски е един от най-големите пролетарски поети в България. Чрез типични художествени образи и картини разкрива противоречията в капиталистическото общество в началото на ХХ век. В циклите „Децата на града“ и „Зимни вечери“ Смирненски рисува с дълбоко съчувствие живота на работниците в капиталистическия град.

В поезията на Смирненски намира отражение революционният подем на работническата класа след Първата световна война. В стихотворенията „Москва“, „Червените ескадрѹни“, „Руският Прометей“ поетът пламенно възпява Великата октомврийска социалистическа революция. Своѹ възторг от борбите на пролетариата от цял свят изразява в стихотворенията „Йохан“, „Рѹза Люксембург“, „Карл Либкнехт“.

Творбите на Смирненски — стихотворения, разкази, статии и фейлетѹни, са издадени в три тома.

ЙОХАН

Над мъртвата градинка вечерта
разпускаше косѹ от черен мрак.
Йохан открѹхна малките врата,
оглѹда ѹличната пустота
и в миг прескѹчи дървения праг.

След него припна плачуща¹ жена,
протѹгнала в ръцѹте си дете.
Но, озарѹен от блѹдната луна,
безшѹмно в тягостната тишина
отмина той и всичко опустѹе².

След него дълго, дълго глѹда тя,
далече впила поглед замечтан;
надколо бе сънна пустота
и само пребледнѹлите уста
нашепваха едѹам: „Йохан, Йохан!“

На барикадата Йохан е сам.
В предсмъртен стѹн старикът белобрѹд,
оплискан с кръв, повдига се едѹам.
Съзрял хусарите през дѹм и плам,
крещи, издѹхвайки: „Назад! Назад!“

А, стиснал карабината в ръцѹ,
Йохан ги срѹща с грѹм и ги зовѹ:
„Елате вий³, аз с каменна лице
ще срѹщна щика в своѹето сърцѹ!
Елате вий, престѹпни синове!“

Безѹмци! Всяка капка кръв пред вас
ще бликне нови хиляди борци!
Вѹч бий⁴ дванайсетия кобен чѹс
и ще сразим престѹпната ви власт!
Елате вий! Елате, подлещи!“

А от веригата хусар⁵ един
тогѹз⁶ просѹска гнѹвно с глѹс пѹян:
„Млъкни! Ръцѹте гѹре, рѹбски син!“
Но, величѹв кат някой исполн —
„Челѹта гѹре!“ — викна му Йохан.

Задрѹжен грѹм изпрати му отвѹт.
Тѹй грѹхна до старика белобрѹд.
Хусарите се втурнаха напред.
Един от тях се взря в ликът му блѹд
и прѹсна чѹрепа му със приклад.

А тѹнеше Берлин в мъгла и скрѹж
и бликаше предѹтрен синкав здрач.
И в бедна хижа, в ѹжас и копнѹж,
една жена при всеки глѹх гърмѹж
избухваше в несдържан гѹрък⁸ плач.

И, стиснала детенцето си, тя
всѣ чакаше със поглед замечтан.
Навѣн цареше смъртна пустота
и глухо пребледнелите уста
през плач нашѣпваха: „Йохан! Йохан!“

1. Плачуща остар. Плачеща. 2. Опустѣ обл. Опустя. 3. Вий вм. Вие. 4. Бий
вм. Бие. 5. Хусар вм. Някогашен германски войник-кѣтник. 6. Тогаз обл. Тогѣва.
7. Горѣк арх. Горчив.

НИКОЛА ВАПЦАРОВ

(1909—1942)

Никола Вапцаров е роден в гр. Банско.

Вапцаров учи 7 години в Морското машинно училище в гр. Варна.
След завършване на училището става фабричен работник и се включва
активно в антифашистката борба наред с най-смелите професионални
революционери. На 23 юли 1942 г. фашистите го разстрѣлват заедно с
петима негови другари.

Никола Вапцаров е най-талантливият български поет-антифашист.
В своята сборка „Моторни пѣсни“ (1940) той рисува правдиво и с
художествена простота суровия живот на работническата класа, пред-
ставя драматично грандиозния ѝ двубой с фашизма, изразява несломимата
си вяра в победата над стария свят и в изграждането на новия
живот.

„Вяра“, „Писмо“, „Двубой“, „Романтика“ са най-хубавите стихо-
творения в пролетарско-революционната ни поезия от времето на фа-
шизма.

В цикъла стихове „Пѣсни за една страна“ поетът пролетарски ин-
тернационалист възпява много задушѣвно геройната борба на испанския
народ против фашизма.

През 1952 г. Международният комитет на мира награждава по-
смъртно Вапцаров с почетната грамота за мир.

ПРЕДСМЪРТНО

Борбата е безмилостно жестока.
Борбата, както казват, е епична.
Аз паднах. Друг ще ме смени и... толкоз!
Какво тук значи някаква си личност!

Разстрѣл, и след разстрѣла — червей.
Това е толкоз прѣсто и логично.
Но в бурята ще бъдем пак със тебе,
народе мой, защото те обичахме!

14 ч. — 23. VII. 1942 г.

I. Толкоз диал. Толкова.

ПРОЩАЛНО

На жена ми

Понякога ще идвам във съня ти
като нечакан и далѣчен гѣстенин.
Не ме оставяй ти отвѣн на пътя —
врагите не залѣствай!

Ще влѣзна тихо. Крѣтко ще присѣдна²,
ще впѣря поглед в мрака да те видя.
Когато се наситя да те глѣдам,
ще те целуна и ще си отида.

I. Залѣствай диал. Затваряй здраво. 2. Ще присѣдна диал. Ще седна за
крѣтко време.

ВЯРА

Ето — аз дишам,
работя,
живѣя
и стихове пиша
(тъй, както умѣя).
С живота под вѣжди
се глѣдаме стрѣго
и боря се с него,
докѣлкото мѣга.

С живота сме в разпра,
но ти не разбѣрай,
че мразя живота.
Напрѣтив, напрѣтив! —
Дорѣ да умирам,
живота със грубите
лапи челични
аз пак ще обичам!
Аз пак ще обичам!

За него — Живота —
Направил бѣх всичко. —
Летял бѣх
със пробна машина в небѣто,
бѣх влязнал във взривна
ракѣта, самичък
бѣх тѣрсил
в простѣра
далѣчна планѣта.

Но ето, да кажем,
вий вземете — колко? —
пшеничено зѣрно
от мѣята вяра,
бѣх рѣвнал тогѣва,
бѣх рѣвнал от болка,
като ранѣна
в сърцѣто пантѣра.

Може би искате
да я сразите
мѣята вяра
във дните честити,
мѣята вяра,
че утре ще бѣде
живота по-хубав,
живота по-мѣдър?

А как ще щурмувате, мѣля?
С куруми?
Нѣ! Неумѣстно!
Рѣсто! — Не струва!

Тя е бронирана
здраво в гърдите
и бронѣбѣйни патрони
за нея
няма открити!
Няма открити!

(1893)

Елисавета Багряна е родена в гр. София. Произхожда от чиновническо семейство. Завършва славянска филология в Софийския университет.

Багряна е най-талантливата българска поетеса. Нейната поезия е разнообразна и богата по съдържание. С голяма художествена сила Багряна възпява любовта и красотата, прославя свободната родина и строителството на новия живот. В стиховете ѝ намира израз съветско-българската дружба и борбата за мир. Пйше и стихове за деца.

Лириката на Багряна е пропита с хуманизъм и искреност на чувствата. Най-значителни творби на поетесата са сборките: „Вечната и святата“, „Звезда на моряка“, „Сърце човешко“, „Пет звезди“, „Обичам те, Родино!“.

ЛЕТИЩА

Всѣ така и до днѣс аз обичам
да летя,
да летя,
да летя
(и в действителност,
и с мисълта).
Тази страст,
тази жажда птича,
тя, изглѣжда, не сѣ насыща.
Затова и до днѣс ме привличат
тѣзи грѣйнаги нощем
летища.

се завръщам —
и плавно пред мене,
ти, летище,
ти — родно гнездо,
сред полѣто софийско изплуваш —
аз усѣщам тогава,
че няма
за сърцето ми
трѣпет по-чист
и дълбок
и любов
по-голяма —
и се мислено скланям¹,
целувам
всяка твоя тревичка
и лист.

Но когато след дълго летене,
закопняла за близкия дом

1. Скланям се в. Навѣждам се.

УТРО В СЛИВЕН

Стѣпките ми будят тротоара
тази сутрин в тебе, бащин град.
Аз съм с половин век
днѣс по-стара.
Ти си с половин век
днѣс по-млад.

Гледам със зеници разширени —
да позная
стария квартал.
А дали той ще познае в мене
малкото момиче
с ален шал?

Улицата съща — но не съща.
Уж¹ на мястото съм — а не съм:
тук я няма дядовата къща
сред тревясалия
калдъръм².

в моя стѣх,
А блестят тук в слънце
нови сгради
и шуми в тях нов
и бѣен свят.
Нѣ, не спирайте се,

Няма я онази порта³ стара
със ковано⁴ чѣкче и халка,
старата кайсия — над дувара⁵
да ми махне
с чѣкаща ръка.

хора млади,
аз съм само
пътник непознат . . .
И откъват пак по тротоара
стѣпките ми

Дядовата къща
в паметта ми
само
днѣс живее — спомен тих.
За да не изчезне със смъртта ми —
нека да остане

в тебе, бащин град.
Но не сѣ усѣщам вече стара,
като виждам тебе нов
и млад!

1. Уж в. Като че ли. 2. Калдъръм (гр.) Каменна настѣлка на улица.
3. Порта (лат.) Дворна врата. 4. Ковано в. Изработено с коване. 5. Дувар (перс.)
нар. Стена, зид.

ВЕСЕЛИН ХАНЧЕВ

(1919)

Веселин Ханчев е роден в гр. Стара Загора. Завършва право в Софийския университет.

Ханчев е известен съвременен български поет. Някои негови стихотворения са едни от най-ценните творби в най-новата българска лирика.

Отечествената война, в която поетът участва като обикновен войник, е тема на сборката му „Стихове в паласките“, удостоена с Димитровска награда. Стихотворенията „Балада за бащата и синя“, „Нѣ, не мога да спя“ и др. са израз на любов към социалистическата родина. Тѣ са жизнено правдиви по мисъл и чувства.

НѢ, НЕ МОГА ДА СПЯ

Нѣ, не мога да спя. Ще изляза навън, под небето,
дето светят звезди и тревожния вятър тръби.
Искам там да съм с теб, да ти кажа това, за което
не успях, не посмях, може би . . .

Недолюбих те аз, ненагалих те, моя любима.
Раздели ни дългът. Затова не плачай, не корй!
За да има любов и мечти напред за да има,
аз отивам на бой призорй.

Ако падна убит сред степта, под звездите студени,
запомни ме с добро¹, но на гроба ми ти не ридай.
Посрещни радостта, отвоювана с мъка от мене,
долюби вместо мен², домечтай!

Аз не ще се гневя, а ще бъда щастлив и спокоен,
Не за скръб съм се бил, не за сълзи вървя на война,
Вече съмва над мен. Вече влизат другарите в боя.
Лёка нощ, моя мила жена!

1. Запомни ме с добро в м. Запази за мене добри чувства, 2. Мен диал.
мене.

ЖИВ СЪМ

Жив съм.

Хора, спрелите минути ме болят,
Жив съм.

Нажежено е до бяло
всичко в мен.

По загубените пътища крещя,
Жив съм.

Жив съм.

Хора,

Падам и крещя от болка.

Искам рождества,
не искам смърт.

Жив съм.

Не от болестта боли.

Жив съм.

Боли ме, че съм повален.

Жив съм.

В мен крещи недороден светя,
Жив съм.

Като тетива треперя цял.

Жив съм.

Мъртъв ще съм,

Цял горя и в треска викам.

ако не крещя от болка.

Жив съм.

Жив съм.

Не от треската треперя,

Хора,

а от гняв,

чуйте диагнозата на болестта:

че съм се спрял.

жив съм.

Жив съм.

ДИМИТЪР ДИМОВ

(1909—1966)

Димитър Димов е роден в гр. Ловеч. Завършва ветеринарна медицина. Дълги години работи като професор във Ветеринарно-медицинския факултет в София.

Димов се утвърждава като един от най-изтъкнатите съвременни български писатели-романисти. Той е увлекателен разказвач, дълбок психолог, майстор на естествения, стегнат диалог.

Писателят издава романи: „Поручик Бенц“ с тема от Първата световна война, „Осъдени души“, свързан с борбата на испанската ре-

публика, и „Тютюн“. Той е автор и на драмите „Жени с минало“, „Виненият“ и „Почивка в Арко Ирис“.

„Тютюн“, най-известният роман на Д. Димов, е реалистична картина на живота на българската едра буржоазия до Девети септември и на класовата борба на пролетариата.

ТЮТЮН

(Откъс)

Когато Ирина и Костов наближиха Кавала, видяха синевина, но де- нят не можат да разсеят ужаса от изтеклата нощ. По хълмистата равнина стърчаха тъжно маслинови дървета и остатъци от древни развалини, мяркаха се блатата, обраснали с тръстика, гръцки селяни беряха тютюн.

Светът на „Никотиана“¹ и Нёмския папиросен концьрн се бе разпукнал на отделни блокове и два от тях — завчера Борис, тази нощ фон Гайер — се бяха отърколили в пропастта, оставяйки зад себе си усещане на виновност и печал. „Никотиана“ бе стигнала до своя неизбежен гибелен край. Няма да има вече надлъгване при покупките, неприятности с манипулацията, сплетни около продажбите. Името на „Никотиана“ се превръщаше в празна дума, а главният ѝ експерт с всичката си елегантност и блясък — в безлично конте², в излишен, неправещ никому впечатление човек. Едва сегат Костов разбра защо се бе грижил така несъзнателно и предано до последния миг за Борис, защо бе желал подписването на договора с Кондойнис, защо бе потресен от убийството на фон Гайер. Без „Никотиана“ той губеше почвата под краката си, нямаше кога да подкупва, увещава или заплашва с нейната мощ. Експертът се усещаше смазан и унижен, като заедно с това изпитваше злобата на всички, които трябваше да си отидат със стария свят. Нямаше никакви изгледи, никаква морална опора за новия живот. Ала дори всред тази пустота полъхна надежда.

Костов помисли за Аликс. Да, оставаше Аликс! ... Детето с ръждиво-червената коса продължаваше да упражнява чудотворно въздействие. Оставаше Аликс, диво, изсъхнало цветче, откъснато от скалите на Тасос³, което запълваше пустотата, зещо след разрухата. И снобът⁴ видя пак детето в рамките на загиващия свят, представи си отново Аликс в своя мухлясал „Юнион“⁵, облечена в бледожълта вечерна рокля. Той не съзна, че отгледжайки дивото цветче, искаше да създаде човек, подобен на себе си.

Остър звук на огъната ламарина прекъсна мислите му. Експертът усети, че нещо в дясната му ръка не беше в ред. Той си спомни за своята напредваща артериосклероза. „Слаб удар — помисли той. — Тази нощ трябва да съм получил от тревогата слаб удар.“ Той съзна, че карането в това състояние бе опасно, и спря колата.

— Моля Ви да ме заместите! ... — обърна се той към Ирина. — С дясната ми ръка е станало нещо.

А тя отговори:

— Да, забелязах.

Тя размениха местата си, без да поглъждат към пакета с трупа на Борис върху задното седалище и без да приказват, защото всичко, върху което в този момент можеха да мислят или говорят, бе еднакво потискащо и за двамата.

Тя седна зад кормилото и подкара колата предпазливо и бавно.

Сегà Ирина искаше да бѐде оставена на спокойствие, да не мисли и върши нищо, защото ужасът на нощта я беше превърнал във вкочанен труп, подобен на она, който седеше зад тях. Сегà тя искаше да се уедини в мълчанието и бровите на Чамкория⁶, под небето с хладни звезди и да чака равнодушно всичко, което щеше да се случи по-нататък. Защото, каквото и да станеше, тя бе неуязвима. Физическата разруха на стария свят не я засягаше, а новият не я плашеше. Тя притежаваше влгове в чужбина, които никои не можеше да ѝ отнеме, а през тази нощ се увери, че комунистите не отмъщаваха на жени. Алà тя усещаше, че не можеше да се спаси от нещо друго, което бе по-страшно от отнемането на богатството и отмъщението на гладните. И това бе нейната собствена, вътрешна разруха. Това бе пепелта от всичко, което бе преживяла досегà, и от ужаса на тази нощ, който се бе превърнал изведнаж в мрачно безразличие, така че тя не мислеше вече нито за Борис, чието сърце престана да тупти в ръцете ѝ, нито за възмездието, което се изсипа върху фон Гайер, нито за олющената паница с риванол⁷ и ранените партизани, които превърза с дрипи и които щяха да бѐдат доубити от немците. Сегà тя бе напълно изчерпан, студен безжизнен човек.

И затова тя караше съвсем механично и постепенно засили скоростта на колата, като престана да се бой, че можеше да направи грешка с кормилото. А пакетът, поставен на задното седалище, се люшкеше безпомощно и се наклоняваше бавно на едната си страна. Най-после той се катурна⁸ и се удари с тѐп звук във вратичката на колата, като остана в легнало положение. Сегà той приличаше на обикновен багаж. Но Ирина и Костов не забелязаха това.

1. „Никотиана“ тук Име на голяма тютюнева фирма. 2. Контѐ (ит.) разг. Човек, който се грижи прекалено за външността си. 3. Тасос — Остров в Гърция. 4. Сиоб книж. Човек с ограничени интереси, който се стреми да прави впечатление с външния си блясък. 5. „Юнион“ тук Голѝм софийски аристократичен клуб някога. 6. Чамкория сегà Боровец, известен курорт. 7. Риванол (лат.) Вид дезинфекционно лекарство. 8. Катурна се разг. Падна.

УЧЕБНИК ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА ЧУЖДЕНЦИ

Стефана Цветанова Гинича

Цветана Никифорова Николова

Люба Анастасова Сакизова

Редактор проф. Константин Попов

Перевела на руский язык Кира Андрейчина

Редактор издательства Ив. Дамитрова

Переплет и титул Ал. Станева

Художественный редактор Евг. Буцаев

Иллюстр. Н. Стоянова

Техн. редактор Р. Георгиева

Корректор М. Войникова и Ст. Куртева

Сдано в набор 15. III. 1966 г.

Печатных листов 27,13

Издательский № 44930/III-7

Формат бумаги 16/65/92

Подписано к печати 16. IX. 1966 г.

Издательских листов 27,13

Цена 78 коп.